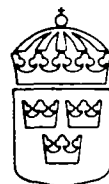

Riksdagens protokoll

1986/87:127

Protokoll
1986/87:127

20 maj 1987

Debatter m. m.

Onsdagen den 20 maj

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.:	
Granskningsarbetets inriktning, m. m.	4
Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme	21
Krigsmaterielexport	40
Utlänningsärenden	69
Utnämningar av verkschefer m. m.	78
Vissa tillsättningsärenden	83
Affärsbankernas stöd till forskning	88
Tryckfrihetsåtalet mot tidningen Svenska Dagbladet	94
Personalkontrollsystemets tillämpning	97
Hälso- och sjukvården i krig	103
Regeringens handläggning av riksdagens skrivelser	105
Övriga frågor	116
Bidrag till allmän sjukvård, m. m. (forts. från prot. 124)	124
Anslag till vuxenutbildning, m. m.	128
Rymdverksamhet	157
Anslag till transportrådet, m. m.	160
Ändringar i väglagen och lagen om enskilda vägar	168
Transportstödet till Gotlandstrafiken	170
Meddelande om fråga 1986/87:618 av Görel Bohlin (m) om utbildningen av flygledare, m. m.	179

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 20 maj

Konstitutionsutskottets betänkanden

1986/87:33 Granskning av statsrådets tjänsteutövning och rege- ringsärendenas handläggning	3
1986/87:31 Tilläggsbudget II: riksdagens ombudsmän, m. m.	123
1986/87:32 Tilläggsbudget II: allmänna val	123

Prot.

1986/87:127

Skatteutskottets betänkande

1986/87:49 Inskränkt skattskyldighet för vissa stiftelser m. fl.

124

Kulturutskottets betänkande

1986/87:23 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

124

Onsdagen den 20 maj

kl. 09.00

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 12 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades
Proposition
1986/87:102 till skatteutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter
Lagutskottets betänkanden 1986/87:23, 27 och 29–31
Socialförsäkringsutskottets betänkande 1986/87:19
Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1986/87:13

4 § Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1986/87:33 om granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.

Anf. 1 ANDRE VICE TALMANNEN:

Dechargede-batten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälda talare haft ordet, övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Först upptas till behandling avsnittet Granskningsarbetets inriktning.
m. m.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

Anf. 2 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Årets granskningsbetänkande från konstitutionsutskottet är historiskt. Utskottet riktar bestämd kritik bl. a. mot ett nuvarande statsråd, Mats Hellström, för att han inte har varit tillräckligt öppen mot riksdagen. Det slås fast att han undanhållit viktig information.

Också på en rad andra punkter är utskottet kritiskt. Det gäller förra årets avtalsrörelse, det gäller sjukvården i krig, m. m. Det är, herr talman, ett ovanligt fränt KU-betänkande.

Detta är bra. Det är sakligt motiverat. Utskottet har en grundlagsenlig skyldighet att granska regeringen och minst en gång årligen ge riksdagen till känna vad som framkommit under granskningen.

Inte riktigt alla, herr talman, tycks ha förstått innebörden i detta. Årets arbete har varit grundligare än kanske någonsin tidigare. Antalet utfrågningar har varit rekordstort, betänkandets volym likaså. Ett stort och unikt material har tagits fram för att man skulle kunna fullgöra utskottets uppgift.

Det har vidare varit en intensiv diskussion om formerna för utskottets arbete. Det är bra att vi har fått en sådan. Vad som emellertid är förvånande är reaktionen från dem som har granskats, statsråden och regeringen i dess helhet.

Där har det varit sura miner. Statsministern och finansministern har gått i spetsen för kritiken mot riksdagens granskningsorgan. Det har skett på ett sätt som är ägnat att förvåna. Mer eller mindre omfattande utskällningar har beståtts utskottet. Galla har östs över enskilda utskottsmedlemmar, vilka liknats vid den romerske kejsaren Caligula. Att den nuvarande regeringen inte tycker om att bli granskad framstår efter vårens arbete som tydligt och klart.

Det har också varit svårt att få fram information. Det har flera gånger framkommit att statsråd och personer i regeringskansliet har vetat mera än de har berättat för utskottet. Vi vet fortfarande, herr talman, inte hur mycket eller vad som kan döljas. Ingen bör bli förvånad om fler uppgifter kommer att dyka upp den närmaste tiden som kan bli av värde för nästa års granskning.

Den ordning som rått på informationsområdet inom regering och regeringskansli är inte imponerande. Det verkar finnas ett klart behov av bättre samordning och effektivare kommunikation.

Många av problemen med vem som vetat vad och möjligheterna att nå ut till allmänheten med en korrekt information under granskningsarbetet beror på att vi inte har haft öppna utskottsutfrågningar. De diskussioner som förts om vad som sagts eller inte sagts under utskottsutfrågningarna hade undvikits om dessa hade varit öppna.

Detta hade varit möjligt, herr talman, att genomföra redan under våren. Tekniskt sett hade en ändring av riksdagsordningen varit enkel att genomföra.

Nu har moderata samlingspartiet ensamt fått kämpa för att öppna utskotten – i detta fall konstitutionsutskottet – redan under våren.

Låt mig, herr talman, än en gång understryka att det är bra att det förs en

offentlig debatt om KU:s granskningsarbete. Självfallet skall också granskarna granskas.

Det är glädjande att konstatera att de statsvetare som yttrat sig i debatten om KU:s granskning i vår har gett sin anslutning till de former som denna har tagit. Låt mig bara nämna tre kända professorer som understrukit detta. Namnen Nils Stjernquist, Hans Ragnemalm och Gunnar Heckscher torde härvidlag tala för sig själva.

Har då KU:s granskningsarbete någon effekt? Jag tillåter mig, herr talman, att tro det. De argstinta uttalandena från olika regeringsledamöter ger ändå vid handen att den inte går spårlost förbi i kanslihuset. Det dåliga humör och de förlöpningsar som ägt rum från detta håll får mot den angivna bakgrunden tas som ett tecken på att kritiken inte helt har kunnat viftas bort ens från kanslihusets sida.

Det har riktats kritik mot hur KU, som jag har sagt, har fullgjort sin granskningsuppgift. Från regeringens sida har man mot blodtörstiga borgerliga KU-ledamöter velat tona fram bilden av hovsamma, neutrala socialdemokrater som aldrig missbrukat utskottets granskningsverksamhet.

Detta är naturligtvis inte en sann bild. Det är tvärtom så att under den period då socialdemokraterna var i opposition, 1976–1982, anmälde man det mesta som rörde sig, kallade mängder med personer till utskottet, pratade glatt utanför utskottsrummet vid Sergels torg och klämde i med allvarliga fördömanden i reservationerna. Särskilt aktiv var den nuvarande ordföranden Olle Svensson. Hans "syndaregister" är avsevärt. Enligt egen utsago, och det är ett citat från en artikel av hans egen hand i år, ägnade han sig åt att "jaga statsråd" för brinnande livet under denna period.

Ack ja, herr talman! Allt detta är nu glömt. Vem kommer i dag ihåg hur Olof Palme utdelade "reprimander" åt utskottsledamöter som han inte gillade och hur han pratade framför TV-kamerorna. Glömt är också alla läckorna till massmedia med dokument och uppgifter, som kanske var mindre trevliga för den borgerliga utskottsmajoriteten.

Visst skulle man kunna raljera mycket över detta, mycket länge. Det skulle inte vara svårt att stå här timme efter timme och ge exempel på vad socialdemokraterna sade då och hur de uppträder nu. Men det är egentligen bara en sak som behöver läggas till.

Under alla dessa år klagade eller kritiserade aldrig de borgerliga ledamöterna eller partierna KU:s socialdemokrater för deras jakt på borgerliga statsråd, deras anmälningar, deras utfrågningar, etc. Vi gjorde det inte, eftersom vi hade respekt för riksdagen och dess konstitutionsutskott.

Detta, herr talman, förtjänar i varje fall att bevaras till eftervärlden.

Ytterligare några ord om formerna för årets granskningsarbete. Det finns anledning att ställa följande fråga: Hade det varit rimligt – som socialdemokraterna i år har hävdad – att under hela våren inte lämna allmänheten någon information om hur granskningsarbetet fortskridit? Skulle det ha varit acceptabelt att ha haft locket på från februari när vi började fram till den 7 maj?

Detta hade naturligtvis varit en önskedröm för en regering som blivit granskad. Tänk att därigenom slippa besvärliga journalister som har bedrivit

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av statsrådens tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

ett eget granskningsarbete vid sidan av utskottets, som bidragit till öppenheten i det svenska samhället.

Nu finns det dock anledning att konstatera att utskottets socialdemokratiska ledamöter, med ordföranden Olle Svensson i spetsen, inte i alla delar har instämt i regeringens fördömanden. Där finns en viss känsla för utskottets integritet, som det finns anledning att notera med tacksamhet.

Socialdemokraternas i KU uppgift har förvisso inte varit lätt. Medvetandet om att regeringen gärna velat mota Olle i grind kan inte ha stämt upp humöret. Men utskottets socialdemokratiska ledamöter kan inte göras ansvariga för regeringens dåliga humör.

Årets granskning har resulterat i ett betänkande som är fränare hållet i tonen än tidigare. Det är bra att ett riksdagsutskott inte tvekar att kritisera när det finns anledning därtill.

Herr talman! Årets betänkande innehåller, utöver de politiskt mer kontroversiella frågorna, en rad frågor som har kommit i skymundan av de massmedialt mest uppmärksammade frågorna. Detta är att beklaga. Utskottets högt kvalificerade och hårt arbetande kansli har dock inte lämnat någon möda sparad för att se till att betänkandet har fått en omfattning och ett innehåll som utan tvekan kommer att ge ett viktigt bidrag till kännedomen om stora och små politiska händelser i vår tid.

Jag skall, herr talman, sluta med att citera vad Hans Gustafsson, socialdemokraternas dåvarande gruppleadare, sade när vi granskade Telubaffären:

”Att efter en opinionsyttring från riksdagen av det slag som sannolikt kommer att göras i kväll i stort sett omedelbart utse någon av de kritiserade statsråden för en ny regeringspost skulle innebära en bristande respekt för riksdagen och vara ett steg på en väg som leder till en urholkning av riksdagens auktoritet — — —”

I år har vi riktat kritik. Det är statsministern som skall dra konsekvenserna av den kritik som ges i år. Sker inte så i lämpliga former, får vi konstatera att det som sades i Telubaffären var hyckleri. Det får naturligtvis också konsekvenser för framtiden: Några socialdemokratiska tidningar har på ledarplats ojat sig över att vårens hårdbevakade granskning inte har lett till mera kritik, vare sig i sak eller i omfattning. Nu får kritiken ändå betraktas som hård, ja, som historiskt unik. Skulle inte detta vara tillräckligt, finns det anledning att till ett kommande års granskning efterkomma de krav på skärpta uttalanden som det uppenbarligen finns önskemål om på visst håll.

Anf. 3 BIRGIT FRIGGEBE (fp):

Herr talman! Många har haft åsikter om konstitutionsutskottets granskning av regeringen i år. Man må ha vilka åsikter som helst om vad som hänt utanför konstitutionsutskottets dörrar, men granskningen innanför har varit både ambitiös och saklig. Det är min uppfattning att redan nästa års granskning bör ske inför öppna dörrar, så att vi slipper den cirkus som vi har varit med om i år.

All makt måste kontrolleras. All makt riskerar att korrumpas, dvs. att moraliskt fördärva innehavaren. Det är därför en nödvändig och viktig del av demokratin att makthavarna granskas. I politiken sker detta på olika sätt.

Partierna lägger fram olika förslag som kan jämföras. Det ställs frågor och interpellationer i aktuella frågor här i kammaren. Konstitutionsutskottet kan göra en grundligare och mera formell genomgång av beslut och kan utfråga människor. Pressen bevakar oss alla. Det är en nyttig granskning. Att ett och annat statsråd kan känna sig litet irriterad över att bli synad i sömmarna är kanske mänskligt. Men när både statsråd och tidningar börjar ifrågasätta granskningen över huvud taget är det fara på färde. Någon tidning tyckte att pressen var mycket bättre som granskare och att KU kunde lägga ned sin verksamhet. Men den enes arbete förtar inte den andres. Tvärtom är vi beroende av varandra. Vi politiker skäms inte över att vi kan få tips via tidningarna för olika granskningsuppgifter. Samtidigt kan vi gå till botten med en sak, begära fram handlingar och kalla till utfrågningar.

Jag har med intresse noterat att tidningarna och medierna över huvud taget veckorna efter det att granskningsrapporten presenterades med förtjusning har refererat ur rapporten och presenterat det som stora nyheter.

Herr talman! Varenda liten förening i Sverige har en revisor som granskar föreningens ärenden. Man kan faktiskt jämföra den konstitutionella granskningen med detta.

Det blir ju inga resultat av era bemödanden och granskningar, säger någon. Jo visst, bara vetskapen om att en granskning sker förebygger maktmissbruk och risk för olagliga beslut. Det är faktiskt heller ingen merit att bli granskad av konstitutionsutskottet. Dessutom gör utskottet varje år flera enhälliga uttalanden, som på sikt får effekt. Dessa uttalanden riktar sig inte heller bara mot statsråden utan mot hela regeringskansliet och dess anställda. Så svenska folket kan vara lugnt, visst får vår granskning effekt. Blir det inte så, får vi återkomma och ta upp frågan igen. Ingen skall heller tro att Mats Hellström går omärkt ur konstitutionsutskottets granskning. Dessutom går det inte att komma ifrån att granskningen redan har haft en inverkan för Mats Hellströms del genom hans förflyttning till jordbruksdepartementet från utrikesdepartementet med ansvar för bl. a. vapnen.

Jag gick förra året igenom granskningsbetänkandet ganska noggrant och hittade då att vi varit överens och totalt eniga i utskottet i 20 olika påpekanden. Jag har inte gjort samma noggranna genomgång i år, men det finns ett antal punkter där vi är helt överens. Det har inte syntts särskilt mycket i den offentliga debatten. Jag skall redovisa några av dessa punkter.

Regeringen har själv bestämt vilka krav som skall ställas på vissa personer som vill bli sjuksköterskor. Det skall bestämmas i lag av riksdagen. Vi ger således regeringen ett påpekande om detta. Det har inneburit att en minoritet i socialutskottet, som vände sig till oss i denna fråga, har fått stöd i sina krav på att det skall vara ordning och reda och att vi skall ha lag och rätt i Sverige.

Med litet olika formuleringar kritiseras Mats Hellström av alla partier för att han har påstått att han har varit bunden att sända vapen till Indonesien. Det är nu fullt klart att han hade haft full frihet att säga nej om han hade velat fullfölja den politik som han drev hårt som riksdagsman. Ordvalet är litet olika, men vi menar alla att han borde ha hållit sig mera till sanningen.

Regeringarna har inte kontrollerat exporten till Singapore tillräckligt. I

*Granskning av statsrådens tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

takt med de allt intensivare anklagelserna om oegentligheter borde regeringen ha agerat kraftfullare. Detta slår ett enigt utskott fast.

Regeringens inblandning i avtalsrörelser måste ses över. Det konstateras att regeringen i känsliga lägen i förra årets avtalsrörelse gjorde uttalanden, som väckte negativa reaktioner hos fackförbunden. Vi minns att de var så arga att de krävde Feldts avgång.

Regeringen måste bli aktivare när det gäller jämställdheten i regeringskansliet. Det är ett annat enhälligt uttalande från konstitutionsutskottet. Regeringskansliet får sig en näsbränna för att man inte på flera år kunnat komma överens med de anställda om att ta fram en plan för jämställdhetsarbetet. Det har gått så långt att de anställda tvingats begära skadestånd och att de lokala förhandlingarna brutit samman. Regeringskansliet har det högsta ansvaret för jämställdheten i landet.

Handläggningstiderna för invandrarärendena kan inte accepteras, säger ett samfällt utskott. Det måste verkligen ske något på invandrarverket.

Regeringarna borde ha varit aktivare för att garantera att sjukvården skall fungera bättre i krig. Gunnar Biörck i Värmdö har i sin nu sista granskning innan han lämnar riksdagen verkligen fått in en rejäl salva, både mot nu sittande regering och mot tidigare regeringar.

Det var fel av regeringen att dra in nattbevakningen vid kustbevakningscentralen i Gryts skärgård i Östergötland. Riksdagen hade ju sagt ifrån att så inte skulle ske. Det säger också ett enhälligt utskott.

Den här genomgången visar på att vi är överens i stort och i smått. Men även det som är smått kan vara viktigt för dem som berörs. Och är vi inte nogga i smått kommer vi inte heller att vara det i stort.

Men det är inte detta som syns i den offentliga debatten. Det är när vi har litet olika uppfattningar som det skrivs och hörs.

Vi har från folkpartiets sida reserverat oss på nio punkter, ibland därför att vi är oense med de andra, ibland bara därför att vi önskar att tala mer klarspråk. Jag är övertygad om att granskningen också här – även om vi inte har fått någon majoritet bakom oss – kommer att få effekt i framtiden.

De interiörer som har öppnat sig bl. a. när det gäller hur vi genomför s. k. personalkontroll i fråga om säkerhetsrisker är skrämmande. Kritiken kommer att medföra stramare regler så småningom – det är jag helt övertygad om. Själva granskningen har öppnat ögonen för en hantering som gränsar till rättsskandal. Människor utpekade som säkerhetsrisker på sina arbetsplatser utan att kunna försvara sig, och folk flyttas ifrån sina arbeten utan att få veta orsakerna.

Vi har på ytterligare några punkter reserverat oss. Det kommer den kommande debatten under dagen att visa tydligare.

Jag tycker det är uppseendeväckande att socialdemokrater och kommunister t. o. m. med facit delvis i hand inte har upptäckt några brister i regeringens handläggning av den s. k. Palmeutredningen. Regeringen har haft en observatör i Palmeutredningen, och alla vet att regeringar inte får lägga sig i domstolars, polisers och myndigheters arbete. Det får inte ens finnas ett uns av misstanke om politisk styrning av polisutredningar.

Justitieminister Sten Wickbom har inte visat sig vuxen uppgiften att handla kraftfullt för att försäkra sig om att polisens utredning och arbete för att söka

efter statsministerns mördare har skötts effektivt. Det fick gå ett helt år med den ena offentliga skandalen efter den andra utan några ingripanden. Så svaga kort i regeringen inger otrygghet.

Vi har också tagit upp flyktingpolitiken. Det hävdas att praxis har hårdnat när det gäller flyktingarna. Vi säger att det är svårt att veta det eftersom regeringen vägrar att göra en praxissammanställning, så att det går att granska verksamheten – trots att regeringen gett löfte om detta för flera år sedan.

Herr talman! Jag tycker det är beklagligt att den nya öppenheten hos socialdemokraterna att också våga fullfölja granskningen med kritik av regeringen inte har fullföljts också i de här frågorna. Den kritiken omfattar också i viss mån moderaterna, som hesiterar att hävda rättssäkerheten när det gäller flyktingpolitiken och när folk utsätts för säkerhetskontroll.

Till sist, herr talman, vill jag personligen redovisa att det inte alltid är särskilt njutbart att ägna sig åt den här granskningen. Tvärtom kan det vara plågsamt att utsätta människor för kritik. Men detta personliga obehag får inte hindra denna viktiga del av vår demokrati.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga folkpartiets reservationer i betänkandet.

Anf. 4 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Den mängd av s. k. affärer som under det senaste året på löpande band drabbat vårt land är naturligtvis inte bra, varken för allmänhetens tilltro till ledande personer i samhället eller för respekten för vårt land i andra länder. Det gäller oavsett om det är företrädare för stora företag, förvaltningen eller regeringen som är inblandade.

Det är visserligen alltid sunt med en viss misstro mot de styrande och ledande i en demokrati. Men det är inte sunt om denna misstro bekräftas i fall efter fall. Det krävs också – framför allt om en demokrati skall fungera bra – en grundläggande tilltro till systemet som sådant och en på denna tilltro grundad vilja till delaktighet och medverkan.

Avgörande för denna tilltro tror jag i hög grad är öppenheten. Det måste vara så att korten läggs på bordet även när det är obehagligt, och det måste också vara så att obefogade rykten kan redas ut och avfärdas.

Herr talman! Det är i detta sammanhang som konstitutionsutskottets granskning skall ses. Denna granskning är inte – som man skulle kunna tro när man ser vissa inlägg i den allmänna debatten – någon självpåtagen uppgift, utan den är föreskriven i grundlagen och skall alltså fullgöras. I slutet av 60-talet höll granskningen på att somna in, under ett rätt begränsat krävarättande, men under 70-talet påbörjades en vitalisering som sedan har stått sig. Utvecklingen har visat att granskningen har en viktig funktion att fylla, även om den inte på ett enkelt sätt faller in under den parlamentariska regelboken.

Granskningsarbetet har en tendens att svälla år från år. Det visar att det behövs ett organ i riksdagen som från speciella utgångspunkter håller ögonen på regeringen och har befogenhet att plocka fram omständigheter som annars inte skulle bli kända och ventilerade. Den ständigt ökade aktiviteten

från utskottets sida tror jag är ett utslag av den ständigt ökade aktiviteten från statsmakterna inkl. regeringen.

För min del brukar jag i de här debatterna, som jag nu deltagit i under 16 år, understryka den preventiva – förebyggande – betydelse som konstitutionsutskottets granskning har. Jag menar att det är nyttigt för folk i kanslihus och regering att veta att det i riksdagen finns ett utskott som vakar och är berett att lägga sig i vad som helst – inte minst sådant som en regering helst skulle vilja sopa under mattan. Det utskottet i efterhand drar fram har dessutom ett stort värde för den allmänna debatten och för den allmänna politiska renhållningen.

Även om det direkta ansvarsutkrävandet i den nya författningen formellt getts andra former tjänar i långa stycken konstitutionsutskottets granskning reellt även detta syfte. Statsråd och andra i kanslihuset tvingas redovisa sina skäl för agerandet i vissa kontroversiella frågor, och utskottet kan granska och väga dessa skäl.

Detta gör att man kanske kan ha en viss överseende förståelse för det förargade grymtande som ibland kommer från besvärade statsråd. Men det är definitivt inte bra när man som t. ex. statsminister Carlsson och finansminister Feldt under detta års granskning går ut och påstår att utskottet överskrider sina befogenheter. Sådana påståenden har inte kunnat beläggas, och det är för övrigt ingenting som statsråden har med att göra.

Jag har vid tidigare tillfällen haft anledning att säga, och jag upprepar det: Det är konstitutionsutskottet som granskar regeringen, och inte tvärtom. Statsråd bör vänja sig vid att deras fullkomlighet kan ifrågasättas, hur smärtsamt detta än kan vara.

Det bör också inskräpas att utskottet har rätt att få ut allt material som utskottet behöver för granskningen. Utskottet förväntar sig givetvis också att de personer som kallas till utskottet talar om allt vad de vet i de aktuella ärendena. Det finns ett särskilt påpekande om detta i årets granskningsbetänkande.

Det är inte möjligt att inledningsvis svepa över alla de ärenden som kommit upp till granskning och som behandlats i årets betänkande. Ärendena kommer undan för undan att belysas i andra inlägg i den följande debatten. En punkt som formellt har tagits in under det inledande avsnittet vill jag dock beröra något. Den gäller regeringen och lagrådsgranskningen.

Vi har år efter år haft anledning att kritisera regeringen för att regeringen inte har utnyttjat lagrådet på det sätt som är föreskrivet och för att regeringen inte har behandlat lagrådet så som detta bör behandlas. Vidare har lagrådets yttranden ideligen inneburit kritik mot regeringens sätt att bereda ärendena innan de remitterats till lagrådet. Detta tycker jag är synnerligen allvarligt. Det visar att regeringen har slarvat med utredningar och förberedelsearbete. Det visar också att regeringen nonchalerar riksdagens behov av underlagsmaterial. Vi har haft många debatter om detta i kammaren. Jag erinrar om den stora debatten i samband med att den s. k. pensionsskatten hastigt drevs igenom här i riksdagen. Den drevs igenom mot ett enhälligt lagrådsutlåtande och trots att lagrådet liksom den efterföljande debatten visade att denna fråga var ytterligt illa förberedd.

Vi har avgivit en reservation på denna punkt. Jag beklagar att vi i utskottet

inte har kunnat bli eniga om kritik mot regeringen i det här avseendet. Vi har alltså avgivit en reservation i detta ärende, reservation nr 1, som jag ber att få yrka bifall till.

Herr talman! Regeringen och företrädare för socialdemokratin brukar framhålla hur bra de är på att regera. Jag har i friskt minne de salvor företrädare för socialdemokraterna i tidigare granskningsdebatter – jag var ordförande i konstitutionsutskottet då – levererade mot de borgerliga regeringarna på den tid det begav sig. Sanningen är att de nuvarande makthavarna minsann inte är några mästare i regerandets konst. Vad vi ideligen får bevittna är hastigt tillkomna och illa förberedda förslag, propositioner som överges och tas tillbaka, brutna löften och fränsprungna ståndpunkter. Att man konstaterar detta är numera vardagsmat här i riksdagen. Den sittande regeringen är en improvisationernas och den kortsiktiga politikens regering. Den långsiktiga, målmedvetna politiken svävar i dunkel. I trängda lägen tillsätter man ytterligare en kommission.

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskningsbetänkande innehåller regelmässigt, vill jag betona, en del anmärkningar mot regeringen. Den nu sittande regeringen är enligt konstitutionsutskottets betänkande den mest anmärkningsvärda vi haft under de 16 år som jag har deltagit i granskningen. I ärende efter ärende har utskottet som helhet funnit anledning till allvarlig kritik. Ytterligare anmärkningar framställs reservationsvis.

Värst utsatt är, som framgått av tidigare inlägg, Mats Hellström som ansvarig för ett stort antal vapenaffärer. Det gäller den strida strömmen av vapen till Singapore och den bristande vaksamheten gentemot Bofors. Det gäller vidare exporten till Indonesien, där Mats Hellström i det längsta hänvisade till att han skulle vara bunden av tidigare avtal, vilket utskottets utredning vederlagt. Utskottets kritik i dessa avsnitt är i långa stycken enhällig. Det är regeringens och främst statsministerns uppgift, att dra slutsatserna av detta.

Här vill också jag erinra om granskningen 1981. Tidigare medlemmar av Fälldins regering riskerade då att få majoritetsanmärkningar. Den dåvarande socialdemokratiska gruppledaren i riksdagen och nuvarande bostadsministern Hans Gustafsson grep i det sammanhanget ordet och yttrade det som Anders Björck tidigare citerade liksom även följande – jag bygger alltså på Anders Björcks citat:

”Det måste mot denna bakgrund sägas ifrån att det skulle betraktas som en uppenbar ringaktning av riksdagen och dess ställningstaganden, om något av de statsråd som i dag kritiseras av riksdagen kommer att ingå i den nya regering som enligt uppgift skall presenteras riksdagen om någon dag.”

Hans Gustafsson riktade särskilt in sig på Karin Söder, som vid den följande voteringen friades av kammaren.

Herr talman! Det skall nu bli intressant att se om socialdemokraterna i den här frågan mäter med olika mått, beroende på vilken politisk färg regeringen har. Den gången, 1981, ville således socialdemokraterna avstänga från statsrådsposter de statsråd som enbart riskerade majoritetsanmärkning. Nu är det t. o. m. fråga om ett enigt utskott. Vilka slutsatser drar statsminister Ingvar Carlsson av detta?

Jag vill här i kammaren också fråga utskottets ordförande Olle Svensson,

*Granskning av statsrådens tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

som även han gick ut så hårt i fördömandet av tidigare borgerliga statsråd år 1981: Vilka slutsatser drar Olle Svensson?

Olle Svensson var i den debatten – det gällde Telub-ärendet – huvudtalare, och han sparade inte på krutet. Även Hilding Johansson, utskottets dåvarande vice ordförande, ställde sig i debatten bakom Hans Gustafssons uttalande liksom, får jag förutsätta, hela den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Detta var nämligen ett välplanerat inlägg i debattens slutskede av den dåvarande socialdemokratiska gruppledaren.

Min fråga till Olle Svensson är alltså: Står Olle Svensson och den socialdemokratiska riksdagsgruppen fast vid de synpunkter som framfördes av Hans Gustafsson i granskningsdebatten 1981? Vilken rekommendation vill Olle Svensson på grundval av detta ge statsminister Ingvar Carlsson?

Anf. 5 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! "Känner Du landet där kanonen blommar?"

Den frågan ställde Lars Forssell i en dikt år 1972.

Han besvarade själv frågan:

"Det heter Sverige, ligger vid Bofors."

Femton år senare dominerar riksdagens granskningsarbete av de svenska vapenaffärerna. Bofors har bedrivit egen utrikespolitik. Vapen har hamnat i länder där de enligt de officiella riktlinjerna inte skulle finnas.

En sällan skådad härva har blottats på detta område. Skandalerna har varit många. Även om konstitutionsutskottets granskning är omfattande, tror jag att det som nu redovisas skall ses som ett "delbetänkande". Fortsättning följer, därom kan vi vara säkra.

Krigsmaterielexporten kommer att behandlas under en särskild rubrik, men redan i denna inledande debattomgång finns skäl att göra några påpekanden.

När det gäller exporten till Indonesien kan inte debatten begränsas till de motiveringar som förre utrikeshandelsminister Mats Hellström framfört för beslutet, även om dessa är mycket anmärkningsvärda och värda klander. Av vikt i sammanhanget är att Hellström som frän kritiker av tidigare regerings beslut spelat en annan roll när han i regeringen kom att handlägga frågan:

Den avgörande frågan gäller om vapenexport till Indonesien står i överensstämmelse med de regler och riktlinjer som gäller. Enligt vpk:s uppfattning borde med hänsyn till Indonesiens utrottningskrig i Östra Timor ingen vapenexport få ske. Såväl nuvarande som tidigare regeringar bär här ett gemensamt ansvar.

Beträffande Singapore och den vidareexport av svenska vapen därifrån som skett måste frågan resas om hur kontrollen varit. Det har i debatten talats om att någon väckarklocka borde ha ringt om att inte allt stod rätt till.

Sömnen tycks ha varit sällsynt god hos regeringar och ansvariga myndigheter!

Ytterligare ett påpekande kan redan nu vara på sin plats. Man kan förmoda att många TV-tittare, radiolyssnare och tidningsläsare under granskningsarbetets gång bibringats uppfattningen att moderaten Anders Björck – som ständigt strött uttalanden kring sig – skulle vara en arg fiende till vapenexport. Så är inte alls fallet.

Av allt bullrande i årets granskning blir det inte mycket kvar. Anders Björck och moderaterna har ingen kritik att anföra mot krigsmaterielexport. Moderaterna och socialdemokraterna har funnit varandra. Anders Björck och Olle Svensson hand i hand!

Herr talman! Årets granskningsarbete har mer än tidigare varit föremål för uppmärksamhet i massmedia och hos allmänhet. Ändå finns det viktiga frågor som knappast fått någon belysning. Låt mig notera några.

Utlänningsärenden är en rubrik som rymmer frågor såväl om handläggningstider som om hur situationen i olika länder bedöms vid avvisning av flyktingar och hur avvisningsfallen följs upp, liksom tillämpningen av de s. k. terroristbestämmelserna.

Personalkontrollsystemet granskas också. Här har vi en rättssäkerhetsfråga av stor betydelse. Det är orimligt att en person skall kunna läggas något till last, som berövar honom eller henne möjligheten att utföra ett arbete, utan att få veta vad anklagelserna gäller.

I båda dessa frågor gäller det viktiga rättssäkerhetsproblem. Vpk har tidigare ensamt fått driva dessa frågor. Det är därför hoppningivande att kritik nu förs fram från såväl folkpartiet som centerpartiet.

Regeringens hantering av vissa energifrågor är också föremål för kritisk granskning. Det gäller bl. a. import och export av klyvbara radioaktiva produkter.

Dessa frågor blir föremål för särskilda debatter senare i dag. Detsamma gäller också regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme.

Får jag, herr talman, som östgöte också notera hela utskottets kritik mot regeringens avsteg från riksdagens beslut om bemanningen vid sambandscentralen i Gryt.

Årets granskningsarbete har varit mycket omfattande. Därom vittnar för övrigt betänkandets omfång. Särskilt intresse har vapenexporten tilldragit sig.

Det kan finnas anledning att stanna upp vid några erfarenheter. Utan en omfattande debatt i massmedia och ute bland allmänheten torde det inte ha varit möjligt att få fram allt det material som nu belyser denna fråga – även om detta material säkert inte är fullständigt. Granskningsarbetet har varit besvärligt, bl. a. på grund av motstridiga uppgifter, olika utredningar och fortlöpande nya uppgifter. Det är dock uppenbart att det nu är svårt att lägga locket på. Kravet alla papper på bordet finns hos en bred allmänhet.

Hur långt har Bofors agerat på egen hand? Har ansvariga haft eller bort ha kännedom om verksamheten? Vilka brister är kontrollen behäftad med? Var ligger ansvaret?

Detta är frågor som hela tiden rests och som kvarstår till dess hela denna härva är klarlagd.

Ett särskilt problem kan finnas där flera regeringar har ett ansvar. Kan man anta att företrädare för tidigare regeringspartier med något större engagemang kritiskt granskar den sittande regeringen, om den fullföljer samma politik som de själva förde? Eller kan man anta att företrädare för sittande regeringsparti eller partier med något större engagemang kritiskt granskar föregångarna, om man vet med sig att man fortsatt samma politik?

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

Detta är frågor som jag tror det är viktigt att man håller uppmärksamheten på.

Den ökade uppmärksamheten kring granskningsarbetet har säkert haft positiv betydelse för resultatet i stort. Det är svårare att tona ned en kritik som finns levande även utanför utskottslokaler. Allmänt sett tror jag att granskningsarbetet gynnas av en offentlig debatt. Visserligen är det konstitutionsutskottet som genomför granskningen, men även ett granskande utskott mår säkert väl av att känna allmänhetens granskande blickar på sitt arbete.

Herr talman! Till de olika frågorna återkommer vi i den fortsatta debatten, men jag ber redan nu att få yrka bifall till samtliga vpk-reservationer i konstitutionsutskottets granskningsbetänkande samt till de reservationer som vpk har tillsammans med folkpartiet och centerpartiet.

Anf. 6 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Jag sade den dag då detta digra betänkande justerades och offentliggjordes att det kunde te sig litet ironiskt att just det år då folkstyrelsekommittén ondgjort sig över att riksdagen generellt sett alltför mycket kommit i skymundan, dels som debattforum, dels som berednings- och beslutsorgan, har massmedierna ägnat en enorm uppmärksamhet åt konstitutionsutskottets granskningsarbete. Det är fjärran för oss författningspolitiker att tala förklänande om detta intresse. Det är i allt väsentligt en mycket positiv företeelse.

Jag är också glad över den bieffekt som har kommit, att jag som ordförande i utskottet har beretts tillfälle till att i artiklar och intervjuer belysa innebörden i det uppdrag som regeringsformen tilldelar utskottet, nämligen att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Jag har sagt vid tidigare granskningsdebatter och upprepar det gärna: Det betänkande som vi i dag redovisar, och som skall redovisas enligt våra instruktioner minst en gång varje år, är ett led i strävandena att hålla uppsikt över demokratins sätt att fungera. Det handlar framför allt om en undersökning av administrativ praxis, vilket har ett viktigt preventivt syfte, nämligen att förebygga felaktigheter men också att få statsråden och deras medarbetare att lära av felen, så att vi får en så kvalitativt god handläggning i kanslihuset som möjligt.

Man har på sina håll ifrågasatt om ett partisammansatt utskott kan leva upp till kravet på att vara ett effektivt kontrollorgan å det svenska folkets vägnar. Det glädde mig mycket då Dagens Nyheter i en ledare redovisade iakttagelsen att konstitutionsutskottets ledamöter inte bara betraktar sig som lojala partimän. De har, skriver tidningen, en egen stolthet och strävan i rollen som riksdagens främsta granskare av regeringen.

Det har omvittnats här att årets granskning har varit mer omfattande än vanligt, och det kan jag bekräfta. Det betänkande som nu ligger på ledamöternas bänkar omfattar 688 sidor och inkluderar 28 stenografiskt upptecknade utfrågningar samt ett mycket stort antal officiella handlingar i bilagedelen.

Jag yrkar bifall till utskottets anmälan i dess helhet och avslag på samtliga reservationer.

Vårt betänkande har i stort framställts på tre månader. Detta hade inte

varit möjligt utan ett enastående arbete av våra skickliga medarbetare i utskottskansliet. Jag tackar er alla – ingen nämnd, ingen glömd.

Låt mig också säga – och där vill jag vända mig mot vad som sagts nyligen, bl. a. från Anders Björcks sida – att granskningen byggt på förutsättningen att regeringen medverkat i informationsinhämtandet. Regeringen har, enligt vår kanslichefs bedömning, visat en mycket stor samarbetsvilja. Detta bör sägas. Det hör utan tvivel till utskottets viktigaste uppgifter att skaffa fram offentliga redovisningar som underlag för väljarnas bedömning av regeringens arbete. Inte på någon punkt har man förvägrats att få in ett sådant material.

Ibland har det hävdats att utskottets granskning skulle vara meningslös, därför att vi i vissa delar – vilket också är fallet i år – är oense om de omdömen och slutsatser som redovisas som resultat av granskningen. Mot det kan erinras att skillnaderna mellan majoritets- och minoritetsskrivningar ofta inte är särskilt stora. Som framgått av debatten hittills följer för övrigt åsiktsskillnaderna långt ifrån alltid blockpolitiska gränser. De tre borgerliga partierna har gemensamma reservationer enbart i 6 fall av 21.

Liksom förra året finns kritiska bedömningar i en rad ärenden som hela utskottet står bakom. Det är således inte alls unikt, som här tidigare framställt, att utskottet genom konstruktiva påpekanden över blockgränserna vårdar sig om bästa möjliga ämbetsutövning från statsråden och en så god handläggning som möjligt av regeringsärendena i kanslihuset.

När det gäller de påpekanden som vi har gjort om statsrådet Mats Hellströms agerande i vapenfrågan vill jag säga att jag återkommer till dem för att precisera vad vår bedömning går ut på.

Till Bertil Fiskesjö vill jag säga att man måste bedöma från fall till fall vilka konsekvenser uttalanden från utskottet får. Vad jag minns från den debatt han nämnde är hur utomordentligt nonchalant den dåvarande KU-ordföranden var inför den kritik som då riktades mot borgerliga statsråd. Han sade att det enda som händer om man antar konstitutionsutskottets betänkande är att det läggs till handlingarna. Så nonchalanta är inte vi. Det kommer att framgå när jag besvarar frågorna i anslutning till diskussionen om vapenhandel med Indonesien.

Det finns liksom förra året kritiska bedömningar i en rad ärenden som hela utskottet står bakom. Viktigt för denna bedömning av vår gransknings värde är vidare att vi bemödat oss om att från samtliga partier bli ense om beskrivningen av vad som förevarit. Skeendet framtstår i den allmänna nyhetsförmedlingen ofta som motsägelsefullt och kan därmed leda till inte verklighetsbundna spekulationer. Ibland är källkritiken hos massmedierna dålig, såsom vid vissa skildringar av vapenaffärerna. Som exempel kan nämnas de fantasifulle reportagen om den skånske speditörens kontakter med finansministern och det förhållandet att den danske sjöfolksbasen länge okritiskt lyftes fram som sanningsvittne.

Jag vill gärna instämma i vad Bertil Fiskesjö framhållit i en artikel helt nyligen. Han menar där att utskottets ambition alltid måste vara att verkligen reda ut ärendena, även i de fall då statsråden går fria från kritik. Utan våra genomgångar skulle en rad obestyrkta beskyllningar blivit hängande i luften

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

för evig tid. Så bör det inte vara, skriver han. Jag instämmer i att vi här fullgör ett viktigt renhållningsarbete, när rykten surrar i luften.

I årets två stora ärenden, regeringens befattning med utredningen om mordet på Olof Palme och olika regeringars handläggning av vapenhandeln med framför allt Singapore och Indonesien, har vi kunnat leva upp till ambitionen att bli ense om beskrivningen av händelseförloppet. Vi har dock, som kommer att framgå i de debatter som följer i varje ärende, kommit till delvis olika slutsatser. Men det måste vara en styrka att massmedier och allmänhet kan jämföra våra uppfattningar med egna bedömningar av det utomordentligt omfattande och öppna material som vi redovisar i bilagedelen av vårt betänkande.

Jag vill också säga något om den viktiga redovisningen av administrativ praxis. Utskottet granskar varje år hur regeringen sköter remitteringen av lagförslag till lagrådet. Granskningen har betydelse för att departementens prövning av vilka lagförslag som skall lagrådsgranskas inte blir förslappad. Årets granskning har gett utskottet anledning till anmärkningar på ett par punkter. Som Bertil Fiskesjö nämnde finns här en gemensam borgerlig reservation om beredningen av ärenden som hänvisas till lagrådet.

Vi brukar kunna skriva ihop oss i dessa frågor. Den här gången markerar de borgerliga sin särståndpunkt, närmast som en återspeglning av den åsiktsbrytning som kom fram då utskottet yttrade sig till skatteutskottet om den s. k. engångsskatten. Det är inte alls så som Bertil Fiskesjö säger, att detta visar att regeringen struntar i lagrådet. Det är helt felaktigt att säga något sådant. Om man noga studerar förslaget ser man att regeringen gjorde förändringar i lagtexten efter påpekande från lagrådet. Man arbetade igenom lagrådets synpunkter mycket noggrant, vilket ledde till att regeringen gjorde ett betydelsefullt principuttalande när det gäller konstitutionell praxis. Frågan har sedan behandlats av KU. Vi har lämnat ett yttrande till skatteutskottet där vi med tjocka streck har strukit under vad som bör gälla i dessa sammanhang.

Med envishet granskar utskottet också regelmässigt utgivningen i SFS av de författningar som riksdag, regering och vissa myndigheter utfärdar. På en punkt har det blivit något bättre. Fortfarande kommer dock ett alltför stort antal författningar ut för nära inpå ikraftträdandedagen. Att så är fallet har samband med förseningar och anhopningar vid vissa tider när det gäller avlämnande av regeringens propositioner. Även vad gäller propositionsavlämnandet har kunnat noteras en liten förbättring. De flesta problem har dock inte blivit mindre på grund av det. Här fullföljs en kritik som ständigt återkommit, oberoende av vilken regering som suttit vid makten.

En sak är viktig ur principiell synpunkt. Vi har nu fått från statsrådsberedningen en förteckning över normgivningsbemyndiganden i lag. Den förteckningen skall kunna användas av alla utskott som vill göra kontroller av föreskrifter inom ett visst rättsområde. Konstitutionsutskottet kommer att ha hjälp av registret när utskottet gör kontroller av utvecklingen på normgivningsområdet. Här finns det således möjlighet för riksdagens samtliga utskott att spela en aktivare roll i detta arbete. Vid uppföljningen av föreskrifternas ekonomiska konsekvenser bör det också kunna ske ett samarbete med riksdagens revisorer.

I ett särskilt fall, som utskottet tagit upp i årets granskning, har regeringen gått för långt med att fylla ut en lag genom att utfärda ytterligare föreskrifter i en förordning. Utskottet har kommit till den uppfattningen att regeringen i det fallet borde ha gått till riksdagen med ett lagförslag, i stället för att själv direkt utfärda egna föreskrifter.

Sammanfattningsvis vill jag säga att vi står inför behovet av att förbättra kontrollmakten inom vårt parlamentariska statsskick. Det handlar om att folkets politiska vilja skall få bättre genomslag. Riksdagen måste se till att riksdagsbeslutens faktiska innehåll inte via byråkratin kommer bort på resan till medborgarna i deras vardagstillvaro.

Sedan en kort anmärkning efter Anders Björcks tal om mitt syndaregister och hans och Birgit Friggebos tal om cirkusen ute i korridorerna, som kanske kan få föras i en något lättsammare ton. Jag skulle här vilja göra en bekännelse. Jag lider av hösnuva, och det drabbar mig särskilt hårt i lövsprickningen. Den här våren har jag i riksdagens korridorer lidit särskilt svårt av allergi mot björk. Jag vill tillägga att det inte har funnits någon lindring vid någon näraliggande fiskesjö, och jag har inte heller kunnat skydda mig i en friggebod.

Skämt åsido – när det gäller information från ett utskott som har slutna förhandlingar bör man spara slutsatserna under det skede då fakta samlas in. Informationen om utfrågningar bör vi ändra på i framtiden, så att vi inte råkar ut för "cirkusen" en gång till. I övrigt betyder jag gärna vad Birgit Friggebo sade om att granskningen innanför utskottets dörrar har skett på ett korrekt sätt och att det inte har kommit ut några hemliga uppgifter från överläggningarna.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 7 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Jag har full förståelse för sjukdomar av det slag som herr Svensson talar om. Hans hösnuva och allergi mot björk tror jag dock beror på en smitta som han har fått från partivännerna i regeringen. Jag skall återkomma till detta.

Jag vill först anknyta till det som herr Svensson anförde allra sist. Han sade nämligen att man skall spara slutsatserna tills man har granskat färdigt. Jag har här ett tidningsurklipp från Expressen den 15 april 1982. Vice ordförande i utskottet var då Olle Svenssons partivän Hilding Johansson. Den 15 april 1982 började vi diskutera en eventuell prickning av Torsten Gustafsson. Samma dag fanns en lång intervju med Hilding Johansson i Expressen, där han inte bara pratade glatt och brett i största allmänhet. Han talade även om att socialdemokraterna skulle pricka Torsten Gustafsson, och på vilka grunder.

Herr talman! Det är upprörande att ständigt höra detta tjafs från socialdemokraterna om hur vi uppträder nu och hur bra de var då. Detta är icke sant. Det är lögn, och det går att plocka fram papper efter papper efter papper, som visar vilket hyckleri som från socialdemokraternas sida har ägt rum under denna vår. Vi kritiserade inte er när ni gjorde på det här sättet. Jag

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

tycker därför att ni skall hålla er för goda för att nu rikta kritik mot de borgerliga ledamöterna för vad de har gjort.

Herr talman! Regeringen har faktiskt kritiserat utskottet ganska rejält under pågående arbete. Kjell-Olof Feldt har sagt att konstitutionsutskottet har överskridit sina befogenheter, att konstitutionsutskottet är en kvarleva från en tid då Sverige styrdes av en halvdöv kung och att utskottet borde ta sitt pick och pack och försvinna.

Detta är den miljö, herr talman, som konstitutionsutskottet har arbetat i under denna vår. Det hade varit klädsamt om man från socialdemokratiskt håll hade varit litet lugnare. Vi vet ju att det förekom påtryckningar från ledande socialdemokratiskt håll, när vi började detta granskningsarbete med vapenexportaffärerna. Man ville att vi över huvud taget inte skulle granska denna historia utan bara konstatera att den särskilda nämnden i vapenexportfrågor hade behandlat ärendet, och sedan skulle utskottet ligga lågt.

Herr talman! Mot bakgrund av vad Ingvar Carlsson, Kjell-Olof Feldt, Sten Andersson och många andra har sagt om att vi från borgerligt håll har anmält så väldigt mycket, vill jag avsluta detta anförande riktat till Olle Svensson med att peka på vad socialdemokraterna har anmält och drivit fram till reservationer och voteringar i kammaren. Ta nu sats herr talman och stenografer för här kommer ett litet axplock: Kotmale, tekofrågor, kommunindelningar, förvaltningsbyggnaden Bastionen, Kockums, Telub, NCB, Öresundsvarvet, skoldirektörstjänst i Lomma, B31A-projektet, järnförädling i Hällefors, NJA, energifrågor, delvalveringen 1977, Stålverk 80 etc. Så gick det till då, och vi kritiserade inte socialdemokraterna för detta.

Anf. 8 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag skall inte försöka tävla med ordföranden i skämtandets svåra konst. Hans försök riskerar väl att hamna i en vitsandets Ofvandahls-volym.

Olle Svensson tog upp lagrådets granskning och vår reservation vad gäller granskningen. Jag vill understryka att vi från vårt håll tycker att lagrådets granskning av regeringens propositioner innan de kommer till riksdagen är mycket värdefull. Det är ett led i strävandena efter ökad rättssäkerhet i det långa loppet. Lagar skall överensstämma med grundlagen och de skall hänga samman. Lagar skall vara praktiska att tillämpa och de skall inte strida emot våra internationella åtaganden. Det är viktiga uppgifter och därför är det mycket angeläget att bevaka att regeringen inte smiter förbi lagrådet och att regeringen så långt det går beaktar lagrådets kritik, såvida man inte kan gendriva kritiken på sakliga grunder.

Under senare år har vi gång på gång fått uppleva att lagrådet har varit mycket kritiskt, inte bara mot den föreslagna lagen som sådan utan också mot de steg som föregår regeringens förslag till lag. Det är således utredandet och beredningen före lagrådets granskning som kritiken i hög utsträckning har drabbat. Lagrådet har förklarat att man inte kan fullgöra sina grundlagsenliga uppgifter eftersom man inte har tillräckligt underlagsmaterial. Det gällde delvis också pensionsskatten.

Vidare är att märka att när det gäller lagrådets ställningstagande i pensionsskattefrågan, gick regeringen med statsministern i spetsen ut och

sade att lagrådet hade tagit politisk ställning i denna fråga. Det är en mycket allvarlig kritik emot lagrådet. Från regeringens sida kunde man inte på någon punkt bevisa att det var så, det gick helt enkelt inte att bestyrka. Det är allvarligt när man på det viset behandlar de organ som vi har i vår författning för att se till att rättssäkerheten skyddas så gott det går.

När det till sist gäller följden av anmärkningar från riksdagen mot statsråd har Olle Svensson över huvud taget inte tagit upp den fråga jag har ställt. Med hänsyn till socialdemokraternas tidigare agerande var min fråga vilka rekommendationer Olle Svensson ger sin statsminister i vad gäller de statsråd som har utsatts för anmärkning eller som kommer att utsättas för anmärkning.

Anf. 9 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Olle Svensson tycks sträva efter att framställa reservationerna som föga viktiga i utskottets digra betänkande. Låt mig därför ta krigsmaterielexporten som utgångspunkt för ett resonemang om utskottsmajoritet resp. reseranter.

Den kritik som socialdemokraterna tillsammans med moderaterna har formulerat är tydligen lagom, enligt Olle Svenssons uppfattning. All kritik som går längre betraktas som onödig. Sedan gnabbas moderater och socialdemokrater om deras kritik är skarp eller måttfull.

Jag förnekade inte att majoriteten riktar viss kritik – något annat hade väl inte varit möjligt med tanke på alla avslöjanden – men när det gäller exempelvis Indonesien rör inte kritiken från utskottsmajoriteten vid grundproblemet: Skall vapen exporteras till ett land som bedriver ett folkutrottningskrig? I stället godtas Mats Hellströms påståenden att spänningen i Östra Timor har lättat. Utskottsmajoriteten tycker att Hellström kunde ha redovisat sina motiv med större tydlighet. Det är väl det minsta man kan säga, när han har försökt bluffa riksdagen och svenska folket.

Utskottsmajoriteten godtar också uppfattningen att exporten till Singapore inte har haft så stor omfattning att den behövt väcka misstankar om vidare export. Man slätar över regeringarnas roll med påståenden att det har varit svårt att utgå från att Bofors har lämnat oriktiga uppgifter – detta trots alla larmsignaler. Jag tycker inte att majoritetens kritik är tillräcklig, och därför har reservationer skrivits som går längre och är mer konkreta.

Det är inte bara i fråga om synen på krigsmaterielexporten som moderaterna och socialdemokraterna har funnit varandra. Ni har ingen kritik när det gäller den åsiktsregistrering som pågår och som leder till att människor utestängs från arbeten utan att de får veta anledningen till att de införts i särskilda register. Ni har ingen kritik mot att flyktingar utvisas till länder där de kan bli utsatta för allvarliga förföljelser eller mot att uppföljningen är bristfällig när det gäller de utvisades öde. Här har i alla fall centern och folkpartiet tillsammans med vpk anfört kritik, men inte socialdemokraterna och moderaterna.

Är det inte genant, Olle Svensson, att i de mest besvärande frågorna behöva söka stöd hos moderaterna för att kunna mildra eller hindra kritik?

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av statsrådens tjänsteutövning
m. m.*

*Granskningsarbetets
inriktning, m. m.*

Anf. 10 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Kammaren har ett hårt pressat tidsschema, och det finns särskilda talarlistor för debatten om bl. a. vapenexporten. Jag tycker därför inte att vi behöver diskutera den frågan i förväg. Det är mitt svar både till Nils Berndtson och till Bertil Fiskesjö. Jag kommer i mitt anförande i diskussionen om vapenexporten att precisera de påpekanden som utskottet har gjort i anslutning till Mats Hellströms agerande och också kommentera de konsekvenser som jag tycker skall bli följden av dessa påpekanden. Jag återkommer alltså till den frågan.

Jag delar inte Nils Berndtsons beskrivning av händelseförloppet under denna tid. Jag kommer alltså tillbaka, och vi kan då diskutera innebörden i regeringens agerande i samband med vapenexporten.

Däremot hör diskussionen om lagrådet till inledningsrundan. Jag har alltid tyckt att lagrådet är bra och att det här en viktig rådgivande uppgift. Jag vill gärna hävda, Bertil Fiskesjö, att regeringen utnyttjar och visar respekt för lagrådet. Jag vill peka på vad Bengt Hult, som tillhör lagrådet, sade i en utfrågning. Vi skall fortsätta att utnyttja lagrådet som en rådgivande instans, men det bör inte få sätta sig över riksdagen, utan riksdagen måste vara suverän i sin handläggning av dessa frågor.

Anf. 11 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talmän! Lagrådet är nyttigt och bra, säger Olle Svensson. Men den kritik som har riktats mot lagrådet från socialdemokraternas sida visar att de snarast ser lagrådet som en högst besvärande instans, och det är det som är allvarligt.

Vi hade debatter i flera omgångar här i riksdagen i samband med pensionsskatten om de uttalanden som regeringen med statsministern i spetsen hade gjort om lagrådet. Den affären klarades aldrig ut. Vad menar regeringen när den säger att lagrådet har tagit politiska hänsyn? Vad innebär det för regeringens syn på lagrådets verksamhet i fortsättningen? Det är mycket allvarliga och viktiga frågor. Det hade varit bra om socialdemokrater i den debatt som då fördes hade kunnat visa på någon punkt i lagrådets ställningstagande i den frågan där lagrådet kunde sägas ha överskridit sina i grundlagen angivna befogenheter, men så var det inte.

Den andra delen i den kritik som jag i dessa sammanhang brukar fota på lagrådets genomgång av regeringsförslagen är lagrådets ständiga påpekanden om att regeringsförslagen är för dåligt beredda. Det har gällt en lång rad av viktiga frågor där regeringen har ansett att det varit så bråttom att man inte har kunnat utnyttja sedvanliga beredningsvägar för att få fram det underlagsmaterial som regeringen behöver, som lagrådet behöver och som riksdagen behöver för att de produkter som lämnar detta hus skall vara ur rättslig synpunkt tillfredsställande.

När det gäller pensionsfrågan var bristerna så uppenbara att regeringen inte ens kunde tala om på vilket sätt denna avgift skulle drabba de pensionsförsäkrade. Regeringen översköt genom det beslutet en del av beskattningsrätten till försäkringsföretagen – en högst märklig ordning. Det berodde naturligtvis på att regeringen inte hade använt – hoppas jag i varje fall – det sedvanliga utrednings- och beredningsförfarandet i denna viktiga

fråga. Nu ligger detta ärende i Europakommissionen och hamnar antagligen så småningom i Europadomstolen – det har i varje fall sagts att det skall anmälas dit. Det blir då ytterligare omgångar som inte kommer att vara särskilt smickrande för rättstillståndet i vårt land.

Vi har i dagarna att i riksdagen behandla en högskoleproposition, i vilken det med Orwellsk missvisning talas om decentralisering av högskoleadministrationen, när det i själva verket är fråga om en centralisering. Det är en proposition som inte har föregåtts av några utredningar och som regeringen inte har låtit remissbehandla. Det är en oerhört mager proposition, som berör mycket väsentliga delar av hela högskoleadministrationen.

Det är trist att behöva konstatera att riksdagen gång på gång får ärenden av detta slag, som är dåligt förberedda och hastigt sammanskrivna och som regeringen sedan begär att riksdagen skyndsamt skall ta ställning till. Det skall i denna fråga förresten bli mycket intressant att se hur folkpartiet och moderaterna ställer sig, dvs. om de verkligen accepterar det erbarmliga underlagsmaterial som regeringen har presenterat i högskolepropositionen.

Anf. 12 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort i min replik till tredje vice talmannen. Han ger en orättvis bild av olika regeringars agerande i dessa frågor.

Låt mig erinra om att de borgerliga under sin regeringstid lade fram ett mycket genomgripande förslag till förändring av beräkningen av folkpension och ATP, innebärande att man avskaffade den fulla värdesäkring. Det förslaget lade man fram utan att över huvud taget rådfråga lagrådet.

Och när det gäller den s. k. engångsskatten var det faktiskt så, som jag påvisade tidigare, att regeringen i hög grad tog hänsyn till lagrådets synpunkter. Även vi socialdemokrater i konstitutionsutskottet stödde förändringar enligt lagrådets rekommendationer. Det är inte att nonchalera lagrådet, Bertil Fiskesjö.

Anf. 13 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Granskningsarbetets inriktning, m. m. anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme.

Anf. 14 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Mordet på Olof Palme var en unik händelse i vårt lands politiska historia. Ingen tvekan råder om den djupa avsky som finns hos svenska folket över detta våldsdåd. Det finns anledning att starkt understryka den förhoppning som uttrycks i KU:s granskningsbetänkande, att mordet snarast klaras upp.

Men mordets unika karaktär får naturligtvis inte innebära att en granskning inte skall ske av hur spaningen har skötts efter Olof Palmes mördare. Det är tvärtom särskilt viktigt att se hur den största polisinsatsen någonsin har genomförts. Detta gäller så mycket mera som regeringen direkt och indirekt haft ett stort inflytande på hur arbetet har bedrivits.

Regeringen har i ett ärende av detta slag ett slutgiltigt ansvar för att

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

spaningen sköts med maximal effektivitet. Ingen har ifrågasatt detta. Däremot finns anledning att diskutera i vilka former detta inflytande skall ta sig uttryck.

Utskottets borgerliga ledamöter har riktat kritik mot justitieminister Sten Wickbom och regeringen i dess helhet för handläggningen av Palmespaningen. Det finns grundad anledning till detta, så mycket mera som det tyvärr har fallit ett löjets skimmer över en del av spaningsarbetet. Och detta löjets skimmer har märkts, sannerligen, både i Sverige och utomlands. Sveriges internationella rykte har inte förbättrats av de många bisarra turer som förekommit. Utomlands är förvåningen stor över hur den viktigaste mordutredningen i modern tid har handlagts.

Den kritik som riktas i reservation 2 pekar såväl på underlåtenhetssynder som på olämpliga ingripanden. Det har dock hävdats att det är ologiskt att kritisera justitieminister Sten Wickbom och regeringen för att de har gjort både för mycket och för litet.

Detta är ett märkligt resonemang. Det är ungefär lika begåvat som att kritisera en bilförare för att han saktar in i kurvorna och snabbar på ute på motorvägen. Skickligheten hos ett statsråd – liksom hos andra i ledande ställning – avgörs ju inte minst av samspelet mellan resoluta åtgärder och tålmod.

Justitieministern har inte visat det säkra omdöme som hade varit önskvärt i detta ärende. Det är tvärtom, herr talman, så att Sten Wickbom helt enkelt inte har klarat av sin roll som justitieminister i detta sammanhang. Det råder inget tvivel om att han inte har den kompetens som han borde ha för att kunna fungera på ett effektivt sätt. Jag finner det ytterst tveksamt om justitieminister Sten Wickbom bör sitta kvar på sin post.

Jag har tidigare sagt att det är tämligen meningslöst att företrädare för oppositionen kräver socialdemokratiska statsråds avgång. De brukar då sitta kvar säkrare än någonsin. Men under Sten Wickboms tid som justitieminister, och inte minst när det gäller hans sätt att handla i den här frågan – och ibland hans brist på handlande – har han uppträtt på ett sätt som gör att enligt min mening statsministern borde ingripa och se till att justitieministern i fortsättningen fick andra arbetsuppgifter än de nuvarande. Jag tror att det vore en åtgärd som i någon mån skulle kunna återställa förtroendet för de högsta rättsvårdande myndigheterna i vårt land.

Låt oss konstatera vad det är som utskottet kritiserar. Det är på fyra punkter vi framför kritik.

För det första: Det var direkt felaktigt att ha en egen observatör från justitiedepartementet i spaningsledningen.

För det andra: Justitieministern har alltför ensidigt lyssnat på polisens version av spaningsarbetet och nonchalerat åklagarna.

För det tredje: Regeringen ingrep för sent när man märkte att spaningsarbetet höll på att gå snett, bl. a. på grund av fixeringen vid det s. k. kurdspåret.

För det fjärde: Handläggningen av omorganisationen i januari och februari i år sköttes valhänt. En part. länspolisöverste Hans Holmér, gavs särskilda möjligheter att påverka den nya organisationen. Detta ledde till att den fick en oklar utformning.

Herr talman! Detta är allvarliga misstag. Man kan fråga sig varför

justitiedepartementet kom att spela den roll det gjorde, varför det inte iakttog neutralitet mellan åklagare och polis, varför fixeringen vid polisens ståndpunkter blev så stor. Vidare kan man fråga sig varför departementet kom att springa bud mellan polis och åklagare och varför det blev en skvallercentral, där samtal mellan polis och åklagare snabbt vidarebefordrades till justitieministerns kännedom.

Utskottet har inte till uppgift att granska reaktionerna i sig mellan polis och åklagare. Det är en uppgift för den arbetande juristkommissionen och den nytillsatta parlamentariska utredningen. Men utskottet har att granska justitieministerns och regeringens handlande, och i detta ingår bl. a. vilka relationer regeringen hade med polis och åklagare.

Vi ser då hur regeringen – och det gäller inte inst justitieminister Sten Wickbom – litade på de informationer som kom från spaningsledningen under chefskap av länspolismästare Hans Holmér. Okritiskt tog man till sig vad som kom därifrån. När åklagarna anförde rättssäkerhetssynpunkter framstod detta som besvärligt, och i varje fall vägde det lättare än spaningsledningens synpunkter.

Detta är betänkligt. Gällande regler och praxis i rättssäkerhetsfrågor måste självfallet tillämpas också i en mordutredning som rör en statsminister. Det är t. o. m. särskilt viktigt att så sker. Enligt min mening har justitieminister Sten Wickbom brustit i detta avseende.

Risken för rättsövergrepp och lynchjustis är extra stor när det handlar om ett brutalt mord på en känd politiker. I en rättsstat kan vi inte tillåta att lagen tillämpas eller tolkas på ett speciellt sätt ens i utredningen av mordet på landets statsminister.

De intima kontakterna mellan regering och polisledning sträckte sig långt utöver vad som kunde anses motiverat av regeringens naturliga önskan att beakta eventuella säkerhetsaspekter i utredningsarbetet. Ordningen med en observatör i spaningsledningen och den markanta uppbackningen av länspolismästare Hans Holmér gentemot åklagarna innebär också en risk för grundlagsstridig inblandning i polismyndighetens åtgärder och kan icke undgå kritik.

Herr talman! En sorglig händelse har fått ett trist efterspel, detta alldeles i onödan. Jag tillåter mig tro att det hade varit en fördel om regeringen redan från början hade följt oppositionens råd och tillsatt en parlamentarisk utredning redan förra våren. Detta hade varit bra ur utredningssynpunkt, och det hade varit bra med tanke på informationsproblematiken. Det hade vidare inneburit en öppenhet mot oppositionen som hade varit lämplig med tanke på den uppslutning över partigränserna som finns i bestörtningen över mordet på Olof Palme och viljan att medverka till att klarhet nås om motiven till dådet och att gärningsmannen och hans eventuella medhjälpare kan gripas.

Anf. 15 BIRGIT FRIGGEBE (fp):

Herr talman! Jag var redan i inledningen kritisk och anser att justitieministern har brustit i sitt ansvar för att se till att polisutredningen för att lösa mordet på statsministern fungerade. Det har ju under det gångna året inte undgått någon att det inte har stått rätt till. Det har varit ständiga konflikter

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

mellan åklagare och polisledningen. Det har under granskningen framkommit att regeringens sätt att umgås med polisen kan ha spelat en roll för konflikterna. Åklagarna som har ansvaret för förundersökningen har upplevt sig ligga i underläge. Det betyder alltså att regeringens, men främst justitiedepartementets, agerande kan ha inverkat på effektiviteten i jakten på Olof Palmes mördare. Det här är, herr talman, en allvarlig anklagelse. Men man kan inte dra någon annan slutsats av vad vi har fått fram under granskningsarbetet.

Justitieminister Sten Wickbom är känd för att ta lång tid på sig, och det måste bero på en betydande osäkerhet om vilken ståndpunkt han skall inta. Det finns flera exempel på det. När det förra året gällde att tillsätta en parlamentarisk kommission för att titta på utredningen blev det så småningom – efter flera veckor – en juristkommission. Under de senaste dagarna har vi också sett exempel på detta när vi har fått förslag om ändringar i tryckfrihetsförordningen. Justitieministern vill nu sammankalla en parlamentarisk beredning, som borde ha tillsatts för ett år sedan. Gång på gång får vi exempel på att justitieministern har svårt att fatta beslut.

Redan i mars förra året kunde man ana att allt inte stod rätt till. Sedan har denna känsla förstärkts under året, men det var först sedan situationen blev akut och arbetet i polisutredningen i stort sett hade gått i stå totalt som justitieministern vaknade och tog itu med saken. En kompetent ledares främsta uppgift är att vara förutseende och förebygga problem. Detta har justitieministern inte klarat. Han har tvärtom genom att ha en egen representant i polisutredningen ytterligare förstärkt oron från åklagarnas sida att det fanns en speciell förankring för polisens arbete och slutsatser direkt in i justitiedepartementet.

Det har, herr talman, inte framkommit att observatören har lagt sig i utredningen, men blotta misstanken om att så kunde ske har skadat. Dessutom är det fullständigt regelvidrigt i formell mening att departementet sitter med direkt vid polisens utredningsbord. Det finns risk för en inblandning som strider mot bestämmelserna i grundlagen.

Herr talman! Den slutsats som jag har tvingats dra efter den långa granskningen av hur regeringen har skött sig när det gäller polisutredningen och ansvaret för att den skall kunna arbeta effektivt är att regeringen och justitieministern inte kan undgå kritik för sina samlade åtgärder och brist på åtgärder.

Anf. 16 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Alla är självfallet eniga om att dådet mot Olof Palme var avskyvärt. Våld och mord måste entydigt och i alla sammanhang fördömas. En alldeles särskild dimension får våldet när det riktas mot landets i laga ordning utsedde statsminister. Skottet mot Olof Palme ändade inte bara hans liv i en tragedi, smärtsam för alla hans närstående, det var också ett skott mot vårt invanda, trygga och öppna samhällssystem. Sådant skall inte och får inte hända hos oss, det var väl de allra flestas omedelbara reaktion.

Men den tragiska händelsen har också visat vår sårbarhet, och det utdragna spaningsarbetet har visat bristande förmåga och bristande beredskap att klara av situationer av detta slag. Vi kan konstatera att mördaren

ännu inte är gripen. Pessimister menar att det nu är för sent. Jag vill inte uttala någon säker ståndpunkt därvidlag. Det har under spaningsarbetets gång många gånger sagts att nu var man nästan framme, nu var man till 95 % säker osv. Nu står man ungefär där det hela började. Det är under alla omständigheter ett samhällsintresse att mördaren gripes.

Vad vi i utskottet haft att granska är regeringens agerande, men vi har därvidlag inte kunnat underlåta att också se på hur polis- och åklagarmyndigheter fungerat i detta ärende, eftersom det har funnits särskilda kanaler till regeringen.

Våra egna undersökningar och den rapport som juristkommissionen nyligen avlämnat ger ett rätt deprimerande material. Ingenting tycks ha fungerat som det skulle. Bristande beredskap, person- och statusstrider mellan polis och åklagare och en regering med en justitieminister som varken vetat ut eller in. Det är det bestående samlade intrycket av genomgången av detta stora material.

Med full förståelse för alla de svårigheter som funnits måste man dock dra slutsatsen att så får det inte gå till i en så allvarlig fråga. Alla får inte i ett så kritiskt läge och i en så viktig fråga vara eller uppträda som amatörer.

Det enda som egentligen förtjänar beröm av vad som framkommit av det som hände efter Olof Palmes död – och det berömmet tycker jag också skall ges – är den snabba och handfasta handläggningen av regeringsfrågan. Den sköttes enligt min mening på ett utomordentligt sätt trots det stämmingsläge som då förelåg.

Men åter till utredningen. En särskild fråga som vi från våra utgångspunkter haft att uppmärksamma är hur regeringens kontakter med spaningsledning och åklagare utvecklades och hur regeringen agerade när allt rasade samman. Här har vi inte blivit ense i utskottet. I reservation 2 uttrycker vi från centern, moderata samlingspartiet och folkpartiet kritik mot den alltför länge bestående ordningen med en särskild regeringens kunskapare i spaningsledningen. Jag måste erkänna att vi har haft svårt att få grepp om vilken funktion denne kunskapare egentligen fyllde. Uppenbart är emellertid att detta arrangemang i kombination med länspolismästare Holmérs täta besök hos justitieministern medförde risker för vinklad information. Åklagarsidan kom på mellanhand, och det kan inte uteslutas att många moment och steg i spaningsverksamheten kunnat få en annan och mera fruktbar inriktning om åklagarsidan dels fått ett större inflytande på spaningsverksamheten – så som den normalt skall ha – dels fått en likvärdig access till justitieminister och regering som spaningsledningen hade.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till reservation 2 i utskottets betänkande.

Anf. 17 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Mordet på Olof Palme är en av de mest omskakande och tragiska händelser som drabbat det svenska folket. Vi hade alla hoppats att den eller de skyldiga till detta illdåd snabbt skulle gripas. I stället har jakten på mördarna blivit resultatlös och dessutom bedrivits på ett sätt som oroar många av oss. Medan regeringsarbetet, som Bertil Fiskesjö sade, snabbt kom i gång efter mordet, rådde närmast kaotiska förhållanden inom polisen,

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

vilket gjorde att spaningsarbetet försvårades och körde fast.

Hela denna händelseutveckling har varit och är föremål för granskning. En särskild juristkommission har arbetat. En politiskt sammansatt kommission har just inlett sitt arbete och skall se över *alla* aspekter på skeendet efter Palmemordet. Vi förväntar oss att denna kommission kommer att arbeta fördomsfritt och med största möjliga öppenhet.

Konstitutionsutskottets granskning har varit mer begränsad. Dels är den i huvudsak begränsad till regeringens fögderi, dels har utskottet under våren haft fler stora granskningsärenden än kanske någonsin tidigare. Utskottet förutsätter därför att man har all anledning att återkomma till händelserna efter Palmemordet.

Herr talman! Det finns all anledning att vara mycket kritisk mot polisens agerande i samband med spaningarna efter Palmes mördare. Rättssäkerheten har satts på undantag. Åklagarna har kommit på mellanhand. Den absurda fixeringen vid Holmérs s. k. huvudspår har uppenbarligen inte bara varit skadlig för spaningarna utan också utsatt de kurdiska invandrarna i vårt land för enorma påfrestningar. De stora operationer som företagits mot kurdiska grupper har allvarligt kränkt rättssäkerheten och uppenbarligen saknat grund. Man får ändå vara tacksam för att chefsåklagare Zeime trots allt lyckats rida spärr mot de värsta excesserna.

I samband med utfrågningarna i konstitutionsutskottet har vi från vpk:s sida framför allt försökt skapa klarhet kring rättssäkerhetsfrågorna, i synnerhet vad gäller det s. k. kurdspåret. Utfrågningarna ger vid handen att allvarliga rättsövergrepp förekommit från polisens sida och att spaningsarbetet missköts.

De här frågorna får närmare granskas av andra instanser eftersom det inte ankommer i första hand på oss i konstitutionsutskottet att härvidlag avge något utlåtande. Vi skall som sagt begränsa oss till ett ställningstagande till regeringens hanterande av frågan.

Herr talman! De borgerliga partierna vill rikta kritik mot regeringen bl. a. för att den under lång tid haft en permanent observatör i spaningsledningen. Den frågan tål naturligtvis att diskuteras. Men vi skall ändå vara klara över att vårt land och dess regering efter mordet på statsministern befann sig i en helt exceptionell situation som saknar motstycke. Oklarhet rådde bl. a. om huruvida mordet på Palme ingick i en större konspiration mot vårt land och i vilken utsträckning landets säkerhet var äventyrad. I denna situation tycker vi från vpk:s sida inte att det var anmärkningsvärt att regeringen genom en observatör ville ha tillgång till direkt och kontinuerlig information från spaningsarbetet. Vi ser därför ingen anledning att på denna punkt rikta någon kritik mot regeringen.

En betydligt svårare fråga har varit huruvida regeringen haft ensidiga kontakter med polisedningen och därmed kommit att stödja denna i förhållande till åklagarna, vilka allvarligt oroades över att polisen var i färd med att begå allvarliga rättsövergrepp. Justitieministern har motiverat de tätare kontakterna med polisedningen med att man framför allt ville ha information som rörde säkerhetsläget, medan likartade kontakter med åklagarna skulle ha kunnat uppfattas som otillbörlig inblandning i utredningsarbetet. I det sammanhanget har också diskuterats om regeringen

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

borde ha ingripit och förändrat organisationen för spaningsarbetet på ett tidigare stadium än vad som skedde. Frågan är verkligen motiverad att ställa bl. a. mot bakgrund av de rättssäkerhetsaspekter som jag tidigare berört. Under utfrågningarna med berörda parter har vi från vår sida försökt skapa oss en klarare bild också på dessa punkter.

Ur konstitutionell synpunkt är det naturligtvis en svår bedömningsfråga i vilken utsträckning regeringen kan och skall ingripa mot polisens arbete. Här finns många frågetecken, bl. a. i fråga om justitieminister Wickboms roll. Vårt material är alltså relativt begränsat och vi har på *den* grundvalen inte kunnat förena oss med den borgerliga kritiken mot regeringen. Den parlamentariska kommissionen skall gå vidare i granskningen och konstitutionsutskottet återkommer säkert till nästa riksmöte med ytterligare granskning av det här ärendet.

Herr talman! Palmemordet är självfallet, och det har andra talare också framhållit, en sällsynt olämplig fråga för sedvanliga partipolitiska fejder. Å andra sidan får lika självklart händelsens traumatiska karaktär inte leda till att vi går fram med hartassen och brister i granskningen av vad som skett. Det vore förödande för vår demokrati. Inte ens i de mest extrema situationer får demokratiska fri- och rättigheter komma på undantag. Inte ens i de mest extrema situationer får rättssäkerheten bli en andrahandsfråga.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis få uttrycka två förhoppningar.

För det första hoppas vi alla att de skyldiga till vansinnesdådet den 28 februari förra året skall gripas och straffas.

För det andra hoppas vi att det inträffade inte skall begränsa demokratin och öppenheten i vårt land. Alla tendenser att förvandla vårt land till ett pansarsamhälle skall bekämpas. Genom att slå vakt om den öppna demokratin visar vi att vi icke kapitulerar för terrorismen. Genom att slå vakt om den öppna demokratin hedrar vi bäst Olof Palmes minne.

Anf. 18 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det finns skäl att göra en särskild markering när det gäller statsrådet Wickboms roll visavi Palmeutredningen.

Denna markering, som här skall uppfattas som en röstförklaring från en enhällig vpk-grupp, går ut på följande.

Vårt ställningstagande i dag skall inte uppfattas som ett friande av statsrådet Wickbom. Det finns tvärtom många skäl till tvivel i frågan om huruvida han handlat i enlighet med sitt ansvar.

Å ena sidan har man regeringsformens s. k. begränsningsregel, som hindrar statsråd från att påverka handläggningen av enskilda ärenden i förvaltningen. Men å andra sidan har man ett statsråds ansvar för att en myndighet inte bryter samman, blir funktionellt oduglig eller eljest betar sig *onormalt* i förhållande till givna uppgifter och föreskrifter. Detta ansvar följer också uttryckligen av regeringsformen och är för övrigt en självklar följd av den konsekventa parlamentarismen.

Som Bo Hammar redan har påpekat, fick det så kallade huvudspåret en utomordentligt skadlig verkan på hela utredningen av Palmemordet. Det ledde dessutom till allvarliga trakasserier mot en grupp oskyldiga, trakasserier som för övrigt inte upphört. För att bygga upp detta falska spår anlidade

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

myndigheterna också en omfattande desinformation till allmänheten.

Indikationerna på att något i grund var fel var så omfattande och mångsidiga och tvisterna inom utredningen så spektakulära, att statsrådet Wickboms långvariga passivitet måste väcka förvåning och tvivel. Det har ju också varit tydligt – och det framgår med all tydlighet av förhören i utskottet – att statsrådet Wickbom haft en helt annan relation till Hans Holmér än till hans motparter i sammanhanget, åklagarna. Och detta kan också vara bakgrunden till att Hans Holmér även efter den första omorganisationen behöll en viktig position och dessutom fortfarande hade klarsignal från regeringshåll att det så kallade huvudspåret skulle finnas med i det nya spektrum som utredningen skulle arbeta efter.

Det kusliga med huvudspåret var att det accepterades och byggdes på av nära nog hela samhällsetablissemanget. Det var uppenbarligen speciella versioner – i detta fall Hans Holmér's sanningar – som spreds runt.

Man måste ställa frågan om man inte av ett statsråd bör kunna kräva en sådan grad av politisk allmänbildning att han bort hysa tvivel om de konstlade teser som låg bakom huvudspåret. Man kan också fråga i vad mån den information som regelmässigt gavs till partiledarna var riktad och filtrerad på ett sätt, som bidrog till att blockera den kritik och opposition som annars naturligt hör till inslagen i en fungerande parlamentarisk stat.

Vad jag här mycket översiktligt har pekat på antyder att det krävs en betydligt mer fördjupad analys av bakgrunderna till huvudspårets uppkomst, innan man kan få en helt klar bild av justitieministerns roll. Innebörden i utskottets betänkande är också, som vi ser det, att det efter en sådan fördjupning kan finnas all anledning att återkomma, t.ex. i nästa års konstitutionella granskning. Vi har i vårt ställningstagande tagit fasta på detta.

Till sist vill jag tillåta mig en liten notering i marginalen. Huvudspårets sammanbrott har ju bl. a. lett till att tjänsten som länspolischef i Stockholms län blivit till ansökan ledig. Tidningsrykten, som jag som utomstående inte kan värdera halten i, säger att SÄPO-chefen är ett av de heta namnen. Jag vill då erinra om säkerhetspolisens särdeles egendomliga roll i fråga om det s. k. huvudspåret, och att den rollen är en av de företeelser som i fortsättningen måste bli föremål för ingående granskning. Tanken på att ytterligare en SÄPO-chef skall bli länspolischef i Stockholm och därmed som överordnad arbeta med dem som arbetar med Palmemordet ter sig inte särdeles angenäm. Jag tror inte heller att realiserandet av en sådan tanke skulle vara särskilt bra för justitieministern. Man får hoppas att han tar sig en liten funderare på detta.

Anf. 19 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Vi ställs inför en utmaning mot hela vår demokrati. Hur förmådde en självfallet chockad regering hantera denna exempellösa händelse? Så formulerades våra känslor av Bo Hammar, då vi föregående år behandlade utredningen om mordet på Olof Palme. Hans svar blev ett sinnesnärvaro och gott omdöme tycks ha präglat regeringens agerande dagarna efter mordet. Det finns ingen anledning att efter årets mera utförliga granskning ändra på det omdömet.

Själv erinrade jag i fjol om att den snabba scenväxlingen inom socialdemokratin, från Olof Palme till Ingvar Carlsson på ledarposten inom parti, riksdagsgrupp och regering samt exponeringen av det svenska folkstyrets funktionsduglighet även under svårast tänkbara omständigheter, har väckt berättigad uppmärksamhet och respekt både inom och utom landet. Jag har noterat att också bl. a. Bertil Fiskesjö i dag har gett det erkännandet.

Jag utgår ifrån att det svenska folket tycker att de politiska partierna skall försöka vara sams i den här frågan. Därför är det bra med de kontinuerliga partiledarförhandlingar som förekommit. De har underlättat för regeringen att ställa till rätta förutsättningarna för utredningsarbetet, då höga myndighetsföreträdare beklagligt nog kommit i motsatsställning till varandra. Det är inte tid för gräl och prestigestrider vid en tidpunkt då svenska folket helst av allt önskar att alla krafter måste samlas kring uppgiften att gripa Olof Palmes mördare. Bo Hammar har samtidigt rätt i att vår granskning av exempelvis rättssäkerhetsaspekter för den skull inte får försummas.

I utskottet har vi valt att följa en linje från tidigare granskningar av hur regeringar förmått hantera extraordinära situationer. Därvid har vi redovisat vad som hände på mordnatten och tiden närmast därefter. Vidare har vi inriktat oss på en bedömning av regeringens kontakter med polis och åklagare och hur regeringen i en ohållbar situation för samarbetet mellan olika myndigheter genomförde en organisationsändring.

I det här ärendet är verkligen skiljelinjerna inte stora mellan oss som står för majoritetslinjen och de borgerliga reservanterna. Detta bör noteras inte minst mot bakgrund av Anders Björcks krav nyss att justitieministern skulle avgå. Det är ett krav som ställs på ett mycket tunt underlag. I en kommentar till reservationen skriver Dagens Nyheter att den är svepande och inte särskilt tungt vägande. Jag tycker inte heller att Birgit Friggebos subjektiva försök till personkaraktäristik av justitieministern tillför den konstitutionella delen av ämnet särskilt mycket.

Jag vill framhålla – och där instämmer jag med Jörn Svensson – att såväl juristkommissionen som den parlamentariska kommissionen har berört och skall beröra frågeställningar som finns redovisade i vårt betänkande. Det kan finnas anledning för utskottet att återkomma i dessa och även i andra spörsmål sedan de båda kommissionerna slutfört sitt arbete. En del material har vi redan fått från juristkommissionen, men det återstår något och det allra viktigaste, nämligen det som kommer från den parlamentariska kommissionen.

Inom utskottet är vi eniga om att regeringen snabbt blev beslutsför på mordnatten och att regeringsarbetet följde reglerna under den tid som landet hade en s. k. expeditonsminister. Den konstitutionella granskningen utmynnar vidare i ett enhälligt godkännande av de formella besluten, då regeringen tvingades ingripa för att bilägga de motsättningar på tjänstemannaplanet som hotade att lamslä utredningsarbetet. Uppdraget till rikspolisstyrelsen har direkt stöd i polislagen. Vad gäller riksåklagarens nya roll är utskottet enigt om att beslutet därom inte strider mot regeringsformens s. k. begränsningsregel, som föreskriver att inte heller regeringen får bestämma över myndighetsutövning mot enskilda.

Sammanfattningsvis framhåller utskottet att regeringen inte träffats av

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

förbudet i regeringsformens 11 kap. 7 §, därför att beslutet närmast rör en organisatorisk fråga. Det faktum att beslutet är grundlagsenligt innebär enligt utskottet dock inte att det i allmänhet skulle vara lämpligt att regeringen fattar beslut av detta eller liknande slag. Men det som gjorde regeringsbeslutet nödvändigt var att utredningen av mordet på Olof Palme höll på att kollapsa.

Så till de frågor där våra uppfattningar skiljer sig åt. Det gäller bl. a. bedömningen av regeringens roll i de tvister mellan åklagare och spaningsledning som flitigt har exponerats i protokollen från utfrågningarna. Majoriteten i utskottet kan inte finna att regeringen har uppträtt partiskt till förmån för polisen och till skada för åklagarna och deras uppgift att värna om rättssäkerheten. I det material som vi har sett finns inte något som tyder på detta.

Eftersom behovet av information främst gällde säkerhetsfrågor, var det i första hand polisens bedömningar i just detta avseende som var av intresse för regeringen. Formerna för informationsöverföringen mellan spaningsledningen och regeringen får i det här unika fallet, tycker jag, bedömas främst från praktiska utgångspunkter. Här förelåg ett behov av mer eller mindre daglig informationsförmedling, och från denna synpunkt finns det enligt utskottet inget att invända mot ordningen med en tjänsteman som var närvarande vid ett stort antal av spaningsledningens möten.

I debatten har justitieministern – Anders Björck var inne på detta – anklagats dels för att ha varit för passiv och låtit myndigheterna för länge trassla till det för sig, dels för att ha visat för stor aktivitet och ingripit för mycket i verksamhet som myndigheterna helst exklusivt bör syssla med.

Majoriteten godtar den observerande tjänstemannen från justitiedepartementet som deltagare i en stor del av spaningsledningens möten så länge denna fanns kvar. Reservanterna godtar hans närvaro i inledningsskedet. Här är alltså majoriteten på aktivitetslinjen, medan reservanterna är för att regeringen skall vara mera passiv i fråga om informationsinhämtning som berör säkerhetsfrågor.

I synen på tidpunkten för regeringens ingripande för att åstadkomma en organisationsändring är rollerna ombytta. Majoriteten godtar, med den motivering som Bo Hammar nyss framförde, regeringens försiktiga hållning till intervention i myndigheters verksamhet, medan reservanterna jagar på regeringen och efterlyser tidigare åtgärder mot de grälände myndigheterna.

Till Jörn Svensson vill jag säga att under utfrågningen av Sten Wickbom berördes också de åtgärder som vidtogs mot PKK i januari. Då sade justitieministern att åtgärderna planerades gemensamt av polis och åklagare.

Man var alltså överens om att vidta åtgärder, men man var oense beträffande omfattningen och formerna. Man var dock inte mer oense än att åklagarna under hela denna tid kände till ett tiotal personer som av dem ansågs så misstänkta att det fanns grund för t. ex. anhållanden.

Justitieministern hävdar att om regeringen i det läget hade gått in med pekpinna åt den ena eller den andra sidan, antingen i form av organisatoriska åtgärder eller i andra former, då hade det kunnat sägas att det hade varit att direkt missbruka regeringens befogenheter. Men jag har ingenting emot det som Jörn Svensson slutligen sade, att vi i utskottet självfallet kan komma

tillbaka till frågan, om nya fakta kommer fram i samband med juristkommissionens arbete.

Med det anförda anser jag mig ha motiverat att reservationen bör avslås. De avvägningsproblem som regeringen ställts inför belyses bäst i majoritetens skrivning.

Anf. 20 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Låt oss konstatera hur läget är i konstitutionsutskottet. Det finns en majoritetsskrivning av socialdemokrater och kommunister som helt och hållet fritar justitieministern och regeringen från ansvar för sitt handlande. Så finns det en borgerlig reservation som riktar kritik.

Nu säger Jörn Svensson att man vill fundera ett år till på hur man skall bedöma justitieministerns handlande. Ja, herr talman, det kanske behövs ett år till för vpk. Men sannerligen, nog har vi fakta rejält för att kunna bedöma en lång rad händelser där regeringen och justitieministern har varit involverade.

Men vi vet ju hur det är. Vpk skulle aldrig drömma om att i ett sådant här läge ansluta sig till de borgerliga och kritisera statsministerns och justitieministerns handlande. Hade vpk antytt något sådant i utskottet, vet vi att socialdemokraterna då hade varit beredda att gå med på en skrivning med kritik för att slippa bli nedröstade här i kammaren.

Vpk är nog, herr talman, i princip en papperstiger i konstitutionsutskottet. Det är tydligen riktigt det som sägs av en stor del av vpk, att nog är man mera beredd att samarbeta med socialdemokraterna än att bedöma den här typen av händelser utifrån rent sakliga utgångspunkter.

En sak vet vi, nämligen att justitieminister Wickbom var oerhört väl informerad – genom ständiga samtal med Hans Holmér, genom representation i spaningsledningen, via sin statssekreterare m. m. m. m. Justitieministern kände till allt om kurdspåret, operation Alfa etc. etc., just det som Jörn Svensson och vpk kritiserar. Detta var känt i detalj av justitieministern, men han drog inte slutsatser av det hela, utan han lät det gå.

Nu sägs det att någon anledning till kritik inte finns nu men kanske nästa år. Det är sannerligen inget särskilt modigt uppträdande från vpk:s sida, utan det är ett sätt att som vanligt rädda socialdemokraterna i frågor av den här typen.

Vad vi har upplevt under det senaste året som efterspel till en djupt tragisk händelse är en cirkus utan like. Ständiga rubriker, bråk mellan åklagare och polis, patetiska utspel, TV-framträdanden av berörda, tala ut-artiklar och mycket mycket annat – detta som efterspel till mordet på landets statsminister.

Vi vet att åklagarna hade det besvärligt när de skulle försöka hävda elementära rättssäkerhetskrav. De fick inte det stöd de skulle ha från regeringens sida, från justitieministern och från regeringskansliet. Men om detta, som har uppmärksamrats nästan dagligen under långa perioder, inte bara i Sverige utan också utomlands, har majoriteten av socialdemokrater och vpk-are icke ett ord av kritik i utskottets betänkande.

Det här är allvarligt. Jag håller med dem som har sagt här tidigare i dag, att det förhållandet att landets statsminister blivit mördad inte får innebära att

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m. m.

Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

granskningen av vad som sedan hände tar sig annorlunda former än normalt.

Jag håller med om att det var en exceptionell situation på mordnatten och efteråt, och jag instämmer i den bedömning Bertil Fiskesjö gjorde, att det finns anledning att ge regeringen en eloge, liksom riksdagen, för hur den skötte detta. Där tycker jag att juristkommissionen har gjort en alldeles korrekt bedömning. Här och i regeringskansliet fungerade det bra, men i övrigt fungerade det sannerligen inte.

Man kan inte säga att händelserna t. ex. förra hösten eller i januari-februari, när det blev en kris, inte kunde bedömas utifrån normala utgångspunkter, i det senare fallet ungefär ett år efter mordet. Då var sannerligen inte situationen sådan att det kunde åberopas exceptionella skäl.

Jag menar att skulden för detta vilar huvudsakligen på justitieministern. Vi kan inte, herr talman, ha en justitieminister som inte ingriper med kraft men också med diplomati och som inte har de ledaregenskaper som också är nödvändiga för att se till att saker och ting fungerar.

Det är statsministerns sak att vidta åtgärder, och där finns det ju prejudikat. Lennart Bodström flyttades när han inte kunde fullgöra sina uppgifter som utrikesminister på ett tillfredsställande sätt. Detsamma gällde Mats Hellström, när han togs ur stridslinjen. Jag skulle nog ändå vilja uttrycka en förhoppning att statsministern funderade på om det verkligen bidrar till att öka förtroendet för rättsväsendet i Sverige att händelser av den här typen kan utspelas utan att det får några personella konsekvenser på politisk nivå.

Anf. 21 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Olle Svensson och Bo Hammar försöker att framställa den här debatten som något slags allmänt partipolitiskt gräl och menar att vi skulle vilja driva någon sorts blockpolitik. Jag skulle nog ändå vilja att Olle Svensson bekräftade att det arbete vi har bedrivit i utskottet har varit väldigt seriöst och allvarligt och att alla ledamöter, speciellt i den här frågan, har ansträngt sig att med utgångspunkt i det allvarliga som har hänt inte söka en partipolitisk strid. Det gjordes allvarliga försök i utskottet att vi skulle komma samman och ha en gemensam uppfattning, men det gick inte, eftersom slutsatsen i denna digra lunta är att på grundval av föreliggande material finner socialdemokrater och vpk inte någon anledning att rikta någon som helst kritik mot regeringen. Jag menar att det är särskilt viktigt när landet befinner sig i kris att vi tittar efter hur våra ledare fungerar, och att våra lagar och system också fungerar. Det är ytterst då som de skall vara till hjälp för oss.

Egentligen skulle man ha velat avstå ifrån att reservera sig i just denna fråga, eftersom den har en så tragisk bakgrund, men vi tycker att det är viktigt att dra slutsatser av det arbete som vi har ägnat hela våren åt, inte minst av respekt för alla de människor runt om i landet som har upplevt den här krisen under det senaste året med de ständiga turerna i utredningen och också i vad gäller åklagarsidans synpunkter på hur saker och ting har fungerat.

Olle Svensson säger att Birgit Friggebo ägnar sig åt svepande personkarakteristik, och den betyder inte särskilt mycket. Vad jag har velat göra är att tala klarspråk, att säga vad det handlar om. Politik är inte bara papper, lagar

och förordningar och olika system som vi bygger upp. Framför allt handlar det om människor, och människor kan fungera bättre eller sämre. Och jag har valt att inte använda ett svärbegripligt, konstitutionellt språk.

Sten Wickbom är långsam och osäker i sitt arbete, och det må så vara. Men det intressanta är att det ger resultat som är oacceptabla. I detta fall har det haft effekt på den polisutredning som söker efter vår statsministers mördare.

Det är alltså resultatet av dessa egenskaper som vi granskar. Det är faktiskt ingen hemlighet att i slutskedet, när man äntligen kom fram till att det var nödvändigt att omorganisera utredningen, var det oppositionsledarna och partiledarna som nästan fick ta över verksamheten och se till, att det sedermera blev en bättre ordning. Numera är det lugnt och tyst i utredningen.

Det har sagts här att vi kritiserar regeringen dels för att ha varit för aktiv genom att ha en observatör inne i polisutredningen, dels för att ha varit för passiv och inte ha sett till, att arbetet och organisationen har fungerat.

Man måste faktiskt titta på de här frågorna var för sig. De skall bedömas på sina egna meriter.

Vi har kritiserat att man har haft en observatör inne i polisledningens arbete med risk för att han direkt skulle lägga sig i arbetet, ha synpunkter på spåret och annat sådant. Det skulle strida mot grundlagen. Jag vill inte hävda att vi har fått fram något bevis för att så har skett, men bara misstanken om att detta kan ske är allvarlig nog. Vad är det för politisk styrning regeringen egentligen vill ägna sig åt när det gäller polisutredningen? Det är en vanlig fråga som människor ställer sig på stan.

Den andra frågan handlar om regeringens ansvar för att organisationen skall fungera – inte att den materiellt skall lägga sig i vilket spaningsspår som är det rätta eller något annat sådant, utan att den skall se till, att systemet fungerar och att de rätta människorna sköter arbetet, vilket är något helt annat. Där kritiserar vi regeringen för att ha varit för passiv.

Jag har flera gånger under det gångna året varit uppvaktad av massmedierna, som har önskat att jag skulle ge mina synpunkter på spaningsledningens arbete. Jag har konsekvent vägrat detta och sagt, att jag av respekt för utredningen inte vill lägga sten på börda. Men jag har inte varit ensam om att ha många synpunkter hur arbetet har lagts upp. Det verkar som om de enda som har varit blinda återfinns i regeringen. Nu är det socialdemokrater och vpk i konstitutionsutskottet som inte har fattat vad som har hänt under det gångna året.

Anf. 22 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Anders Björck hade älskvärdheten att beskriva oss i vpk som papperstigrar i konstitutionsutskottet. Jag får kanske kvittera vänligheten med att beskriva Anders Björck och hans moderater, som de har agerat, närmast som fladdrande pappersdrakar över både det här årets och förra årets granskningsarbete.

Det fanns i en rad tunga och viktiga frågor all möjlighet för moderaterna att vara med och rikta skarp kritik mot regeringen. Det gällde vapenexporten såväl förra året som detta år, där det framfördes mycket skarp kritik från vår sida, från folkpartiets sida och från centerpartiets sida, men för moderaterna

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

var omsorgen om vapenhandeln viktigare än att kritisera regeringen. På samma sätt är det när det gäller årets granskningsbetänkande. Här har vi frågan om personalkontrollen, där moderaterna också har vikit sig. I en ytterst allvarlig rättssäkerhetsfråga, som tidigare har berörts av Birgit Friggebo och som vi får anledning att återkomma till här på eftermiddagen, har moderaterna inte haft någonting att säga och inte varit beredda att kritisera regeringen. Vi skall nog kunna diskutera många gånger om vilka som viker sig och lägger sig i konstitutionsutskottet.

När det gäller granskningen av Palmemordet och vad som har förevarit efter detta mord är det, som jag har sagt tidigare, under hela granskningsarbetet och i utfrågningarna av olika personer vpk som hela tiden tagit upp just rättssäkerhetsfrågorna. Anders Björck har varit väldigt mycket inne på att diskutera formaliafrågor och olika tidpunkter hit och dit. Vi tycker faktiskt att det är mindre väsentligt.

Vi anser också att frågan om huruvida regeringen skulle ha en observatör i spaningsledningen inte är den allra väsentligaste frågan. Detta var ju en situation utan motstycke i svensk historia, och då är det något billigt att så här i efterhand säga att regeringen inte borde ha haft någon observatör i spaningsledningen, när vi inte visste vad det handlade om, när vi inte visste om det rörde sig om en konspiration mot hela vårt samhälle. Det tycker jag är en dålig och ynklig kritik. Den borgerliga reservationen präglas inte alls av den kritik som vi från vpk vill ta upp, nämligen kritik i fråga om rättssäkerheten och de demokratiska fri- och rättigheterna. Där har vi haft anledning att rikta och kommer förmodligen också i kommissionen att rikta hård kritik mot polisens och myndigheternas arbete. Där finns det fortfarande stora frågetecken – det har också Jörn Svensson framhållit – i vad gäller justitieministerns sätt att agera.

Men vi ansåg inte att det på grundval av föreliggande material fanns anledning att rikta totalkritik mot hela regeringen i denna fråga, vilket de borgerliga har gjort i sin reservation, som i huvudsak handlar om just observatören och liknande formaliteter.

Till Birgit Friggebo vill jag säga att jag inte har beskyllt någon i konstitutionsutskottet för att vilja inleda partipolitiska fejder i den här frågan. Jag har bara konstaterat – och jag hoppas alla är överens om detta – att det här är den minst lämpliga frågan för den typ av traditionell partipolitisk träta som vi ibland ägnar oss åt i denna kammare.

Däremot har jag också sagt att detta icke får innebära att vi på något sätt skulle brista i granskningen av vad som har skett. Tvärtom är det en kardinalfråga för vår demokrati, att vi också i en så här traumatisk situation är beredda att på ett öppet sätt redovisa vad som har hänt och att på ett öppet sätt framföra kritik och ställa de ansvariga till svars om de har gjort något fel. Men jag tycker samtidigt att vi bör visa viss återhållsamhet.

Anf. 23 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! När Anders Björck ger sig på mig för att jag skulle ha varit okritisk i det här ärendet ger han sig verkligen på fel person. Under lång tid var främst Oswald Söderqvist och jag de som i den här kammaren yttrade tvivel och kritik mot det som pågick. Jag märkte aldrig då att annars talföra

ledamöter gav oss något stöd i det avseendet. Jag märkte heller aldrig att de borgerliga partiledarna, som från gång till annan fick information av justitieministern och Holmér på Rosenbad, var särdeles talföra under det stadiet, så jag undanber mig den typen av angrepp.

Emellertid vill jag också vända mig till Olle Svensson. Jag vet inte om jag missuppfattar honom, men jag kan inte dela hans uppfattning att vi skall vara sams och inte gräla i den här frågan. När man säger att man skall vara sams måste man alltid veta vad man skall vara sams om – vad är det den nationella försoningen över partigränserna skall avse? Skall vi vara sams kring falska huvudspår, falsk information och förföljelse av oskyldiga? Är det detta vi skall tolerera och inte klaga på, i enighetens intresse?

Det som kännetecknar den här affären är ju just att hela samhällsetablissemanget, inkl. större delen av massmedia, satt och tittade på medan man vräkte beskyllningar över en folkgrupp och jagade en grupp oskyldiga. Den fråga vi har att ställa oss är: Var detta en sorts psykologiskt självbedrägeri av etablissemanget och massmedia, eller var det rent av en avsiktlig avledningsmanöver för att förhindra att man gav sig in på de spår som var långt mer troliga än huvudspåret, och vilken var justitieministerns roll i detta spel? Den frågan väntar fortfarande på sitt svar, och det svaret skall vi från vpk med benägen samverkan från andra hederliga krafter försöka finna.

Olle Svensson skall nog vara glad åt att inte alla har varit sams i den här affären. Det har funnits åklagare och politiker som har sagt ifrån mot orättvisorna. Man kan ju ställa sig frågan var vi hade stått om inte detta hade skett. Vi hade haft en allvarlig risk för både invandrarhets och justitiemord och för att mordet på Olof Palme aldrig blir uppkälat.

I detta anförande instämde Oswald Söderqvist (vpk).

Anf. 24 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Vad jag sade var att när det gäller en fråga som berör mordet på statsministern i ett land är det värdefullt om de politiska partierna i samverkan kan arbeta fram en så bra lösning som möjligt. Däri måste självfallet ingå att man, som jag sade, arbetar för att skapa de rätta förutsättningarna för utredningsarbetet då höga myndighetsföreträdare beklagligt nog kommit i motsatsställning till varandra. Jag har alltså inte friat alla på tjänstemannasidan eller sagt att man skall ta till hartassen med dem. Detta bör noggrant kontrolleras, men vår uppgift har varit att granska regeringen. Därvid sade jag också att jag håller med Bo Hammar om att vi samtidigt inte får försumma granskningen av exempelvis rättssäkerhetsaspekten.

Så till Birgit Friggebo.

Jo, jag bekräftar gärna att vi har gjort en mycket seriös behandling av den här frågan. Det kan var och en se som har läst vad vi har skrivit i recitdelen av betänkandet, som vi är eniga om. I utfrågningarna, där vi har varit oerhört noggranna och hört olika parter, på både åklagarsidan – riksåklagare Magnus Sjöberg och K. G. Svensson – och polissidan, har vi skaffat oss ett material för en objektiv bedömning.

Däremot är jag litet besviken på att Birgit Friggebo försöker göra gällande

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

att just den slutsats som hon och folkpartiet och de andra borgerliga partierna har kommit fram till är något av den objektiva sanningen, som inte kan ifrågasättas. Jag menar att den genomgång vi har gjort exempelvis när det gäller kurderna har visat att om regeringen hade ingripit vid det tillfället, hade man fått ingripa också mot åklagarna. Då hade man verkligen brutit mot grundlagen.

På lösa boliner säger Birgit Friggebo att justitieministern har brutit mot grundlagen. Var står det i reservationen? Det finns inte belagt.

Över huvud taget var ju min slutsats att, trots att vi här har formerat oss på två linjer, är skillnaderna mellan de skrivningar som finns på majoritetssidan resp. minoritetssidan ganska små. Vi får naturligtvis återkomma, men nu får väl juristkommissionen ta över vårt material och fortsätta arbetet.

Anf. 25 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Bo Hammar från vänsterpartiet kommunisterna tycker att vi från moderat håll har varit pappersdrakar i konstitutionsutskottet och menar att vpk ändå har gått samman med socialdemokraterna, t. ex. när det gäller vapenexportfrågorna. Alldeles korrekt, herr Hammar! Det är bara det att i den frågan är vi eniga om kritik mot statsrådet Mats Hellström. Ni har gått samman med socialdemokraterna i frågan om Palmemordet och justitieminister Wickboms roll. I det sammanhanget fick ni inte in ett ord av kritik mot Wickbom eller mot regeringen – om ni nu ville det. Ni kanske inte ville det – jag märkte då ingen sådan vilja under konstitutionsutskottets granskning – eller också sov ni; jag vet inte vilket.

Faktum kvarstår: efter ett års utredande med oerhört mycket av unikt material har socialdemokraterna och vpk kommit överens om att det inte finns någon anledning till kritik.

Herr talman! Detta stämmer mycket väl överens med den attityd som Sten Wickbom har haft till arbetet. Jag har här ett tidningsurklipp från tisdagen den 24 mars 1987. Sten Wickbom talade ut i Aftonbladet, samma dag som han skulle utfrågas av konstitutionsutskottet. Han höll också en presskonferens efteråt. Jag har aldrig hört något ord av kritik mot att han höll denna presskonferens direkt efteråt eller att han talade ut om de frågor han skulle utfrågas av KU om, men hans attityd förtjänar ändå att redovisas. Han säger så här:

”Allt jag har gjort under året har varit djävligt väl övertänkt. Och jag tänker inte avgå.” Så får han en ny fråga: ”Finns det något du tycker du bort göra annorlunda?” Svaret blir: ”Nej. Jag har inte gjort något av en slump under det här året.”

Detta är en tvärsäker attityd, och i den attityden instämmer inte bara socialdemokraterna i utskottet utan också vpk.

Herr talman! Med tanke på vad som har hänt, med tanke på allt som har skett därefter och med tanke på allt vi vet, tycker jag att det är märkligt att han kunde säga sådana här saker för bara en månad sedan och ändå stanna kvar på sin post som justitieminister. Vi vet ju att den här utredningen sannerligen inte är någonting som har varit ägnat att stärka förtroendet för rättsväsendet i vårt land.

Anf. 26 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! För min del vill jag ställa en avslutande fråga till Olle Svensson.

Vi kan alltså konstatera – detta har juristkommissionen bekräftat och det har varit uppenbart för den stora allmänheten – att utredningsarbetet misslyckats och att det har funnits många högst märkliga inslag i utredningsarbetet. Regeringen har varit involverad, bl. a. genom denne diskutabla direkte kunskapare i spaningsledningen.

Min fråga till Olle Svensson blir: Var i en parlamentarisk demokrati skall ansvaret utkrävas när det gäller en fråga som denna om inte hos regeringen?

Anf. 27 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Jag vill inte som Bo Hammar höja rösten särskilt mycket för att understryka att vi inte skall ha något partikäbbel i den här frågan.

Man kan fråga sig vad det är för slags dubbelkommando eller dubbelspel som vpk här ägnar sig åt. Man har två talare i ärendet, man går ut med kraftfulla uttalanden om att det har skett fel och varit bekymmer när det gäller utredningen och framför allt när det gäller samarbetet mellan åklagarna och polisledningen. Samtidigt är vpk med om en mycket utslätande kommentar i själva granskningsbetänkandet. Man måste fråga sig om vpk har ångrat sig efter det att vi hade skrivit betänkandet färdigt.

Man kan också fråga sig: Vad hade resultatet blivit när det gäller det s. k. PKK-tillslaget, om regeringen på ett tidigare stadium hade sett till att hela utredningsarbetet omorganiserats? Hade tillslaget då kommit till stånd, med tanke på den inställning som åklagarna har redovisat? Detta kan vi aldrig veta. Vi kan spekulera om saken, men jag vill ändå ställa frågan, eftersom vpk så hårt trycker på rättssäkerhetsaspekterna. Det är precis detta som har varit konfliktpunkten mellan åklagarna och polisledningen.

Vi kommer till slutsatsen att regeringen på ett tidigare stadium borde ha vidtagit åtgärder som lett till ett *fungerande* samarbete mellan polis och åklagare. Detta hade naturligtvis haft effekter just på rättssäkerheten. Jag kan inte se annat än att vpk:s uppträdande här i dag är mycket märkligt.

Olle Svensson säger: Ja, men om man hade *ingripit* i början av mars, då det diskuterades om konfrontationer o. d. när det gällde 33-åringen, hade man ju direkt lagt sig i arbetet. Jag håller med om det, men det är en lång period mellan mars 1986 och januari-februari 1987. Under hela denna period – nästan ett år – har det varit passivitet. Däremot har man under den här tiden låtit sig representeras av en observatör i utredningen, och det har sagts att det varit rättssäkerhetsfrågor som skulle granskas. Men vi har ju en säkerhetspolis och en rikspolisstyrelse, som har ständiga kontakter med regeringen och som naturligtvis hade kunnat klara av det här. Under de första dagarna, under de första timmarna, när man inte riktigt visste vad som hände kunde man naturligtvis ha något slags samarbete mellan justitiedepartementet och polisutredningen. Men varför skall en observatör sitta där nästan ett helt år och bevaka verksamheten?

Olle Svensson påstod att jag hade sagt att det skett en grundlagsstridig inblandning i polisens arbete. Jag har inte sagt det. Skulle tungan ha sluntit på den punkten ber jag om ursäkt. Vad jag har hävdat är att det, med det system

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

som man använder, kan finnas risk för en grundlagsstridig inblandning i polisens arbete. Blotta misstanken att detta skulle kunna ske är skäl nog att avstå från att ha en kunskapare, en observatör e. d. direkt inblandad i polisens arbete.

Anf. 28 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Anders Björcks logik är sådan att han anser att om moderaterna i utskottet hamnar på samma sida som socialdemokraterna, då är detta ett uttryck för moderata samlingspartiets principfasthet, men om vpk i vissa frågor hamnar på samma sida som socialdemokraterna, då är det ett uttryck för vpk:s principlöshet. De här slutsatserna stämmer inte riktigt överens med varandra.

Exempelvis i fråga om vapenexportaffärerna sade Anders Björck att skillnaden är den att moderaterna har fått igenom en kritik av regeringen och i första hand av Mats Hellström. Det kan man naturligtvis säga. Men vad moderaterna har gjort är att de medverkat till att få igenom en oerhört modererad och försiktig kritik av Mats Hellström i utskottets skrivning. Den linje som har företrätt i reservationen från de övriga partierna i utskottet och som kunde ha blivit en majoritetsskrivning, om Anders Björck hade vågat följa med, är däremot betydligt skarpare.

Jag skall inte ytterligare ta upp vapenexportfrågan nu, för vad Anders Björck och andra vill diskutera gäller i hög grad formaliteter och inte frågan om lämplighet av vapenexport till Indonesien över huvud taget. Men vi återkommer också till detta senare i dag.

Anders Björck citerade massmedia, och jag tyckte nästan att han ondgjorde sig över att någon minister framträtt där. Det förvånar mig att höra sådana uttalanden just från Anders Björck. Man skall kanske inte heller på varje punkt ta allt som sägs i de intervjuer som ges för givet.

Men det viktiga när det gäller utredningen efter Palmemordet och vad vårt parti hela tiden understrukt – det har jag sagt tidigare – har varit just rättssäkerhetsaspekterna. Vi har tagit upp detta i utfrågningarna med justitieministern, med den förre polischefen i Stockholm osv. Vi har också i andra sammanhang framfört stark kritik mot polisens arbete, t. ex. i fråga om kurdspåret och de förföljelser som en hel folkgrupp har känt sig utsatt för. Någon sådan kritik har inte framförts från borgerligt håll, utan man har i hög grad koncentrerat sig på frågan om den roll som regeringens observatör haft i spaningsledningen. Vi anser inte att detta är någon väsentlig fråga. Anders Björck sade att det rör sig om mycket material, men trots allt är den granskning som gjorts väldigt ofullständig. Vi har nu fått ett omfattande material från juristkommissionen, och den parlamentariska kommissionen skall koncentrerat arbeta med frågan.

Vi har på denna grundval inte velat gå längre än vi gjort i detta betänkande, men hela vår kritik vad gäller rättssäkerhetsaspekterna och vad gäller polisens arbete kvarstår. Det finns också frågetecken kring regeringens och i första hand justitieministerns roll i detta sammanhang.

Anf. 29 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Vi är alla överens om att det har förekommit grova felaktigheter under Palmeärendets gång – detta är ställt utom allt tvivel. Men när man gör en konstitutionell granskning måste man vara noggrann så att man riktar beskyllningar mot rätt person. Vi har inte tyckt att det finns något belägg för att Klas Bergenstrand, som var observatör i spaningsledningen, skulle ha uppträtt på ett sätt som stred mot regeringsformen. Därför kan vi när det gäller den detaljen inte ansluta oss till de borgerligas kritik. Vi tycker inte att det finns underlag för det.

Vi tycker inte heller att det finns underlag för den andra delen av den borgerliga reservationen, där man på ett väl svepande sätt vill dra in hela regeringen i kritiken i stället för att koncentrera sig på justitieministern, som är den intressante i sammanhanget. I varje fall tycker vi att det underlaget inte finns i dag.

Sedan är en annan intressant formell fråga viktig ur konstitutionell synvinkel: Hur skall man bedöma ansvarsfördelningen och agerandet när det gäller förhållandet riksåklagare–rikspolischef–justitieminister? Det sambandet är inte heller riktigt klarlagt.

Det finns alltså frågor som väntar på ett svar för att man skall få en korrekt bild av justitieministerns eventuella skuld i detta fall. Det är dessa frågor som vi vill ha besvarade.

Vi är ingalunda rädda för att fälla socialdemokratiska statsråd. Vi var inte heller rädda för att gå emot socialdemokraterna när de i opposition ville fälla borgerliga statsråd. Jag vill erinra Anders Björck och andra om att, det faktiskt var Oswald Söderqvist och jag som med våra röster friade en moderat försvarsminister – inte därför att vi gillade honom och hans politik utan därför att vi tyckte att det inte fanns underlag för konstitutionella anmärkningar. Anklagelserna höll inte, han var oskyldig och alltså skulle han inte fällas.

Sist och slutligen vill jag återkomma till vad Olle Svensson sade tidigare i debatten. Olle Svensson skall inte dra växlar på det förhållandet att vi i dag inte ansluter oss till en borgerlig reservation vars underliggande resonemang vi inte helt delar. Det faktum att vi tycker att vi inte nu har underlag för en allvarlig kritik mot justitieministern betyder inte att vi inte framdeles, när frågan har analyserats ytterligare, kan framföra den typen av kritik. Den friheten förbehåller vi oss.

Olle Svensson pläderar för enighet och samförstånd. Det är just den typen av felaktigt samförstånd kring felaktiga frågor som har hämmat möjligheterna att få utredningen av mordet på Olof Palme på rätt spår.

Anf. 30 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme anmälda talarna nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera avsnittet Krigsmaterielexport.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m. m.

Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Anf. 31 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Sverige behöver en kvalificerad inhemsk vapentillverkning. Vi har själva valt alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig.

Vår försvarsmakts behov räcker inte till för att producera vapen i så långa serier att priserna blir rimliga. En viss export måste tillåtas. Många är naturligtvis stolta över att Kockums i Malmö i hård internationell konkurrens har lyckats hävda sig så bra att varvet nu kan sälja ett antal u-båtar, vilket innebär ett genombrott för svenskt teknologiskt kunnande på detta område.

En betydande del av debatten om svensk vapenexport har handlat om förre utrikeshandelsminister Mats Hellströms uppträdande. Han har i stor utsträckning sig själv att skylla för att han har blivit ett offer för hyckleriet inom socialdemokratin på denna punkt.

För vad är det som har hänt?

Vi vet att socialdemokraterna är delade i två läger i frågan om vapenexport. För en export är regeringskretsen, kanslihusgänget och fackföreningsrörelsen. Mot den står kvinnoförbundet, ungdomsförbundet och broderskapsrörelsen.

Detta är naturligtvis en stark generalisering, men den saknar därför inte sin riktighet. Mats Hellström var, när han tillträdde som utrikeshandelsminister, i en besvärlig situation. Han hade under en följd av år profilerat sig som en radikal och arg ung socialdemokrat. Detta gällde inte bara vapenexporten -- det gällde Östra Timor, det gällde IDB m. m. Han sköt som riksdagsledamot skarpt mot borgerligheten och näringslivet men också mot delar av sitt eget parti.

Så hamnade han då i regeringen och insåg snabbt att den radikala profilen inte höll för verklighetens krav. Detta är naturligtvis inte unikt. Han är inte den ende som radikalt har fått lägga om kurs efter statsrådsutnämningen. Men det som ger anledning till kritik är det sätt varpå han gjorde det.

I avgörandet mellan sitt eget förflutna och den nya positionens krav, i slitningarna mellan två oförenliga partiuppfattningar, väljer Mats Hellström att sätta sig på två stolar. Han säljer vapen samtidigt som han försöker skylla på tidigare borgerliga regeringar.

Han borde ha insett att detta är en omöjlig taktik. Den som försöker sitta på två stolar råkar förr eller senare ut för platt fall till marken. Och då gör det ont.

Om Mats Hellström rakryggat hade stått för sina vapenexportbeslut, tagit det fulla ansvaret för dem och inte försökt skylla ifrån sig på någon, hade han klarat sig ganska bra. Det hade visserligen sagts en del elakheter om hur hans tidigare radikalism nu hade ersatts av realism, i sak hade han fått en viss kritik från några, men någon större debatt om honom hade det med all säkerhet inte blivit.

Nu valde han den sämsta av två utvägar. Det är därför som alla partier i riksdagen, med olika formuleringar, riktar kritik mot Mats Hellström. Han borde klart och tydligt ha sagt vad han visste redan från början -- till riksdagens kammare, till konstitutionsutskottet och inte minst till allmänheten. Försök att vilseleda på det sätt som har skett kan inte accepteras. Vi må tycka vad vi vill om statsråds åsikter och göranden i sak -- det är självklart i en

demokrati – men vi har rätt att kräva att de ger klara besked och inte försöker undandra sig sitt ansvar.

Herr talman! Konstitutionsutskottet har sagt sitt i denna sak. För moderata samlingspartiet har det varit självklart att ta ansvar för de beslut som partiet i olika regeringar har medverkat till om export till bl. a. Indonesien. Det är beslut som omfattas av övriga i de aktuella regeringarna ingående partierna. När dessa nu svävar på målet förtar det i viss mån intrycket av en gemensam strävan efter öppenhet och ansvarstagande.

Nu har Mats Hellström inte varit ensam om att vara motsträvig. Det har varit svårt i år att få fram information om alla turer kring svensk vapenexport. Saker har förtigits för konstitutionsutskottet på ett oacceptabelt sätt och med förklaringar som inte verkar trovärdiga. De många versionerna från regeringen under våren om vad man har vetat och inte har vetat om Bofors illegala vidareexport av vapen gör ett bedrövligt intryck. Också här möter vi otydligheter, bortförklaringar och bristande öppenhet. Kritik mot detta har framförts inte bara från borgerligt håll utan även – och inte minst – i den socialdemokratiska pressen.

Utskottet måste naturligtvis dra lärdom av detta inför framtiden. Granskningen – och här talar jag självfallet inte bara om vapenexport – måste bli effektivare.

I detta sammanhang bör några ord sägas om de anklagelser som har riktats från visst håll om att svenska statsråd har känt till eller t. o. m. medverkat till illegal svensk vapenexport. Något sådant har inte framkommit under utskottets granskning. Några bevis har inte presenterats. De som har framfört dessa anklagelser, och de behöver knappast pekats ut här, bör antingen komma med konkreta bevis eller sluta upp att strö dylika påståenden omkring sig.

Att vapenexport har skett på ett otillåtet sätt är en annan sak. Detta är ingenting nytt. Det har med stor säkerhet varit känt åtminstone sedan augusti 1985. Men det är inte detsamma som att svenska statsråd har känt till eller medverkat i denna trafik.

Det finns anledning att slå fast att gällande svenska vapenexportregler måste följas. Ett enskilt företag har inte rätt att bryta mot dessa regler och ta lagen i egna händer. Sådant kan måhända ge kortsiktiga ekonomiska vinster för det egna företaget, men man riskerar att tillfoga svenskt näringsliv i övrigt stor skada.

Utskottet har diskuterat om inte misstänkarna hos regeringen och krigsmaterielinspektionen om att otillbörliga ting förekommit borde ha lett till mer kontroll. Det är lätt att med facit i hand påstå detta. Nu vet vi att man borde ha varit mer misstänksam. Men vi kan också konstatera att noggranna försök gjordes för att ta reda på hur det verkligen förhöll sig. Staffan Burenstam Linder skickade, när han var handelsminister, personer till Bofors för att göra en noggrann kontroll, och han begärde och fick skriftliga försäkringar av Boforsledningen om att allt stod rätt till. Björn Molin såg också till att han fick skriftlig dokumentation på att något otillbörligt inte hade förekommit.

Nu vet vi att det i fortsättningen måste förekomma en effektivare kontroll

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

än tidigare. Vi kan dessvärre inte längre lita på att besked som ges utan vidare är korrekta. Det är naturligtvis djupt beklagligt och djupt tragiskt. Vi måste i ett samhälle av svensk typ ändå kunna utgå från att besked som ges från välrenommerade företag faktiskt är korrekta. Samtidigt ser vi med stor sympati på de åtgärder som vidtagits från den nya Boforsledningen för att rensa upp och åstadkomma en anpassning till de regler som har beslutats av regering och riksdag.

Herr talman! Frågetecken kvarstår fortfarande när det gäller granskningen av svensk vapenexport. Frågan återkommer med all säkerhet. Nya fakta kommer med all sannolikhet att komma i dagen innan det är dags för konstitutionsutskottet att inleda nästa års granskningsarbete. Det skulle emellertid inte skada om den fortsatta debatten präglades av mindre hyckleri och av mera realism. Sverige behöver en vapenexport, men den måste faktiskt ske i de former som riksdag och regering enat sig om. Varje regering måste ta sitt ansvar och inte skylla ifrån sig. Kritik från utskottet i detta sammanhang kan rimligtvis inte bara läggas till handlingarna. Sker så får man räkna med att kritiken i fortsättningen kan komma att skärpas och preciseras. Detta bör, herr talman, sägas här och nu. Det är naturligtvis inte tillfredsställande att kritiken mot statsrådet Mats Hellström bara läggs till handlingarna utan någon som helst åtgärd. Om det ändå inte blir någon markering från regeringschefens sida tror jag knappast att man kan räkna med att det blir möjligt för konstitutionsutskottet att skriva sig samman när det gäller på det sätt som skett i år. Det finns ingen anledning att inte understryka det just nu.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 9 som är fogad till utskottets betänkande. Den innebär en bestämd uppmaning till bl. a. regeringen att fortsättningsvis vara mer öppen och underlätta utskottets granskning. Hur detta kommer att tillämpas vid kommande års arbete inom utskottet blir av stor betydelse för konstitutionsutskottets arbete och slutsatser under våren 1988.

Anf. 32 BIRGIT FRIGGEBE (fp):

Herr talman! Statsrådet Mats Hellström har vilsefört riksdagen och den svenska allmänheten, och det är därför som han kritiseras av hela Sveriges riksdag i dag. Det är en både unik och hård dom som fälls över regeringsledamoten Mats Hellström. Han har inte sanningsenligt och öppet redovisat sina och regeringens beslut. Han har kastat över ansvaret för sina beslut på andra handelsministrar och regeringar, och han har försökt dölja att det är för vapen han givit tillstånd till export till Indonesien.

”Är det vapen du har skickat?” har vi frågat.

”Nej, det gäller följdleveranser,” har han svarat för att få oss att tro att det handlar om reservdelar och ammunition. Sedermera under förra årets granskning fick vi veta att det handlade om nya luftvärnskanoner.

”Nog har väl regeringen beslutat om nya luftvärnskanoner till Indonesien?” har vi frågat.

”Nej, det gäller inga nya vapensystem utan en uppföljning av tidigare åtaganden, bindande åtaganden som går tillbaka till tidigare regeringar,” har vi fått till svar.

Under årets granskning har Mats Hellström erkänt att det inte fanns några bindande beslut från tidigare.

Vidare har han sagt att han tillåter vapenexport, där han *måste* fortsätta leveranser enligt kontrakten. Nu har det visat sig att kontrakten har slutits under Mats Hellströms egen tid som utrikeshandelsminister. Det fanns alltså inga gamla kontrakt.

Ingvar Carlsson har urskuldat Mats Hellström med att även en minister någon gång kan få undslippa sig ett otydligt uttalande. Javisst, det håller jag med om. Men det är inte detta det varit fråga om. Mats Hellström har under en lång tid ägnat sig åt en systematisk desinformation: i konstitutionsutskottet förra året, i den här kammaren, i artiklar och i uttalanden. Uppenbarligen har Ingvar Carlsson inte hela bilden klar för sig. Jag utgår från att han, när han får ta del av granskningsbetänkandet och dagens debatt, tar sig en ny funderare på vad han skall göra med Mats Hellström.

Varför har det då varit så viktigt att nagla fast Mats Hellström? Jo, det handlar ytterst om att ställa krav på våra politiska ledare. Hela vår demokrati vilar på att väljarna i val skall ta ställning till de olika partiernas politiska program men också till hur vi har skött oss. Om vi då konsekvent följer vad vi gör, kommer ju inte vår demokrati att fungera. Människorna kommer inte att kunna ta ställning på grundval av en öppen och ärlig information. Det är alltså egentligen det som det här i första hand handlar om och inte om vapenexporten som sådan. Det gäller att upprätthålla respekten för demokratin och för politikerna och att inte bidra till ett ökat politikerförakt och till att man inte kan lita på politiker. Det har varit min drivkraft i denna fråga. Vi noterar alla ett minskat intresse och en minskad delaktighet inte minst bland ungdomar för politiskt arbete och för att över huvud taget engagera sig politiskt. För detta har vi ett gemensamt ansvar. Vi skall inte ha politiker som inte vågar stå för sina beslut.

Mats Hellström kunde redan 1983 ha sagt nej till export till Indonesien, men då avstod han. Det är hans egen brist på agerande som senare försatt honom i en svår situation, som han inte lyckats bemästra.

I syfte att legalisera allt talet om bundenhet har det gjorts olika försök att omtolka riksdagens riktlinjer. Det bedömer jag också som ett mycket allvarligt inslag i denna fråga. I förra årets granskningsdebatt meddelades att Mats Hellström ansåg att exporten av luftvärnskanoner numera skulle anses som en typ av följdleveranser jämställda med leveranser av ammunition och reservdelar. Sedan fortsätter han i årets utfrågning – och det har upprepats flera gånger – att regeringen skall göra en totalbedömning och att det i denna ingår en bedömning i vad mån regeringen är bunden till att ge ett nytt tillstånd, om ett tillstånd har givits vid något tidigare tillfälle. Riksdagens riktlinjer talar om att en totalbedömning skall göras för att bedöma huruvida ett vapen är offensivt eller defensivt, därför att det numera är svårare att enkelt göra en sådan avgränsning. Någon annan totalbedömning finns det inte någon som helst grund för i riktlinjerna.

Jag menar att det funnits betydande risker för att dessa tolkningar och försök till efterhandskonstruktioner skulle kunna få konsekvenser för en ändrad praxis i framtiden. Men jag utgår nu från att bara det faktum att vi har

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

haft denna granskning i konstitutionsutskottet har undanröjt risken för en ändrad praxis vad gäller tillämpningen av riktlinjerna för vapenexporten från Sverige.

Vapenexporten som sådan har under årets granskningsarbete tilldragit sig en mycket stor uppmärksamhet. Mycket av det som har redovisats under det senaste året har naturligtvis inte alls med det arbete att göra som konstitutionsutskottet har ägnat sig åt. Jag tänker då på den brottsliga verksamhet som har förekommit hos Bofors.

Folkpartigruppen i konstitutionsutskottet har gått in i detta granskningsarbete med stort allvar. Vi har inte värjt oss för att plocka fram uppgifter från både den nuvarande regeringens tid och tidigare regeringars tid. Vi har bl. a. gått igenom samtliga regeringsbeslut under ett antal år. Vi har på det sättet kunnat gräva fram en del saker ur protokollen som, när de nu blir offentliga, presenteras som stora nyheter i tidningarna.

Det har trots denna noggrannhet ibland varit svårt att få en helt klar och heltäckande bild av vad som har hänt.

Ingela Mårtensson kommer senare att redovisa några av de sensationella upptäckter som vi har gjort när vi har grävt i papperen men också ta fram några av de frågor som fortfarande kvarstår, framför allt beträffande granskningen av exporten till Singapore. Det är, fru talman, frågor som vi får återkomma till under nästa års granskning.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 33 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Med anledning av de påpekanden om regeringens och regeringkansliets information till utskottet som Bertil Fiskesjö gjorde vid granskningsdebattens inledning skall jag direkt gå in på frågan om vapenexporten till Indonesien. Bertil Fiskesjö återkommer senare till det som vi kan kalla för Singapore-ärendet.

Sveriges regler för vapenexport innebär att det råder ett generellt förbud mot export av krigsmateriel. Dispens från förbudet kan beslutas av regeringen i enlighet med av riksdagen fastlagda riktlinjer. Detta gäller inte om ovillkorligt hinder för exporten föreligger. Riktlinjerna innebär i korthet att vid export till länder utanför Norden och neutrala stater i Europa måste från fall till fall bedömas om export bör tillåtas. Som en självklarhet utgår vi då från att gällande regler följs.

Från centerpartiets sida har vi genom riksstämmobeslut skärpt kritiken mot vapenexporten, bl. a. när det gäller Indonesien. Situationen är därvid förändrad i förhållande till förra årets granskning. Centerpartiets stämma i fjol uttalade

”att regeringen bör skärpa prövningen i dispensärenden så att reglerna för krigsmaterielexport efterlevs och att en minskning sker av den svenska vapenexporten

att all vapenexport till stat som i strid med slutförbrukarintyget, vidareexporterar svensk krigsmateriel, avbryts
att all vapenexport till Indonesien stoppas
att krigsmaterielbegreppet vidgas och att gränserna klargörs mellan civil och militär produktion, i enlighet med centerns förslag i riksdagen
att den offentliga redovisningen av vapenexporten blir mer fullständig”.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m. m.

Krigsmaterielexport

Centerpartiet har som framgår av utskottets redovisning avstyrkt fortsatt vapenexport till Indonesien. Statsrådet Mats Hellström har också bekräftat detta inför utskottet och redovisat på vilket sätt detta framförts, bl. a. i den rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor.

För att det inte skall råda några missförstånd på denna punkt har Bertil Fiskesjö och jag fogat reservation 4 till betänkandet, vilken jag, fru talman, yrkar bifall till.

Reservation 6 från folkpartiet och centerpartiet handlar om regeringens motivering för fortsatt export till Indonesien och statsrådet Hellströms uttalande i samband med exportfrågorna. Jag hänvisar till den utförliga reservationen, men jag vill knyta ytterligare några kommentarer till detta.

I opposition var socialdemokraterna i allmänhet och Mats Hellström i synnerhet kritiska mot beslut av tidigare regeringar att godkänna vapenexport till Indonesien. Mats Hellström har hittills försvarat sig med att regeringen skulle vara bunden av tidigare åtaganden. Regeringen skulle inte godta nya leveranser men fullfölja s. k. följdleveranser. Fortfarande vill inte Mats Hellström eller socialdemokraterna godta att det finns en inkonsekvens i detta resonemang. Om regeringen bedömer situationen som så allvarlig att nya åtaganden inte bör tillåtas nu bör det också gälla alla åtaganden. Man kan inte separera ut vissa och säga att vi kan godta dem.

Inför utskottet har det i vår klarlagt att det inte finns några bindningar som regeringen varit tvungen att följa. Tillförordnade krigsmaterielinspektören Jörgen Holgersson har uttalat att det inte fanns några juridiska bindningar. Mats Hellström har erkänt samma sak och sagt att varje regering skall ta ansvar för sina beslut. Han försökte då att veckla in sig i en ny förklaring och tala om politiska bindningar, följdleveranser och leveranser som ingår i ett vapensystem.

Sett i ljuset av Mats Hellströms uttalande tidigare är det närmast skrattretande att höra med vilken frenesi han försvarar att vapenexporten måste fortsätta för att Sverige skall vara en trovärdig vapenleverantör. Det är alltså detta som nu är det viktiga, inte bedömningen av situationen. Sverige skall vara en trovärdig vapenleverantör. Påståendet att de senaste leveranserna till Indonesien ingår i ett vapensystem har spelat en viss roll.

Med viss envishet har jag frågat de tidigare handelsministrarna Burenstam Linder, Cars och Molin om det under deras tid i regeringen gjordes några framställningar som förde fram till inledande leveranser i ett framtida vapensystem. Alla tre har förnekat detta, eftersom det inte har varit aktuellt. Vi har inte några andra handlingar som tyder på detta. Dessa handelsministrar har också konstaterat att varje regering har att ta ansvar för sina beslut.

Statsrådet Hellström har nu inför utskottet erkänt att det är regeringen

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

som får ta ansvaret för bedömningen och för sina beslut. Mats Hellström har dock inte givit denna tolkning till kända tidigare. Han har försökt att vilseleda, lura och ljuga för kammaren. Det är detta som nu samtliga partier i konstitutionsutskottet kritiserar och uttalar på ett eller annat sätt. Konsekvenserna av konstitutionsutskottets uttalande väntar vi nu på. Vi får se om vi får något uttalande från Olle Svensson om hur han tolkar detta uttalande. Det som Bertil Fiskesjö redan har påpekat och som vi med spänning ser fram emot är om socialdemokraterna skall leva upp till den praxis som Hans Gustafsson var beredd att införa när socialdemokraterna satt i opposition.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 6.

Anf. 34 NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Den svenska vapenexporten har länge varit omstridd. Från vpk har vi ofta funnit anledning att i riksdagen påtala företeelser som vi ansett strida mot reglerna för svensk export. Vi har också tidigare haft frågor om vapenexport uppe till granskning i konstitutionsutskottet. Det är dock först i år som frågorna fått genomslagskraft och stor uppmärksamhet.

Nu är det också en sällsynt härva som varit föremål för granskning. Det gäller direkt vapensmuggling, vidareexport av vapen från ett land till ett annat land, export till länder som deltar i blodiga krigshandlingar osv.

Jag har redan i den inledande debattomgången berört vissa frågor, och jag skall i detta inlägg ytterligare uppehålla mig vid de frågor som stått till granskning.

I en riksdagsdebatt den 9 mars 1979 riktade Mats Hellström skarp kritik mot dåvarande borgerliga regeringens vapenexport till Indonesien. Han återopade uppgifter om att Indonesien höll på att tömma sina vapenlager till följd av krigsdeltagande och sade:

”Detta visar två saker: för det första att kriget på Östtimor har varit av sådan häftighet att Indonesien tömt sina vapenlager och för det andra att vi får se den svenska vapenexporten till Indonesien som en export som direkt och snabbt hjälper Indonesien att föra sitt fruktansvärda krig i Östtimor.”

Detta uttalande, fru talman, borde stå i eldskrift framför Hellström när han i dag talar om att läget stabiliserats i Östra Timor.

Samme Mats Hellström beviljade i egenskap av utrikeshandelsminister tillstånd för vapenexport till Indonesien. För detta vill vpk att han kritiseras. Denna export är lika förkastlig nu som då Hellström kritiserade den.

Både den nuvarande regeringen och tidigare regeringar bär ansvar för att svenska vapen sålts till Indonesien, trots landets deltagande i ett blodigt krig i Östra Timor. I stället för att stoppa exporten till Indonesien beslutade den socialdemokratiska regeringen om fortsatt export. Kanske det var skamkänslan över sitt handlande som fick Hellström att söka bortförklara sitt beslut med påståendet att han varit bunden av tidigare borgerliga regeringars beslut. För detta handlingssätt riktas kritik mot honom. Han borde ha redovisat motiven med större tydlighet, skriver utskottsmajoriteten bestående av socialdemokrater och moderater. Det är väl det minsta man kan säga, när Hellström sökt vilseleda både riksdagen och allmänheten. Det finns

skarpare kritik i reservationer, och den är befogad.

I reservation 5 vill vi från vpk slå fast att krigsmaterielexporten till Indonesien strider mot gällande bestämmelser. Vi vidgar alltså kritiken utöver den som gäller Hellströms uttalanden.

När det gäller krigsmaterielexporten till Singapore anförde vpk i en reservation redan till förra årets granskningsbetänkande att regeringen inte borde ha återupptagit exporten mot bakgrund av vad som var känt om vidareexport. Då blev det inte någon större uppmärksamhet åt frågan. Det behövdes en intensiv upplysningsverksamhet och nya avslöjanden för att debatten skulle få fart.

Vi menar att omfattningen av vapenexporten till Singapore och en rad andra signaler borde ha lett till kritisk prövning av frågan.

”Med facit i hand kan det hävdas att regeringarna på ett tidigare stadium bort misstänka att allt inte stod rätt till.” Så skriver nu utskottsmajoriteten. Men samtidigt gör man bedömningen att den svenska exporten till Singapore inte varit av sådan omfattning att den behövt väcka misstankar om vidareexport.

Det är faktiskt inte bara ”med facit i hand” man kan hävda att ingripanden borde ha gjorts tidigare. Både omfattningen av exporten till Singapore och en rad andra signaler borde ha väckt misstankar.

I denna fråga har man svårt att befria sig från känslan att det gemensamma ansvaret hos tidigare och nuvarande regeringspartier verkat återhållande på kritiken. Nog borde det finnas anledning att se mer kritiskt på vad som har hänt än vad utskottsmajoriteten förmår. I vpk-reservationen nr 8 kritiserar omständigheterna kring krigsmaterielexporten till Singapore.

Sammanfattningsvis vill jag, fru talman, säga att de många märkliga turer som blottats rörande den svenska krigsmaterielexporten har väckt kritik och vaksamhet i vårt land. Kravet att alla papper skall fram på bordet är fortfarande aktuellt. Ständigt nya uppgifter kommer fram och visar att ännu återstår många oklarheter. Bestämmelserna och deras efterlevnad måste skärpas – det är en slutsats som kan dras av dessa affärer.

Anf. 35 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Avsnittet om vapenexporten upptar det största utrymmet i granskningsbetänkandet. Det är inte första gången regeringens befattning med export av krigsmateriel tagits upp till granskning. Det skedde vid ett enstaka tillfälle under 1960-talet och ett flertal gånger under 1970-talet. I år är materialet dock långt mer omfattande än tidigare. Jag vill tillägga att vi iakttagit en unik öppenhet från utskottets sida i redovisningen av vapenhandeln. Samtidigt har det förelegat vissa svårigheter att skapa klarhet på grund av den förundersökning mot misstänkta Boforsdirektörer som ännu inte blivit färdig. Utskottet har måst hålla en rågång mot denna förundersökning av rättssäkerhetsskäl. Vi kräver att regeringen inte blandar sig i myndighetsutövning mot enskild. Då måste vi själva noga tillgodose kravet på enskilda människors rätt att få sin sak rättsligt prövad, innan de fälls eller frias.

Jag noterar att vi blivit ense om våra skrivningar om Singapore med undantag för vpk, som redovisar egen kritik. Övriga partier står bakom redovisade iakttagelser, som delvis är kritiska. Viktigast är att vi inte funnit

att någon regering, enligt den dokumentation vi sett, känt till den vapen-smuggling som Bofors koncernledning medgivit har förekommit. Min partikollega Kurt Ove Johansson kommer senare att kommentera det avsnitt av vår granskning som gäller vapenhandeln med Singapore och vår bedömning av olika regeringars sätt att reagera på rykten och informationer om olaga vapensmuggling.

Så till den diskussion som har förts om huruvida det funnits någon återkoppling mellan beslut om leveranser av Boforskanoner till Indonesien under den socialdemokratiska regeringens tid och de utförseltillstånd som de borgerliga regeringarna beviljade för bestyckning av patrullbåtar med sådana kanoner.

Den fråga som Birgit Friggebo ville ha belyst i fjol gällde bl. a. på vilka grunder regeringen i februari 1986 sade ja till vapenleveranser efter att året förut ha sagt nej. I år är hon dock måttligt intresserad av att få frågan belyst. För att få en rättvisande bild av den socialdemokratiska regeringens handläggning måste dess befattning med beslut om vapenexport till Indonesien närmare redovisas, eftersom förhållandena i mycket ringa utsträckning belysts i debatten och i referaten av utskottets skrivning, som enligt min mening ger mycket klargörande besked på den här punkten.

Så här har det gått till.

Den bedömning som regeringen gjorde i mitten av 80-talet av situationen på Östra Timor var att spänningen väsentligen lättat jämfört med förhållandena på 70-talet. Utifrån denna bedömning förelåg inte något hinder för svensk export av vapen till Indonesien. Det förhållandet att riktlinjerna tillåter export ger å andra sidan inte något land en automatisk rätt att köpa svenska vapen. Den socialdemokratiska regeringen kom för sin del fram till att man, trots att riktlinjerna medgav export, skulle vara mycket restriktiv och säga nej till utförsel av nya vapensystem. Det är utifrån denna policy från den socialdemokratiska regeringens sida man får se de skiljaktiga besluten 1985 och 1986.

Det har framkommit under granskningen att Bofors AB:s begäran 1985 att få exportera ytterligare luftvärnskanoner avslogs, i linje med den restriktiva politik som fördes.

Bolaget återkom sedan med en detaljerad beskrivning av hur leveranserna hängde samman med den export av luftvärnsmateriel som tillåtits under tidigare regeringar. Regeringen lät också försvarets materielverk genom en expert kontrollera om ett sådant samband förelåg. Detta bekräftades av utredningen. Inte heller den parlamentariska nämnden hade någon erinran mot att vapenutförseln godkändes. Så blev också regeringens beslut.

Utskottet har efter sin granskning påpekat att statsrådet Mats Hellström redan från början med större tydlighet borde ha redovisat att sådana former av bindningar inte förelåg att regeringen var tvingad att säga ja till vapenleveranserna. Därmed är inte sagt att någon återkoppling till tidigare beslut inte förelegat. I själva verket var påvisat samband med tidigare leveranser orsaken till att regeringen beslutade sig för att trots en restriktiv linje för vapenförsäljning till Indonesien acceptera utförsel av kanoner för bestyckning av patrullbåtarna.

Jag har inte sagt detta för att bagatellisera utskottets majoritetsuttalande.

Det är, som jag sade redan under inledningsrundan, utomordentligt viktigt att utskottet genom konstruktiva påpekanden vårdar sig om en så god handläggning av regeringsärendena som möjligt, och däri ingår tydlig motivering för fattade beslut. Jag tycker faktiskt att regeringen har reagerat rätt på våra uttalanden. Mats Hellström själv har sagt att han tagit kritiken till sig och att den kommer att påverka honom i det fortsatta arbetet. Jag tycker att det är en rimlig konsekvens av vår granskning, som mindre går ut på att hitta syndabockar i det förflutna än att verka för en förbättring av regeringsarbetets kvalitet i framtiden. Därmed har jag också svarat på Bertil Fiskesjös tidigare fråga.

Nu säger Birgit Friggebo i sitt debattinlägg och även vid den presskonferens vi hade då betänkandet presenterades att för henne är huvudsaken politikernas trovärdighet. Ja, låt oss gärna föra en moraldebatt utifrån Birgit Friggebos eget agerande dels i år och i fjol som ledamot av konstitutionsutskottet och granskare av regeringen, dels under åren 1976–1982 som medlem av och kollektivt ansvarig för beslut i skilda borgerliga regeringar, vilkas tre handelsministrar vi har utfrågat.

I reservation 3 till det i dag behandlade betänkandet vägrar Birgit Friggebo och Ingela Mårtensson att instämma i utskottsmajoritetens uttalande att vid en sammanvägning av samtliga omständigheter kan regeringsbeslutet i februari 1986 inte anses stå i strid med riktlinjerna för vapenförsäljningen. Kritiken i reservationen riktar sig bl. a. mot att det i underlaget för granskningen inte har funnits utrikespolitiska bedömningar och en mer omfattande genomlysning av situationen i Indonesien. Centerkollegerna Bengt Kindbom och Bertil Fiskesjö spår på med klarspråk och säger att "de fortgående striderna på Östra Timor borde ha lett till att ytterligare tillstånd till vapenexport till Indonesien inte hade beviljats". Så står det ordagrant i reservation 4.

Birgit Friggebo spelar alltså ut sin moraliska indignation mot den socialdemokratiska regeringens beslutsunderlag i ett läge då det allmänt anses att spänningen har lättat i Östra Timor, medan hon utan att rodna under sina sex år som ledamot av borgerliga regeringar och då det förekom öppna strider i området upprepade gånger tillät utförsel av mängder av vapen. Inte heller Bertil Fiskesjö eller Bengt Kindbom opponerade sig vid den tidpunkten mot vapenförsäljningen. Men nu höjer de pekpinnarna. Jag vill hänvisa till s. 42 och 43 i betänkandet, där vi varit mycket utförliga och där det finns en uppräknig av alla vapen som såldes till Indonesien bl. a. under de borgerliga åren. Dit hörde utförsel av Bofors marinluftvärnssystem vid fyra tillfällen medan Birgit Friggebo satt i regeringen. I april 1982, då Björn Molin från folkpartiet var handelsminister, lämnades exporttillstånd för robotar m. m.

På den tiden hade inte Birgit Friggebo något behov av att begära ytterligare utrikespolitiska bedömningar och någon genomlysning av situationen i Indonesien innan hon sade ja till vapenleveranser av detta mycket omfattande slag. Men i dag – när vi i stället har en socialdemokratisk regering – ifrågasätter hon underlaget för den socialdemokratiska regeringens beslut. Sådant kallar jag dubbelmoral och att inte se bjälken i sitt eget öga för grandet i sin broders.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Birgit Friggebos drivkraft har varit att man måste kunna lita på politiker. Då bör vi väl kunna föra in kritiska synpunkter även utifrån, och jag vill göra det i samband med den här debatten. Jag har nämligen kritiska synpunkter som innebär en bedömning av folkpartiets och centerpartiets moraliska hållning i reservationerna 3 och 4. Jag citerar ur Svenska Dagbladets ledare den 8 maj: "Självt går det bra att exportera vapen men när en annan regering säljer motsvarande krigsmateriel till samma land slås det på indignations-trumman. Så läggs grunden för nya turer med hyckleri, mummel och tvetydiga besked samt allmän politisk hållningslöshet."

Visst kan man välkomna en moralisk debatt i de här frågorna, men man bör akta sig för att kasta sten när man sitter i glashus.

Anf. 36 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Jag begärde replik när Olle Svensson apostroferade mig med anledning av de inledande frågor som jag ställt i den tidigare debattomgången om konsekvenserna av det beslut som riksdagen kommer att fatta i dag.

Jag noterar att Olle Svensson med darr på rösten talar om moral. Det skall man naturligtvis göra. Vad gäller vår moral i vapenexportfrågan är det helt enkelt så att vi har gått igenom de här frågorna och på några punkter ändrat ståndpunkt. Det har vi redovisat öppet, och vi har t. o. m. stämmobeslut i de frågor som Bengt Kindbom och jag har drivit här i kammaren. Det må vara tillåtet för ett politiskt parti att dra lärdom av verkligheten.

Vad det nu är fråga om och som jag vill ta upp i min replik är hur Olle Svensson menar att man skall tolka den ståndpunkt som socialdemokraterna intog 1981 beträffande resultatet av konstitutionsutskottets granskning. Då var ni – och det var ett pärlband av sådana inlägg i debatten – behårda gentemot tidigare borgerliga statsråd och sade: De duger inte i någon ny regering om de får en anmärkning av riksdagen i sådana här ärenden.

Det gällde frågor av mycket mer bagatellartat slag än de frågor vi nu diskuterar.

Ni uttalade detta före omröstningarna – de gick ju er emot, till er överraskning. Men nu säger plötsligt Olle Svensson att vi inte skall leta efter syndabocker i det förflutna. Det, Olle Svensson, vill jag verkligen kalla för dubbelmoral.

Anf. 37 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Fru talman! Olle Svensson upprepar vad Anders Björck tidigare anförde, nämligen att det saknas belägg för att statsråd har medverkat i de olagliga vapenaffärerna. Men är det en tillräcklig tröst? Måste man inte ställa frågan: Vad borde regeringar och statsråd ha förstått? Vi granskar ju också handläggningen av regeringsärendena. Borde man ändå inte på ett tidigare stadium ha förstått av alla de signaler som gavs att det var någonting som inte stämde? Borde man inte ha prövat om exporten till Singapore stod i rimlig proportion till landets behov?

Jag tycker alltså inte att man kan trösta sig med att det inte finns belägg för att något statsråd direkt har medverkat. Ansvar kan gälla också hur man har kontrollerat det hela.

Olle Svensson sade vidare att spänningen har lättat i Östra Timor. Ja, vi

har hört den uppgiften flera gånger. Jag måste fråga mig: Kan det bero på det som Mats Hellström uttryckte farhågor om i det inlägg från 1979 som jag refererade? Han sade då: Vi får se den svenska vapenexporten till Indonesien som en export som direkt och snabbt hjälper Indonesien att föra sitt fruktansvärda krig i Östtimor.

Om landet effektivt utnyttjar vapnen för att slå ner ett folkligt motstånd skall det tydligen belönas med nya vapenleveranser. Det är konsekvensen av denna attityd.

Anf. 38 BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Olle Svensson upprepade vad som står i utskottstexten om prövningen av vapenexporten till Indonesien. Här har vi olika uppfattningar. Det finns anledning att klara ut detta, eftersom jag tycker att Olle Svensson litet orättvist gick förbi de förändringar som har skett, i varje fall i fråga om centerpartiets inställning.

Han pekade på att parlamentariska nämnden inte hade någonting att erinra mot exportbeslutet 1986. Representanten från centerpartiet var inte närvarande vid det aktuella tillfället, men det har i olika sammanhang bekräftats att Karin Söder som partiledare har redovisat centerstämmans inställning till Mats Hellström. Efter utfrågningen i utskottet borde det inte råda några delade meningar om detta.

Olle Svensson citerade tidningsledare, och jag vill peka på att andra tidningsledare uppmärksammat skillnaden mellan folkpartiets och centerns reservationer på den här punkten. Jag behöver inte gå in på dessa skillnader, eftersom reservationerna talar för sig själva. Men skillnaderna är konsekvenser av de stämmobeslut som har fattats.

Det talades också om att det inte höjts något pekfinger tidigare. Jag erkänner ju villigt att partiet nu har klarare lagt fast sin inställning beträffande vapenexporten. Men nog har vi höjt pekfingret tidigare, Olle Svensson. Sven-Erik Nordin, som råkar vara närvarande i kammaren men som inte kan delta i debatten, har varit med i tidigare debatter i samband med granskningsbetänkanden. När det endast fanns riktlinjer för vapenexporten, diskuterade han huruvida det handlade om defensiva vapen eller inte och var i den kategorin luftvärnskanonerna skulle placeras in. Sven-Erik Nordin drog också konsekvenserna av detta. Han konstaterade att det inte räckte med riktlinjer och motionerade om en utredning av frågan om lagstiftning, frågan om huruvida utbildning skulle ingå, osv. Detta har gett effekt. Vi fick utredningen, och vi fick beslutet om lagstiftning. Efter ytterligare påtryckningar från centerpartiets sida har vi dessutom fått en rådgivande nämnd i krigsmaterielexportfrågor.

Visst har vi höjt pekfingret tidigare, Olle Svensson. Och visst försöker vi driva en konsekvent linje i den här frågan.

Anf. 39 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Fru talman! Olle Svensson har lärt sig § 1a i handbok för hur man skall föra debatter, där det står: Anfall är bästa försvar och Försök att hitta på något annat att diskutera än det som frågan gäller.

Vi har i utskottet under arbetets gång kunnat konstatera att framför allt

vpk och sedermera även centerpartiet har tyckt att det varit viktigt att ta ställning till frågan om huruvida det var lämpligt att skicka i väg vapen till Indonesien eller inte. Vpk och centerpartiet har också reserverat sig och sagt att exporten strider mot riktlinjerna.

Socialdemokrater och moderater har varit än mer angelägna om att vi skulle ta ställning till om det var lämpligt att skicka i väg vapnen eller inte. De kommer fram till att exporten inte strider mot riktlinjerna. Men detta är också det enda de konstaterar. De tar inte ställning till om det var lämpligt att ändå skicka i väg vapnen, vilket ju är ett annat beslut. Det finns många länder där man säger att en export inte strider mot riktlinjerna men där regeringen ändå säger att det inte är lämpligt att exportera.

Det är jag som har anmält den här frågan för granskning i konstitutionsutskottet. Bakgrunden var Mats Hellströms många uttalanden om att han var bunden, att han egentligen inte själv hade fattat beslut och liknande. Jag har aldrig krävt att hela riksdagen och konstitutionsutskottet skall behöva sätta sig ned och göra en granskning av huruvida exporten stämmer med riktlinjerna eller inte och huruvida det var lämpligt att skicka i väg vapnen. Jag har aldrig krävt någonting sådant. Nu kastar Olle Svensson detta tillbaka till mig och påstår att jag har ändrat ståndpunkt och annat sådant. Självfallet inte! Jag har många gånger sagt att jag har suttit i en regering som har fattat kollektiva beslut om att skicka i väg vapen till Indonesien. Det är ingen hemlighet. Det finns ingen anledning att dölja detta. Men det behöver ju inte leda till att hela riksdagen skall tvingas göra en lämplighetsbedömning när det gäller den här vapenexporten. Och ingen från UD har inför utskottet redovisat de utrikespolitiska bedömningarna. Tvärtom råder det ju stor oklarhet om UD:s agerande när UD först sade nej beträffande luftvärnskanonerna på sommaren 1985 och sedan plötsligt sade ja i februari 1986.

Jag har alltså faktiskt ingen anledning att rodna, även om jag ibland brukar kunna göra det.

Olle Svensson säger att regeringen har gjort bedömningen att situationen i Östra Timor förbättrats och att regeringen därför tog ställning för den här vapenexporten. Javisst! Men varför gick inte Mats Hellström ut och talade om detta och tog ansvar för den bedömningen. Han hade full frihet att säga nej, och han kunde säga ja. Men han sade bara ja, och sedan försökte han kasta över hela skulden på andra människor och påstå att han egentligen inte hade fattat beslutet själv. Det är för detta som det finns anledning att kritisera Mats Hellström.

Anf. 40 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Bertil Fiskesjö tar upp frågan om vad som hände i riksdagsdebatten om Telubaffären. Jag vill svara: Leta i alla mina anföranden i den debatten, och Bertil Fiskesjö skall inte finna en enda formulering, där jag har sagt att Karin Söder inte bör ingå i regeringen därför att hon blivit kritiserad av konstitutionsutskottet. Jag var tvärtom mycket förvånad, när det uttalandet kom från Hans Gustafsson. Jag delar inte den åsikten – det vill jag klart deklarerat.

Däremot vill jag fråga: Vill Bertil Fiskesjö bekräfta den ståndpunkt som Bertil Fiskesjö intog i den debatten, att kritiska uttalanden av konstitutions-

utskottet som godkänts av riksdagen inte leder till något annat än att betänkandet läggs till handlingarna? Jag uppfattade det som en nonchalant attityd till konstitutionsutskottets behandling av ärenden. Detta ingick också rätt mycket i den debatt som fördes.

Jag tycker att följden av den här granskningen har varit bra. Statsrådet tar åt sig det påpekande vi har gjort, och han kommer att anpassa sig efter det. Det blir alltså ett förbättrat regeringsarbete till följd av vårt granskningsarbete.

Sedan till Birgit Friggebo. Jag var mycket noga med att ange på vilka grunder jag för den här debatten. Precis som Birgit Friggebo sade i sitt inledningsanförande är det litet känsligt att föra debatter om hur olika personer agerar. Jag hänvisade till Birgit Friggebos reservation 3, där hon säger:

”Frågan om lämpligheten av att bevilja exporttillstånd till Indonesien är viktig. Det har dock för utskottets del inte funnits anledning att göra en bedömning i den frågan. Syftet med anmälan var en annan. Om utskottet velat vidga granskningen, borde underlaget för granskningen bl. a. kompletterats med utrikespolitiska bedömningar och en mer omfattande genomlysning av situationen i Indonesien.”

Jag sade att när den socialdemokratiska regeringen beviljar utförelse av kanoner till patrullbåtar, då vill folkpartiet ha en närmare granskning av underlaget för beslutet. När Birgit Friggebo medverkade till detsamma, tycktes hon inte anse att det behövdes några närmare utrikespolitiska bedömningar. Det var det jag tyckte var dubbelmoral. Det var på de grunderna jag kritiserade Birgit Friggebo för dubbelmoral.

Anf. 41 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! År 1981 var det på det sättet att vi hade avslutat den egentliga granskningsdebatten och gått igenom ärende efter ärende. Olle Svensson hade varit socialdemokraternas främste talesman i den då stora affären, den s. k. Telubaffären, och han hade gått mycket hårt fram. När debatten var slut begärde den socialdemokratiske gruppledaren Hans Gustafsson ordet i kammaren och gjorde en deklARATION, som uppenbarligen måste ha gjorts på hela riksdagsgruppens vägnar. Han hade ju ingen direkt anledning att över huvud taget gå in i debatten; det uppfattades också så av alla. Hans Gustafsson gjorde alltså dessa mycket skarpa, säkra, klara uttalanden att ingen person som drabbats av riksdagens kritik i ett granskningsärende är värdig att ingå i en regering. Detta upprepade han flera gånger. I debatten deltog Daniel Tarschys och jag och vidare Hilding Johansson, som då var utskottets vice ordförande. Hilding Johansson stöttade helhjärtat Hans Gustafssons uppfattning i den här frågan. Två mycket representativa företrädare för den socialdemokratiska gruppen slog alltså fast vilken partilinjens var i denna fråga – det är otvetydigt.

Nu har Olle Svensson svängt: Man skall mäta med olika mått. Borgerliga syndare är stora syndare. Socialdemokratiska syndare är små syndare. Det är den slutsats man får dra av Olle Svenssons inlägg här.

Sedan då till mitt påpekande att det som kommer att hända är att utskottets betänkande läggs till handlingarna. Det var ett uttalande som kom i

anslutning till att jag, visserligen fruktlöst, försökte förklara för Hans Gustafsson vad som är skillnaden mellan användningen av misstroendeförklaringsinstitutet och KU:s granskning. Det var då jag sade att resultatet av granskningen formellt blir att utskottets betänkande läggs till handlingarna med de uttalanden som utskottet har gjort. Så är det ju! Så var det då, 1981, och så kommer det att bli i dag. Man får således, Olle Svensson, skilja på saker och ting, även om det kan vara smärtsamt ibland.

Anf. 42 BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Olle Svensson återkom inte till det uttalande som han tidigare gjorde om centerns ställningstagande i reservation 4. Jag vill bara peka på att eftersom utskottet i sin helhet har gjort en bedömning av frågan om tillåtligheten av export till Indonesien, så har vi mot bakgrund av det fattade stämmobeslutet varit tvungna att reservera oss med den motivering som vi har anfört i reservationen. Jag tycker att det är bra att Olle Svensson inte förde det resonemang vidare som han var inne på i sitt huvudanförande.

Anf. 43 BIRGIT FRIGGEBÖ (fp) replik:

Fru talman! Nu börjar verkligen Olle Svensson prata dumheter. Hela hans angrepp mot mig faller platt till marken. Vad han säger är att när jag deltog i en regering som fattade ett kollektivt beslut om att skicka vapen till Indonesien, så förekom det inte något yttrande från eller någon kommunikation med utrikesdepartementet. Vad i all sin dar vet Olle Svensson om det? Inte ett enda dugg! Och ändå drar han sådana slutsatser för att försöka komma ifrån hela frågan om nuvarande statsråds krumbukter.

Vad jag har velat peka på är att om konstitutionsutskottets ledamöter självständigt skall göra en bedömning av huruvida det strider mot riktlinjerna eller inte att skicka vapen till Indonesien, så bör de ta in allt underlag som behövs för att göra en sådan bedömning, inkl. synpunkter när det gäller utrikespolitik och säkerhetspolitik. Det har inte varit något folk från utrikesdepartementet hos konstitutionsutskottet. Det hindrar ju inte att individer i konstitutionsutskottet ändå kan ha kunskaper sedan tidigare, så att de kan göra den här bedömningen. Men jag är faktiskt inte särskilt övertygad om att det gäller alla.

Då har alltså socialdemokrater och moderater dragit slutsatsen att en sådan vapenexport inte strider mot riktlinjerna. Men man har inte fullföljt och sagt att det dessutom var lämpligt av Mats Hellström att skicka iväg vapnen. Han har ju haft full chans att säga nej. Han avstod från det. Det är inte heller det som vi granskar och kritiserar i dag, utan att han sade ja, gjorde en lämplighetsprövning och sedan försökte skjuta skulden på alla andra än sig själv.

Anf. 44 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag vill hänvisa till mitt tidigare anförande när det gäller kritiken mot Mats Hellström – vad den innebar, på vilka grunder påpekandet kom att han borde ha uttryckt sig tydligare. Jag har ingenting utöver detta att säga i den frågan.

Till Bertil Fiskesjö vill jag säga att han citerade mig fel. Jag sade att jag inte

anser att det finns ett sådant samband att det, när en majoritetsanmärkning riktas mot regeringen eller ett enskilt statsråd – det kan ju ske ett tjugotal eller trettiotal gånger –, skulle finnas en automatik att vederbörande omedelbart måste avgå. Det är helt orimligt – så kan det inte vara. Det är felaktigt att anse att det skall finnas någon sådan automatik. Jag gläder mig åt att regeringen tagit åt sig de påpekanden som konstitutionsutskottet har gjort. Det tycker jag är ett gott resultat, en bra konsekvens av granskningen i dessa frågor.

För Birgit Friggebo vill jag på nytt påpeka att det inte är oviktigt att hon ansåg att det utrikespolitiska läget i Indonesien och den inre situationen där möjliggjorde utförseltillstånd av robotar och andra vapen när hon satt i regeringen, medan hon nu något slirar på kopplingen och i sin reservation tycker att man nu inte tillräckligt hade granskat om ett läge förefanns för att säga ja till vapensändningar.

Förste vice talmannen anmälde att Birgit Friggebo och tredje vice talman Bertil Fiskesjö anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 45 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! "Med facit i hand kan det hävdas att regeringarna på ett tidigare stadium bort misstänka att allt inte stod rätt till." Så säger utskottet i betänkandet och syftar på vapenexporten till Singapore. Egentligen har vi inte facit i hand. Det återstår många frågetecken i detta ärende. Frågetecknen har hopat sig under ärendets gång. Trots att vi som ledamöter har ställt en mängd frågor, kvarstår många oklarheter. Mitt anförande kommer att handla om oklarheter och motsägande uppgifter.

Republiken Singapore består – som väl de flesta svenskar vet vid det här laget – av en huvudö med samma namn och ett antal små öar. Huvudön är mindre än halva Öland. Sammanlagt finns 2,5 miljoner människor på dessa öar. Detta lilla land har köpt en otrolig mängd vapen från Sverige de senaste åtta åren. Visserligen har man ett strategiskt läge i Malackasundet, men ändå.

Jag har genom att titta i militära uppslagsverk försökt skaffa mig en uppfattning om Singapores försvar. Enligt Marinkalendern 1986 levererades under åren 1978–1986 inga fartyg till Singapores flotta som bestyckas med 40 mm eller 57 mm luftvärnskanoner, dvs. den typ av kanoner som tillverkas av Bofors. Trots det köpte Singapore 59 stycken 40 mm kanoner och tolv stycken 57 mm kanoner avsedda för sjövärn av Bofors. Nu påstås att man rustar gamla båtar med nya kanoner. Det kan i så fall röra sig om högst fem Boforskanoner. Det kan man också läsa sig till i uppslagsverk.

Sedan 1979 har det sålts 714 Robot 70 till Singapore. Enligt Military Balance, ett annat uppslagsverk, fanns i Singapore 1986 endast en skvadron utrustad med Robot 70.

Den tredje typen av vapen som borde finnas i enorma mängder i Singapore är granatgeväret Carl-Gustaf. Hur kan man annars förklara att det sålts ammunition och reservdelar för 336 milj. kr. under åren 1983–1986?

I utskottets redovisning anges att det har exporterats luftvärnspjäser och

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

robotar till Singapore, men det står ingenting om att man också har sålt fälthaubitser.

Vid utfrågningar har företrädare för regeringen ansett att all denna export av svenska vapen, som trots allt utgör nischer i ett försvar, är rimlig. Vi i folkpartiet delar inte den uppfattningen.

F. d. Boforsingenjören Ingvar Bratt är en man som jag beundrar för hans civilkurage – något som kanske fler personer borde ha i detta sammanhang. Han gjorde det möjligt för Svenska freds- och skiljedomsföreningen att polisanmäla Bofors för vapensmuggling.

Länsåklagare Age meddelade sommaren 1985 att Robot 70 fanns i Dubai och Bahrain samt att de kommit dit via Singapore. Då lät Mats Hellström meddela att exportärenden till Singapore tills vidare lagts på is i väntan på det slutgiltiga utredningsresultatet. Detta meddelande kom via TT den 21 augusti. Redan tre veckor senare, den 12 september, ger regeringen FFV tillstånd att exportera en mängd komponenter till granatgeväret Carl-Gustaf. Jörgen Holgersson bekräftade också denna uppgift vid en utfrågning och sade: "Man kan säga att dessa beslut fattades som ett preludium till Åströms resa. Det var ett sätt att från svensk sida visa god vilja, eller hur vi skall uttrycka det."

Under hela denna tid gav Mats Hellström sken av att vapenexport till Singapore över huvud taget inte tilläts. Vid årets utfrågning av Mats Hellström undrade jag över denna stora mängd vapen och ammunition som exporterades just 1985 trots detta stopp, och jag frågade om dessa stora leveranser skedde före eller efter stoppet. Statsrådet svarade då: "Det kan i varje fall inte ha kommit *under* stoppet." Därefter förklarade Mats Hellström att den stora ökning jag talade om gällde ammunition till granatgeväret Carl-Gustaf som levererades via FFV. Det gällde alltså de tillstånd som gavs i september. Men vi i utskottet hade då inte detta klart för oss.

Den 18 september åkte Sverker Åström på regeringens uppdrag till Singapore för att redovisa våra regler för vapenexport och för att – som han uttryckte det – "konstatera att man i Singapore hade en korrekt uppfattning om de principer som styr den svenska krigsmaterielexporten".

Den 10 oktober meddelade Mats Hellström i en frågestund i riksdagen att regeringen skärpt kontrollen vid Bofors och att man åter kunde behandla ansökningar. Nu talas om att man uppskjutit "behandlingen av exportansökningar med anknytning till den pågående förundersökningen". Knappt två månader tidigare hade man pratat om *all* vapenexport. Sedan gör statsrådet ett stort nummer av att den parlamentariska nämnden för krigsmaterielexport hade fått läsa frågesvaret dagen innan och inte protesterat mot att exporten återupptagits. – Men då hade man ju redan brutit stoppet genom att ge tillstånd till FFV i september! Det sades det ingenting om.

När jag bad att få redovisat vilken export som tillåtits före resp. efter stoppet stämde inte de summor som jag fick med dem vi tidigare fått i utskottet. Det visade sig att UD hade utelämnat statistik över FFV:s export. Det var på det viset vi fick klart för oss att tillstånd getts under det s. k. stoppet.

Detta är exempel på hur svårt det har varit för oss ledamöter att få klara besked.

När det gäller motiveringen av återupptagandet av exporten gjorde Mats Hellström också ett stort nummer av att kontrollen vid Bofors hade skärpts. Ett unikt kontrollsystem hade införts. I lördagens DN kunde vi läsa att någon polisiär personal aldrig utplacerats på Bofors.

En annan sak som fortfarande är mycket oklar gäller distinktionen mellan reservdelar och komponenter. När det gäller luftvärnskanoner anges att i statistiken för ammunition och reservdelar ingår också komponenter för licenstillverkning. När det gäller Robot 70 talar man bara om reservdelar. Man kan från UD:s sida inte uttala sig om huruvida det också ingår komponenter för licenstillverkning.

Strax innan reglerna för licenstillverkning ändrades, så att avtalet numera även innehåller förbud mot vidareexport, skrev Bofors avtal med Singapore om licenstillverkning av Robot 70. Vid förra årets granskning svarade Mats Hellström på frågan om licenstillverkning av Robot 70 i Singapore: "Bofors har bestämt tillbakavisat att det skulle förekomma någon licenstillverkning av Robot 70 eller delar av den i Singapore". Efter 1983 har inga robotar exporterats till Singapore, utan enbart delar. Men hur dessa delar har använts är oklart.

Veckan före påsk var jag i Algeriet och sammanträffade då med vår ambassadör där, Jean-Christophe Öberg. Vi kom att tala om svensk vapenexport. Han uttryckte då sin förvåning över att man i Sverige inte kunnat ana att det förekommit vapensmuggling. Han berättade att när han var ambassadör i Bangkok fick han en förfrågan från en representant från Thailand varför man inte kunde få köpa vapen direkt från Sverige, utan måste gå via Singapore och betala ett 15 % högre pris. Ambassadör Öberg tyckte att detta var uppseendeväckande uppgifter och rapporterade till departementet. När jag kom tillbaka till riksdagen meddelade jag detta i utskottet och bad att få fram rapporten. Det visade sig också att det fanns en sådan rapport som hade skickats i december 1979. Innehållet stämde med de uppgifter jag fick i Alger. Det var en ren slump att denna rapport kom till utskottets kännedom. Hur många sådana rapporter med misstankar om smuggling som finns vet vi inte. Men det finns anledning att återkomma med den frågan till nästa års granskning.

Sammanfattningsvis kan jag säga att det inte har varit lätt att få fram uppgifter om vapenexporten. Det tog t. ex. en hel eftermiddag att få klartecken från UD när det gäller att få ta del av regeringsprotokollen, som ändå är grundmaterialet för KU:s arbete. Det har inte heller varit lätt att veta vilka frågor som är de rätta att ställa. Ingen av de utfrågade har sagt ett enda ord utöver att svara på de enskilda frågorna. Utskottet har också varit tvingat att höra krigsmaterielinspektören två gånger eftersom han undanhöll viss information vid det första tillfället.

Förhoppningsvis skall frågetecknen vara uträtade när vi om ett år åter diskuterar vapenexport till Singapore. Jag hoppas att regeringen då också har infört en annan praxis när det gäller offentliggörandet av statistiken beträffande vapenexport, så att vi i riksdagen kan få veta hur många vapen och vilken typ av vapen som har sånts till resp. land. Då kan vi också ha en mera öppen debatt om vapenexporten än vad vi har kunnat ha i dag.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Anf. 46 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Det finns naturligtvis en underliggande motsättning mellan Sveriges roll som fredsängel i världen och som vapenexportör. Att inte erkänna detta är en form av hyckleri. Vapenhandeln i världen som helhet är ingen snygg bransch. Vi vill ha fred i världen och helst nedrustning. Men samtidigt vill vi ha ett effektivt försvar, och många menar att det krävs att vi själva exporterar för att klara detta.

För att denna ekvation skall gå ihop på ett anständigt sätt, krävs det stor restriktivitet, vaksamhet och noggrannhet i bedömningarna av vår vapenexport. Risken är naturligtvis stor att exporten går till länder som – enligt de bestämmelser som gäller – inte bör ha den, att vapnen kommer att vidareexporteras till tredje part och att svenska vapen kommer att smugglas hit och dit och dyka upp där vi minst önskar dem.

När jag anmälde Singapore-exporten som granskningsärende var det från två utgångspunkter. Den ena var den kraftiga ökningen av exporten till denna lilla halvö. Det föreföll mig som om den borde vara osedvanligt välbestyckad, enbart med den svenska vapenexporten. Den andra utgångspunkten var de ihärdiga och allt bättre verifierade uppgifterna om att det förekom olagligheter och vidareexport.

Ingvar Bratt och Svenska freds- och skiljedomsföreningen bör ha en honnör för sina insatser härvidlag – jag instämmer här med Ingela Mårtensson. Utan deras insatser är det tveksamt om denna härva över huvud taget hade kunnat börja nystas upp. För oss politiker är det litet genant att konstatera det. Där ser vi fördelen med modiga personer och ideella insatser.

Det som nu är känt visar att denna affär har långt större dimensioner än man tidigare har kunnat ana. Allt som bubblar upp har allvarligt skadat tilltron till den svenska vapenexporten som sådan och till våra allmänna deklARATIONER utomlands. Till vem skall vi kunna exportera och på vilka villkor?

Det som har hänt har naturligtvis också allvarligt skadat tilltron till ett av våra största företag. Det skall inte stickas under stol med detta, och det skall inte skjutas undan. Enligt min uppfattning har det varit i högsta grad motbjudande att se hur nu avgångna Boforsdirektörer hånfullt har skrütit med att man lurat politiker. Detta är sannerligen inget som borde fylla näringslivets folk med stolthet. Lagbrott är lagbrott. Det som har skett är dessutom till stor skada för vårt internationella anseende.

Det är enligt min mening i hög grad beklagligt att den pågående polisutredningen av själva brottsfrågan tar så lång tid. Det medverkar till att vår granskning av Singapore-affären inte kan anses avslutad. När polisutredningen ligger på bordet, måste vi på nytt ta upp dessa frågor. Ingela Mårtensson har här tidigare anfört en lång rad andra skäl till att vi måste gå vidare – jag instämmer i det.

Men vi måste också gå vidare med hänsyn till de beskyllningar som inblandade ifrån Bofors har riktat mot KMI och regeringen om inblandning i eller kännedom om vad som har hänt. Som tidigare talare har understrukit har vi inte funnit några belägg för detta, och det är ju ett viktigt konstaterande i utskottsbetänkandet. Det är dock mycket viktigt att denna

fråga slutligt reds ut. Det är min förhoppning att polisutredningen – när den nu någon gång blir färdig – skall kunna bidra till detta.

Vad det nu gäller är att utskottet enhälligt kritiserar regeringen och KMI för att man inte visat större vaksamhet. Regeringen kritiseras för att inte ha reagerat på ett mer kraftfullt sätt när ryktena om vidareexport och smuggling kom fram. Godtrogenheten har således varit för stor.

Alla partier förutom vpk står bakom detta yttrande – alltså även vi centerpartister. Men vi har tvekat, det vill jag gärna tala om även inför kammaren, om vi skulle vara med eller ej. Vi hade ju önskat en hårdare kritik när det gäller denna fråga, men detta har vi vägt mot den större tyngd som ett kritiskt yttrande får när det omfattas av en bred majoritet.

Jag vill dock erinra om att vi i centerpartiet t. o. m. har ett stämmobeslut på att vapenexport till stat som, i strid med slutförbrukarintyget, vidareexporterar svensk krigsmateriel skall avbrytas. Denna gång får vi nöja oss med den kritik som majoritetsuttalandet ger. Vi kommer naturligtvis att följa utvecklingen mycket noga. Jag är helt övertygad om att sista ordet inte är sagt i denna Singapore-affär. Jag är rädd att även andra affärer så småningom kommer att stiga upp till ytan.

Fru talman! Jag vill säga ett par ord om en annan fråga som ibland har förknippats med frågor av detta slag. Vi har dock i dessa fall inte kunnat hitta några klara förbindelseled. Det gäller den dunkla historien om oljehandeln med Iran. Det är en fråga som jag har haft uppe flera gånger tidigare: För några år sedan gav regeringen överstyrelsen för ekonomiskt försvar order att inköpa olja från Iran. Det var olja som överstyrelsen inte behövde, och det var olja som överstyrelsen inte ville ha. Oljan var dessutom dyrare än man kunde skaffa någon annanstans. Överstyrelsens styrelse, även de socialdemokratiska ledamöterna i styrelsen, var helt eniga på den punkten. Det var således en mycket egendomlig affärsuppmaning överstyrelsen fick. Varför detta kom till har vi väl aldrig blivit riktigt klara över.

Det märkliga är att när vi tog upp denna fråga igen, fann vi att denna beställning från överstyrelsen för ekonomiskt försvar kvarstår flera år efteråt. Vi har konstaterat detta i utskottet och säger att när det gäller den redovisade frågan om oljeupphandlingen finner utskottet att det är anmärkningsvärt att uppdrag om oljeköp som regeringen meddelade fortfarande står kvar. Det är utskottet som helhet som säger detta. För min personliga del vill jag särskilt understryka ordet "anmärkningsvärt" i detta sammanhang.

Anf. 47 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Vi har en väl utvecklad vapenindustri i detta land. Den är mycket skicklig och tillverkar inom sin bransch mycket bra produkter, och den är alltså väldigt attraktiv som försäljare på den internationella vapenmarknaden.

Vi har också i Sverige en mycket väl utvecklad krigsmaterielindustri, varav denna vapenindustri endast är en liten del. Den är också mycket framgångsrik och placerar med framgång sina alster på den internationella marknaden.

I denna debatt har det alldeles för litet kommit fram hur pass stor denna omfattning är. Vapenexporten är kvantitativt liten internationellt sett, men den är kvalitativt mycket viktig. Krigsmaterielexporten, som kan vidgas

nästan hur långt som helst – ända till datasystem, för att inte tala om stridsfordon, som tillverkas som terrängbilar men kan byggas om – är också väldigt omfattande.

Det görs nu mycket väsen av denna vapenexport – och självfallet med all rätt – men jag vill påpeka att Sverige tills för något år sedan exporterade terrängbilar från Volvo och Saab-Scania till Sydafrika, där det gäller en FN-bojkott mot att sälja vapen eller krigsmateriel till det landet. Dessa bilar har gått till Sydafrikas polis och har säkerligen också gått till den sydafrikanska armén. Det är mycket välutvecklade fordon, som har utprovats av den svenska armén och kan förses med alla möjliga utrustningar och på det sättet bli en integrerad del i vilken krigsmakt som helst.

Dessa saker skall man ha i åtanke när man debatterar detta ärende. De är viktiga och har att göra med vad vpk har tagit upp i ett särskilt yttrande. Vi ifrågasätter där ståndpunkterna att Sverige måste ha en vapenindustri för det svenska försvarets del och att vapenexport är nödvändig osv. Det är bara sant om man godtar den nuvarande synen på det svenska försvaret. Intar man en annan syn på den svenska militära apparaten blir behovet mindre av att dras in i sådana här affärer, att exportera för att få importera osv.

Mot den bakgrunden – eftersom det har talats om framtiden – är det som har framkommit i utredningar mycket anmärkningsvärt, senast i Bengt Gustavssons utredning om den svenska krigsmaterieltillverkningen och -exporten. Det anförs att det finns anledning att se över de svenska bestämmelserna för att underlätta samarbete i framtiden med stater som har en liknande syn på dessa frågor. Vi får säkert anledning att återkomma till detta.

Fru talman! När man talar om vapenexport och krigsmaterielexport sitter, som vanligt i dessa frågor, hyckleriet i högsätet. Under hela efterkrigstiden har det pågått sådana här affärer. Det har varit brott mot de svenska riktlinjerna, när de var riktlinjer och när de hade blivit lag. Det som har framkommit i dag är i princip inget nytt – det är bara det att det har blivit värre under det att tiden har gått.

Varför har det blivit värre? Jo, därför att alla handelsministrar, utrikeshandelsministrar och utrikesministrar i alla slags regeringar har tillåtit att bestämmelserna har tänjts. De har invaggat industrin i den tron att man kan tänja bestämmelserna nästan hur långt som helst och har därmed indirekt också gett klartecken till de smugglingsaffärer och brott som alla nu är så moraliskt upprörda över.

Det är inte riktigt sant och just, när företrädare för olika partier, som Olle Svensson och Bertil Fiskesjö, talar om hur moraliskt ruttna Boforsdirektörerna är. De har under lång tid invaggats i den tron att de svenska bestämmelserna och riktlinjerna kan tänjas – därför att ingen har slagit dem på fingrarna tidigare. Därför är det också ett politikernas ansvar, för dem som har suttit i politiskt ansvarig ställning, att det har blivit en sådan här utveckling.

Det är alltså skönt med syndabockar, och i det sammanhanget kan man också säga: Visst har Mats Hellström uppträtt felaktigt. Han har ljugit, som hans kritiker säger med frenesi. Han har uppträtt på ett sätt i opposition och på ett annat sätt när han var ansvarigt statsråd. Men vilka andra som hade kommit i den situationen hade uppträtt på något annat sätt? Bestämmelserna

är nämligen skrivna så – det vet alla – att de inbjuder till brott, och alla tidigare regeringar har sett mellan fingrarna med detta.

Mot den bakgrunden är det märkligt att höra Anders Björck och moderaterna stiga upp här och tala som något slags kritiker av svensk vapenexport eller svensk krigsmaterielexport. Ni har aldrig visat något intresse av eller slagit vakt om att skärpa de svenska exportbestämmelserna. Ni har alltid motarbetat ökad insyn. Ni har alltid ställt upp på vapenexportörernas sida i tidigare affärer, och ni har varit med och bidragit till att invagga dem i tron att de kan fortsätta på detta sätt. Nu är ni helt plötsligt de främsta att kritisera.

Jag kommer ihåg när vi hade debatter här med Staffan Burenstam Linder för 10 år sedan, när jag nyligen hade kommit in i riksdagen. Då gällde det just Indonesienaffären. I det sammanhanget sade Burenstam Linder, att om inte Sverige säljer kommer någon annan att sälja. Det var moderaternas inställning då.

Det var helt solklart att Indonesien hade brutit mot de riktlinjer som skall gälla för svensk vapenexport, dels mot första och andra punkten, därför att landet var invecklat i inre strider, dels genom att man naturligtvis undertryckte mänskliga rättigheter i sitt eget land. Det fanns alltså dubbla anledningar att säga nej till den exporten, men det gjorde inte moderaterna.

Samma sak kan sägas till folkpartiet och Birgit Friggebo. Jag instämmer med Olle Svensson i den kritik han har riktat mot dem.

Det hördes inte det minsta pip från folkpartiet eller Birgit Friggebo som statsråd 1978, när Indonesienfrågan var uppe i riksdagen för första gången – det var helt tyst. Det är helt klart att den kritik som Olle Svensson riktade mot Birgit Friggebo är högst motiverad. Det visar bara att, beroende på vilken ställning man sitter i, intar man olika ståndpunkter. Därför är det dubbelmoral att kritisera Mats Hellström och sedan själv uppträda på samma sätt.

Det är något konstigt med folkpartiets agerande i denna fråga, och jag skulle vilja ställa en fråga till folkpartiets representanter, som har skrivit en reservation: Anser ni att denna export till Indonesien 1978 var riktig, dvs. att de svenska bestämmelserna tillät export till Indonesien vid det tillfället? Anser ni fortfarande att förhållandena i Indonesien och kriget på Östtimor är sådana att svensk vapenexport kan tillåtas dit? Ni nämner inte det i er reservation, utan ni talar bara om lämpligheten. Strider exporten mot bestämmelserna? Ja eller nej? Det vore ganska intressant att få veta det.

Det har talats om Singapore, och det kommer säkert att bli tillfälle att ganska mycket återkomma till den frågan. Det blir snart anledning att ta upp den, då jag de senaste dagarna har ställt en fråga till utrikeshandelsministern om just dessa saker, framför allt om eventuell export av fälthaubitsen till Singapore.

Detta är bara fortsättningen på en mycket gammal och välkänd följetong, med flera ouppklarade moment och där det finns anledning för många att inte ta till alltför höga och moraliska bröstoner gentemot motståndare på den andra sidan. Det kanske blir ett regeringsskifte i nästa val 1988 – låt oss se hur det då ser ut, om vi skall fortsätta vapenexportdebatten med en ny regering med borgerliga förtecken och en socialdemokratisk opposition. Då kanske vi på nytt får uppleva hur kullerbyttor, ursäkter, påståenden och anklagelser

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.

Krigsmaterielexport

mot motståndare slungas fram och tillbaka, precis på det sätt som har skett i dag.

Så länge vi inte ordentligt skärper bestämmelserna om den svenska vapenexporten och framför allt mycket skarpt och klart förändrar inställningen till den, sammankopplar den med det svenska försvarets behov på ett vettigt sätt och ändrar svensk försvarsstruktur, kommer denna debatt att fortsätta. Det bör vi också tänka på i fortsättningen.

Anf. 48 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Jo, jag hörde mycket väl Oswald Söderqvists anförande, och jag uppfattade också att det fanns litet slängar åt mig. Jag kan gärna erkänna att jag inte har ägnat någon större energi åt dessa frågor tidigare. Men jag tycker att Oswald Söderqvist ändå skulle kunna kreditera mig för att jag har anmält frågan om Singapore till årets granskning och att jag, så gott det har varit möjligt, har försökt tränga in i alla de snirklar och vrår som finns i dessa ärenden.

Vad gäller centern som parti vill jag erinra om vad Bengt Kindbom omtalade tidigare, att det faktiskt var vi som drev fram den senaste utredningen – med de utomordentligt skärpta bestämmelser som föreslogs i den utredningen.

Sedan vill jag konstatera att denna fråga inte är så enkel som Oswald Söderqvist och andra vpk-are vill göra den. Det finns här ett dilemma, och det måste vi naturligtvis inse. Det är i hanteringen av detta dilemma som vår anständighet sätts på prov.

Anf. 49 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Fru talman! Oswald Söderqvist undrade om den folkpartistiska regeringen 1978 bedömde att man kunde exportera vapen till Indonesien. Man gjorde den bedömningen då, och den bedömningen stod man också för. Exporten till Indonesien började före 1976, och den folkpartistiska regeringen försökte inte slingra sig undan sitt eget ställningstagande genom att hänvisa till socialdemokratiska regeringar. Därför förstår jag inte riktigt kritiken i det här avscendet mot folkpartiet.

Birgit Friggebo har anmält detta som ett granskningsärende. Men i anmälan står inte att det skall granskas huruvida man skall exportera till Indonesien. Det är en annan fråga. Vad vi ville ha klarlagt var de motiv som Mats Hellström anförde för att man skulle exportera vapen till Indonesien.

Anf. 50 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Till Bertil Fiskesjö vill jag säga: Nej, det är naturligtvis ingen enkel fråga. Vi som har hållit på med den så länge vet att den är mycket komplicerad.

Jag har inte speciellt angripit centerpartiet utan framför allt övriga borgerliga partier, vilket också framgick av mitt första anförande. Vad som är förvånande är ändå att man, under den här tiden från 1976 till 1982, när även centerpartiet satt med i regeringen, inte hade någon invändning mot denna vapenexport till Indonesien, som var en mycket stor fråga här i riksdagen 1978 och 1979. Det är bra, tycker jag, att centerpartiet har intagit

en annan ståndpunkt och nu är villigt att på ett annat sätt driva denna fråga.

När det gäller en översyn av bestämmelserna har vi från vårt partis sida alltid ställt upp på alla sådana krav som har framställts.

Till Ingela Mårtensson vill jag säga: Visst, ni har anmält en sak. Men nu frågar jag: Anser ni nu, vare sig ni har anmält eller inte, att det var rätt enligt de svenska riktlinjerna 1978 att sälja vapen till Indonesien? Anser ni i dag, oavsett vad ni har anmält till utskottet, att det är rätt att tillåta vapenexport till Indonesien? Frågorna kan besvaras ganska enkelt. Vi har ju fyra klara punkter, som vi har debatterat i åratal, och vi har vissa kriterier att ta ställning till. Det är detta jag är intresserad av att få höra, för det framgår inte vad ni tycker.

Anf. 51 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Fru talman! Birgit Friggebo har redan svarat att vi inte har fått belyst i utskottet huruvida denna export strider mot lagen eller inte. Därför tycker jag att jag inte behöver kommentera detta mera.

Anf. 52 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Detta visar, tycker jag, verkligen ihålligheten i folkpartiets agerande. Man måste alltså först sitta i utskottet. Jag har aldrig suttit i konstitutionsutskottet, och våra representanter var helt utestängda från all utskottssamverkan under de borgerliga regeringsåren. Men det har inte hindrat oss från att göra bedömningar i internationella frågor – när det har gällt internationell solidaritet eller vapenexportfrågor. Men ni måste tydligen först i utskottet sitta och diskutera, innan ni kan ta ställning i en så viktig fråga som om det är rätt enligt de svenska vapenexportbestämmelserna – numera fastställda i lag – att sälja vapen till en stat som Indonesien, som uppträder på det sätt som den gör. Det tycker jag är avslöjande.

Anf. 53 KURT OVE JOHANSSON (s):

Fru talman! I den här diskussionen om Singapore har det varit så många turer att inte alla har kunnat hålla isär begreppen. Det kan därför vara på sin plats att klara ut vad som här har varit utskottets granskningsuppgift.

Vi har kunnat konstatera att krigsmateriel till Singapore, bl. a. Robot 70, har exporterats vidare 1979–1980 till Bahrain och Dubai, samt ammunition 1985 till Oman.

I detta sammanhang har frågor ställts om bl. a. omfattningen av vidareförsäljningen och om huruvida krigsmateriel har exporterats från Sverige utan erforderliga tillstånd. Detta är föremål för polisens förundersökning. Den har tagit lång tid, men förväntas bli klar någon gång under sommaren. Hade förundersökningen varit klar, hade detta med största sannolikhet underlättat utskottets arbete. Vi har av naturliga skäl i vårt granskningsarbete gjort halt när vi närmast oss gränsen för vad som omfattas av pågående förundersökning.

Konstitutionsutskottets uppgift har således varit att pröva om påståendena om otillåten vidareexport eller export utan tillstånd skett med någon regerings goda minne. En fråga som vi ställt oss är: Har exporten till Singapore varit av den omfattningen att någon regering borde ha fattat

misstanke om att exporten överstigit landets behov? Krigsmaterielinspektions – KMI:s – roll och kontrollfrågorna har också uppmärksamats av utskottet i granskningsarbetet.

Utskottet har ingående belyst krigsmaterielexporten till Singapore från mitten av 70-talet och framåt. På grundval av de fakta som tagits fram är utskottet enigt i sina slutsatser, med undantag för vpk.

Men efter att ha lyssnat på Ingela Mårtenssons gnällighet – åtminstone i hennes inledningsanförande – får man kanske ställa frågan om folkpartiet står kvar vid den ståndpunkt som partiet intagit i det föreliggande granskningsbetänkandet. Ingela Mårtensson säger att Singapore har köpt otroliga mängder vapen. Jag tycker att Ingela Mårtensson då skulle läsa utfrågningen av Hadar Cars inför utskottet. Där får man delvis svaren på de frågor som ställs. Det måste ju vara bekant, eftersom vi har redovisat det i utskottets material, att från 1968 till 1979 steg exporten till Singapore, räknat i 1968 års penningvärde, från 1,7 milj. kr. till 117,2 milj. kr. Tar man hela perioden 1979–1982, skall man finna att det i samma penningvärde exporterades till Singapore för 252,9 milj. kr. Mellan 1983 och 1986 sjönk exporten något till 243,2 milj. kr.

Det finns alltså anledning för Ingela Mårtensson att läsa utfrågningen av Hadar Cars i det här sammanhanget. Då får hon svar på en hel del frågor som hon ställde här från talarstolen.

Beträffande granatgeväret Carl-Gustaf skall jag inte orda särskilt mycket. Förklaringen till att det finns i Singapore är att engelsmännen på sin tid opererade där och att de använde denna typ av gevär. I utskottets material finns alltså svar på en del av de frågor som Ingela Mårtensson radade upp.

Jag hade alltså kommit fram till att vi i utskottet i princip – med undantag för vpk – är eniga om slutsatserna när det gäller Singapore. Många är måhända överraskade av detta faktum när de tänker tillbaka på vilket ståhej det varit i massmedia och i utskottets korridor efter utfrågningarna. Jag kan förstå den reaktionen, och det bör stämma också en och annan politisk aktör till eftertanke. För varje pusselbit som lagts till helhetsbilden har sprakfålar i TV och i andra massmedia blivit allt lågmäldare. Förhoppningsvis leder det fram till att man i det framtida granskningsarbetet blir något försiktigare med orden och med sina slutsatser, åtminstone fram till dess att arbetet är slutfört. Jag tror faktiskt att allmänheten är mera intresserad av fakta i målet än av sofistikerade uppvisningar i politiska cirkuskonster framför TV-kamerorna.

Låt mig först konstatera att det vid utskottets utfrågningar och faktainsamling inte har framkommit något som ger belägg för att regeringsledamöter i någon regering skulle ha haft vetskap om några oegentligheter. Det gäller såväl borgerliga som socialdemokratiska statsråd. Jag utgår från att även vpk, som har en reservation i detta avsnitt, delar den slutsatsen.

Som framgår av utskottets granskningsbetänkande har KMI och samtliga regeringar sedan mitten av 70-talet ställts inför frågan om exporten till Singapore kan anses som rimlig. Singapore har sedan mitten av 70-talet befunnit sig i ett uppbyggnads- och moderniseringsskede av sitt försvar, vilket inte är konstigt med tanke på att Singapore blev oberoende stat så sent

som 1965. Detta och flera andra omständigheter har medverkat till att man ansett exportvolymerna som rimliga.

Uppgifter om att svensktillverkade vapen utan tillstånd kommit till annat land har cirkulerat från tid till annan. Redan 1981 fanns misstankar om smuggling och att Robot 70, tillverkad av Bofors, fanns i Bahrain och Dubai. Staffan Burenstam Linder, som då var handelsminister, försökte få klarhet men kunde inte få fram något underlag som styrkte misstankarna. I augusti 1985 meddelade länsåklagaren i Örebro län att Robot 70 fanns i Bahrain och Dubai och att den kommit dit via Singapore. Aktiebolaget Bofors har också anmälts för att 1980 ha sålt armékanoner till Thailand via Singapore och senare Robot 70 till Iran.

De allt tätare uppgifterna om vapensmuggling från Sverige har lett fram till att regeringen har vidtagit särskilda åtgärder för att minska risken för oegentligheter. I vpk:s reservation försöker man framställa saken så att inga åtgärder alls vidtagits. Detta är, fru talman, naturligtvis helt felaktigt. Låt mig ge några exempel.

Reglerna för krigsmaterielexport skärptes fr. o. m. 1983. Sedan hösten 1985 har försök med intyg på användningen införts även vid export av krut och basämnen för ammunition och militära sprängämnen.

KMI har fått förstärkningar. Tullkriminalen och polisen samverkar numera med KMI. Detta har lett till att man i en rad fall sagt nej till utförelsetillstånd. Vidare kan nämnas att man, med anledning av vad som 1985 framkommit om Bofors, till KMI knutit en person med bakgrund som spanare hos rikspolisstyrelsen, som i kontakt med förundersökningsledaren skulle bedöma om det fanns skäl för misstankar om risker för fortsatt smuggling. Genom denna skärpta kontroll möjliggjordes fortsatt behandling av exportansökningar från Bofors efter sommarstoppet 1985.

Regeringen har vidtagit ytterligare ett antal åtgärder som skulle kunna redovisas här, men jag nöjer mig för stunden med de uppräknade.

Nog kan man väl, fru talman, efter denna redogörelse med fog hävda att regeringen vidtagit särskilda åtgärder och förklara varför det var möjligt att på nytt börja behandla ansökningar om export till Singapore hösten 1985.

Med facit i hand – ett uttryck som använts många gånger i dag och som äger sin riktighet – är det naturligtvis alltid möjligt att hävda att man skulle ha förfarit på ett annat sätt. Det kan, som jag har försökt visa, konstateras att graden av aktivitet från de olika regeringarna har varierat. Man kan kanske tycka att borgerliga handelsministrar och deras regeringar borde ha varit ännu mera uppmärksamma beträffande riskerna för vidareexport och vapensmuggling. Man kan måhända tycka att det var litet naivt att sätta alltför stor tilltro till uppgifterna i ett brev 1981 från Bofors verkställande direktör om att bolaget inte levererat Robot 70 till Bahrain och Dubai via Singapore. Vid tiden för denna försäkran från Bofors verkställande ledning måste det emellertid ha varit svårt för den då sittande regeringen att utgå från att gällande regler kringgåts och att oriktiga uppgifter lämnats av ett välrenommerat företag som AB Bofors.

Enligt vår mening visar den granskning som utskottet gjort att påstådda oegentligheter undersökts med de medel och de resurser som stått till buds vid de olika tillfällena.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Bertil Fiskesjö var inne på en fråga om oljeupphandlingen, som vi har diskuterat ganska utförligt i kammaren för ett par år sedan. Jag skall inte fördjupa mig särskilt mycket i den diskussionen just nu. Jag vill bara påminna om att riksdagen kommer att få anledning att inom en icke alltför avlägsen framtid diskutera denna fråga på nytt, eftersom frågan om oljeupphandlingen kommer att tas upp i samband med prövningen av den proposition som handlar om totalförsvarets utveckling.

Fru talman! Mot bakgrund av vad jag anfört vill jag till sist understryka utskottets uppfattning om nödvändigheten av att rådande ordning för tillstånd och kontroll av krigsmaterielexport från vårt land ses över från grunden. Därom tycks en bred majoritet i riksdagen vara ense. Detta arbete har delvis påbörjats genom att en utredning tillsatts om krigsmaterielinspektionen och tillkomsten av den särskilda medborgarkommissionen.

Anf. 54 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Fru talman! Kurt Ove Johansson tycker att jag är gnällig och undrar över hur jag kan sälla mig till majoritetens uttalande när det gäller krigsmaterielexport till Singapore. Det kan man kanske undra över, men som jag ser är många frågor obesvarade i detta ärende. Vi är långt ifrån klara med frågan om exporten till Singapore utan måste ta upp den igen nästa år. Vi väntar med att göra en slutgiltig bedömning av det här ärendet tills vi har mer fakta på bordet.

Kurt Ove Johansson berörde Hadar Cars agerande mot slutet av 1970-talet och ställde det i relation till det faktum att jag tycker att det är otroliga mängder vapen som har exporterats till Singapore. När jag talade om otroliga mängder avsåg jag hela perioden från 1978 till 1986, i enlighet med den redovisning som vi har fått i utskottet av vapenexporten. Ser man på hela perioden kan man inte säga annat än att det är fråga om otroliga mängder. Jag kan förstå om enskilda beslut inte lett till misstanke om vapensmuggling, men när man ser tillbaka på hur mycket vapen vi har exporterat och ser att också signalerna om att det har förekommit vapensmuggling har tilltagit tycker jag att man borde ha reagerat mer än man har gjort.

Vad jag har tagit upp när det gäller Carl-Gustaf är att man under de senaste åren sålt så enormt mycket ammunition till Singapore. Det är svårt att se att den skulle ha kunnat stanna där.

Sedan vill jag göra ett tillrättaläggande. Folkpartiregeringen exporterade inte några vapen till Indonesien utan endast ammunition.

Anf. 55 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det viktiga i vår reservation är att vi anser att regeringen inte borde ha tillåtit att exporten till Singapore återupptogs. Det är därför vi har ansett oss tvungna att reservera oss – något sådant uttalande har inte utskottet velat göra; utskottet har bara sagt att man borde ha gjort vissa kraftigare markeringar och liknande. Det är därför vi har reserverat oss, och det gjorde vi redan i fjol, så vi följer här konsekvent en linje. Exporten borde alltså inte ha återupptagits.

Sedan får vi se. Det finns mycket som ännu är oklart när det gäller Singaporeaffärerna. Som här har sagts från många andra håll, även från

regeringspartiets sida, kommer det säkert att behövas ytterligare utredningar och uppföljningar i den frågan.

När det gäller frågan om att se över bestämmelserna vill jag bara hänvisa till vad jag sade i mitt första anförande: Vi har alltid ställt upp på sådana översynen, skärpningar och förbättringar som ökad kontroll, ökad insyn och mer information till den svenska allmänheten när det gäller den svenska vapen- och krigsmaterielexporten. Det gör vi självfallet nu också.

Anf. 56 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Jo, Oswald Söderqvist, jag har visst uppmärksammat att ni också i fjol intog den ståndpunkt som ni intar i årets reservation. Men i mitt anförande alldeles nyss ägnade jag en hel del möda åt att försöka förklara situationen på de olika punkter där vpk har reserverat sig. När man både i utskottets betänkande och nu här i kammaren klart och tydligt redovisar de skäl som ligger bakom det som har inträffat tycker jag att det är konstigt att vpk utan några som helst sakskalet står fast vid dessa något gamla ståndpunkter.

Ni har i er reservation t. ex. talat om rimlighetsbedömningar. Utom det jag nämnde i mitt anförande bör man betänka att det 1972 infördes allmän värnplikt i Singapore, att man har 50 000 man i en stående styrka, att man kan kalla in reservister på 150 000–200 000 man och att man har en tjänstgöringstid på 24–30 månader. Sådana saker måste man naturligtvis också ta med när man bedömer rimligheten av exporten dit.

Dessutom kan jag för Oswald Söderqvist nämna – för den händelse det skulle råka vara okänt, trots att vi redovisat det i materialet – att vi har låtit militära experter göra en rimlighetsbedömning. Den som har gjort det har kommit fram till att exportens storlek är rimlig.

Jag har tolkat Ingela Mårtensson på det sättet att folkpartiet står fast vid skrivningarna i konstitutionsutskottets granskningsbetänkande. Jag vill bara än en gång påminna henne om – det skall hon finna om hon går igenom handlingarna riktigt noggrant – att det var 1979 som exporten till Singapore fick en mer eller mindre explosionsartad ökning: värdet av den steg då från 1,7 till 117 miljoner. Jag skall inte upprepa vem som då var handelsminister.

Anf. 57 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Ja, vi gör olika bedömningar. Från regeringens sida och från socialdemokratiskt håll anser ni att en export av den storleksordningen till Singapore är rimlig. Vi anser att den inte är rimlig. Annars skulle vi inte ha reserverat oss.

Jag tror att det finns anledning att inte vara så tvärsäker i den här debatten – vi vet ju att ytterligare upplysningar är på väg: det har ju berörts också från folkpartiets sida, av Ingela Mårtensson i det här fallet. Vi bör nog avvakta dem innan vi nu igen i en debatt alltför tvärsäkert slår fast hur det är med vissa saker: där rör vi oss trots allt fortfarande på osäkert vatten.

Vi anser att det inte var rimligt att ge fortsatt exporttillstånd. Vi anser att man inte borde ha gjort det – det är därför vi har reserverat oss.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Anf. 58 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Fru talman! Jag vill bara klargöra för Kurt Ove Johansson att folkpartiet självfallet står för den ståndpunkt vi intagit i utskottet.

När det gäller exporten 1978 vill jag säga att Kurt Ove Johansson väl vet lika väl som jag att man inte kan titta på ett enskilt år. Vi kan ju t. ex. titta på orderingången från Indien förra året. Man kan inte dra slutsatser från ett enda år – det har också poängterats i granskningsarbetet – utan man får gå till trenden under en längre period för att dra några slutsatser över huvud taget. Det tycker jag inte alls är konstigt.

Anf. 59 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Jag skall inte onödigtvis förlänga den här diskussionen. Jag har bara i mina anföranden konstaterat att folkpartiet har varit med om majoritetsskrivningarna. Där har det slagits fast att man anser att storleken av exporten till Singapore har varit rimlig. Vad jag har reagerat mot är att Ingela Mårtensson, som varit med om de skrivningarna, i sitt resonemang här i kammaren försökt framställa det som om storleken av exporten till Singapore inte varit rimlig. Men eftersom Ingela Mårtensson nu slår fast att folkpartiet står fast vid skrivningarna i konstitutionsutskottets granskningsbetänkande skall jag inte onödigtvis förlänga den här diskussionen.

Anf. 60 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag vet att vi har en stark tidspress på oss – vi har kommit överens om att försöka votera före middagsuppehållet. Låt mig då bara, eftersom jag har djärvt begära ordet, konstatera att moderata samlingspartiet är det enda parti som har nöjt sig med att anmäla en talare till samtliga debatter i det här ärendet. Moderata samlingspartiet har dessutom, till skillnad från andra partier, genomgående hållit sig inom de tidsgränser som har angivits.

Eftersom det under den här debatten riktats ett antal angrepp mot moderata samlingspartiet som jag för tids vinnande inte har bemött vill jag säga att jag tycker att det är viktigt att vi nu i konstitutionsutskottet klarar ut vad som egentligen gäller – om vi skall exportera till Indonesien eller inte. Här har från mittenpartiernas sida sagts att den frågan har vi inte granskat. Nej men, fru talman, låt oss då göra det! Jag anmäler härmed till granskning frågan, om det har varit riktigt eller inte att under senare år exportera till Indonesien. Låt oss göra den granskningen, så får vi se vad olika partier kommer till för ståndpunkt.

För moderata samlingspartiet är det här inget problem. Vi tycker det har varit rimligt att göra den export som har skett. Våra representanter i två olika regeringar har deltagit i de besluten. Vi står för det och försöker inte skylla ifrån oss på någon. Mot bakgrund av den information som förelegat i de båda fallen tycker jag personligen att den här typen av export har varit korrekt. Det finns ingen anledning att från något håll försöka blanda bort korten. Det minskar i så fall trovärdigheten i kritiken mot Mats Hellström, en kritik som jag med tanke på vad vi har fått reda på tycker är befogad.

Jag håller med om att det finns ytterligare saker att klara ut. På den punkten delar jag Ingela Mårtenssons m. fl. uppfattning. Jag reagerade också

när vi i utskottet fick klart för oss – jag har tagit del av skrivelsen i efterhand – att det hade framförts varningar. Jag har likaså svårt att förstå att en skrivelse från en svensk ambassadör i Thailand inte, såvitt jag kunnat finna, har lett till en starkare reaktion än som har varit fallet, sedan den delgivits 16 personer. På den delgivningslistan, Ingela Mårtensson, fanns bl. a. Ola Ullsten, Hans Blix och Mats Gullers. Det finns alltså sannerligen många som har anledning att fundera över vad som borde ha skett i dessa sammanhang.

För att till sist, fru talman, använda uttrycket "med facit i hand" är det naturligtvis lätt att vara efterklok. Men det finns något som är ännu värre än att vara efterklok, och det är att försöka skylla ifrån sig i efterhand i dessa frågor.

Anf. 61 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Jag välkomnar verkligen Anders Björcks anmälan här att konstitutionsutskottet på nytt skall granska rimligheten av vapenexporten till Indonesien. Därmed får vi upprepa den debatt som vi har fört från 1978 fram till nu. Jag välkomnar alltså denna anmälan. Det är ett mycket bra initiativ.

Anf. 62 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Krigsmaterielexport anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Utlänningsärenden.

Anf. 63 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Regeringen presenterade 1984 en proposition om invandrings- och flyktingpolitiken, och den mottogs i stort sett positivt av remissinstanserna. Det fanns många bra förslag, som vi nu hade velat se effekterna av, men de låter vänta på sig.

Det dåvarande statsrådet framförde i propositionen: "Handläggningstiderna i utlänningsärenden har under senare år varit och är fortfarande en av de viktigaste frågorna på det invandrings- och flyktingpolitiska området. För dem som sökt uppehållstillstånd efter inresan och här väntar på beslut har långa handläggningstider ofta inneburit svåra påfrestningar. Det gäller särskilt för familjer med barn. Långa handläggningstider medför även betydande kostnader för samhället. Det gäller dels kostnader för socialbidrag och andra direkta kostnader för exempelvis jourservice, sjukvård, skolundervisning etc., dels indirekta kostnader på sikt, bl. a. föranledda av skador som psykiskt lidande under en lång väntan i vissa fall kan ge upphov till." Sedan utlovade statsrådet en mängd åtgärder för att förkorta handläggningstiderna.

Tyvärr har vi inte sett de resultat som vi hoppats på, utan utskottet får åter konstatera att de nuvarande förhållandena i asylärenden inte kan accepteras och att ytterligare åtgärder erfordras, inte minst hos invandrarverket. Vi måste komma till rätta med detta problem. Folkpartiet beklagar att regeringen inte till fullo kunnat tillmötesgå verkets önskemål om flera tjänster.

Georg Andersson har sagt att kortare handläggningstider var den fråga som han grep sig an allra först i sin roll som invandrarminister och att den

Utlänningsärenden

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Utlänningsärenden

frågan getts högsta prioritet. Trots det får inte invandrarverket den förstärkning i form av det ökade antal tjänster som ansetts nödvändigt.

I det betänkande som föregick propositionen framhölls att det var svårt att i författningstext ange hur beviljande av uppehållstillstånd skulle gå till. Därför föreslogs att invandrarverket bl. a. skulle göra en sammanställning av praxis att spridas till handläggande personal. Det var ett mycket bra förslag. Statsrådet underströk starkt vikten av att gällande regler, riktlinjer, motivuttalanden och praxis skulle bli föremål för en systematisk dokumentation och spridning. I synnerhet socialstyrelsen betonade vikten av en sådan dokumentation och föreslog att rapportering skulle ske årligen till regeringen för att underställas riksdagen. Någon sådan sammanställning har emellertid inte gjorts, vilket också bekräftades vid utfrågningen i utskottet. En av förklaringarna var att antalet asylärenden hade ökat och att det var svårt att hinna med. Men en praxissamling skulle kunna underlätta behandlingen av olika ärenden för handläggande personal och på det viset vara arbetsbesparande. Framför allt skulle den kunna bidra till klarhet och öka möjligheterna till en likartad bedömning av de asylsökande. I dag får de asylsökande ibland en känsla av att det är litet av hasard om de får stanna i landet eller ej. Åtminstone har jag hört asylsökande som uppfattat situationen så. Det är allvarligt nog.

Georg Andersson har också anført att det är svårt att dokumentera praxis, eftersom förhållandena ändras hela tiden. Ändå påstår han att praxis inte hårdnat, vilket framförts i debatten. Hur kan man veta det när det är så svårt att dokumentera praxis?

En utlänning får tas till förvar om det föreligger sannolika skäl för avvisning eller utvisning. Statsrådet poängterade i propositionen att det var ytterst viktigt att förvarstagande inte tillgreps i andra fall än då det var oundgängligen nödvändigt. En skärpning föreslogs i fråga om barn. Sälunda beslöt riksdagen: "Är utlänningen under 16 år, får han inte utan synnerliga skäl tas i förvar. Detsamma gäller hans vårdnadshavare eller om de är flera, en av dem". I lagens förarbete sägs att "synnerliga skäl" skall innebära principiellt förbud mot att ta barn i förvar. Trots detta händer det att barn tas i förvar.

I ett examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund uppges att flera hundra barn hållits i förvar under månaderna juli–november 1986. Det finns andra uppgifter om att 400 barn tagits i förvar under 1986. Någon förklaring till dessa förhållanden har vi inte fått.

Nu säger Georg Andersson att reglerna skall ändras när det gäller förvar av barn. Ja, men enligt reglerna från den 1 januari 1985 skall det ju i princip inte vara möjligt att ta barn i förvar. Ändå har det skett. Det är inte reglerna som har varit felaktiga, utan tillämpningen av dem. Det hade varit värdefullt med en redovisning av tillämpningen. Det föreslogs också vid behandlingen av propositionen.

För att motverka att utläningar tas i förvar utan tvingande skäl beslöt riksdagen på statsrådets förslag att tillämpningen skulle följas upp av invandrarverket. Statsrådet bedömde det vara lämpligt och lovade att

återkomma med de föreskrifter som behövdes för denna uppföljning. Några föreskrifter har emellertid inte syns till, och således har det inte heller blivit någon uppföljning. Vid utfrågningen i utskottet fick vi beskedet att de är på väg. Det är tre år sedan riksdagen beslöt att det skulle göras en uppföljning.

Rikspolisstyrelsen har enligt uppgift i sina allmänna råd och kommentarer beträffande utlänningslagen angett att för att bedöma flykttfara, vilket är en av grunderna för beslut om förvar, kan egna och andras erfarenheter beträffande en viss kategori utlänningsars ovilja att efterkomma myndighetens beslut utgöra en omständighet som skall beaktas. Det kan karakteriseras som kollektiv diskriminering av människor från ett visst land eller en viss etnisk grupp. Det finns således all anledning att undersöka tillämpningen av förvarsbestämmelsen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 10.

Anf. 64 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Ärendet om utlänningsfrågorna har återkommande granskats i konstitutionsutskottet. Bl. a. har diskuterats hur stora resurser vi avsätter för handläggning av utlänningsärenden.

Det är viktigt att flyktingar, asylsökande och andra invandrande som kommer till vårt land möts på ett riktigt och positivt sätt. Det är angeläget att de får besked om de får stanna eller inte. Inte minst av rättssäkerhetsskäl är det viktigt med tillräckliga resurser för handläggningen.

Balansen hos invandrarverket är besvärande. Regeringen har delvis nedbringat balansen, men det kan också vara tillfälligt, för när man börjar avbeta balansen vid invandrarverket, kommer den att flytta in i regeringen. Detta kräver ständig uppmärksamhet från regeringens sida, så att det finns tillräckligt många handläggare för att de här frågorna skall handläggas på ett korrekt sätt, inte minst från rättssäkerhetssynpunkt.

Vi är eniga inom utskottet, och det har vi varit tidigare också, att framföra att det är angeläget att regeringen följer upp de här frågorna.

När det gäller att sammanställa regler och riktlinjer, motivuttalanden och praxis har några åtgärder som står i överensstämmelse med riksdagens beslut inte vidtagits av regeringen. Avsikten med riksdagsbeslutet var ju att en sådan sammanställning skulle vara en systematisk dokumentation av ärendena. Den skulle ges spridning, för det är viktigt att sådan information går ut både till massmedia och till allmänheten. Det är viktigt för att förståelsen för utlänningspolitiken skall bestå, vilket är nödvändigt, och för att den skall förbättras. Det krävs alltså som ett led i kunskapsspridandet, menar vi.

Som framgår av reservationen finns det anledning att rikta kritik mot regeringen för att den på den här punkten inte har fullföljt riksdagens beslut.

I reservationen finns det också kritik på ytterligare ett par punkter. Ingela Mårtensson har gått igenom detta, och för tids vinnande skall jag inte upprepa vad hon sade – det gäller utvisningsärendena och tagande i förvar. Jag vill bara påpeka att Ingela Mårtensson gick längre i sin redovisning när det gäller kollektiv diskriminering än vad som kan utläsas av reservationen.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till reservation 10.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Utlänningsärenden

Anf. 65 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Beträffande punkt 13, om utlänningsärendena, i årets granskningsbetänkande från KU vill jag anföra följande.

Utskottet har vid många tillfällen tidigare granskat regeringens handläggning av utlänningsärenden. Som redan framgått har de s. k. kvotflyktingarna utgjort en mindre del av det totala antalet flyktingar. Under 1986 utgjorde övriga, som på egen hand tog sig till vårt land och sökte asyl, ca 15 000 personer, inkl. barnen.

Utskottet har vid årets granskning liksom vid tidigare granskningstillfällen framhållit hur viktigt det är att förkorta handläggningstiden men samtidigt understrukit att detta inte får ske på bekostnad av rättssäkerheten. Vid utfrågningen av invandrarminister Georg Andersson konstaterade denne att antalet avklarade ärenden ökat under sista halvåret 1986 men att handläggningstiderna fortfarande var alldeles för långa.

Vi vill med enfass understryka hur väsentligt det är att med det snaraste komma till rätta med detta. Det måste uppfattas som näst intill omänskligt för de flyktingar som söker skydd i vårt land att månad efter månad, ibland är efter år, tvingas leva i ovisshet, oro och fruktan för sin framtid. Inte minst gäller det barnfamiljerna, eftersom anpassningen till ett nytt land är så avgörande för barnens utveckling.

Vi har i alla fall kunnat konstatera att förstärkningar har gjorts i olika beslutsinstanser. Personalförstärkningar har således genomförts hos polisen, invandrarverket och regeringskansliet. Balansen – eller, som någon sade, obalansen – har dock varit oacceptabelt stor. Den extra arbetsstyrka som har satts in var verkligen nödvändig.

I februari i år tillsatte invandrarministern två utredningar, den ena med uppgift att se över handläggningstiderna och medverka till en mer överskådlig och mer lättillämpad lagstiftning. Den andra utredningen har till uppgift att se över handläggningstiderna i asylärenden. Utredningarna skall vara slutförda vid årsskiftet 1987/88, men redan nu den 1 juni skall, enligt vad som har sagts, bedömningar beträffande handläggningstiderna redovisas.

Vi har liksom vid tidigare granskningar understrukit vikten av att ansträngningarna fortsättningsvis intensifieras för att komma till rätta med de långa handläggningstiderna och för att förbättra balansen i asylärendena, även om det måste konstateras att en viss förbättring har skett.

Det förtjänar understrykas att inte minst förhållandena på invandrarverket måste bli föremål för noggrann översyn. Vad gäller asylärendena är det viktigt att dessa blir föremål för noggrann genomgång vid den översyn som sker. Inte minst viktigt är det ur den enskilde asylsökandens rättssäkerhets synpunkt.

Även beträffande terroristbestämmelserna vill vi betona hur väsentlig rättssäkerhetsaspekten måste vara. Att svåra konflikter här kan uppstå har utskottet framfört i samband med tidigare granskningar. Även här kommer skärpt uppmärksamhet att krävas.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan under denna punkt men vill samtidigt deklarera att moderaterna nära kommer att följa utvecklingen av det inledda utredningsarbetet och skärskåda de konsekvenser för beslutsfattandet som därmed kommer att uppstå.

Anf. 66 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! I reservation nr 10 till betänkandet som kammaren nu behandlar återfinns en enligt vår mening välmotiverad kritik av regeringen och det berörda statsrådet för brister i förverkligande av riktlinjerna för flyktingpolitiken som antogs 1983/84.

En viktig princip i svenskt rättsväsende är att beslut som fattas av olika myndigheter och organ med verkställande funktion bör motiveras. Det är en förutsättning för granskning av myndigheternas maktutövning. Samma princip måste gälla invandrarverkets avslagsbeslut i asylärenden.

Som det är i dag, får varken flyktingen själv, hans ombud eller högre instanser som handlägger överklagandet reda på motiveringen till beslut om avslag på asylansökan. Det innebär bl. a. att flyktingens juridiska ombud inte vet vad han skall grunda ett eventuellt överklagande på.

Det innebär också att den politiska kontrollen och debatten kring flyktingpolitiken försvåras avsevärt. Dessutom är det helt nödvändigt, så som riksdagen beslutat och starkt understrukit, att regler, riktlinjer och framför allt utlänningslagens praktiska tillämpning blir föremål för en systematisk dokumentation och spridning.

Detta är nödvändigt därför att utlänningslagen lämnar utrymme för en så att säga elastisk och mera varierande praktisk tillämpning, som ibland kan leda till att lagens praktiska tillämpning kommer i motsättning till lagens anda och bokstav. Vi från vårt parti har upplevt att ibland kommer den praktiska tillämpningen av lagen i konflikt med den allmänna rättsuppfattningen.

Man kan konstatera att regeringen inte lyckats förverkliga det beslut som fattades om flyktingpolitiken 1983/84 i det avseendet. Detta försvårar våra möjligheter att granska den förda flyktingpolitiken.

Vad gäller reservation 11 av vänsterpartiet kommunisterna kan man konstatera att terroristbestämmelserna, såsom de har tillämpats på misstänkta sympatisörer till eller medlemmar av organisationen PKK och i samband med att organisationen i fråga under en längre tid har varit det s. k. huvudspåret i Palmeutredningen, har inneburit kraftiga och oacceptabla rättsövergrepp, som borde ha stoppats av regeringen och det berörda statsrådet.

Ett visst antal människor greps, trakasserades och blev utsatta för den s. k. blåslampan från polisens sida. Det innebar oerhörda förföljelser och resulterade i att hela den kurdiska minoriteten drabbades på olika sätt utan att det fanns några formella anklagelser mot någon av de utsatta och utan att det fanns några som helst bevis för några brottsliga handlingar. Detta har skett med regeringens och statsrådets vetskap utan att regeringen har ingripit. Det anser vi vara mycket anmärkningsvärt.

I rättsstaten Sverige finns i dag personer som är eller kan bli utsatta för trakasserier och förföljelser och begränsade frihetberövanden, som i sig är tidsmässigt obegränsade, utan att de vet varför, utan de vet för hur länge och utan att de vet vad de skall göra för att slippa det.

Detta är en av gällande lag obegränsad och oförhindrad, godtycklig statlig våldsutövning som inte borde accepteras av ett demokratiskt samhälle. Och

Prot. 1986/87:127.
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Utlänningsärenden

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Utlänningsärenden

för detta kan inte någon annan än regeringen och det berörda statsrådet bära ansvaret.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till reservationerna 10 och 11.

Anf. 67 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 68 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Utlänningsärenden, flyktingfrågor och handläggningstider i vad gäller besvärärenden om avvisning, utvisning och verkställande av sådana beslut har diskuterats ofta på den senaste tiden. Under den tid konstitutionsutskottet granskat utlänningsärendena och haft utfrågning av bl. a. invandrarministern har debatten blossat upp i våra massmedier. Dessutom har socialförsäkringsutskottets betänkande om invandring m. m. behandlats här i kammaren den 8 maj, och i måndags hölls en interpellationsdebatt med invandrarministern om flyktingpolitiken.

Det skulle kunna kännas något avslaget att i dag åter diskutera dessa frågor här i kammaren, men det finns dock en skillnad mellan konstitutionsutskottets granskning och övriga debatter i sammanhanget.

I våra massmedier kan det föras fram ett tyckande och tänkande av skilda slag och olika åsikter om hur det borde vara.

Socialförsäkringsutskottet, som har att besluta i dessa frågor, får motioner från riksdagsledamöter med förslag om hur invandrar- och flyktingpolitiken skall fungera.

Enligt 12 kap. 1 § regeringsformen åligger det konstitutionsutskottet att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Utskottet har regelbundet under ett flertal år granskat olika regeringars handläggning av utlänningsärenden och har ofta påtalat behovet av att komma till rätta med de långa och – för dem det gäller – också påfrestande handläggningstiderna.

Oavsett vilken regering som haft ansvaret för asylärendena har åtgärder ofta vidtagits för att åstadkomma en förkortning av handläggningstiderna. Eftersom antalet asylsökande ökat har inte handläggningstiderna kunnat förkortas utan att det i så fall skulle ha skett på bekostnad av rättssäkerheten.

Vid årets utfrågning av invandrarminister Georg Andersson framkom att personalförstärkningar har gjorts hos polismyndigheten, hos invandrarverket och även i regeringskansliet. Ytterligare åtgärder har anmälts i tilläggsbudget II för detta budgetår.

Som Elisabeth Fleetwood har sagt här tidigare tillsattes två utredningar i februari i år, båda med huvuduppgiften att pressa ned handläggningstiderna väsentligt.

Invandrarministern sade vid utfrågningen att hans målsättning är att man inom loppet av två månader från det att asylansökan inlämnats skall avgöra ärendet i invandrarverket och att det likaså skall kunna ta högst två månader i regeringskansliet.

Utskottet noterar att redan vidtagna åtgärder har medfört förbättringar, men att förhållandena, inte minst vid invandrarverket, fordrar ytterligare åtgärder. Detta uttalas av ett enigt utskott.

I vad gäller s. k. praxis i asylärenden finns en gemensam reservation från folkpartiet, centern och vpk, och företrädare för dessa partier har här talat för den.

I reservationen framförs kritik mot att regeringen inte fört en systematisk dokumentation av gällande regler, riktlinjer, motivuttalanden och praxis.

Utskottsmajoriteten noterar att invandrarverket fr. o. m. fjärde kvartalet 1986 regelbundet för statistik över tillståndsgivningen. Dessutom förutsätter utskottet att frågor om praxis och liknande kommer att behandlas i pågående utredningar.

Regeringens årligen återkommande skrivelse om flyktingpolitiken får också ses som en redovisande dokumentation.

Ingela Mårtensson ifrågasatte här om praxis hade hårdnat. Eftersom vi har tidsbrist vill jag hänvisa till interpellationsdebatten i måndags, där den frågan klarades upp av invandrarministern, Hans Göran Franck och Maria Leissner.

I reservation nr 10 kritiseras också förvarsinstitutets tillämpning och hävdas att en ingående uppföljning bör ske så snart uppgifter förekommer om att någon som utvisas från Sverige grips eller i övrigt blir illa behandlad i ett annat land.

Så sent som i april – att det är väl sent instämmer jag i – skärpte regeringen bestämmelserna i utlänningsförordningen när det gäller att ta barn i förvar. Barn under 16 år får enligt de nya reglerna aldrig placeras i kriminalvårdsanstalt eller i allmänt häkte.

Dessutom har invandrarverket fått i uppdrag att i samarbete med rikspolisstyrelsen undersöka när och på vilka grunder polismyndigheter och invandrarverket beslutar om förvar i utlänningsärenden under de närmaste fyra månaderna.

Om det skulle visa sig behövas en lagändring, har invandrarministern för avsikt att återkomma med en sådan.

Eftersom konstitutionsutskottet har att granska om regeringen och enskilda statsråd följer av riksdagen stiftade lagar, har inte ärendet i denna del gett utskottets majoritet anledning till något uttalande.

I reservation nr 11 anser vpk att det inte är tillfredsställande att de som ansetts som terrorister inte på ett godtagbart sätt fått ta del av motiven för besluten i terroristärenden.

Utskottet har tidigare även granskat terroristbestämmelserna och regeringens handläggning enligt terroristlagen.

Riksdagen beslutade redan 1973 om särskilda regler för förebyggande av våldsbrott med internationell bakgrund, och dessa regler finns numera med i utlänningslagen. Riksdagen har ansett att reglerna behövs, och regeringen följer riksdagens beslut.

Vi skall dock komma ihåg att det är vid endast två tillfällen, 1974 och 1982, som terroristbestämmelserna legat till grund för avvisningsbeslut.

Utskottet har tidigare uttalat att det är av stor betydelse att sådana här rättssäkerhetsfrågor bevakas kontinuerligt, och utskottet kommer även i fortsättningen att följa frågan i gransknings sammanhang.

Fru talman! Med detta vill jag yrka bifall till utskottets skrivning på punkten 13 och avslag på reservationerna 10 och 11.

Anf. 69 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Wivi-Anne Cederqvist redogjorde för den statistik som förs över asylärenden och flyktingärenden, men det är ju inte den som riksdagen har begärt. Vad vi begärde för tre år sedan var en mera noggrann dokumentation och redovisning av hur praxis fungerar. Även Georg Andersson har tillstått att man inte har uppfyllt detta kvar. Därför finns det all anledning att rikta kritik mot ministern på den punkten.

När jag tog upp praxisfrågan var inte min avsikt att få en debatt om huruvida praxis har hårdnat eller ej. I debatten i måndags fick vi ett exempel, när Georg Andersson talade om att praxis inte har hårdnat, samtidigt som han sade att det är svårt att göra en praxissamling och dokumentera därför att förhållandena förändras. Hur kan man veta att praxis inte har hårdnat, när man inte kan dokumentera den därför att det är så svårt?

Jag skulle vilja ställa frågan till både Wivi-Anne Cederqvist och Elisabeth Fleetwood: Är det inte allvarligt att så många barn tas i förvar? Vore det inte också rimligt att regeringen hade följt riksdagens beslut här och redovisat hur man har tillämpat reglerna för förvarstagande?

Anf. 70 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Wivi-Anne Cederqvist säger att invandrarverket för en statistik över tillståndsgivningen. Men det är ju inget svar!

Riksdagen har fattat ett beslut – 1983/84, i samband med riktlinjer för flyktingpolitiken – som starkt understryker vikten av att agerandet enligt regler, riktlinjer, motivuttalanden och praxis blir föremål för en systematisk dokumentation och spridning. Varför är detta nödvändigt? Jo, därför att vi har en praktisk tillämpning av utlänningslagen, som varierar och anpassas till konjunkturen och som inte står i överensstämmelse med lagens anda av humanism och generositet eller med lagens bokstav. Därför är det nödvändigt för oss politiker att kunna granska utlänningslagens praktiska tillämpning, och det blir möjligt för oss att göra det bara om det finns en beslutsmotivering från invandrarverket i första hand, men också en redovisning av den praxis som regeringen tillämpar för tillfället. Detta har riksdagen fattat beslut om, men det har alltså inte förverkligats.

Den andra frågan, Wivi-Anne Cederqvist, gällde terroristlagen. Det finns i dag i Sverige ett visst antal personer som är utsatta för ett begränsat frihetsberövande – och de vet inte varför. Det finns alltså inga formella anklagelser mot någon av de personerna, att de har begått någon brottslig handling.

De vet inte hur länge detta skall gälla. I Sveriges lagstiftning finns det en högsta gräns för de straff man kan döma brottslingar till: tio år. Men vad gäller de personer som sitter i kommunarrest finns generellt ingen tidsbegränsning för det begränsade frihetsberövandet. De frågar sig vad det är som krävs av dem för att de skall slippa detta begränsade frihetsberövande. De har varit utsatta för trakasserier, förföljelse och andra rättsövergrepp från polisens sida i samband med att de uppfattades som huvudspåret.

Om terroristlagstiftningen, som tillämpades i detta sammanhang, ger upphov till rättsövergrepp av det här slaget, så måste vi snabbt ändra den. Men ansvaret för att sådant här i dag sker i Sverige ligger hos regeringen, och det berörda statsrådet kan inte komma ifrån detta ansvar.

Anf. 71 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Låt mig börja med att svara Alexander Chrisopoulos. Vi var ju redan 1973 tvungna att stifta en lag för att undvika att internationella terrorister kommer till vårt land. Lagen har ändrats vid ett flertal tillfällen, och regering och polismyndigheter skall följa denna lag.

Det sägs i reservationen att den person det gäller skall få en förklaring till varför han anses vara terrorist. Jag är medveten om att det härvidlag blir en mycket svår balansgång. Dels är skälen sekretessbelagda när det gäller en presumtiv terrorist, dels behöver den enskilde få veta vilka skälen är. Men det här innebär i så fall att man skall ändra lagen. Utskottsmajoriteten har vid sin granskning inte funnit tillräckliga motiv för att framföra kritik, utan såvitt vi kunnat se har lagen följts.

Till Ingela Mårtensson vill jag säga några ord när det gäller praxissamlingen. Under interpellationsdebatten i måndags avhandlades denna fråga utförligt, och invandrarministern förnekade att det skulle ha blivit en hårdare praxis. Alla anslöt sig till denna mening, och man förstod detta. Man är naturligtvis rädd att praxis skall förändras. Men vad är praxis? Ja, härvidlag är förhållandet detsamma som när det gäller sociallagen, omhändertagande av barn o. d. Vad är praxis? Kan man ha en perfekt praxis? Det får inte vara så att praxis blir hårdare därför att ärendena ökar i antal, utan man skall ha en fast praxis. Men det kan vara nyansskillnader. I interpellationsdebatten i måndags framkom att man har en praxis som följs, och detta har sagts även i tidningsuttalanden.

Det är ju tidsbrist här i kammaren, men jag vill sist påminna om att årets s. k. vänskapsvecka har inletts. Det var regeringen som förra året tog initiativ till en vänskapsvecka. I år går vänskapsveckan i invandrarnas tecken, och det är ett bra tillfälle att visa omvärlden att solidaritet med och förståelse för invandrare och flyktingar är något som vi i Sverige tror på och även praktiserar.

Anf. 72 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Som tur är har man inte många tillfällen att tillämpa den terroristlag som finns här i Sverige. Men i dag kan vi, med facit i hand, konstatera hur denna lag har tillämpats på de kurder som jag talade om.

Wivi-Anne Cederqvist säger att redan på 70-talet var riksdagen tvungen att utforma en lagstiftning för att bekämpa terrorism. Det är klart att en sådan lagstiftning kan behövas. Men nu har vi all anledning i världen att granska hur den lagstiftningen ser ut och vilka effekterna blir när den praktiseras i verkligheten.

Tillämpningen av terroristlagen får till konsekvens att ett antal personer i samhället är fullständigt rättslösa gentemot statsmakterna. Dem kan man trakassera och förfölja, dem kan man ådöma kommunarrest och olika former av begränsat frihetsberövande utan att statsmakterna är skyldiga att redovisa några skäl, utan att tala om på vilka punkter dessa personer anklagas, vilka handlingar de har utfört som berättigar statsmakterna att vidta dessa åtgärder.

Hur länge skall den här samhälleliga av lagstiftningen oförhindrade våldsutövningen gentemot dem få fortsätta? Vad finns det för tidsbegräns-

ning för det frihetsberövande som de utsätts för? Vad skall de göra för att få slippa det?

Vad finns det då för lösningar? Om den lagstiftning som vi har beslutat här i kammaren för att bekämpa terrorismen kan leda till så kraftiga rättsövergrepp, kan leda till våldsutövning från statsmakterna gentemot enskilda individer som tror sig rättslösa, så måste man se till att lagen omprövas och det illa kvickt, för då hör den inte hemma i ett öppet och demokratiskt samhälle som Sverige.

Anf. 73 INGELA MÄRTENSSON (fp):

Fru talman! Av det referat som Wivi-Anne Cederqvist hänvisar till framgick det tydligt att invandrarministern var klar över vad praxis innebär, eftersom han kan dra slutsatsen att den inte har hårdnat. Men varför skall det då vara så svårt att dokumentera denna praxis? Det förstår jag inte.

Anf. 74 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Utlänningsärenden anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Utnämningar av verkschefer m. m.

Anf. 75 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Regeringsformens 11 kap. 9 § stadgar bl. a.: "Vid tillsättning av statlig tjänst skall avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet."

Det är ett klart ställningstagande. Frågan är hur det har tillämpats i praktiken.

Under senare år har ett stort antal verkschefsposter besatts av socialdemokrater. Det gäller framför allt personer som varit socialdemokratiska riksdagsmän eller tjänstgjort som statssekreterare under den socialdemokratiska regeringen.

Det handlar om en massiv favorisering av partivänner. Låt oss ta några exempel på utnämningsspolitiken sedan socialdemokraterna återkom till regeringsmakten 1982:

Allan Larsson, AMS
Carl Tham, statens energiverk
Bertil Zachrisson, postverket
Sven-Eric Nilsson, kammarkollegiet
Lars Hillbom, SPK
Maj-Britt Sandlund, socialstyrelsen
Berit Rollén, AMU-styrelsen
Olle Göransson, trafiksäkerhetsverket
Carl Tham, SIDA
Odd Engström, RRV
Erland Ringborg, SÖ
Sivert Andersson, arbetarskyddsstyrelsen
Bert Erkström, SMIII

Lars Ag, byggnadsstyrelsen
Hans Löwbeer, bankinspektionen
Lennart Myhlback, statens räddningsverk
Kerstin Niblaeus, kemikalieinspektionen
Carin Beckius, statens institut för läromedelsinformation
Göran Löfdahl, statens kulturråd
Leif Andersson, presstödsnämnden
Arne Nygren, statens gruvegendom
Claes Örtendahl, statskontoret
Ulf Larsson, kriminalvårdsstyrelsen

Detta är bara ett axplock. Jag har här inte tagit med landshövdingeposter. Där finns en speciell tradition när det gäller partipolitisk fördelning. Jag har inte heller nämnt hel- eller halvstatliga aktiebolag, där det finns en del uppmärksammade fall av socialdemokratisk favorisering på sistone. Jag har inte berört utrikesförvaltningen, där allt ifrån f. d. socialdemokratiska statsråd till Palmes pojkar och en socialdemokratisk partikassör finns med. Inte heller har jag nämnt ett antal personer som utan tvivel kan betraktas som socialdemokrater men som inte varit riksdagsmän eller statssekreterare.

Fru talman! I själva verket är alltså den socialdemokratiska utnämningsspolitiken ännu allvarigare än vad de här angivna exemplen ger vid handen.

Det rör sig om ett systematiskt missbruk av utnämningmakten. Partiintressen går före statsnyttan. Rörelsen tar hand om de sina. Kompetensen bland borgerliga politiker och näringslivet bryr man sig inte om att utnyttja. Skickliga ämbetsmän får finna sig i att bli förbigångna när socialdemokratiska politruker behöver ett jobb.

Man frågar sig: Är detta möjligt i en demokrati? Hur kan sådant få fortsätta?

När socialdemokraterna återkom till makten 1982 hade de fått en viss ödmjukhet under de sex oppositionsåren. Det var något mjukare tongångar i början. Det är nyttigt att tillbringa en tid i opposition. Men ödmjukheten gick snabbt över. Maktfullkomligheten kom snabbt igen. Makten var nu partiets, det gällde att se om sitt hus.

Journalisten Anders Isaksson med ett förflutet i bl. a. statsrådsberedningen har i en artikel i slutet av förra året i Veckans Affärer om den nya politiska klassen med rubriken "Rörelsen – en jättekoncern för partitrogn" påvisat att dagens socialdemokrati blivit en koncern, ett imperium som försörjer en egen, växande elit. I detta syfte anses det självklart att partiet skall förfoga också över statliga och kommunala poster och uppdrag.

Detta är en skrämmande utveckling i ett samhälle som talar om demokratiska spelregler och rättvisa.

Jag vet, fru talman, att repliken ligger i luften: Gjorde inte de borgerliga samma sak när de satt vid makten? Svaret är definitivt nej. Statsminister Ingvar Carlsson kunde vid utfrågningen i konstitutionsutskottet den 31 mars inte ge någon motsvarande lista på borgerliga personer som han utnämnt. Vad som skedde i form av politiska utnämningar under de borgerliga åren visar att socialdemokraterna fick många poster, att man var för snäll, vill jag gärna säga med facit i hand som det heter, mot de nyblivna socialdemokratiska oppositionspolitikerna.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Utnämningar av verks-
chefer m. m.*

Vad innebär nu konstitutionellt den socialdemokratiska politiken på utnämningsområdet? Ja, uppenbarligen att man anser att regeringsformens 11 kap. 9 § skall tolkas så att det är fritt fram för att utnämna partivänner. Men då, fru talman, måste detta också gälla för andra regeringar. En borgerlig regering måste då ha rätt att utnämna ett tjugotal borgerliga politiker för att statuera ett exempel, för att markera att rättvisa måste skapas.

Det är naturligtvis ingen lycklig utveckling att förvaltningen politiseras på det här sättet. Men vare sig vi vill det eller inte har socialdemokraterna på några års tid lagt grunden till ett amerikanskt "spoil system", som innebär att en stor del av förvaltningens ledning helt enkelt måste bytas ut vid ett regimskifte. Detta är inte något eftersträvänsvärt. Men det kommer att bli en realitet. Skulden för detta, fru talman, är uteslutande socialdemokraternas. Socialdemokraterna kommer naturligtvis att skrika i högan sky om och när detta sker. Men som man bäddar får man ligga.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 12, som är fogad till utskottets betänkande.

Anf. 76 ANITA MODIN (s):

Fru talman! I ärendet Utnämningar av verkschefer m. m. har vi som underlag haft en sammanställning från statsrådsberedningen över utnämningar av generaldirektörer under åren 1976–1986 och en förteckning över en del andra tillsättningar, t. ex. av chefer för fondstyrelser och andra centrala organ. Vi har också, som redan sagts, haft statsminister Ingvar Carlsson hos oss för en utfrågning.

Grunden för utnämning av verkschefer finns i regeringsformens 11 kap. 9 §, där det framgår att tjänst i förvaltningsmyndighet som lyder under regeringen tillsätts antingen av regeringen eller av myndighet som regeringen bestämmer.

Regeringen tillsätter då verkschefer enligt de instruktioner som gäller för verken.

Vid tillsättning av statlig tjänst skall avseende fästas endast vid sakliga grunder som förtjänst och skicklighet.

Kravet på svenskt medborgarskap ställs i regeringsformen, och närmare föreskrifter om tjänstetillsättning ges i den av regeringen utfärdade anställningsförordningen. Den förordningen ändrades då en ny 7 a § infördes med innebörd att tjänstetillsättning skall ske på grundval främst av skicklighet för arbetsuppgifterna i tjänsten om det inte finns särskilda skäl för något annat. Den ändringen hade som grund proposition 1984/85:219 om den statliga personalpolitiken.

Frågor om tillsättning av verkschefer har också behandlats i proposition 1986/87:89 om ledning av den statliga förvaltningen, som vi alldeles nyligen har behandlat här i riksdagen.

Ett resultat av den sistnämnda propositionen är att verkschefer bör sökas inom en bredare rekryteringsbas än tidigare, och det anförs också att regeringen bör utnyttja statsförvaltningens hela chefspotential som underlag, men dessutom också sträva efter att se verksamheten utanför statsförvaltningen som ett möjligt rekryteringsområde. Kompetenskriterier fästs det särskild vikt vid.

En viktig förutsättning för regeringens utnämningssmakt är att regeringen i fortsättningen kan koncentrera sina ansträngningar i tillsättningsfrågor till myndigheternas högsta ledning. Verkschefer föreslås också kunna omflyttas till annan tjänst under förordnandetiden:

Den förteckning som vi har haft att tillgå över antalet verkschefer som tillsattes under perioden 1976–1986 omfattade 95 personer. Statsministern framhöll vid utfrågningen inför utskottet att de utnämningar som de socialdemokratiska regeringarna har gjort sedan hösten 1982 uteslutande grundar sig på regeringsformens krav på sakliga grunder, med betoning av kravet på skicklighet.

Konstitutionsutskottet har i år i sitt betänkande liksom i förra årets understrukit vikten av regeringsformens krav på att det vid tjänstetillsättningar endast fästs avseende vid sakliga grunder såsom förtjänst och skicklighet.

I den moderata reservationen till årets betänkande har moderaterna för sin del konstaterat att de anser att utnämningssmakten har utnyttjats på ett felaktigt sätt.

Vi har inte på något sätt kunnat finna grund för detta vid vår genomgång av ärendet. Vi har konstaterat att de grunder som finns, dvs. förtjänst och skicklighet, är det man vid utnämningarna fäster avseende vid.

Vid den granskningen har vi funnit att det inte finns anledning till något särskilt uttalande från utskottets sida.

Anf. 77 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Anita Modin konstaterar att det inte finns någon grund för kritik mot regeringens utnämningsspolitik. Hon säger att när man har gått igenom de utnämningar som har skett sedan 1982 har man inte kunnat finna annat än att regeringen har gått efter objektiva kriterier. Vi har då kunnat konstatera att statsministern vid sitt besök i konstitutionsutskottet inte kunde gendriva att mer än ett tjugotal klart definierade socialdemokrater har utnämnts. Han kunde peka på en enda borgerlig utnämning, eller rättare sagt, han hade tillfrågat en borgerlig person. Proportionerna skulle sålunda vara 20 till 1. Detta är icke rimligt, fru talman! Det utmanar alla matematiska sannolikhetskalkyler. Den typen av utnämningsspolitik är, förutom att den står i strid med grundlagen, naturligtvis en direkt oförskämhet mot den dryga halva av svenska folket som inte är socialdemokratisk. Att påstå att kompetensen i landet när det gäller verkschefskapacitet förhåller sig som 20 till 1 i socialdemokratisk favör är – jag upprepar det – en direkt oförskämhet mot de människor som inte är socialdemokrater.

Vad gjorde de borgerliga då? Jag vill bara ge några exempel på generaldirektörer som har de borgerliga att tacka för sina poster. Lennart Sandgren blev chef för byggnadsstyrelsen. Tony Hagström blev chef för televerket. Birgitta Ulvhammar blev chef för SÖ. Lars Pettersson blev chef för statens trafiksäkerhetsverk. Lars Ag blev chef för SMHI. Hans Löwbeer blev chef för byggnadsstyrelsen. Detta är bara några exempel på den enligt min mening alltför generösa inställning som de borgerliga hade till att utnämna socialdemokrater.

Socialdemokraterna har emellertid en bestämd uppfattning här, och Anita

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Utnämningar av verks-
chefer m. m.*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Utnämningar av verks-
chefer m. m.*

Modin menar att allt är gott väl. Jag vill då ställa en fråga som jag vill ha ett klart besked på – inte ett besked som man sedan springer ifrån, som Olle Svensson gjorde med Hans Gustafssons besked för några år sedan som gällde hur kritik mot statsråd skulle tolkas. Den fråga som jag vill ställa direkt till Anita Modin som representant för socialdemokraterna är: Anser Anita Modin att det är korrekt och utan problem och att det inte kommer att föranleda någon socialdemokratisk kritik att vid ett regimskifte, t. ex. nästa år, utnämna ett tjugotal borgerliga personer till verkschefer så snabbt som det över huvud taget är möjligt och att erbjuda endast en socialdemokrat en motsvarande post? Den frågan måste Anita Modin kunna besvara med ett bestämt ja eller nej.

Anf. 78 ANITA MODIN (s):

Fru talman! Anders Björck fick mycket tydliga och utförliga svar av statsministern vid utfrågningen i utskottet. Den som läser vårt betänkande där utfrågningen finns med som en bilaga kan själv se att Anders Björcks påståenden här inte är riktiga.

Vi har fått en lista där 95 personer finns med. Av dessa tar Anders Björck fram 20 personer som exempel och säger att detta är fel och att förhållandet är 20 till 1. Men om Anders Björck av 95 personer på en lista nämner 20, är detta då en felaktig bedömning eller en rättvis bedömning?

Om det skulle bli en borgerlig regering efter nästa val, utgår jag från att den nya regeringen liksom den nuvarande rättar sig efter de bestämmelser som finns.

Anf. 79 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag vill ställa en fråga till Anita Modin, eftersom hon inte tycker att jag ger korrekta uppgifter. Vilka andra borgerliga utnämningar kunde statsministern peka på i utskottet, förutom den enda han nämnde? Får jag i så fall reda på vilka av dessa 95 personer, utöver det namn som nämndes, som kan betecknas som borgerliga politiker på samma sätt som de 20 som jag har redogjort för kan betecknas som socialdemokratiska politiker?

Eftersom Anita Modin påstår att mina uppgifter inte är korrekta vill jag faktiskt få besked om ett tjugotal borgerliga namn. Det var det ena. Det andra är ett konstaterande. Anita Modins svar, att den socialdemokratiska utnämningsspolitiken är korrekt och i överensstämmelse med grundlagen, måste då självfallet tolkas på ett sådant sätt att borgerliga regeringar kan förfara på precis samma sätt som socialdemokraterna har gjort nu. Och det är faktiskt min förhoppning, fru talman, att de gör det för att statuera exempel, så att detta maktmissbruk får ett slut så fort som möjligt.

Anf. 80 ANITA MODIN (s):

Fru talman! Såvitt jag förstår anser Anders Björck att det är ett tjugotal personer som är socialdemokrater. Då måste ju resten av dem antingen vara borgerliga politiker eller vpk-are. Den slutsatsen kan man ju dra av dessa resonemang. Men sådana resonemang borde vi inte föra.

Anders Björck! Var medveten om att det endast är moderaterna som har denna uppfattning! I övrigt är utskottet enigt.

Anf. 81 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag tycker att Anita Modin för ett ytterst märkligt resonemang. Vad jag har talat om är personer med en klart definierad partipolitisk anknytning. De är alltså medlemmar i ett parti – t. ex. riksdagsmän, eller personer som har tjänstgjort som statssekreterare. Det är dessa kriterier som jag har följt. När det gäller s. k. opolitiska personer – personer som i hemlighet röster på vpk, moderaterna, socialdemokraterna, centern eller folkpartiet – har jag inte brytt mig om att försöka ta reda på vad de innerst inne tycker.

Anita Modin kan emellertid inte räkna upp ett tjugotal personer som antingen har varit borgerliga statssekreterare eller borgerliga riksdagsmän och peka på att de har fått några jobb sedan 1982. Hon och statsministern har kunnat peka på ett namn.

Då vill jag säga följande: O.K., låt oss ha denna typ av utnämningspolitik. Den är inte bra, men vi får acceptera den. Men då vill vi inte höra, fru talman, ett pip från socialdemokraterna när det blir ett regimskifte om att det har förekommit något missbruk av utnämningssmakt när det, som jag hoppas, blir en massiv borgerlig utnämningssats på s. k. opolitiska poster, som tillsätts med borgerliga riksdagsmän och statssekreterare. Kom då inte och gnäll!

Anf. 82 ANITA MODIN (s):

Fru talman! Vi hade denna diskussion också förra året, och Anders Björck hävdade även då att vi skulle ha ett amerikanskt system i Sverige. Det är inte meningen att det skall bli en förändring i de rutiner vi tillämpar i Sverige. De skall vara som de har varit förut. Vi har våra lagar och riksdagsordningen att rätta oss efter. Om vi sedan diskuterar olika namn hänvisar jag till utfrågningen av statsministern. Där fick Anders Björck både förklaringar och svar på sina frågor.

Anf. 83 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Utnämningar av verkschefer m. m. anmälda talarna nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera avsnittet Vissa tillsättningsärenden.

Anf. 84 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! I reservation 13 behandlas ett utnämningssärende. Dess värre finns enbart centerns representanter med på den reservationen, vilket jag verkligen beklagar. Det kanske beror på den press som vi hade under ett senare skede av granskningen. Det är nämligen inte vilket utnämningssärende som helst. I det finns invävd en principfråga, som är av stor vikt. Det gäller meritvärderingen av *forskningsinformation*.

Vad som förevarit i själva utnämningssärendet redovisas kortfattat i reservationen. Bland ett betydande antal sökande till ett ordinarie universitetslektorat sattes en av dessa främst av en sakkunnig i tjänsteförslagsnämnden. Han utnämndes också till tjänsten så småningom av universitets- och högskoleämbetet. Beslutet överklagades till regeringen, som till allmän förvåning upphävde universitets- och högskoleämbetets beslut och i stället

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Vissa tillsättnings-
ärenden*

förordnade att den som av den sakkunnige ursprungligen satts i fjärde förslagsrummet skulle ha tjänsten. Regeringens beslut är inte motiverat. Man kan således inte med säkerhet avgöra vad som fått regeringen att ändra på högskoleämbetets beslut. Det är i sig otillfredsställande. Man kan verkligen ifrågasätta om inte regeringen borde vara skyldig att motivera beslut i sådana här fall.

Den som först blev utnämnd och sedan genom regeringens försorg förbigången hade av den sakkunnige ansetts som minst jämbördig med de främsta av de övriga sökandena i vad gäller vetenskaplig meritering. Han var skyhögt överlägsen i vad gäller pedagogisk meritering, och dessutom hade han gjort mycket stora insatser för forskningsinformation både som utredare och organisatör och som kunskapsförmedlare utåt.

Av det omfattande materialet i detta ärende framgår att det tydligen just var hans insatser för forskningsinformation som slutligen låg honom i fatet. Han hade nämligen uppgivit att han önskade fullgöra ett uppdrag på detta område som han hade fått av forskningsrådsnämnden. Han ansåg i varje fall att det var detta som fällde utslaget. Om det är så – och det är svårt att hitta några andra rimliga skäl – är det verkligen oroväckande. Det är i strid med gällande bestämmelser. Enligt högskoleförordningen skall forskningsinformation tvärtom betraktas som en särskild merit vid tillsättande av lärartjänster vid universitet och högskolor. När beslut om detta fattades av riksdagen 1985 fästes betydande vikt vid just det. Vidare är det i sak högst olyckligt om insatser för forskningsinformation på detta sätt kommer att nedvärderas. Alla borde vara ense om att det är viktigt att det som forskare sysslar med kommer ut ur laboratorier och studiekammare. Det är viktigt för den inomvetenskapliga dialogen och för den stora allmänheten som underlag för debatt och värdering. För att forskningsinformationen skall bli korrekt och intressant är det av mycket stor betydelse att lärare och forskare aktivt medverkar i denna information.

Den berörda utnämningen, som uppmärksammats stort i den akademiska världen, kan mycket väl få som följd att intresset för forskningsinformation blir ringa. Man ser ju att det inte lönar sig och t. o. m. kan bli en black om foten om man lägger ner energi på det som statsmakterna uttryckligen här sagt att man skall syssla med. Det är således, fru talman, som vi säger i slutklämman av vår reservation, av mycket stor vikt att regeringens agerande i denna fråga inte blir prejudicerande. Skulle det vara så, vore det mycket olyckligt. Det är för att lyfta fram just den här frågan som jag tog upp ärendet som sådant. Jag vet fuller väl att regeringen utnämner vem den vill; men den principiella aspekten på detta ärende tycker jag är mycket viktig, sett i relation till behovet av forskningsinformation och i relation till de uttryckliga bestämmelser som har utfärdats på grundval av beslut i denna kammare.

Jag yrkar bifall till reservation 13.

Anf. 85 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Granskningen i det fall som jag tar upp gäller turerna vid tillsättningen av en professur i Lund. Det skulle ta för lång tid att här i

kammaren redogöra för ärendet. Det finns noga dokumenterat i betänkandet.

I all korthet: Efter det att universitetets tjänsteförslagsnämnd, som är det organ som bereder tillsättningsfrågor, med stor majoritet hade avböjt en viss person B på, såvitt jag kan se, sakliga grunder, utnämns han alltså av regeringen utan motivering. Det skapar oro i ett redan oroligt system. Universiteten har många kompetenta människor anställda men få så att säga höga tjänster, dvs. professurer. Det är ofta mentala slagsmål om de höga tjänsterna. Därför är det också noga reglerat i högskoleförordningen vilka meriter som är viktiga och hur dessa skall bedömas.

När då regeringen anser sig ha skäl att frångå universitetets samlade bedömning eller tolka den annorlunda, är det enligt folkpartiets uppfattning nödvändigt att regeringen motiverar sitt beslut, även om regeringen formellt inte är skyldig att ge motiveringar. I detta fall hade kanske en motivering kunnat skapa lugn, och vi hade kanske sluppit att läsa en insinuation i Dagens Nyheter om att personen B fick tjänsten därför att han är en Uppsalakompis till utbildningsministern. Om regeringen frivilligt ålägger sig att motivera känsliga utnämningsärenden, kan vi diskutera om högskoleförordningen är i pakt med tiden eller om den bör förändras i vad gäller meritvärderingen.

I betänkandet på s. 68 skriver utskottet: "Det kan finnas anledning för utskottet att återkomma till frågor som rör regeringens praxis vid handläggningen av tjänstetillsättningsärenden." Vidare skriver utskottet på s. 69: "Utskottet har vid ett flertal tillfällen understrukt vikten av en ökad användning av så utförliga och klagörande motiveringar som möjligt i regeringens beslut."

Utskottsmajoriteten slutar med att konstatera att det inte finns anledning att göra något uttalande.

För mig är det logiskt efter vad utskottet skrivit att man ger regeringen sin åsikt till känna, men nej – därav reservationen. I reservation 14 säger vi att eftersom regeringen i båda dessa tillsättningsärenden – det gäller alltså även det som Bertil Fiskesjö redogjorde för – gått emot tjänsteförslagsnämnden, borde alltså utbildningsministern ha motiverat sitt beslut i båda dessa fall.

Jag yrkar bifall till reservation 14.

Anf. 86 ULLA PETERSSON (s):

Fru talman! Två av årets till granskning anmälda ärenden behandlar enskilda tjänstetillsättningar. Båda två råkar dessutom handla om tjänster vid universitetet i Lund. Alla som har sysslat med anställningsfrågor vet att det ofta rör sig om svåra avvägningar av meriter av olika slag. Jag tror att det är viktigt att riksdagen håller sig utanför de mentala slagsmål som Margitta Edgren talade om i sitt inlägg.

Beträffande punkt 16 a, tillsättning av tjänst som universitetslektor i fysik, kan man konstatera att de olika instanser som behandlat ärendet har kommit till olika resultat vid sin bedömning. Regeringen följde tjänsteförslagsnämnden i Lund och gick därmed emot universitets- och högskoleämbetet. Skulle riksdagen bifalla reservation 13, skulle en i förfarandet inte insatt läsare lätt kunna få ett felaktigt intryck av tjänstetillsättningsproceduren. Man skriver nämligen där att den sökande "sattes också av den sakkunnige i första

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Vissa tillsättnings-
ärenden*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Vissa tillsättnings-
ärenden*

förslagsrummet och han utnämndes till innehavare av tjänsten av UHÄ. Efter överklagande undanröjdes detta beslut av regeringen som i stället utnämnde den sökande som av den sakkunnige satts i fjärde förslagsrummet." Reservanterna hoppar alltså helt framt över ett led i behandlingen, nämligen det beslut som tjänsteförslagsnämnden fattade och som är liktydligt med regeringens. Jag konstaterar också att Bertil Fiskesjö gjorde likadant i sitt inlednings anförande. Man höjer ett förvånat ögonbryn, när man ser att samma centerpartister i reservationen till det andra tjänstetillsättningsärendet hänvisar just till tjänsteförslagsnämnden, eftersom regeringen – i det fallet – kom till en annan slutsats än nämnden.

Tolkningen att det skulle vara en av de sökandes arbete med forskningsinformation som gjorde att han inte fick tjänsten får helt tillskrivas reservanterna. Det finns inget i materialet som tyder på det, och utskottets övriga ledamöter har inte heller gjort den tolkningen, även om Bertil Fiskesjö vill reducera utskottskamraternas ställningstagande till att bero på tidsbrist. Regeringen har liksom tjänsteförslagsnämnden helt enkelt kommit fram till att andra kandidaters samlade meriter väjde tyngre.

Herr talman! Jag har ingen annan uppfattning än Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom när det gäller värdet av information om forsknings- och utvecklingsarbete. Men för att nu vara formell vill jag påpeka att det stadgande som de båda centerpartisterna i utskottet hänvisat till, nämligen högskoleförordningens § 30 – i kap. 19. kan jag tillägga –, trädde i kraft den 1 juli 1986. Tjänsten i fråga utlystes och tillsattes och tillsättandet överklagades före den tidpunkten.

Således, herr talman, kan jag inte se några skäl till att bifalla reservationen, utan jag yrkar bifall till utskottsmajoritetens skrivning.

Beträffande tjänsten som professor i musikvetenskap är tillsättningsförfarandet likartat, fast det är regeringen som tillsätter tjänsten. Av de i det här fallet tre sakkunniga i tjänsteförslagsnämnden ansåg till en början alla den så småningom enda kvarstående sökanden vara behörig, även om en av dem sedermera ändrade sig. Den sökande fick tjänsten.

Jag kan hänvisa till den förvaltningslag som utskottet noggrant bearbetade vid föregående riksmöte. Både i den föregående och i den sedan årsskiftet gällande förvaltningslagen finns bestämmelser om motivering av beslut. Skälen får enligt lagen utelämnas om beslutet t. ex. rör tjänstetillsättning.

Formellt sett faller inte regeringens handläggning under förvaltningslagen, men det är naturligtvis av intresse för konstitutionsutskottet att regeringen ändå i sin praxis i stor utsträckning följer dessa handläggningsregler. Jag vill därför peka på det nämnda undantaget i förvaltningslagen, när jag yrkar avslag även på reservation 14 och bifall till utskottets förslag beträffande punkt 16 i grankningsbetänkandet.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 87 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Ulla Pettersson har naturligtvis rätt i att riksdagen inte kan lägga sig i allt utnämningssrabalder vid universitet och högskolor – då skulle vi

få mycket att göra. Men här gäller det inte detta utan regeringens ställningstagande i ett konkret fall, där det verkligen finns anledning att ställa många frågor. Det har också gjorts i det mycket digra material som vi haft till vårt förfogande, för dem som råkat läsa igenom det.

Vi måste även på det här området i riksdagen ha möjlighet att kontrollera om regeringen följer de bestämmelser som bygger på riksdagens egna beslut. Beträffande de bestämmelser som gällde vill jag säga att det redan tidigare ansågs att man skulle meritvärdera insatser inom forskningsinformation. Det är det ena. Det andra är att de mer distinkta regler som finns i den nuvarande högskoleförordningen var i kraft när utnämningen skedde. Och regeringens proposition med förslag om dessa förändringar hade lagts fram nästan ett helt år dessförinnan. Det står i kap. 19 när det gäller beskrivning av lärare vid universiteten att i forskning ingår forskning- och utvecklingsarbete samt information om forskning- och utvecklingsarbete. Går man sedan till själva befordringsgrunderna kan man se att forskningsinformation finns med som en särskild befordringsgrund.

Jag vet fuller väl att vad vi gör nu inte påverkar vem som är tjänsteinnehavare. Det är en fråga som vi får lämna därhän, även om det naturligtvis kan vara smärtsamt att bli förbigången.

Vad det gäller är att se till att detta utslag inte betraktas som prejudicerande av tjänsteförslagsnämnder och alla möjliga andra vid universiteten i fortsättningen. Risker är nämligen mycket stora att så kommer att bli fallet. Dessutom påverkar naturligtvis detta yngre forskares inställning till att lägga ned tid på den angelägna forskningsinformationen. Man resonerar säkert: Varför skall vi göra detta, om det visar sig att det inte tjänar någonting till när det blir fråga om att tillsätta en ordinarie tjänst?

Anf. 88 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Beträffande de mentala slagsmålen menar jag att enda sättet att hålla sig utanför dem är att motivera varför man frångår de regler som gäller. I det här fallet hade tjänsteförslagsnämnden med 6 röster mot 2 och universitetets styrelse med 13 röster mot 1 avböjt B:s kandidatur till professuren.

För att undvika framtida rabalder, som Bertil Fiskesjö uttryckte det, borde man utförligt motivera beslutet. Det är detta som den gemensamma skrivningen i betänkandet på s. 69 säger, på samma sätt som konstitutionsutskottet sade detta förra året. Det är därför som vi har känt oss tvingade att reservera oss till förmån för en motivering.

Anf. 89 ULLA PETTERSSON (s):

Herr talman! Bertil Fiskesjö säger att man vid meritvärdering måste lägga stor vikt vid forskningsinformation. Som jag sade tidigare är detta naturligtvis helt riktigt. Däremot står det också efter ändringen i högskoleförordningen – som jag kan förstå att Bertil Fiskesjö är tillskyndare till – att vikt även skall fästas vid förmåga att informera om forsknings- och utvecklingsarbete. Det är en viktig merit, Bertil Fiskesjö, men det är inte den enda. Uppenbarligen har de olika instanserna olika uppfattningar, som jag har sagt.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

På samma sätt förhåller det sig i det andra ärendet. Man är helt enkelt okunnig. Jag vill påpeka för Margitta Edgren att inte heller tjänsteförslagsnämnden var enig. Tre av de nio ledamöterna reserverade sig mot beslutet – de tre sakkunniga ingår ju i tjänsteförslagsnämnden. Dessutom vill jag när det gäller frågan om att ett beslut skall motiveras säga, att om det finns en enda sökande till en tjänst och man tillsätter tjänsten med denne sökande, framstår en motivering om inte som onödig, så i alla fall som ett ytterligare understrykande av att sökanden har bedömts behörig.

Anf. 90 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Vissa tillsättningsärenden anmälda talarna nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera Affärsbankernas stöd till forskning.

*Affärsbankernas stöd
till forskning*

Anf. 91 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Av detta ärende lär vi oss att det kan bli dyrt att vara vänlig på cocktailpartyn, i synnerhet om finansminister Feldt är bland gästerna. Vi får också veta att det vid sådana tillställningar är lätt att viga pengar även från en av de mest hårdfjällade grupperna i detta avseende, nämligen bankdirektörerna.

I länder som vi kanske inte känner oss så politiskt eller socialt befryndade med händer det ibland, kanske t. o. m. ofta, att penningstarka grupper får en vink från regeringen om att en donation – frivillig, naturligtvis – skulle vara på sin plats. Det talas givetvis inte om att det i annat fall kan hända att gruppen råkar i onåd hos regeringen. Inte heller talas det om att motsvarande belopp eller kanske t. o. m. mera annars kan tas ut skattevägen.

Låt oss ta det hela från början när det gäller bankdonationer!

Den 29 augusti förra året träffade bankdirektör Curt G. Olsson finansminister Kjell-Olof Feldt hos Sveriges ambassadör i Washington i samband med ett Världsbanksmöte. Därvid tog finansministern upp det ansträngda statsfinansiella läget och behovet av stöd till forskningen.

Sedan är det dags för Bankföreningens ledning att få träffa självaste statsministern den 28 oktober. Det hela rullar på, och den 18 december blir det en gemensam presskonferens med Bankföreningen och den socialdemokratiska regeringens främsta företrädare.

Innan dess hade dock regeringen försökt få med sparbankerna och föreningsbankerna. Med kort varsel och utan att i förväg få besked om vad saken gällde kallades de till stats- och finansministrarna den 16 december. Avsikten var att snabbt få en anslutning till överenskommelsen mellan affärsbankerna och regeringen. Men hej vad man bedrog sig! Här visades nu ett civilkurage och ett motstånd som regeringen och affärsbankerna inte hade väntat sig.

Vid detta möte började Ingvar Carlsson med att tala om att det var så goda bankvinster. Kjell-Olof Feldt talade om att vinstuppgången för bankerna var

iögonenfallande. Han visste också att berätta att en donation skulle vara en avdragsgill kostnad i rörelsen.

Men sparbankerna och föreningsbankerna sade nej. De vågade stå emot, trots att det alltså gavs rejäla antydningar om vinstutvecklingen också till dem.

Det har förts en diskussion i massmedia och i konstitutionsutskottet om huruvida bankernas vinstutveckling verkligen har spelat någon roll. Svaret på den frågan finns faktiskt i pressmeddelandet från den presskonferens den 18 december som Bankföreningen och regeringen hade gemensamt. Där står det ordagrant:

”Bankernas resultat kan i år väntas bli speciellt goda bland annat till följd av den ekonomiska utvecklingen, främst de sjunkande marknadsräntorna. Mot den bakgrunden är det motiverat att bankerna i en ansträngd statsfinansiell situation föreslagits medverka — — —.”

Det finns anledning att starkt reagera mot den utpressningsteknik som har använts. Det svenska näringslivet vet att regeringen inte är främmande för t. ex. engångsskatter och andra pålagor som direkt riktar sig mot speciella branscher. Jag tillåter mig dock betvivla att regeringen i höstas, efter den heta debatten om pensionsskatten, skulle ha vågat slå till mot ytterligare en bransch. Jag tror faktiskt att bankerna där gjorde en politisk felbedömning.

Man kan fråga sig vad som kommer att hända i framtiden. När statsminister Ingvar Carlsson befann sig i konstitutionsutskottet, vägrade han att ge några besked om huruvida vi kunde räkna med ytterligare utpressningsförsök mot näringslivet i framtiden. Inte ens när frågan precisades till att omfatta innevarande mandatperiod, alltså knappt ett och ett halvt år, kunde statsministern ge ett lugnande besked.

Herr talman! Det finns anledning till kritik mot regeringen för det inträffade. Den kritiken drabbar i särskilt hög grad statsministern och finansministern. Det är bra att det har blivit en hård debatt på vissa av bankernas bolagsstämmor med anledning av det inträffade. Detta kan måhända få en viss allmänpreventiv effekt.

Förhoppningsvis har också konstitutionsutskottets granskning medverkat till detta. Via massmedia har vi fått reda på att finansminister Feldt är ytterst misslynt med att KU har forskat i saken och särskilt arg över att representanter för Bankföreningen kallats till KU, däribland den person som han samtalade med vid cocktailpartyt i Washington, där allt startade.

Nu är herr Feldt, som så ofta när han är i affekt, ute och cyklar. Efter anmälan om granskning till konstitutionsutskottet den 19 december tog faktiskt Bankföreningen – observera: Bankföreningen! – kontakt med KU:s kansli och bad att få komma. Detta accepterades naturligtvis tacksamt. Vilka som skulle representera Bankföreningen var föreningens egen sak. KU har inte bett att i detta ärende få höra några speciella personer.

Jag kan i och för sig, herr talman, mer än väl förstå att Kjell-Olof Feldt är irriterad över att vad han säger vid cocktailpartyn kommer till allmän kännedom – det ligger så att säga i sakens natur. Men han kan knappast anklaga KU för detta. Beskedet att frågan först togs upp vid ett cocktailparty återfinns faktiskt första gången i den promemoria som utskottet fick från statsrådsberedningen i ärendet. Det är alltså en uppgift från statsrådsberedningen, och inte från någon annan.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m. m.

Affärsbankernas stöd till forskning

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.

Affärsbankernas stöd
till forskning

Herr talman! Det är inte mycket som har varit rätt i herr Feldts kritik. Man får nog konstatera att han är bättre som poet än som konstitutionell debattör. Jag ber att få yrka bifall till reservation 15.

Anf. 92 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Med anledning av konstitutionsutskottets granskningsärendet Affärsbankernas stöd till forskning vill jag lämna ett par citat från de handlingar som vi haft som underlag i vårt granskningsarbete.

Det första är från ett pressmeddelande den 18 december 1986:

”Statsminister Ingvar Carlsson har kallat Svenska Bankföreningen till en diskussion om behovet av förstärkning av basresurser till sådan forskning vid universitet och högskolor som är av särskild betydelse för utvecklingen av det svenska näringslivet – – –.”

Det andra citatet är från forskningspropositionen 1986/87:80, där statsministern säger:

”I regeringens förslag till treårsprogram för forskningen våren 1984 redovisade jag att regeringen hade för avsikt att överlägga med näringslivet om insatser till förmån för den grundläggande forskningen, bland annat för att förnya utrustningen vid högskolan.

Det är med stor tillfredsställelse jag nu konstaterar att affärsbankerna erbjudit sig att avsätta 200 milj./år under treårsperioden för att bidra till den nödvändiga förnyelsen av utrustningen vid högskolan.”

Ett par frågor inställer sig.

Har det varit en fortlöpande kontakt mellan regeringen och representanter för näringslivet, t. ex. bankerna, under tiden från 1984 och fram till december 1986? Jag avser då kontakter som efter hand kan ha lett fram till förslag om donationer av den art som nu har varit föremål för granskning.

Vidare: När man smakar på orden ”erbjudit sig”, som statsministern använder, och samtidigt noterar att bankrepresentanterna *kallades* till statsministern för överläggning i ”gåvofrågan”, har man svårt att känna sig övertygad om att bankrepresentanterna med översvallande entusiasm utlovade 200 milj. kr. per år under en treårsperiod. Vilken beredvillighet har bankerna egentligen visat i sammanhanget?

Jag anser det vara felaktigt att när det gäller den ekonomiska satsningen på forskningen så oförbehållsamt som statsministern gör i propositionstexten från början av februari 1987 påräkna stöd från affärsbankerna. Detta är så mycket mer anmärkningsvärt som bankernas ägare inte hade haft tillfälle att ta ställning till de enskilda bankernas styrelseförslag vid tiden för propositionens överlämnande till riksdagen. Med en sådan teknik måste bankernas stämmobeslut vara mycket hårt uppbundna, även om både statsministern och bankrepresentanterna vid utfrågningarna starkt betonat att det hela tiden varit fråga om den allra största frivillighet.

Av en annan och senare del av det pressmeddelande som jag citerade ur i början av mitt anförande framgår att bankerna villkorat donationerna. Där återfinns bl. a. följande:

”Definitivt beslut om avsättning kommer att fattas för ett år i taget – – –. För kommande år förutsätts dels att behoven kvarstår och inte anses kunna täckas med budgetmedel, dels att bankernas lönsamhetssituation inte

förändras påtagligt genom pålagor eller andra yttre omständigheter.”

Det är ju ett relativt starkt förbehåll från bankföreträdarnas sida när man för in i resonemanget risken för pålagor som kan beröra bankverksamheten. Man kan, herr talman, så att säga mellan raderna läsa bankernas farhågor för att drabbas av något liknande som försäkringsbolag och pensionsstiftelser drabbades av under hösten 1986. Riksdagsbeslutet om pensionskatten låg ju mycket nära i tiden.

Herr talman! Det kan alltså inte uteslutas att regeringens agerande i denna fråga och hänvisningen till bankernas s. k. övervinster vid de första kontakterna mellan regeringsrepresentanter och bankrepresentanter kan ha inneburit en viss risk för icke godtagbar påverkan att medverka till donationerna i fråga.

Jag yrkar härmed bifall till reservation 15.

Anf. 93 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Ärendet om affärsbankernas stöd till forskning kan tyckas vara ett litet ärende, men det har stor räckvidd. Geografiskt inleddes ju kontakterna i denna fråga vid ett cocktailparty på andra sidan Atlanten, i Washington, där finansministern träffade en framstående representant för bankvärlden. Det är intressant att ha fått den här redovisningen av ärendets uppläggning från början.

Att bankerna hade gått bra och skulle redovisa vinster var känt. Efter de indragningar som tidigare skett i form av skatt på livsförsäkringstagarnas pengar såg det ju inte bra ut med stora bankvinster. Det kallades till överläggningar. Affärsbankerna fortsatte att ställa upp på detta. I själva bankgrupperingen kanske också kan utläsas skillnader – de aktiebolagsägda företagen ställde upp, de medlemsägda och insättarägda företagen, nämligen föreningensbankerna och sparbankerna, kunde av egen kraft ställa sig utanför. Det ligger kanske också en antydning i detta om vikten av ett brett och spritt ägande.

Frågan har stor räckvidd också i ett annat avseende, om man får tro utskottsmajoriteten, som skriver att mot bakgrund av statens brist på erforderliga medel togs initiativ om bankernas stöd. Det var alltså behovet att få in pengar som på något sätt var helt avgörande.

Det var alltså bankernas pengar som regeringen ville komma åt. Det är formerna för hur det skedde som vi kritiserar. Näringsliv och banker må gärna stödja forskningen, om det sker med respekt för forskningens frihet, om det sker på ett sådant sätt att ingen under förtäckt hot behöver gå med på någonting som han egentligen inte hade för avsikt att göra. Jag tycker att det är viktigt för framtiden att inte ekonomiska förhållanden mellan näringsliv, banker och regeringen löses på det här sättet.

Därmed ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation 15.

Anf. 94 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag är inte lika stor expert som Anders Björck på vad som kan tilldra sig på cocktailpartyn, så jag skall begränsa mig till att redovisa vpk:s syn på p. 18 i granskningsbetänkandet.

De borgerliga partierna anser i en gemensam reservation att regeringen

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Affärsbankernas stöd
till forskning*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Affärsbankernas stöd
till forskning*

kan ha utövat, som det heter, en icke godtagbar påverkan på bankerna för att förmå dessa att donera 600 milj. kr. på tre år till forskningen. Det är troligt att regeringen har påverkat bankerna, vilket utifrån renodlat konstitutionella utgångspunkter inte är klandervärt. Mitt hjärta klappar inte heller lika varmt för bankerna som Anders Björcks.

Däremot är vi från andra utgångspunkter mycket kritiska mot den här typen av donationer. Det är mycket oroväckande att externa-intressenter och kapitalintressen håller på att skaffa sig ett växande inflytande över våra universitet och högskolor, över utbildning och forskning. Det är utomordentligt viktigt att slå vakt om högskolans och forskningens integritet och förhindra en ytterligare marknadsanpassning.

Av svaren på de frågor som jag ställde till herrar bankdirektörer vid deras besök i konstitutionsutskottet framgår mycket klart att bankerna avser att utöva ett stort inflytande över hur deras donation används. Bankerna har under senare år gjort enorma vinster. Det finns alla skäl i världen att betydligt hårdare beskatta bankvinsterna. Dessa skatteinkomster skulle kunna användas bl. a. för att befrämja forskningen men utan att bankerna fick några styrningsmöjligheter. Vi beklagar att regeringen inte förelagt riksdagen förslag om en sådan beskattning. Således är vi mycket kritiska mot regeringen på denna punkt, men någon konstitutionell fråga är det ju inte.

Anf. 95 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! När det blev känt att affärsbankerna erbjudit sig att avsätta 200 milj. kr. per år under en treårsperiod för att bidra till den nödvändiga förnyelsen av utrustningen vid högskolan visade genast några representanter för de borgerliga partierna upp sitt mycket dåliga humör här i kammaren och vid sammankomster utanför riksdagen. Man försökte då precis som i dag få det dithän att regeringen på något otillbörligt sätt skrämt affärsbankerna till att avsätta pengar för forskning vid universitet och högskolor. Utskottets granskning har visat att så inte varit fallet.

Det kanske finns anledning erinra om att bankdonationer som främjar vetenskap och forskning har lång tradition i Sverige. Den största privata stiftelsen till stöd för vetenskap och forskning i vårt land har sitt ursprung i en affärsbank. Mig veterligt har aldrig någon tidigare seriöst hävdad att sådana donationer skulle stå i strid med uppfattningen att statens inkomster och utgifter skall regleras över budgeten.

Mot denna bakgrund har jag stor förståelse för att den breda allmänheten, folket inom högskolan, bankerna och industrin inte förstått upprördheten inom de borgerliga oppositionspartierna och att de än mindre har förstått den mycket luddiga reservation som moderaterna lyckats fånga upp folkpartiet och centern kring.

Av utskottets utfrågning av bankdirektörerna Ehn, Hedelius, Olsson och Källner framgår mycket klart att det vid de diskussioner som förts med regeringen i den här frågan aldrig har förekommit någon som helst påtryckning från regeringens sida mot bankerna för att förmå dessa att satsa pengar på forskning. Tvärtom betonade bankernas representanter inför utskottet att avsättningar till forskningsstiftelser sker därför att det ligger i bankernas eget intresse att kunderna kan få del av forskning på hög nivå för

att kunna behålla sin internationella konkurrenskraft.

I sitt inledningsanförande var Anders Björck inne på vad statsministern hade sagt vid utfrågningen i utskottet. Anders Björck är ju känd för att överdramatisera det som sägs. Det finns därför kanske anledning att nyansera Anders Björcks påstående om vad statsministern sagt i utskottet. Anders Björck ställde följande fråga: "Har regeringen någon avsikt att under innevarande mandatperiod ta ytterligare sådana initiativ som den gjort beträffande bankdonationen?" Statsminister Ingvar Carlsson svarade: "Jag svarar inte på sådana hypotetiska frågor. Jag är här för att svara på vilka åtgärder vi har vidtagit med anledning av våra samtal med bankerna. Jag har angivit min principiella inställning, att det är bra med donationer till forskningen som komplement till universitetsforskningen. Längre än så kan jag inte gå." Det var precis vad statsministern sade inför utskottet, och det är något annorlunda än de ord som Anders Björck försökte lägga i statsministerns mun.

Börje Stensson säger att man kan läsa mellan raderna om förtäckta hot mot bankerna. Jag skulle vilja säga till Börje Stensson att det vore bättre om man läste raderna först, innan man uttalade sig. Det finns inget som helst fog för påståendena om att det skulle finnas förtäckta hot från regeringen mot bankerna för att tvinga fram donationer. Donationerna har skett på bankernas eget initiativ.

Det är stor risk, Börje Stensson, om man bara läser mellan raderna, att man hamnar fel. Det har verkligen Börje Stensson gjort i detta sammanhang.

Vpk har i sitt särskilda yttrande tagit upp frågan om forskningens frihet. Jag vill starkt understryka att detta är en mycket viktig fråga. Vi har också betonat det i vår utskottsskrivning. Det är, som statsministern underströk inför utskottet, viktigt att uppdragsforskningen inte upptar så stor andel av den totala verksamheten vid en institution att man förlorar sin valfrihet. Man måste med andra ord alltid ha råd att säga nej till den uppdragsforskning man inte vill ha.

Anf. 96 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Kurt Ove Johansson påstår att jag bara läser mellan raderna. Jag vill uppmana Kurt Ove Johansson att läsa det som står på raderna, t. ex. det jag citerade ur detta pressmeddelande som faktiskt är ett ganska viktigt dokument. Där framgår det klart att bankerna blev kallade – Kurt Ove Johansson säger att de erbjudit sig.

Sedan man från bankernas sida fått klart för sig att regeringen kallt räknade med dessa resurser kom villkoren, bl. a. att bankernas lönsamhetssituation inte skulle förändras påtagligt genom pålagor eller andra yttre omständigheter. Regeringen har inget sagt om detta. Regeringen har tydligt med sin tystnad ändå sagt att om man skänker 200 miljoner per år under tre år, kan det vara rimligt att man får ett tyst löfte om att några pålagor inte skall komma under den tiden. Det är kanhända på samma sätt som när pensionskatten infördes.

Läs raderna, Kurt Ove Johansson. Där kan man också läsa sig till en hel del annat.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Anf. 97 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Det är precis vad jag menar, Börje Stensson. Låt oss läsa raderna – inte mellan raderna, som Börje Stensson sade i sitt inledningsanförande. Då får man klart besked om vad det är fråga om.

Låt oss ta Anders Björck till hjälp för att lösa själva knuten i problemet. Anders Björck ställde följande fråga till direktör Ehn vid utfrågningen: "Jag vill kontrollera om jag har förstått rätt. Regeringen har alltså inte hotat med några extraskatter och inte heller fört något dunkelt tal därom. Ändå är ni beredda att donera första året 200 miljoner." Erik Ehn svarade: "Det är korrekt."

Efter detta innantilläsande borde även Börje Stensson kunna lägga ned vapnen.

Anf. 98 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Får jag med anledning av vad som sades sist bara konstatera att det inte är så konstigt att bankdirektörerna inte ville erkänna att de blev lurade av regeringen. Det är mot den bakgrunden det yttrande som Kurt Ove Johansson citerade får ses.

Herr talman! Vad anbelangar statsministerns uttalande om nya donationer eller risken för hot om donationer, kunde statsministern inte ge något besked inför utskottet att regeringen inte skulle ta några nya initiativ i denna riktning. Vi vet alltså inte om andra branscher kan råka ut för liknande propåer ens under den tid som återstår till 1988 års val.

Anf. 99 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Affärsbankernas stöd till forskning anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Tryckfrihetsåtalet mot tidningen Svenska Dagbladet.

*Tryckfrihetsåtalet mot
tidningen Svenska
Dagbladet*

Anf. 100 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Sommaren 1985 publicerades i Svenska Dagbladet några artiklar, vilka ledde till att justitekanslern i januari 1986 väckte åtal mot tidningens ansvarige utgivare för tryckfrihetsbrott. De ifrågavarande artiklarna var rubricerade "Hotar Sverige", "Hemligstämplad rapport till ÖB. Polska tavelförsäljare kartlade flygares vanor" och slutligen "Tavelförsäljning täckmantel för spioneri. Flygvapenpiloter kartlades". Åtalet föregicks av anmälningar från överbefälhavaren till justitiekanslern. Enligt dessa anmälningar var tidningsartiklarna grundade på hemliga handlingar från överbefälhavaren.

Enligt lagen med vissa bestämmelser på tryckfrihetsförordningens område stadgas att åtal får väckas i vissa fall endast efter tillstånd av regeringen. I här angivet fall medgav regeringen den 12 december 1985 att åtal fick väckas, vilket således gjordes den 17 januari 1986.

I full vetskap om att det är regeringens handläggning av ärendet och inte själva sakfrågan som är föremål för konstitutionsutskottets granskning och

riksdagens bedömning, vill jag likväl något beröra den rättsliga prövningen. JK:s åtal var uppdelat på två åtalspunkter och gällde otillåtet offentliggörande i tryckt skrift innefattande obehörig befattning med hemlig uppgift alternativt vårdslöshet med hemlig uppgift.

När det gäller den förstnämnda artikeln, Hotar Sverige, fann juryn att uppgifterna i denna inte var brottsliga, varför åtalet ogillades. Beträffande publiceringen av de två övriga artiklarna ansåg juryn inte ansvar föreligga för obehörig befattning med hemlig uppgift men väl för vårdslöshet med hemlig uppgift. Det ankom då på tingsrätten att avgöra frågan om ansvar för detta senare nämnda brott. Efter prövning av såväl om tidningsuppgifterna varit av hemlig natur som om de kunde medföra men för rikets försvar eller eljest för rikets säkerhet, fann rätten ingen anledning att pröva om grov oaktsamhet förekommit vid publiceringen. Tingsrätten ogillade alltså åtalet.

JK överklagade tingsrättens dom till Svea hovrätt med yrkande om bifall till åtalet beträffande vårdslöshet med hemlig uppgift. I hovrätten prövades ansvarsfrågan av fyra lagfarna domare, vilka samtliga – om än med skiljaktig motivering – ansåg att åtalet skulle ogillas.

JK har överklagat hovrättens dom till högsta domstolen med yrkande om bifall till åtalet för vårdslöshet med hemlig uppgift. Det är ännu ej klart när högsta domstolen skall avgöra målet. Klart är emellertid att såväl tingsrätt som hovrätt har ogillat åtalet.

När det så gäller regeringens handläggning av ärendet framgår att detta inkom från JK till justitiedepartementet den 9 december 1985. JK hade då sedan augusti månad, dvs. i nära tre månader, utrett ärendet, låtit verkställa förundersökning samt prövat om det fanns skäl att anställa åtal. Redan den 12 december, alltså endast tre dagar senare, ansåg sig regeringen kunna expediera en fullt klar handling, i vilken man medgav att åtal fick väckas.

Av utfrågningarna av justitieministern i KU framgår att man i justitiedepartementet inte kände till ärendet innan det lämnades in av JK och att man således inte hade vare sig haft någon information eller än mindre vidtagit något förberedelsearbete dessförinnan.

Av justitieministerns uppgifter framgår vidare att någon verklig prövning inte ägt rum från regeringens sida av frågan om uppenbarandet av de aktuella uppgifterna kunde medföra men för rikets försvar eller eljest för rikets säkerhet. Likväl medgav regeringen att åtal fick väckas.

Det är uppenbart att regeringens handläggning av detta ärende varit klart undermålig. Mindre än tre dagars genomgång av en fråga, som i så hög grad berör rättssäkerheten, vittnar inte om den seriösa och noggranna bedömning som ärendet rimligen måste föranleda, detta så mycket mer som man enligt justitieministerns eget besked inte hade en aning om frågan, förrän ärendet lämnades in av justitiekanslern.

Herr talman! KU:s granskning av detta ärende vittnar enligt min mening klart om att regeringen inte kan undgå kritik för det sätt på vilket den handlagt frågan. Riksdagen bör därför ansluta sig till vad som anförs i reservation 16, som jag således yrkar bifall till.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Tryckfrihetsåtalet mot
tidningen Svenska
Dagbladet*

Anf. 101 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Den 17 januari 1986 väcktes åtal för tryckfrihetsbrott mot ansvarige utgivaren för Svenska Dagbladet. Åtalet föregicks av anmälningar från överbefälhavaren. Enligt anmälaren var tidningsartiklarna baserade på hemliga handlingar från ÖB.

I reservationen anför moderaterna kritik mot regeringens sätt att handlägga ärendet. Moderaterna står ensamma för den kritiken. Ingen av de övriga partiernas representanter i konstitutionsutskottet har funnit anledning att kritisera regeringen på denna punkt. De regler som gäller för den tryckfrihetsrättsliga proceduren tillkom genom grundlagsändringar i mitten av 1970-talet.

Utskottets granskning av regeringens handläggning av tryckfrihetsåtalet mot Svenska Dagbladet har inte lett fram till att det skulle finnas fog för kritik mot regeringens handlingssätt. Moderaternas huvudsakliga invändning mot regeringens handläggning tycks vara att ärendet behandlades snabbt i regeringskansliet. Man försöker insinuera att ärendet inte skulle ha beretts tillräckligt noggrant. Så är inte fallet. Ärendet har beretts såsom föreskrivs och på ett tillfredsställande sätt. Alla påståenden om att det inte skulle vara tillräckligt väl berett är således felaktiga och saknar grund.

Av bl. a. justitieministerns svar på frågor inför utskottet tycker jag att det med all önskvärd tydlighet framgår att ärendet har handlagts med noggrannhet och i enlighet med de regler som gäller. Det faktum att ärendet behandlades utan dröjsmål i regeringskansliet borde snarare rendera regeringen beröm i stället för motsatsen.

Jag erinrar mig att Birgit Friggebo under den debatt vi har fört under dagens lopp anklagade justitieministern för att han tog alldeles för lång tid på sig för att fatta ett beslut. Det är mycket intressant att man nu anklagar samme minister för att han fattar beslut alltför snabbt. Förmodligen ligger sanningen någonstans mitt emellan Friggebos och Nyhages uppfattningar — justitieministern och regeringen fattar beslut både på ett förnuftigt sätt och vid rätt tidpunkt.

Herr talman! Till sist vill jag för klarhetens skull säga att det är JK och inte regeringen som väcker åtal i tryckfrihetsbrott av detta slag. JK prövar självständigt frågan om åtal för tryckfrihetsbrott. Det är viktigt att påpeka detta för att missförstånd inte skall råda.

Anf. 102 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det är regeringen som medger om åtal får väckas i sådana här frågor. Detta är mycket viktigt att ha klart för sig. Regeringen medgav detta efter en handläggning på mindre än tre dagar. JK:s handläggning av ärendet tog ungefär tre månader.

Jag vidhåller med bestämdhet att regeringen inte har kunnat göra den seriösa och noggranna undersökning av ärendet som rimligen måste föregå regeringens ställningstagande. Tre dagar är alltför kort tid i detta fall.

Jämförelsen med det tidigare i dag handlagda ärendet haltar betydligt. Då dröjde det årtal innan regeringen kunde ta ställning.

Anf. 103 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Tryckfrihetsåtalet mot tidningen Svenska Dagbladet anmälde talarna nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera avsnittet Personalkontrollsystemets tillämpning.

Anf. 104 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag tror att det finns många i vårt land som inte vet vad personalkontroll är för något. Det finns också många som blivit utsatta för denna typ av kontroll utan att veta om det. Vissa personer har inte fått ett jobb som de har sökt på grund av att de finns med i polisens spaningsregister. En mindre grupp har fått reda på att de är säkerhetsrisker och därför måste omplaceras eller avskedas. Men de får inte reda på varför de anses vara säkerhetsrisker och kan därför inte argumentera emot ett sådant beslut eller överklaga. En personalkontroll som fungerar på ett sådant sätt är inte acceptabel i en demokrati med krav på rättssäkerhet för de enskilda medborgarna.

Givetvis måste vi ha en effektiv personalkontroll i vårt land. Det finns ju tyvärr personer som är villiga att lämna ut uppgifter som skulle kunna skada vårt land. Personligen tycker jag att det är ett av de värsta brott man kan företa sig. Därför skulle jag uppfatta det som fruktansvärt att bli beskylld för att vara en säkerhetsrisk. Vad skulle jag säga till mina barn? Vad skulle jag säga till mina vänner? Jag skulle inte heller ha en chans att bemöta ett sådant påstående – vilken mardröm. Nu behöver vi som riksdagsledamöter inte befara att vi skall bli utsatta för något sådant. Men det finns personer som har råkat ut för detta. Det har vi genom utskottets utfrågningar också fått ta del av.

En TCO-representant berättade bl. a. om en man, som kallas Kurt i betänkanudet, som förlorade jobbet. Han vände sig till Björn Rosengren och chefen för försvarsstaben och lyckades så småningom få bort denna stämpel. Men alla kan ju inte vända sig till Björn Rosengren. Torsten Leander är ett annat fall. Han drev sin sak till Europadomstolen. Men endast ett fåtal människor orkar psykiskt ta en sådan strid. Vem vill öppet deklarerera att han eller hon anses vara en säkerhetsrisk?

Folkpartiet har i årets granskning ställt frågor kring personalkontrollen. Vi kan tyvärr konstatera att det tycks saknas en viss ambition att svara på dem. I en promemoria från justitiedepartementet beskrivs personalkontrollsystemet som om vi frågeställare vore totalt okunniga i ämnet. Vi får en allmän redovisning av personalkontrollen. Det var inte det vi hade frågat efter. Vi hade ställt mycket konkreta frågor.

Den första frågan gällde antalet företag och myndigheter som hade rätt till personalkontroll 1980 resp. 1985. Som svar på frågan fick vi en uppräkningslista av en mängd statliga verk och styrelser som omfattas av personalkontrollen. Det sägs dock ingenting om privata bevakningsföretag eller SUA-företag, dvs. företag som omfattas av speciella säkerhetsavtal, eftersom de levererar tjänster och varor som är av känslig natur.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Personalkontroll-
systemets tillämpning*

Den andra frågan gällde antalet tjänster och uppdrag som är placerade i olika skyddsklasser. Vi har fått uppgift om skyddsklass 1. Däremot har vi fått veta att det saknas central registrering när det gäller skyddsklass 2. Vi tycker att det är märkvärdigt att man inte känner till hur många som finns i skyddsklass 2. Hur skall man då, när en myndighet begär att få en kontroll av en person som söker en tjänst, kunna veta om denna tjänst verkligen omfattas av personalkontrollen? Man kan inte heller uppfylla sin skyldighet att ta initiativ i frågor, om man upptäcker att det har tillkommit något i registren som borde kontrolleras.

Vi har också begärt att få ta del av regeringens tillämpningsföreskrifter såväl före som efter den 1 januari 1982. Vi har emellertid ännu inte fått ta del av dem, och vi vet inte om vi som ledamöter i utskottet har rätt till det.

Den fjärde frågan gällde i hur många ärenden man har tillämpat kommunikationsprincipen. Vi har då fått svaret att det har gjorts i 180 fall. När man studerar detta noggrannare finner man att det är uppgifter angående meddelade brottmålsdomar som har kommunicerats, och inte den typen av hemliga uppgifter som finns i spaningsregistret.

Den sista frågan gällde antalet begärda personalkontroller och antalet utfall 1980 resp. 1985. Den frågan är fortfarande obesvarad.

Justitieministern medgav vid utfrågningen vissa brister i personalkontrollsystemets tillämpning, bl. a. när det gäller anställningsmyndigheternas självständiga prövning av de uppgifter de får från säkerhetspolisen. Men inte ens den kritiken har utskottets majoritet velat ta upp. Majoriteten i utskottet har över huvud taget inte visat något intresse för att vilja diskutera denna fråga, som är synnerligen viktig när det gäller både effektiviteten i tillämpningen av personalkontrollen och den enskildes rättssäkerhet. Jag förstår inte att man inte blir upprörd över Kurts öde – det som TCO-representanten relaterade och som finns redovisat i betänkandet.

Av tidsbrist har jag varit tvungen att förkorta mitt anförande, men denna fråga är utförligt redovisad i reservation 17, som jag yrkar bifall till.

Anf. 105 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Den amerikanske författaren Joseph Heller blev världsberömd när han en gång skildrade tillämpningen av Moment 22. Om jag minns rätt, innebar Moment 22 bl. a. att den som är galen skall befrias från krigstjänst men att den som vill bli befriad från krigstjänst inte kan vara galen och måste göra krigstjänst.

Vår egen svenska variant av Moment 22 är personalkontrollsystemet, som Joseph Heller säkert skulle kunna skriva en underbar och absurd bok om, som skulle få hela världen att skratta.

Vid många tillfällen har personalkontrollsystemet blivit föremål för hård kritik, och ändringar har företagits som skulle öka rättssäkerheten. Det gäller bl. a., som Ingela Mårtensson var inne på, principen om kommunikation.

Enligt 13 § i personalkontrollkungörelsen skall den som blir föremål för personalkontroll få del av uppgifterna om honom och därmed ha möjlighet att bemöta dessa. Paragrafen är kringgärdad av vissa undantagsbestämmelser, och därför förekommer praktiskt taget aldrig kommunikation.

Justitieministern och hans rättschef har i en TT-intervju kommit med den obetalbara formuleringen att rättigheten är teoretisk. I utfrågningen med justitieminister Wickbom inför konstitutionsutskottet har jag försökt få klarhet i vad som menas med en "teoretisk rättighet" och i vad mån det finns flera rättigheter i våra lagar och kungörelser som enbart är "teoretiska". Något besked kunde justitieministern inte ge på denna punkt, vilket är häpnadsväckande. Var och en kan förvissa sig om det genom att läsa det stenografiska protokollet från utfrågningen.

I princip skall alltså kommunikation ske, men i praktiken sker inte och bör inte kommunikation ske. Se där ett lysande exempel på Moment 22!

Det finns flera exempel. Enligt kungörelsen åläggs myndigheterna att göra en självständig bedömning av uppgifterna från säpo om någon som söker en anställning. Nu är det emellertid så att myndigheterna oftast inte vet vad säpo har att anföra om vederbörande i sina register. Myndigheten skall alltså göra en självständig bedömning men kan inte få uppgifter från rikspolisens säkerhetsavdelning till grund för bedömningen. Se där ännu ett strålande exempel på Moment 22!

Så här kan det t. ex. gå till: En ung snickare söker tillfälligt jobb på ett marinmuseum som är ett civilt museum, öppet för allmänheten och beläget på icke-militär mark. Men de anställda brukar ibland äta lunch på den angränsande Örlogsbasen, och därför kunde snickaren inte få jobbet, eftersom säpo hade registrerat något om honom – kanske att han deltagit i en eller annan demonstration. Marinmuseets chef fick aldrig veta vad som anfördes i registret om den sökande och kunde självfallet därför inte göra någon självständig bedömning, men han vågade ej heller anställa snickaren, eftersom säpo hade någon anteckning om honom. Detta är ju absurdare än den mest absurda roman.

Säkerhetspolisens uppgifter lämnas vanligen inte ur något belastningsregister utan från ett s. k. spaningsregister, där uppgifter av det mest varierande slag kan införas, ofta mycket dåligt underbyggda uppgifter: t. ex. om företagna resor, restaurangbesök, sammanträffande med olika personer, deltagande i lagliga demonstrationer och offentliga politiska möten. Hur skall man då garantera att människor inte råkar illa ut därför att det finns sådana här eller rent felaktiga uppgifter om dem, att anteckningarna i säporegistret missförstås eller att dessa personer förväxlas med andra personer? Den frågan ställde Birgit Friggebo i utfrågningen med justitieministern i KU, och hans svar är värt att bevara för eftervärlden: "Det är en bra fråga. Har du någon lösning?"

Herr talman! Vi som hårt kritiserar den bristande rättssäkerheten i fråga om personalkontrollen och tar avstånd från åsiktsregistrering anklagas ibland för att ha en likgiltig inställning till nationella säkerhetsfrågor. Det är falska anklagelser.

Tvärtom kan vi konstatera att den bristande rättssäkerheten kombineras med mycket stora svagheter i systemet när det gäller att skydda landets säkerhet. Säkerhetspolisens ensidighet i spaningsarbetet är ett exempel, det faktum att personalkontrollen inte har fungerat vid en rad allvarliga hot mot landets säkerhet ett annat. Den bristande personalkontrollen har också kommit till uttryck i samband med utredningen om mordet på Olof Palme.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Personalkontroll-
systemets tillämpning*

Herr talman! Trots den reservation som föreligger till betänkandet i fråga om personalkontrollen tycker jag ändå att årets granskning har varit ett framsteg. Sten Wickbom har i samband med utfrågningen erkänt att det finns svagheter i personalkontrollsystemet som behöver rättas till. TCO har riktat skarp kritik mot systemet för bristande rättssäkerhet. Denna kritik har kommit till klart uttryck i samband med utskottets utfrågning av förbundsjuristen Kerstin Gustafsson.

Inte minst är det glädjande att inte mindre än tre av riksdagens fem partier har lämnat en gemensam reservation med hård kritik mot personalkontrollsystemet. Jag beklagar mycket att det socialdemokratiska partiets representanter inte kunde vara med om den kritiken. Även om denna reservation inte skulle vinna riksdagens bifall i dag utgår jag från att regeringen ändå uppfattar signalerna och tar initiativ till en översyn av personalkontrollsystemet i syfte att förbättra rättssäkerheten.

Jag yrkar bifall till reservation 17.

Anf. 106 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Syftet med personalkontroll är att förvissa sig om att endast ur säkerhetssynpunkt pålitliga personer får anställning i känsliga befattningar. Enligt personalkontrollkungörelsen, PKK, finns det i dag tre olika skyddsklasser, nämligen 1 A, 1 B och 2. Skyddsklass 2 gäller mindre känsliga tjänster.

Enligt utskottet är det s. k. infiltrationsskyddet för den polisiära säkerhetstjänsten av vikt för dess förebyggande verksamhet. Jag antar att alla instämmer i detta. Av logiska skäl kan sekretess vara av nöden.

Det är dock en självklarhet att kontroll måste kunna ske från statsmakternas sida och att, herr talman, största möjliga hänsyn måste tas till den enskilde. Justitieukskottet informerar sig varje år om personalkontrollverksamheten.

I den enskildes intresse finns det två vägar för kontroll av kontrollen, nämligen för det första kommunikation av givna uppgifter och för det andra överläggningar med berörd arbetsmarknadsorganisation.

Vid utskottets utfrågning av justitieministern framkom att det för närvarande undersöks hur det skall bli möjligt att i större utsträckning än som nu sker förbättra uppgiftsbehandlingen mellan rikspolisstyrelsen och berörda personer. Vi hälsar detta med tillfredsställelse – framför allt ur den enskildes rättssäkerhetsaspekt.

Herr talman! Vi moderater kommer att kontinuerligt följa de frågor i vilkas behandling jag haft glädjen att delta här i dag, för några timmar sedan utlänningsärendena och nu personalkontrollen. Det är av största vikt att ansträngningar görs för att så långt som möjligt säkerställa den enskildes rättssäkerhet. Med de förslag till åtgärder i denna riktning som regeringen har lämnat, finner vi vid granskningen i år inte anledning att rikta kritik utan yrkar bifall till utskottets hemställan. Vi vill dock redan nu avisera att vi med noggrannhet kommer att följa frågorna i kommande granskningar.

Därför, herr talman, vill jag också här och nu anmäla det här ärendet, personalkontrollsystemets tillämpning, till förnyad granskning nästa år. Jag finner det angeläget, inte minst mot bakgrund av att – som jag nämnde --

justitieministern i utskottet anförde att man är i färd med att utreda hur förbättringar skall kunna ske. Vi får då möjlighet att se om så har blivit fallet.

Jag ber att få upprepa att jag anmäler detta ärende till förnyad granskning.

Anf. 107 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Jag tycker att det är alldeles utomordentligt att Elisabeth Fleetwood nu anmäler det här ärendet till förnyad granskning. Jag hade tänkt säga – och skall också säga – att jag tycker att moderaternas engagemang i rättsfrågorna har varit mycket selektivt. Under hela den diskussion som vi har haft om personalkontrollsystemet – och under de utfrågningar som vi har haft med justitieministern och med TCO:s jurist – har moderaterna suttit fullständigt passiva och, enligt vad jag har uppfattat, totalt ointresserade. De har inte varit beredda att rikta någon kritik mot det här systemet. Desto gladare blir jag därför när jag nu hör att Elisabeth Fleetwood tycker att vi måste fortsätta att granska den här frågan.

Anf. 108 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Vi har inte riktat någon kritik, som jag alldeles nyss sade från talarstolen, Bo Hammar. Men att vi inte skulle visa något intresse i frågan får stå helt för Bo Hammars räkning. Jag hade inte väntat mig någon annan kommentar från honom heller beträffande moderaterna. Vi hörde ju redan i hans tidigare anförande vilken synpunkt han hade.

Bo Hammar hade inte väntat sig mycket av moderaterna. Må vara; det finns andra som förväntar sig mer av oss, vi är mera nöjda med det, Bo Hammar.

Anf. 109 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har granskat regeringens tillämpning och överinseende när det gäller personalkontrollkungörelsen.

Till vår hjälp har vi haft två promemorior från justitiedepartementet, och vi har företagit utfrågningar av justitieminister Sten Wickbom och förbundsjuristen hos TCO, Kerstin Gustafsson.

Anställningar som är av betydelse för totalförsvaret eller för rikets säkerhet i övrigt har placerats i särskild skyddsklass enligt personalkontrollkungörelsen. Det måste enligt denna kungörelse säkerställas att endast personer som är pålitliga ur säkerhetssynpunkt får sådan anställning.

När myndighet som äger rätt att företa personalkontroll begär en sådan, skall rikspolisstyrelsen pröva om utlämnande av uppgifter för den det gäller kan ske. Är det fråga om tjänst i skyddsklass 1 A eller 1 B får rikspolisstyrelsen lämna ut varje uppgift, för den det gäller, som är tillgänglig i rikspolisstyrelsens olika register. Men avser begäran tjänst i skyddsklass 2 – som omfattar mindre känsliga tjänster – får rikspolisstyrelsen endast lämna ut uppgifter ur det särskilda registret.

Den anställningsmyndighet som företar personalkontroll skall självständigt pröva betydelsen av den uppgift man erhållit från rikspolisstyrelsen, och man skall också kunna besluta om kommunikation med den som uppgiften berör.

I reservation 17 av folkpartiet, centern och vpk anføres viss kritik mot personalkontrollkungörelsens tillämpning.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Personalkontroll-
systemets tillämpning*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Personalkontroll-
systemets tillämpning*

Utskottsmajoriteten anser att säkerhetstjänstens förebyggande verksamhet är nödvändig för landets inre och yttre säkerhet och att personalkontrollen behövs i vissa delar av denna verksamhet. Det är också naturligt att sådan verksamhet omfattas av viss sekretess, annars skulle verksamheten inte fungera.

Utskottet ser det dock som nödvändigt att regering och riksdag, till skydd för berörda enskilda personer, har möjligheter till kontroll och insyn.

Utskottet konstaterar efter granskning att – förutom regeringen genom justitiedepartementet – JO och JK har oinskränkta möjligheter till insyn. Riksdagen har också viss insyn genom att justitieutskottet varje år noggrant informerar sig om personalkontrollverksamheten, bl. a. vid genomgångar med säkerhetsavdelningen. Dessutom finns de av regeringen utsedda ledamöterna i rikspolisstyrelsens styrelse – de s. k. lekmanrepresentanterna – som har att pröva om utlämnande av uppgifter ur polisregister får göras.

Därutöver finns till skydd för den enskilde två möjligheter till insyn, nämligen kommunikation och överläggningar med företrädare för berörd arbetsmarknadsorganisation.

Vid utskottets granskning framkom att kommunikation av uppgifter ur det särskilda registret, som förs inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning, knappast i praktiken kan förekomma.

Justitieministern ansåg vid utfrågningen i utskottet, att det bör prövas att i större utsträckning kommunicera rikspolisstyrelsens uppgifter till de berörda och att genom olika utbildningsinsatser förbättra myndigheternas förmåga att bedöma vilken betydelse dessa uppgifter kan ha, när de ifrågasatta personalärendena skall avgöras. Utskottet instämmer efter granskningen i justitieministerns synpunkter.

Härmed vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets skrivning och avslag på reservation 17.

Anf. 110 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag skulle vilja ta upp kommunikationsprincipen. Wivi-Anne Cederqvist säger att det finns möjlighet till kommunikation. Men vi har ju fått reda på – genom de utfrågningar som har skett och genom annat tillgängligt material – att det faktiskt inte förekommer någon kommunikation i dess rätta bemärkelse. Detta gör att de personer som utsätts för en säkerhetskontroll inte har en chans att försvara sig eller tillrättalägga, om det finns felaktiga påståenden eller uppgifter i spaningsregistret.

Det kan väl inte vara tillfredsställande att i en demokrati ha ett så här osäkert system när det gäller rättssäkerhet för den enskilda individen.

Anf. 111 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag skall ålägga mig självdisciplin när det gäller tiden och bara konstatera att Wivi-Anne Cederqvist inte på en enda punkt har svarat på den allvarliga kritik som vi har riktat mot det här systemet. Allt detta som hon har anfört är kända fakta. Hela vårt granskningsarbete har ju visat att korrektiven inte fungerar.

Jag vill bara konstatera detta, eftersom tiden inte tillåter någon närmare penetrering av frågorna just nu.

Anf. 112 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Personalkontrollsystemets tillämpning anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Hälso- och sjukvården i krig.

Anf. 113 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Vid den här tiden för 47 år sedan fick jag som 24-årig medicine kandidat och värnpliktig marinläkare hastigt och lustigt överta ansvaret för hälso- och sjukvården vid III:e sektionen av Karlskrona fästning, som omfattade fyra kvadratmil land och vatten i sydöstra Blekinge, bl. a. omgivningarna till den numera så bekanta Gåsefjärden.

Här levde förutom kustartillerister, landstormsmän och tornsvalor också fiskare, fyrvaktare, lantbrukare, pensionärer och skolbarn. Jag var den ende läkaren. Min utrustning bestod av en läkarväska och några bårar. Till min hjälp hade jag tre bussiga men utbildade värnpliktiga sjukvårdare, samt del i en gengasbil, en motorbåt och tre hästar. Tyska fartygskonvojer och flygplan strök dagligen utmed vårt bevakningsområdes gränser.

Beredskapsären, som jag därutöver tillbragte också inom Stockholms, Göteborgs och Härnösands försvarsområden, lärde mig en hel del om vad som kan komma att krävas av sjukvården i krig.

Som "vetenskapligt råd" både i medicinalstyrelsen och försvarets sjukvårdsstyrelse i bortemot ett kvarts sekel har jag också försökt tillämpa de erfarenheter jag förvärvade under de åren, och här i riksdagen har jag under ett drygt decennium ägnat sjukvårdsberedskapen i krig tre motioner samt sex interpellationer och frågor – med ständigt lika otillfredsställande svar från ansvariga statsråd. Nu i år har jag till slut anmält saken till konstitutionsutskottets granskning. Jag vill rekommendera kammarens få kvarvarande ledamöter att med penna i hand läsa igenom utfrågningen av generaldirektör Sandlund och hennes medarbetare, som står att finna på s. 383–395 i årets granskningsbetänkande. Det kommer att bli en skakande upplevelse för alla dem som gör det, utom möjligen för någon förhärdad ledamot i Landstingsförbundets styrelse.

Den groteska massmediainsats, som omgivit frågan om krigsmaterielexporten – vilken förmodligen betingats mindre av mänsklig svaghet än av en allmänt uppenbar inkongruens mellan kartan och terrängen: lagstiftningen och verkligheten – står i bjärt kontrast till den totala tystnad som omgivit en för oss alla livsviktig men ytterligt försummad fråga, nämligen den om vår beredskap för och möjlighet till överlevnad under krigsförhållanden genom adekvata resurser inom hälso- och sjukvården.

När ledamöterna har ögnat igenom utfrågningen är det lämpligt att bläddra tillbaka till s. 76 t. o. m. 78, där ett enhälligt utskott bl. a. uttalar: "Den tröghet som präglat förverkligandet av 1982 års riksdagsbeslut på detta område är dock enligt utskottet oacceptabel. Den har lett till en otillfredsställande beredskapsnivå när det gäller lagring av såväl förbrukningsmateriel som läkemedel. – – – Det förefaller emellertid utskottet som om uppföljningen av det förhandlingsuppdrag som gavs redan 1979 borde ha varit bättre. En snabbare handläggning av det ärende enligt begränsnings-

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Hälso-och sjukvården
i krig*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Hälso- och sjukvården
i krig*

kungörelsen, som kom på riksdagens bord i maj 1982, hade också varit önskvärd." Dessa uttryck för konstitutionsutskottets av hävd sobra skrivkonst innebär att kritiken i själva verket är förödande.

Det är nu inte min avsikt att ställa enbart den nuvarande regeringen till svars. Såvitt jag förstår har socialstyrelsens folk gjort så gott man kunnat under en lång följd av år. Men man har haft att slåss mot vad som i "Peer Gynt" kallas "den store Bøjgen" – här i landet och i detta sammanhang liktydigt med Landstingsförbundet. Och dess vapen, eller vapendragare, har varit de sämsta möjliga, nämligen statens förhandlingsnämnd, som först efter fyra och ett halvt års gnetande lyckades åstadkomma en "princip"-överenskommelse, vilken därefter, förmodligen i samma takt, förhoppningsvis skall kunna fyllas med materiellt innehåll.

Dagen innan konstitutionsutskottet skulle höra socialstyrelsens generaldirektör lät regeringen inrätta en särskild beredskapsdelegation för hälso- och sjukvården i krig vid socialdepartementet. Om detta kommer att innebära en förstärkning – eller en ytterligare utspädning av ansvaret för att ingenting blir gjort – återstår att se. – Endast magister Pangloss i Voltaires Candide skulle förmodligen våga hävda att vi hädanefter kommer att leva i den bästa av tänkbara världar. – Det räcker nämligen inte att inrätta "delegationer" hit och dit. Inte heller tycks det vara nog att riksdagen generöst beviljar medel. Av de 115 miljoner, som har stått till förfogande för utbetalning till landstingen, tycks hittills endast 50 ha tagits i anspråk. Till regeringen skulle jag vilja säga: Delegera därför inte så mycket till delegationer! Visa er beslutsfähiga själva!

Det framgick vid utskottets utfrågning – och står att läsa på s. 394 – att vid "beredskapsgrad 1" tar regeringen faktiskt befäl över sjukvården i landet. Det förefaller önskvärt att regeringen anbefaller denna beredskapsgrad med det snaraste, åtminstone i förhållande till Landstingsförbundets styrelse och tjänstemän. Låt mig citera ur Hans Lindblads inträdesanförande i krigsvetenskapsakademien för en månad sedan: "Det största hotet mot Sveriges säkerhet utgörs av Landstingsförbundet."

Herr talman! Det här är alltså tionde – och sista – gången jag under min tid i riksdagen påkallar kammarens uppmärksamhet i denna för vår överlevnad i händelse av krig grundläggande fråga. Nästa vecka kommer förmodligen försvarsutskottets betänkande också att innehålla några kärva satser i samma ärende. Jag hoppas att bl. a. Anita Brakenhielm och Oswald Söderqvist då och framöver skall hjälpa till att hålla grytan kokande och gärna smaksätta den med en tillsats från statens förhandlingsnämnd.

Den här frågan visar på nytt hur olyckligt det varit att "staten", dvs. i sista hand riksdagen, av obetänksamhet och lättja gett upp inflytandet över sjukvården i landet, stycke för stycke, område för område, intill fullkomlig maktlöshet: psykiatrin, provinsialläkarna, undervisningssjukhusen, inspektionsväsendet och ansvaret för sjukvården i krig. Svensk sjukvård är i dag i kris – ekonomiskt, personellt och ideologiskt – och skulle behöva anropa statens räddningsverk.

En gång besvor jag en av våra tidigare kvinnliga sjukvårdsministrar – en

Kajsa Kavat, som det föreföll utåt – att "ta befälet" beträffande sjukvårdsberedskapen i krig. Men det ville hon inte, och inte heller den nuvarande, som enligt egen tidigare uppgift till kammaren sover gott om natten.

Trots Jeanne d'Arc och Florence Nightingale kanske karlar ändå har mera förstånd på det här med beredskap i krig. Därför vädjar jag nu – i medicinens namn, om jag en sista gång får göra mig till talesman för den här – genom protokollet, till statsministern, som jag hyser stort personligt förtroende för sedan den tid vi kamperade vägg i vägg på det provisoriska riksdagshuset vid Sergels torg: För Guds skull. Ingvar Carlsson, tag befälet och se till att det blir någon ordning på detta bedrövliga område! – Må detta, herr talman, bli mitt sista ord här i kammaren. Vad övrigt är, är tystnad.

I detta anförande instämde Olle Aulin och Elisabeth Fleetwood (båda m).

Anf. 114 ANDRÉ VICE TALMANNEN:

Sedan den under avsnittet Hälso- och sjukvården i krig anmälde talaren nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Regeringens handläggning av riksdagens skrivelser.

Anf. 115 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Regeringen visar en skrämmande nonchalans för av riksdagen fattade beslut.

Möjligen skulle regeringens ovilja att fullfölja riksdagsbeslut kunna vara förklarlig om det handlat om ett beslut fattat av den samlade oppositionen mot regeringens vilja, men så är inte förhållandet när det gäller åtgärder för att främja omställningen av vårt energisystem.

Bakgrunden är ett beslut som till större delen vilar på socialdemokratiska röster. Vad det handlar om är att regeringen kör över sina egna riksdagsmän. Att detta accepteras utan vidare av socialdemokraterna i konstitutionsutskottet är minst sagt anmärkningsvärt.

En förklaring till detta oförståeliga handlande kan vara att socialdemokraterna aldrig har menat vad de beslutat om. Den överenskommelse som träffades mellan centern och socialdemokraterna i näringsutskottet våren 1986 och som gick ut på att omställningen av vårt energisystem skulle stimuleras med både skattechöjning och fortsatt och förstärkt stöd till effektivare energianvändning och ökad användning av förnybar energi – var den från början ett socialdemokratiskt bedrägeri? Överenskommelsen följdes i varje fall upp av skatteutskottet, och riksdagen fattade beslut med stor majoritet.

Herr talman! Kan det verkligen vara så att socialdemokraterna var med och fattade dessa beslut utan avsikt att följa upp dem? Det handlar å ena sidan om socialdemokraternas heder och å andra sidan om regeringens skyldighet att inte handla så att man direkt motverkar av riksdagen fattade beslut.

Det bör med skärpa slås fast att regeringens handlande det senaste året på ett mycket beklagligt sätt har motverkat den klara målsättning som finns i det nu diskuterade riksdagsbeslutet.

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

I stället för att förstärka stödet till effektivare energianvändning och förnybar energi har regeringen medverkat till att det nästan helt upphört.

I riksdagsbeslutet sägs att förnyelsen av vårt energisystem och ersättningen av olika skall ske utan avbrott. Regeringen har med sitt handlande åstadkommit att oljeanvändningen på vissa områden ökar, och nästan alla branscher inom den förnybara energin i dag är i en krissituation, inte bara av ekonomiska skäl, utan också beroende på den totala bristen på klara besked från regeringen.

Utskottet talar om att regeringen eventuellt skulle återkomma i frågan i samband med den nu framlagda propositionen 1986/87:159. Den propositionen kom sent i fredags eftermiddag, och vi kan konstatera att den helt saknar konkreta och bindande förslag.

Regeringen fortsätter och förstärker det vakuum som uppstått i energipolitiken genom regeringens totala handlingsförlamning. Konkret innebär detta att styrningen av energipolitiken har flyttats från regering och riksdag ut till aktörerna på energimarknaden, och makten finns hos dem som är starkast.

Herr talman! Min fråga till utskottets talesman måste bli: Vad är orsaken till att utskottsmajoriteten utan protest accepterar regeringens ohörsamhet och den uppenbara skada det innebär på den energipolitik som riksdagen med stor majoritet har beslutat om? Är det så att utskottsmajoriteten egentligen vill att djungelns lag skall gälla på energiområdet? Är av riksdagen fattade beslut bara ett spel för gallerierna? I så fall – anser socialdemokraterna det förenligt med ett minimum av heder att göra politiska överenskommelser som man inte avser att hålla?

Om socialdemokraterna å andra sidan haft för avsikt att hålla ingången överenskommelse – hur kan man då acceptera att regeringen helt nonchalerar riksdagsbeslutet?

För det framtida riksdagsarbetet är det synnerligen viktigt att vi får klarlagt var socialdemokraterna står i denna fråga. Är ett socialdemokratiskt löfte någonting värt eller inte? Anser socialdemokraterna att regeringen helt kan nonchalera riksdagen, och det regeringsbärande partiet därtill, t. o. m. när regeringsrepresentanter varit inblandade i utformningen av riksdagsbeslutet?

Herr talman! Jag anser att detta är en demokratifråga av första rang. Är det riksdagen som bestämmer? Är det accepterat av en majoritet i riksdagens granskningsorgan att politisk ohederlighet kan användas som ett medel för att nå politisk-taktiska fördelar?

Herr talman! För det första är jag djupt upprörd över den skada som regeringens ohörsamhet vållat, den av riksdagen beslutade energipolitiken. För det andra illustrerar regeringens och konstitutionsutskottets handläggning av denna fråga en tendens till upplösning av en princip som jag anser är grundläggande för svensk demokrati, nämligen att all makt utgår från folket och att riksdagen representerar denna makt. Majoriteten i konstitutionsutskottet medverkar aktivt till att ifrågasätta riksdagens suveränitet. Detta är minst sagt anmärkningsvärt.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 18 i konstitutionsutskottets betänkande nr 33.

Herr talman! Bara ett par ord avslutningsvis om Svensk Kärnbränslehantering AB:s uppberedningskontrakt från 1977. Kontrakten omfattade 729 ton och inte 57 ton, som felaktigt anges i KU:s betänkande. Det i granskningsbetänkandet behandlade bytet av 57 ton svenskt använt kärnbränsle – det ingår i kontraktet med beteckningen UP 2 – mot 24 ton västtyskt s. k. MOX-bränsle är alltså bara en del av ett stort problemkomplex. SKB är betalningsansvarigt för ingångna uppberedningskontrakt oavsett om de utnyttjas eller inte. Det handlar om miljardbelopp. Risken är alltså uppenbar att detta byte mot MOX-bränsle inte blir någon engångsföreteelse. Såvitt jag vet återstår ca 500 ton – jag tror det är 494 ton – av uppberedningskontrakten som man i dag inte har någon överenskommelse om överlåtelse av. Kort sagt, herr talman, – konstitutionsutskottets majoritet har behandlat denna fråga både sakligt fel och med betydande lättsinne.

Anf. 116 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Framlidne statsministern Olof Palme sade i samband med folkomröstningen om kärnkraft för nu sju åtta år sedan att Sverige aldrig någonsin kommer att bli någon sopstation för utländska nationers kärnbränsle eller avfall från kärnkraftsdrift. Därefter har detta upprepats åtskilliga gånger av representanter för regeringspartiet, och även av vår nuvarande miljö- och energiminister, Birgitta Dahl, vid en interpellationsdebatt här i kammaren för bara något år sedan.

Mot den bakgrunden har anmälan gjorts till konstitutionsutskottet om bytet av svenskt kärnbränsleavfall, förvarat i La Hague, mot det tyska MOX-bränslet, som vi har tagit emot för förvaring i Sverige – i brott mot de uttalanden som jag nyss har refererat.

Jag vill också påtala de felaktiga uppgifter på s. 80 i dechargebetänkandet som Ivar Franzén redan har berört och som upptäcktes när betänkandet kom på bordet. Det kan sägas att vi under utskottsbehandlingen inte har varit tillräckligt uppmärksamma i den här frågan. Jag har talat med vår representant, Nils Berndtson, och jag har också ringt Bertil Fiskesjö om den saken. Det är klart att det är många detaljer att hålla reda på, men det här är ett allvarligt fel.

Man skriver alltså i utskottsbetänkandet att Cogéma-avtalet omfattar 57 ton. Det öppnar för de skrivningar som kommer sedan, där man påstår att det är en engångsföreteelse att man byter ut de 57 ton som redan finns i Frankrike mot 24 ton MOX-bränsle från Västtyskland. Cogéma-kontraktet är nämligen så skrivet att Frankrike kan begära ytterligare leveranser ända upp till de siffror som har nämnts här tidigare av Ivar Franzén. Man kan enligt kontraktet begära att få sig tillskickat detta använda kärnkraftsbränsle. I kontraktet finns mycket hårda straffklausuler som kan tillämpas om Sverige inte gör det; det kan kosta Sverige oerhört stora summor. Detta kontrakt är, som alla vet, fortfarande hemligstämplat, trots att det sedan länge finns i översättning på tyska och franska och även på svenska.

Detta tycker jag är en mycket allvarlig fråga i detta sammanhang. Sverige kan dras in i en ökad handel med klyvbara produkter. Vi kan om några år få se detta som nu är en engångsföreteelse upprepas. Därför är detta en viktig fråga, som av utskottet borde ha behandlats mycket mer seriöst och mycket mer konkret och noggrant än vad som har skett.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

Detta gäller inte bara bytet mot MOX-bränsle eller frågan om Cogéma-kontraktet, som vi här har tjatat om nu i tio års tid. Det gäller också den ökande handeln med avfallsprodukter från kärnkraftsdrift, som inletts av Asea-Atom och av Studsvik, det statliga företaget. Man har nu en ökande import av avfall av olika slag – i det här fallet inte högaktivt utan medelaktivt avfall från kärnkraftverk i framför allt Västtyskland. Det tas upp till Sverige, dekontamineras, bränns, osv. i Studsvik och av Asea-Atom för att man skall få fram uranprodukter av det. Detta är en lönande affär för det privata företaget Asea-Atom och dess bränslefabrik i Västerås. Det är likaså en lönande affär för det statliga företaget i Studsvik. Bägge dessa företag – det privata och det statliga – har byggt ut sin kapacitet långt utöver vad som är motiverat för hanteringen av de svenska kärnkraftverkens framtida avfall, när de någon gång skall rivras eller tas om hand på annat sätt.

Det betyder att vi, även om vi avvecklar kärnkraften i Sverige, trots alla löften som har givits kan få en handel med sådana produkter, t. o. m. en ökande handel: export, import och därmed transporter av radioaktivt material långt efter år 2010. Den frågan förtjänar således att uppmärksammas och följas upp för att vi inte skall dras in i en hantering som ingen har förutsett när det gäller det svenska kärnkraftsprogrammet utan som har att göra med att det finns ett internationellt tryck och ett intresse utifrån att köpa tjänster i Sverige.

Med detta, herr talman, vill jag kortfattat yrka bifall till reservation nr 19 i konstitutionsutskottets betänkande.

Anf. 117 TORGN Y LARSSON (s)

Herr talman! I frågan om import och export av klyvbara produkter, som berörs i reservation 19, har utskottet inte kunnat enas i sin bedömning. Som framgår har centern- och vpk-represenanterna gjort en annan bedömning än majoriteten. De menar att regeringen med beaktande av tidigare ingångna avtal om upparbetning bort utarbeta förslag till övergångsbestämmelser och lägga fram en plan för återtagande av använt kärnbränsle som skeppats ut men ännu inte upparbetats.

Självfallet kan man utifrån olika värderingar komma fram till skilda slutsatser om hur en regering bort handla i en viss given situation. Meningen med konstitutionsutskottets granskning är, som det också har uttryckts i debatten i dag, att dra fram i ljuset de fall där det kan tänkas finnas anledning till kritik. Men det måste slås fast att regeringen vid ett flertal tillfällen har försäkrat att det angivna bränslebytet var en engångsföreteelse, som ingick som ett led i regeringens strävan att skapa en enhetlig linje för avfallshantering och att frigöra Sverige från gamla bindningar till upparbetningar. Det är detta som en stor utskottsmajoritet har tagit fasta på.

Vid utfrågningen inför konstitutionsutskottet den 17 mars i år sade statsrådet Birgitta Dahl upprepade gånger att det var fråga om en unik åtgärd, som genomförts i syfte att göra det möjligt att driva en konsekvent linje med direktdeponering av svenskt avfall. Hon försäkrade också att det inte skulle bli tal om att lämna fler tillstånd av detta slag.

Enligt utskottsmajoritetens uppfattning finns det därför ingen anledning att rikta kritik eller anmärkning mot regeringen i detta avseende. Det

förtjänar att i sammanhanget nämnas att den nya kärntekniklag som riksdagen fattade beslut om våren 1984 var upptakten till ett omfattande uppställningsarbete i fråga om avfallshantering. Det innebar att man i stället konsekvent kunde satsa på direktdeponering av det svenska avfallet. Genom den nya lagen skapades förutsättningar för en annan och bättre hantering av avfallsprodukterna. Det är givet att vissa övergångsproblem kan uppstå, då man har att ta ställning till hur avfallet skall hanteras. Eftersom en grundläggande princip beträffande använt kärnbränsle och kärnavfall är att varje land skall i alla led ta ansvar för det material som uppkommer inom det egna landet, följer självfallet Sverige denna princip. Det är också i enlighet med den strävan som regeringen har gett uttryck för.

I reservation 18, som berör frågan om åtgärder på energiområdet, har också centern och vpk uttalat kritik mot regeringen. De menar att regeringen har försummat att fullfölja riksdagens beslut att utvecklingen av alternativ energi och energihushållning skulle ske utan avbrott. Jag skall fatta mig mycket kort i den frågan och nöja mig med att erinra om att finansdepartementet i en promemoria uttalat – något som Birgitta Dahl har strukit under vid utfrågningen i utskottet – att det hade varit lämpligare att hålla frågan öppen och inte redovisa ärendet som slutbehandlat. Men, tillägger man, det innebär inte att regeringen avsett att negligera riksdagens beslut. Birgitta Dahl sade också att frågan kommer att behandlas i ett lämpligt sammanhang. Hon uttalade även, om jag förstod henne rätt, att detta inte var någonting som man lämnar utan någonting som relativt snart kommer att tas upp till behandling.

Mot bakgrund av detta har utskottet inte funnit anledning att ställa sig bakom de synpunkter som förs fram av reservanterna.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslag på reservationerna 18 och 19 och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 118 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Vi kan inte, Torgny Larsson, sätta någon tilltro till talet om en engångsföreteelse. Låt mig än en gång peka på vad som står i fjärde stycket på s. 80 i utskottsbetänkandet. Det är en uppenbar felaktighet som i och för sig drabbar hela konstitutionsutskottet. Även vpk som parti får ta på sig en del av kritiken för att vi inte har uppmärksammat denna felaktighet. Det rör sig alltså inte om 57 kontrakterade ton använt svenskt kärnbränsle som Cogéma skall ha ned till La Hague, utan det är de siffror som Ivar Franzén tidigare nämnde som gäller. Det innebär att Cogéma med understöd av franska staten – detta avtal följdes nämligen upp på regeringsnivå när det skrevs – kan säga till oss att de vill ha fler ton utbränt kärnbränsle från de svenska reaktorerna ned till anläggningen i La Hague. Då kan naturligtvis Sverige säga nej och betala de dryga skadestånd som anges i kontraktet, eller också kan vi som en ny engångsföreteelse skeppa ut det begärda utbrända kärnbränslet.

Till skillnad från Torgny Larsson är jag inte så bergfast övertygad om Birgitta Dahls försäkringar. Vi kan ju inte utkräva något ansvar av Olof Palme och hans uttalanden 1979 och 1980 i denna fråga. Men vi har sett att regeringen en gång har brutit mot dessa heliga uttalanden, och det bäddar för

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

att man kan komma att bryta mot dem ytterligare en gång. Därför är det motiverat att kritisera utskottet för att det inte har tagit kraftigare tag i den här frågan och inte tryckt på det faktum att det som hänt kan vara en början på en omfattande handel med använt kärnbränsle från de svenska reaktorerna. Det är nämligen fråga om åtråvärda varor i dagens internationella handel. Då hjälper det enligt min uppfattning inte med bedyranden från svenska statsråd. De har redan svikit en gång och kommer kanske att svika fler gånger. Det är den springande punkten i denna fråga.

Anf. 119 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Torgny Larsson anger som huvudskäl för detta byte att vi skall få en enhetlig hantering och en direktlagring av använt kärnbränsle. Detta är sakligt fel. MOX-bränslet är nämligen en främmande fågel i svenskt använt kärnbränsle. De 24 ton använt MOX-bränsle som vi får hit innehåller mer plutonium än de 57 ton använt kärnbränsle som vi byter bort. Det enda logiska hade varit att ta hem dessa 57 ton. Då hade vi haft ett likartat bränsle som passat för en likartad metod för både mellan- och slutförvaring. Självfallet vill Västtyskland bli av med detta MOX-bränsle, som det är mycket svårt eller kanske inte tekniskt möjligt att upparbeta. Därför kommer pressen på Sverige att byta till sig mera MOX-bränsle att återuppstå.

Sedan, Torgny Larsson, talet om att återkomma vid lämplig tidpunkt. En huvudmålsättning i riksdagsbeslutet var att omställningen skulle pågå utan avbrott, men det avbrottet har redan inträffat. Alltså måste varje lämplig tidpunkt för att fullfölja riksdagsbeslutet redan vara försuttet.

Att jag sedan tror att det är en efterkonstruktion, när finansdepartementet försöker att glida ur den totala nonchalansen, är en annan femma.

Jag ställde en rad viktiga frågor, Torgny Larsson. Finns det något svar på de frågorna? Jag tror att det är angeläget ur ren demokratisynpunkt att vi får reda ut var socialdemokraterna står i den här frågan.

Anf. 120 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Regeringens handläggning av frågan om avvecklingsproduktion vid Kockums AB har redan föranlett mycket allvarlig kritik i samband med riksdagsbehandlingen av ärendet. Kritiken är berättigad, vilket inte minst gäller regeringens högst bristfälliga information till riksdagen i frågan.

I tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1986/87 begärde regeringen, att riksdagen skulle anvisa 180 milj. kr. till produktion av ett handelsfartyg vid Kockums. Det framkom emellerid vid behandlingen av ärendet, att det aktuella fartyget redan sedan flera månader varit i produktion, vilket regeringen alltså underlätit att meddela i propositionen. Detta är synnerligen anmärkningsvärt, för att inte säga direkt felaktigt.

Regeringen har vidare låtit Svenska Varv besluta att fartygsbygget skulle genomföras, innan medel beviljats för att täcka den väntade förlusten. Det har således inte varit möjligt för riksdagen att pröva olika alternativ.

Enligt propositionen skulle anslaget på 180 milj. kr. motsvara skillnaden mellan fartygets marknadspris och produktionskostnaden vid Kockums. Först i efterhand har det kommit fram att miljonerna var beräknade mot

bakgrund av skillnaden mellan marknadspris och kalkylerad produktionskostnad vid tidpunkten för beslutet om bygget i juni 1986. Regeringens avsikt var alltså att beloppet skulle utgå oavsett de faktiska kostnaderna.

Till bilden hör också att Svenska Varv våren 1986 erhöll 950 milj. kr. för bl. a. just omstrukturingsåtgärder, vilket rimligen borde ha föranlett att avvecklingen vid Kockums kunde ha bestritts av varvskoncernens egna medel. Eftersom därtill kommer, att Svenska Varv gått i författning om försäljning av det aktuella fartyget genom försäljning av Rederi AB Oktetten, får de 180 miljonerna karaktären av ett rent kapitaltillskott, vilket det rimligen inte kan finnas minsta anledning till att vare sig föreslå eller än mindre bevilja.

Herr talman! Utskottsmajoriteten har inte ens bemödat sig om att anföra ett enda ord till försvar för regeringens handläggning av detta ärende, vilket är nog så belysande. Regeringens agerande är synnerligen bristfälligt, vilket ger anledning till allvarlig kritik.

Med det anförda yrkar jag bifall till reservation 20.

Herr talman! Även i frågan om försäljning av statens aktier i AB Oljetransit ger regeringens handläggning anledning till anmärkning.

I den tidigare angivna propositionen om tilläggsbudget föreslog regeringen också att statens aktier i AB Oljetransit skulle säljas till Norske Fina A/S för en köpeskillning om 6,5 milj. kr. Försäljningen gällde en anläggning vid isfritt vatten i Trondheimsfjorden. I anläggningen finns hamn med järnvägsspår, flera byggnader för skilda bruk samt en ca två kilometer lång tunnel in till tre stora bergrum. I vart och ett av dessa finns stålcisterner för lagring av bensin, flygbensin, nafta och fotogen.

En nybyggnad av just denna anläggning skulle i dag innebära en kostnad om ca 200 milj. kr. Med dagens avancerade teknik skulle motsvarande lagringsmöjligheter kanske kunna åstadkommas för ca 125 milj. kr. Dessa kostnadsuppgifter måste rimligen ställas mot det köpeavtal om 6,5 milj. kr. som regeringen gick i författning om.

Verkligheten är emellertid att försäljningen inte ens ger 6,5 milj. kr. Den faktiska köpeskillningen är 2,9 milj. kr., eftersom Sverige säljer aktierna i ett företag, Listora A/S, som har 3,5 milj. kr. i likvida medel och 100 000 kr. i kortfristiga fordringar. Sanningen är alltså den att Sverige för några få miljoner slumpar bort en anläggning värd långt över 100 milj. kr. Redan åtgärden att lägga fram ett så undermåligt förslag ger anledning till att rikta en grav anmärkning mot regeringen.

Men till denna sak hör också det faktum att regeringen helt underlåtit att efterhöra andra köparens intresse för affären. Man har endast haft kontakt med Norske Fina A/S och den norska staten, trots att ett flertal oljebolag haft – och alltjämt har – ett starkt intresse av att förvärva den ifrågavarande anläggningen, vilket framkommit genom utredning av ärendet. Hit hör t. ex. Statoil, Norsk Hydro och Shell samt CILA Sweden AB i Göteborg, som är Skandinavien största fristående oljeterminal. Det är synnerligen anmärkningsvärt att regeringen handlat på detta ensidiga sätt.

Konstitutionsutskottets granskning ger klart vid handen att regeringen allvarligt brustit i beredningen av detta ärende. Det material som redovisades i propositionen utgjorde inte ett godtagbart underlag för riksdagens beslut.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

Regeringens information i ärendet har varit ytterst bristfällig.

Det finns således, herr talman, anledning att rikta kritik mot regeringens handläggning också av detta ärende, varför jag yrkar bifall till reservation nr 21.

Anf. 121 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! I detta anförande vill jag ta upp två ärenden som gett anledning till kritik från folkpartiet tillsammans med moderaterna och centern. Dessa ärenden är regeringens handläggning av visst anslag till Kockums AB och av försäljningen av statens aktier i AB Oljetransit.

I det första fallet riktar vi, som vi anser, berättigad kritik mot regeringen av den anledningen att regeringen ställt riksdagen inför ett fullbordat faktum. Det gällde viss avvecklingsproduktion vid Kockums AB. För detta ändamål begärde regeringen i proposition i november 1986 180 milj. kr. Fartygsbygget, för vilket anslagsbegäran skulle vara en delfinansiering, var då i full gång.

Av en från statsrådsberedningen redovisad promemoria synes framgå att byggnationen tog sin början strax efter halvårsskiftet 1986. Näringsutskottet hade sitt betänkande med förslag till riksdagsbeslut färdigt den 10 december. Riksdagen fattade sitt beslut den 16 december. Helt klart är det fråga om ett föregripande av riksdagens beslut, då ifrågavarande bygge startat flera månader tidigare.

Visserligen sägs det i regeringens promemoria att Svenska Varv AB inte getts någon garanti från regeringens sida. Ersättningen från staten skulle självfallet vara helt avhängig riksdagens beslut i frågan, står det i promemorian.

Man kan då fråga sig: Fanns verkligen ett riksdagsavslag med i kalkylen? Om nu regeringen verkligen menar detta, skulle ju det begärda resurstillskottet egentligen vara helt onödigt. Regeringens proposition i ärendet framstår som obegriplig. Det vore ur alla synpunkter bäst att regeringen erkände att handläggningen kunde ha varit bättre.

Bifall till reservation 20!

Det andra fallet gäller konstitutionsutskottets granskning av regeringens handläggning av det ärende som lett fram till försäljning av statens aktier i AB Oljetransit. Regeringens förslag var att få bemyndigande att sälja eller rättare sagt överlåta aktierna för ett mycket lågt pris till Norske Fina A/S. Och inte nog med detta. Svenska staten har också trots den mycket låga summan garanterat att svara för alla dolda fel som kan finnas i anläggningen och för krav som kan resas mot den nu f. d. ägaren Listora A/S, vari svenska staten var aktieägare.

Det framgår klart i det underlag som konstitutionsutskottet haft för sitt granskningsarbete, att regeringens underlåtenhet i fråga om agerande och information är anmärkningsvärd. Reservationen 21 är väl underbyggd, och jag yrkar bifall till densamma.

Som påtalats i reservation från folkpartiets och moderata samlingspartiets representanter i näringsutskottet, har varken köpeskillingens storlek eller grunderna för skadeståndsansvaret tillräckligt förklarats i regeringens förslag till riksdagen.

I riksdagsdebatten den 16 december 1986 redovisades folkpartiets syn på ifrågavarande ärende av Lars De Geer och då på ett mycket initierat sätt. Jag har sett hans namn på talarlistan, och vi kan säkert få det här ärendet mera belyst i det anförande som han kommer att hålla.

Herr talman! Bifall till reservation 21!

Anf. 122 ANITA MODIN (s):

Herr talman! Utskottet har granskat frågan om finansdepartementets handläggning med anledning av riksdagens beslut våren 1986 gällande den lokala sambandscentralen i Gryt, som ingår i den av tullverket administrerade kustbevakningen.

Bakgrunden är att riksdagen fattat beslut om en försöksverksamhet, som startade i maj 1986. 350 000 kr. anvisades för den verksamheten.

Försöksverksamheten innebär att man i den regionala ledningscentralen i östra tullregionen övertagit stora delar av kustbevakningsansvaret genom förstärkta resurser och utvecklad teknik.

Frågan togs åter upp vid behandlingen av 1985/86 års budgetproposition med anledning av motioner som framhöll värdet från bevakningssynpunkt av att människor med god person- och lokalkännedom ständigt finns till hands i de här berörda kusttrakterna.

Skatteutskottet erinrade då om den försöksverksamhet som pågick och hänvisade till att olika förslag rörande kustbevakningens framtida organisatoriska ställning var föremål för övervägande, inkl. organisationen av kustbevakningens samtliga sambandscentraler. Utskottet avstyrkte motionerna med denna motivering.

Frågan om sambandscentralen i Gryt togs upp i tre frågor hösten 1986, och de besvarades då av finansministern.

I budgetpropositionen 1986/87 har inte frågan om sambandscentralen i Gryt tagits upp alls. Då kom det emellertid motioner om anslagen till tullverkets förvaltning, och de motionerna tillstyrktes. Det innebar att 800 000 kr. anslogs för budgetåret 1987/88 för att möjliggöra dygnet-runtbevakning i Gryt. Därefter har tullverket överlämnat en utvärdering av försöken vid den regionala ledningscentralen i östra tullregionen.

Enligt KU bör ett uttalande från riksdagens sida i möjligaste mån alltid beaktas av regeringen. I det här aktuella fallet borde regeringen vid behandlingen i budgetpropositionen på ett klarare sätt ha beaktat riksdagens mening att man inte skulle underskatta betydelsen av en kontinuerlig närvaro av bevakningspersonal i de berörda regionerna.

Det här nämnda ärendet bör också få oss att klarare analysera de frågor som resp. utskott och riksdagen tar ställning till. Jag skulle ändå vilja påstå att det här måste vara ett litet olycksfall i arbetet, där man har gått in och tagit upp frågan och fattat beslut mitt under en redan tidigare beslutad försöksverksamhet.

Det har blivit litet omständligt, litet rörligt och litet fram och tillbaka, men regeringen borde – som tidigare sagts – ändock ha klarat ut den här frågan på ett bättre sätt. Det är med andra ord en liten kollision mellan beslut.

Därefter gäller det regeringens handläggning av frågan om viss avvecklingsproduktion vid Kockums. I varvspropositionen, som lades fram i mars

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens handlägg-
ning av riksdagens
skrivelser*

1986, fanns ett avsnitt om viss fartygsproduktion med avisering om att man skulle återkomma senare. Sedan återkom regeringen i början av november med ett förslag om ersättningen till Svenska Varv.

Ett fartygsbygge hade startats i augusti 1986, och det har verifierats av verkställande direktören vid Svenska Varv att det skedde helt på företagets eget beslut. Några garantier eller någonting dylikt hade företaget inte erhållit från regeringen, och risken togs alltså helt och fullt av Svenska Varv.

Den slutsats som kan dras i ärendet är att regeringen har agerat korrekt.

I tilläggspropositionen 1986/87:25 lades det fram ett förslag om att riksdagen skulle bevilja regeringen att överlåta aktierna i AB Oljetransit och i samband därmed ikläda staten viss ekonomisk förpliktelse. Frågan har behandlats av riksdagen, och riksdagen har följt regeringens förslag.

Som grund för granskningen har vi haft en PM som har utarbetats inom industridepartementet. Granskningen har inte föranlett något uttalande från utskottets sida.

Man får betänka att det här försäljningsärendet har varit aktuellt under lång tid. Vid försäljningen var det, som sagts i näringsutskottet, bolagets styrelse som undersökte möjligheten till blivande köpare. Det är en styrelse som består av folk som väl känner branschen och som vet vilka intresserade köpare som kan finnas.

Anf. 123 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! För några veckor sedan, närmare bestämt torsdagen den 30 april, tog vi ett beslut här i kammaren som innebär att ytterligare 800 000 kr. anslås till sambandscentralen i Gryt. Därigenom blir det möjligt att hålla sambandscentralen öppen dygnet runt alla veckans dagar. Men egentligen avgjordes detta ärende redan förra året vid den här tiden. Då uttalade nämligen kammaren att någon neddragning i vad gäller öppethållandetiderna vid sambandscentralen i Gryt inte fick ske med mindre än att riksdagen fick ta ställning till saken.

Trots detta klara uttalande av riksdagen genomförde regeringen neddragningar av öppethållandetiderna vid nämnda sambandscentral dels den 19 maj 1986, då centralen stängdes på nätterna och hade öppet endast kl. 08.00–22.00, dels den 31 oktober 1986, då den stängdes även på kvällstid och hade öppet enbart kontorstid, alltså 08.00–15.30 måndag–fredag. Hade regeringen och ansvarigt statsråd – i det här fallet finansminister Kjell-Olof Feldt – följt vad riksdagen uttalade den 24 april 1986, skulle denna neddragning ej ha skett. Det fanns klara anvisningar. I skatteutskottets betänkande 1985/86:24 kan regeringen bl. a. läsa: "Utskottet anser att regeringen bör redovisa frågan för riksdagen innan en omorganisation genomförs och att detta också bör ges regeringen till känna."

I den kammardebatt som fördes med anledning av skatteutskottets betänkande sade dessutom talesmannen för skatteutskottet följande: "Det är alldeles självklart att utskottet menar att frågan skall redovisas för riksdagen." Vidare sade han: "Jag förutsätter att så skall ske, om inte annat har regeringen möjlighet att ta del av den debatt som förts i kammaren genom snabbprotokollet." Detta gjorde dock inte regeringen. I stället genomfördes kraftiga neddragningar av öppethållandetiderna vid sambands-

centralen. Den 29 maj ställde jag till Kjell-Olof Feldt den direkta frågan: Varför genomförs nedskärningar vid sambandscentralen, trots att riksdagen sagt att så inte skall ske? Kjell-Olof Feldt förklarade då att det inte var fråga om någon omorganisation utan bara en försöksverksamhet som skulle pågå fram t. o. m. den 31 oktober 1986.

Vid utgången av försöksverksamheten den 31 oktober skedde dock ytterligare neddragningar, som jag här tidigare har visat. Regeringens agerande föranledde mig att anmäla fallet till konstitutionsutskottet med motiveringen att regeringen inte följt riksdagens beslut.

Till min glädje kan jag nu konstatera att frågan har fått en bra lösning. Konstitutionsutskottet har läxat upp regeringen, och det är bra. Bl. a. skriver utskottet i dagens betänkande på s. 83:

”Enligt utskottet bör ett uttalande från riksdagens sida i möjligaste mån alltid beaktas av regeringen.”

Vidare skriver KU att regeringen borde ”vid behandlingen i budgetpropositionen på ett klarare sätt beaktat riksdagens mening i frågan. Den pågående försöksverksamheten har genom uteblivna förändringar i det närmaste kommit att permanentas.”

Herr talman! Det var just detta jag påpekade för ett år sedan, men det behövdes en behandling i konstitutionsutskottet för att få rätt. Nu är det tillrättalagt, dels genom vad KU har sagt, dels genom att kammaren för några veckor sedan beviljade medel för att sambandscentralen skall kunna hålla öppet dygnet runt. Därmed torde inga oklarheter råda om vad som skall gälla i framtiden vid Gryts sambandscentral.

Anf. 124 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c):

Herr talman! Det finns en historia som handlar om bofinken och som slutar: Får en bofink se ut precis hur som helst? Genom konstitutionsutskottets enhälliga skrivning om tullverkets sambandscentral i Gryt vet vi nu att en försöksverksamhet i alla fall inte får se ut precis hur som helst. Som framgår av bilaga B 23 till granskningsbetänkandet frågade jag den 14 oktober finansministern om finansministern ville medverka till att den utvärdering som riksdagen beställt genomfördes innan sambandscentralen avbemannades. Svaret var att de åtgärder som tullverket vidtagit inte var någon omorganisation utan en försöksverksamhet. Om man har en ständigt bemannad ledningscentral och sedan stänger och avbemannar den på natten, därefter stänger den från 15.30 och menar att den *är* bemannad 8.00–15.30 genom att där finns en person som vid sidan av underhållsarbete, patrullering etc. då och då skall kasta ett öga på radiopanelen, då kallar alla människor med vanligt sunt förnuft detta för en omorganisation gränsande till total nedläggning. Det är utomordentligt värdefullt att det nu visar sig att konstitutionsutskottets skrivning överensstämmer med allt vad sunt förnuft heter.

När konstitutionsutskottet frågade finansdepartementet om tullverket gjort någon utvärdering av försöksperioden, svarade departementet:

”I enlighet med finansministerns löfte i riksdagen torsdagen den 16 oktober 1986 har utvärderingsrapporten genom finansdepartementets försorg utsänts på remiss till samtliga berörda intressenter, inkl. de lokala

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

instanserna. Remissvaret skall vara finansdepartementet till handa senast den 1 juni 1987.”

Jag kan inte på något sätt anse detta svar tillfredsställande. En ordentlig utvärdering med remissförfarande skulle ha skett i höstas innan de indragningar som genomfördes den 3 november gjordes. I remissvaren hade folket på sambandscentralen, skärgårdsföreningen, länsstyrelsen, kommunerna och den bofasta befolkningen fått en chans att påpeka alla tokigheter som förekommit i samband med tullverkets successiva avbemanning av Gryt.

Nu har tullverket fått pengar till fortsatt dygnet-runt-bemanning i Gryt. Nu måste verket se till att tjänsterna snarast blir besatta och verksamheten kommer i gång. Sådana kollisioner mellan olika skrivelser och beslut som Anita Modin så riktigt talar om får inte fortsätta – detta sagt med tanke på att tullverkets utvärderingsskrivelse kom efter skatteutskottets betänkande nr 25 för i år. Det är det sistnämnda som måste gälla.

Det är bra att detta ärende anmälts till konstitutionsutskottet. Det är bra att detta utskott skriver som det gör. Måtte nu tullverket och finansdepartementet förstå hur allvarligt riksdagen ser på bemanningen av denna skärgårdsutpost!

Anf. 125 LARS DE GEER (fp):

Herr talman! Hans Nyhage och Börje Stensson har förut redovisat synnerligen anmärkningsvärda fakta i samband med försäljningen av aktierna i Listora A/S för i praktiken ca 3 milj. kr. Med hänsyn till den tidsnöd som kammaren befinner sig i skall jag ej upprepa vad som redan sagts, utan endast relatera en händelse som inträffade omedelbart efter riksdagens beslut om försäljning av Listora A/S den 17 december 1986.

Dagen efter riksdagens beslut uppvaktades industridepartementet av en svensk oljelagringsfirma, som per telex efterhörde om man kunde få lägga ett bud på anläggningen i Muruvik/Hell. Firman var för sent ute. Den var beredd att betala ett pris om *minst* 20 milj. kr. – alltså sju gånger mer än det pris svenska staten nu fick – men fick aldrig någon förfrågan.

Man kan inte komma ifrån, att försäljningen av Muruvik/Hell är ett skrämmande exempel på hur föga affärsmässigt den svenska staten kan uppträda vid försäljningen av en värdefull anläggning, och detta trots att regeringen hade chans att beakta de argument som framförts både i utskottet och här i kammaren.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 21.

Anf. 126 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens handläggning av riksdagens skrivelser anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Övriga frågor.

Övriga frågor

Anf. 127 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Den fruktansvärda katastrof som inträffade i Ryssland den 26 april 1986 upprörde oss alla – ett nytt bevis på att kärnkraften inte alls är

säker. Men vi glömmer så fort: först Harrisburg, sedan Tjernobyl. Det enda som egentligen är säkert är att en olycka kan inträffa igen.

Kärnkraftskatastrofen i Tjernobyl var en extraordinär händelse som drabbade vårt land under förra året, en händelse vars verkningar kommer att drabba oss också för lång tid framöver men som vi när den inträffade inte med våra sinnen kunde känna, se, höra eller i övrigt förnimma.

När jag anmälde detta ärende till granskning var det för att få svar på vissa frågor om regeringens beredskap, information och internationella kontakter. Statsrådet Birgitta Dahl har inför utskottet klart redovisat att regeringen ställdes inför en extraordinär situation, att denna dessutom var unik och att regeringen totalt saknade erfarenhet av att hantera en sådan situation.

Regeringen har genom Birgitta Dahl redovisat att den har för avsikt att dra lärdom av det inträffade och för framtiden förbättra beredskapen. Den utredning som regeringen skall genomföra bör enligt utskottets uttalande genomföras snarast. Detta vill jag, herr talman, understryka i det enhälliga yttrande som KU avgivit, därför att det som inte fick och inte kunde hända säkert kommer att hända igen. Nu måste vi snarast få fram ett underlag för hur vi skall hantera sådana situationer.

I dag har redovisats i massmedia att ett avtal med Sovjetunionen diskuteras. Det gäller bl. a. informationsutbyte vid kärnkraftsolyckor. Det är angeläget att sådana avtal utarbetas med fler länder i Europa, så att det finns ett heltäckande informationssystem.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets betänkande i denna del.

Anf. 128 TORGNÝ LARSSON (s):

Herr talman! Under föregående år var det, som det har uttryckts i många sammanhang, särskilt två stora händelser som djupt grep och chockade det svenska folket: mordet på Olof Palme och katastrofen i Tjernobyl. I båda fallen ställdes regeringen inför kravet att snabbt fatta nödvändiga beslut. Även om det vid båda dessa händelser till en början var svårt att överblicka följderna av det inträffade, var det av allra största vikt att den demokratiska beslutsprocessen inte förlamades utan kunde fortsätta att fungera med tillfredsställande effektivitet.

Det visade sig i vad gäller katastrofen i Tjernobyl att den kunskap och erfarenhet som svenska myndigheter ägde var till stor nytta för att snabbt få kontroll över utvecklingen. Händelserna i samband med denna olycka har ur regeringssynpunkt varit extraordinära och unika, och det fanns ingen erfarenhet att handla utifrån. Därför är det viktigt att se vad som går att lära för framtiden. Enligt Birgitta Dahl är det regeringens avsikt att dra lärdom av det inträffade och för framtiden förbättra beredskapen. En särskild utredning kommer att tillsättas för detta ändamål. Utskottet finner det som sagt för sin del angeläget att denna utredning snarast kommer till stånd.

Herr talman! Jag skall avslutningsvis bara tillägga att det, inte minst mot bakgrund av den stora uppmärksamhet som massmedia har bestått utskottet med under den gångna våren, då framför allt motsättningar har poängterats, förtjänar att uppmärksammas att ett enigt konstitutionsutskott inte har funnit anledning till kritik av regeringen för dess handläggning i samband med katastrofen i Tjernobyl.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Övriga frågor

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Övriga frågor

Anf. 129 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Den fråga som jag kortfattat skall ta upp gäller regeringens hantering av konflikterna på arbetsmarknaden.

En av de många saker som socialdemokratiska regeringar ansett sig världsbäst på är att hantera fackliga organisationer – det fick vi ständigt höra när vi hade annan regim i landet. Nu har vi sett hur det har gått. 1985 hemsökte landet av den ena arbetsmarknadskonflikten efter den andra, inte minst på det offentliga området, där regeringen hade ett mer direkt ansvar. Handläggningen från regeringens sida var minst sagt förvirrad.

Jag anmälde frågan till granskning förra året, och vi behandlade den ganska utförligt då. Ansvarigt statsråd, Bengt K. Å. Johansson, och andra lovade bot och bättring. Vissa organisatoriska förändringar vidtogs också, och enligt min mening gick de i rätt riktning.

Men sedan kom 1986, och det visade sig att systemet brakade samman då också. Vi fick ett stort antal strejker och hot om strejker, och vi fick över huvud taget en mycket irriterad och svåröverblickbar situation på hela det offentliga avtalsområdet. Detta visar att regeringen inte har lyckats att klara de gränsdragningar som måste göras mellan regering och arbetsgivarverk. Regeringen har inte heller, trots givna löften, kunnat avstå från att i kritiska situationer gripa in på ett sätt som snarare har förvärrat än förbättrat situationen.

I år har det blivit ett enhälligt utskottsutlåtande på den här punkten, och detta är kritiskt. Jag konstaterar detta, och jag förutskickar också att denna viktiga fråga – som man i och för sig skulle kunna tala mycket om – kommer att uppmärksammas ytterligare av utskottet vid kommande års granskningar.

Vi kan naturligtvis inte ha ett system på den offentliga sektorn som regelmässigt, år efter år, leder till att viktiga samhällsfunktioner antingen lamslås eller riskerar att lamslås.

Anf. 130 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har ju riktat kritik mot regeringen när det gäller dess inblandning i avtalsrörelsen. Men kritiken gäller inte bara de oklara gränsdragningarna mellan regeringen och arbetsgivarverket, vad än utskottet antyder; utan också en direkt inblandning från regeringens sida i avtalskonstruktioner och i förhandlingsspelet i alla dessa labrynter.

Detta är ingen tillfällighet. Man behöver bara se på årets kompletteringsproposition, där den statliga inkomspolitikens förstärks med konkreta och detaljerade riktlinjer. De korporativa dragen förstärks ytterligare. Staten tar kapital och fack i sin stora famn och försöker upphäva alla motsättningar som finns i samhället. Det är naturligtvis en framtvängd enighet under statens ledning, och fackens demokratiska rättigheter åsidosätts å det grövsta. Fackens roll inskränks, och det är ett direkt ingrepp i den fria förhandlingsrätt som vi säger oss ha i det här landet. Detta sker utifrån regeringens intresse av en lönedepressningspolitik, som är byggd på en helt felaktig inflationsteori. Då framkommer detta handlingsmönster.

Om regeringens statliga inkomspolitik fortsätter, kommer vi inte att ha några fria fackföreningar i fortsättningen i vårt land, utan i stället statligt dirigerade fackföreningar. Naturligtvis har här LO och TCO ett stort ansvar

för att regeringens korporativa utvecklingsdrag stoppas. I annat fall kan det även i Sverige bli nödvändigt att skapa fria fackföreningar, präglade av solidaritet och rättvisa, som inte underordnar sig statliga direktiv.

Sist och slutligen är det ändå den socialdemokratiska regeringen som inför arbetarrörelsen har huvudansvaret för hur utvecklingen kommer att ske. Den inblandning som skedde i 1986 års avtalsrörelse och som påtalas i betänkandet är bara en liten fingervisning om vad som är på gång.

Anf. 131 SÖREN LEKBERG (s):

Herr talman! Låt mig göra några kommenterar till Bertil Fiskesjös inlägg.

Det är ju så att utskottet är överens om sin skrivning om arbetsmarknads-konflikterna. Vi har i det här ärendet noggrant gått igenom handlingar och haft utfrågningar med företrädare för de fackliga organisationerna, och vi har även frågat ut löneministern.

Utskottet kommer fram till vissa slutsatser på det här området i sitt granskningsbetänkande, som utmynnar i att utskottet anser att den nya ordningen med en särskild löneminister i finansdepartementet och med en klarare markerad ansvarsfördelning när det gäller arbetsgivarverkets roll är positiv.

Vi kan också konstatera att vi hade ett synnerligen komplicerat avtalsläge på den offentliga arbetsmarknaden, med tre arbetsgivarorganisationer och sex fackliga organisationer som arbetade under en medlingskommission. Dessutom gick regeringen tidigt ut och lade fast ramarna för arbetsgivar-sidans agerande på det här området, och dessa ramar godkändes av riksdagens finansutskott.

Vad vi fastställt är att den nya ordningen har fungerat relativt hyggligt under dessa omständigheter. Utskottet har kommit fram till att ytterligare uppmärksamhet bör ägnas åt att klarlägga ansvarsfördelningen mellan regeringen och arbetsgivarverket. Detta är någonting som löneministern också har uttryckt önskemål om vid utfrågningen i utskottet, där han klart deklarerade att regeringen kommer att föra samtal med parterna, så att det inte blir en upprepning av den avtalsrörelse som förekom 1986. Företrädare för löntagarorganisationerna har framfört liknande uppfattningar. Man menar alltså att den nya modellen för de statliga förhandlingarna bör utvecklas och inte frångås.

Anf. 132 ALLAN EKSTRÖM (m):

Herr talman! Det är inte många rättsfall under de senaste åren som rönt så mycken uppmärksamhet – även utanför vårt lands gränser – som fallet Eva Aminoff. Som Eva Aminoff var bosatt på Lidingö då, har jag kommit fallet särskilt nära.

Själva upptakten var att Eva Aminoffs då tio år gamla adoptivson Alexander i oktober 1979 omhändertogs för samhällsvård av södra sociala distriktsnämnden på Lidingö, och detta med omedelbar verkan.

Eva Aminoff vände sig så småningom till Europakommissionen och gjorde gällande, att hon och Alexander blivit utsatta för "inhuman treatment" eller, enligt ordalagen i den svenska översättningen av artikel 3 i konventionen, för omänsklig behandling.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Övriga frågor

Hon åberopade därvid särskilt de omständigheterna

- att Alexander omhändertagits för samhällsvård,
- att hon fråntagits rätten att umgås med honom,
- att hon ej ens fått besked om var adoptivsonen vistades
- samt att förhållandena i fosterhemmet varit otillfredsställande.

Kommissionen upptog målet till prövning i sak.

I oktober 1986 ingick parterna – dvs. Eva Aminoff och svenska staten – förlikning, enligt vilken staten förband sig att utge 200 000 kr. i skadestånd med tillägg för 125 000 kr. i rättegångskostnader. Kommissionen avskrev därefter målet från vidare handläggning.

Skadeståndet är uppseendeväckande högt för våra förhållanden. Vad utgör skadeståndet gottgörelse för?

Regeringen har vägrat att svara på några som helst frågor under hänvisning till de regler som, uttryckliga eller underförstådda, gäller för förlikningsproceduren inför kommissionen. Man har dock tillagt att, om det finns indikationer på att lagstiftningen kan vara i konflikt med någon av konventionens artiklar, en uppgörelse inte utan vidare är att föredra. Tillägget skulle möjligen kunna tolkas så, att skadeståndet icke tar sikte på själva rättsordningen.

Situationen är uppenbart mycket otillfredsställande från demokratisk synpunkt. En omdiskuterad rättsaffär som får sin final inför Europakommissionen kan begravas i tystnad genom att statens ombud så att säga tar fram checkhäftet 5 minuter före kl. 12.00. De olika frågorna kommer att stå obesvarade i all framtid. Det allmänna kan köpa sig fritt från besvärande insyn och granskning och sålunda undgå råfst och rättarting, vilket allt måste väcka starka betänkligheter när det gäller grundläggande demokratiska principer.

Av denna anledning hemställde jag att konstitutionsutskottet skulle pröva huruvida regeringens underlåtenhet att redovisa övervägandena bakom förlikningen och vad därmed sammanhänger står i överensstämmelse med tryckfrihetsförordningen och gällande rätt i övrigt. Min anmälan föranledde några av dem som deltagit i distriktsnämndens handläggning att ta kontakt med mig för att uttrycka sin tillfredsställelse över min åtgärd. De hoppades genom denna få klarlagt, om skadeståndet hänförde sig till beslut för vilka de var ansvariga eller ej. De fann ovissheten besvärande.

Vid sin granskning har konstitutionsutskottet – som framgår av s. 69 – kommit fram till att regeringen haft rätt att vägra svara med hänsyn till regeln om utrikessekretess i sekretesslagen. Jag böjer mig för denna ståndpunkt av respekt för den kvalitet som kännetecknar utskottets strikt juridiska bedömningar.

Frågetecknen kommer följaktligen att finnas kvar. Den oefferrättliga situationen kommer säkerligen att uppkomma på nytt. Slutsatsen kan därför inte bli annan än den att staten bör vägra att ingå förlikning ("friendly settlement") i sådana ärenden som är av den art som det förevarande. Ärendena bör i stället bli föremål för rättslig prövning av domstolen – med

efterföljande dom vari parternas ståndpunkter och argumentation redovisas och värderas.

Detta är, herr talman, den slutsats som man bör dra av fallet Eva Aminoff.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 133 ANDRE VICE TALMANNEN:

Propositioner ställs först beträffande envar av de frågor som berörs i de reservationer som fogats till betänkandet. Därefter ställs proposition i ett sammanhang på övriga i betänkandet upptagna frågor.

Remisser till lagrådet

Beslöts med 159 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 154 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 1 av Anders Björck m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Regeringens åtgärder med anledning av mordet på Olof Palme

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 2 av Anders Björck m. fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Tillåtlighet av krigsmaterielexport till Indonesien

Först biträdades reservation 4 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom med 40 röster mot 16 för reservation 5 av Nils Berndtson. 259 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 4 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom med 54 röster mot 45 för reservation 3 av Birgit Friggebo och Ingela Mårtensson. 217 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen beslöts med 212 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 56 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 4 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom. 48 ledamöter avstod från att rösta.

Motiveringar och uttalanden beträffande krigsmaterieexporten till Indonesien

Först biträdades reservation 6 av Birgit Friggebo m. fl. med 86 röster mot 15 för reservation 7 av Nils Berndtson. 215 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter beslöts med 216 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 100 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 6 av Birgit Friggebo m. fl.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Övriga frågor

Krigsmaterielexporten till Singapore

Beslöts med 298 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 16 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 8 av Nils Berndtson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Information till konstitutionsutskottet om krigsmaterielexporten

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 9 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Praxis i asylärenden m. m.

Beslöts med 214 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 100 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 10 av Birgit Friggebo m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Terroristbestämmelserna

Beslöts med 301 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 15 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 11 av Nils Berndtson.

Utnämningar av verkschefer m. m.

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 12 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Tillsättning av tjänst som universitetslektor i fysik vid Lunds universitet

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 13 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Tillsättning av tjänst som professor i musikvetenskap vid Lunds universitet

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottets anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 14 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Affärsbankernas stöd till forskning

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 15 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Tryckfrihetsåtalet mot tidningen Svenska Dagbladet

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 16 av Hans Nyhage m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Personalkontrollsystemets tillämpning

Beslöts med 215 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 98 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 17 av Birgit Friggebo m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Åtgärder på energiområdet

Beslöts med 259 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 55 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 18 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Import och export av radioaktiva klyvbara produkter

Beslöts med 263 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 54 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 19 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl.

Visst anslag till Kockums AB

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 20 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Försäljningen av statens aktier i Aktiebolaget Oljetransit

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av vad utskottet anfört, *dels* godkännande av vad som anförts i reservation 21 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

5 § Föredrags

konstitutionsutskottets betänkanden

1986/87:31 om anvisning av medel på tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1986/87 för riksdagens ombudsmän, m. m. (förs. 1986/87:17),
1986/87:32 om anslag på tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1986/87 till allmänna val (prop. 1986/87:109 delvis).

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Bidrag till allmän sjukvård, m. m.

skatteutskottets betänkande

1986/87:49 om inskränkt skattskyldighet för vissa stiftelser m. fl. (prop. 1986/87:152) och

kulturutskottets betänkande

1986/87:23 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

6 § På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

7 § Kammaren beslöt kl. 17.52 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

8 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av andre vice talmannen.

9 § Fortsattes överläggningen om socialutskottets betänkande 1986/87:27.

Bidrag till allmän sjukvård, m. m. (forts. från prot. 124)

Anf. 134 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Eftersom jag är en varm anhängare av riksdagens nya arbetsordning skall jag inte framföra några beklaganden över att det har dröjt en vecka mellan mina meddebattörers inlägg och mitt eget.

Läkemedelsberoende är näst efter alkoholmissbruk vårt största drogproblem. Vi vet genom undersökningar att mellan 80 000 och 160 000 människor i vårt land är beroende av lugnande mediciner. Inom sjukvården finns det knappast några resurser för att ta hand om läkemedelsberoende människor som önskar få hjälp att bli av med sitt beroende och missbruk. I Stockholm finns det på S:t Görans sjukhus sex vårdplatser i det s. k. tubprojektet. Utöver dessa sex vårdplatser och den verksamhet som bedrivs av Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsberoende finns det ingen kvalificerad vård att få.

Sjukvårdshuvudmännen har inte varit okunniga om situationen, men så länge socialstyrelsen inte har kunnat enas om att ge ut råd och tillämpningsföreskrifter för vården av läkemedelsberoende så har inte heller sjukvårdshuvudmännen känt sig tvungna att göra några extra insatser för att ge vård åt de läkemedelsberoende.

Att utskottsmajoriteten i detta betänkande gör ett tillkännagivande till

regeringen om nödvändigheten av att påtala behovet av kvalificerad vård för läkemedelsberoende är ett resultat av olika motioner bl. a. från vpk. Trots att det saknas socialdemokratiska motioner i det här ärendet borde socialdemokraterna ha kunnat ställa sig bakom utskottsmajoritetens skrivning. Socialdemokraterna är väl ändå överens med oss om att det finns ett stort behov av dessa vårdplatser?

Vpk står också bakom utskottsmajoritetens beslut att ge regeringen till känna att tillgången på specialistkompetens, bl. a. inom mödra- och barnhälsovården, inte får försämrans genom en integrering i primärvården.

Att socialdemokraterna valt att i en reservation avstyrka denna skrivning kan inte tolkas på annat sätt än att socialdemokraterna inte anser att det är angeläget att kvinnor som så önskar bör ha möjlighet att konsultera en gynekolog utan att först gå till en allmänläkare. Och detsamma gäller för föräldrar som vill vända sig direkt till en barnläkare.

Om socialdemokraternas agerande skall tolkas så att de i sak inte är överens med utskottsmajoriteten, understryker det nödvändigheten av att riksdagsmajoriteten i dag på nytt uttalar att det även i framtiden skall finnas tillgång till specialistläkare inom primärvården.

Även vpk står bakom reservation 2 i betänkandet som behandlar vårdssituationen för misshandlade kvinnor och barn och även för dem som misshandlar. Reservationen avstyrks av utskottet med hänvisning till bl. a. pågående projekt. Skrivningen avslutas med att utskottet förutsätter att socialstyrelsen och andra myndigheter noga följer utvecklingen och tar de initiativ som behövs. Den formuleringen är inte ovanlig i myndighetskrivelser. Men översatt till vanligt enkelt talspråk innebär den ju att de ansvariga håller sig underrättade om hur många som misshandlas, hur svår misshandeln är och utifrån detta fattar beslut om extra insatser behövs. Då måste man ju ställa sig frågan var gränsen går, hur många som skall misshandlas och hur bristfälliga får vårdresurserna vara innan ansvariga myndigheter anser att de skall gripa in.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 2. Jag vill också tala om att vpk kommer att stödja centerns reservation 4 om behandlingscentrum för tortyroffer. I övrigt yrkar jag bifall till hemställan i betänkandet.

Anf. 135 YVONNE SANDBERG-FRIES (s):

Herr talman! Som jag sade i mitt inledningsanförande i fredags förmiddag angående frågan om läkemedel och vård för personer som missbrukar läkemedel, har vi i vår reservation sagt att vi inte ser någon anledning att tro annat än att regeringen kommer att överväga även denna fråga i samband med att den tar ställning till de olika förslag och synpunkter som läkemedelsutredningen kommer att avlämna inom kort.

Beträffande mödra- och barnhälsovård framgår mycket tydligt att såväl den socialdemokratiska gruppen i utskottet som regeringen och socialministern anser att det skall finnas tillgång till specialister inom primärvården. Jag sade i fredags att det på den punkten egentligen inte finns några delade meningar. Man måste naturligtvis organisera detta på olika sätt, eftersom verkligheten är olika i olika delar av landet. Men vi vill inte ställa upp på den misstroendeförklaring gentemot landstingen som vi menar att utskottsmajo-

ritetens skrivning ger uttryck för. Det är där skillnaden ligger.

Slutligen när det gäller misshandel av kvinnor skriver vi i betänkandet att vi är angelägna om att arbetet med dessa frågor fortsätter och inte stannar vid några engångsinsatser. Mot den bakgrunden menar vi att socialstyrelsens och andra berörda myndigheters uppgift är att se till att det verkligen inte stannar vid engångsinsatser. Det är väldigt viktigt att understryka här i dag att vi verkligen menar vad vi säger. Arbetet måste alltså fortsätta.

Anf. 136 MARGÓ INGWARDSSON (vpk):

Herr talman! Socialdemokraterna brukar emellanåt i denna kammare tala om onödiga reservationer från oppositionen. Om socialdemokraterna är överens med utskottsmajoriteten i sak när det gäller behovet av vårdplatser åt läkemedelsmissbrukare och behovet av specialister inom gynekologi och barnhälsovård inom primärvården, är det, såvitt jag förstår, helt onödigt av socialdemokraterna att reservera sig i detta ärende. Om man reserverar sig måste det väl bero på att man i grunden har en annan inställning än vad utskottsmajoriteten ger uttryck för.

Beträffande tilltro eller inte till landstingen har vi faktiskt fått lära oss under de senaste åren att den ekonomiska situationen i landstingen ibland tvingar fram besparingar. Landstingen underlåter inte av någon allmän ond vilja att ge folk vård, men ibland kan resurserna vara bristfälliga, och man har inte möjlighet att ge den vård som man önskar. Vi fruktar att det kan finnas en risk att besparingshänsyn tvingar fram en minskning av specialisterna, främst inom gynekologi och barnhälsovård i samband med integreringen i primärvården. Därför tycker vi det är viktigt och angeläget att utskottsmajoriteten i det här betänkandet faktiskt har gjort uttalanden på dessa två punkter.

Anf. 137 YVONNE SANDBERG-FRIES (s):

Herr talman! Anledningen till att vi kände oss nödsakade att reservera oss på den här punkten är att utskottsmajoriteten inte kunde acceptera följande formulering: "Utskottet uttalade vidare att det inte finns anledning att befara att mödra- och barnhälsovårdens kvalitet kommer att försämrans genom en integrering i primärvården."

Det är möjligt – jag betonar ordet "möjligt" – att det ligger mer i den formuleringen än man kan tro vid en första anblick. Vi har ju diskuterat den här frågan tidigare i kammaren, och vi vet att den diskussionen bl. a. gällt huruvida man över huvud taget skall tilltro primärvården, våra distriktssköterskor och läkare på vårdcentralerna att klara av en anständig barnhälsovård.

Är det så att man inte alls hyser den tilltron måste vi anmäla att vi har en annan uppfattning. Vi tror nämligen på primärvården. Vi tror att man där kan klara vården på ett bra sätt. Jag vet också att det på många håll i landet är så att Margó Ingwardssons kolleger i vpk ställer upp på den synen att vi skall ha en integration i primärvården och även arbetar för det.

Anf. 138 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Yvonne Sandberg-Fries senaste inlägg var intressant. Det gav belägg för just de farhågor som vi i utskottsmajoriteten har känt beträffande behovet av specialistkompetens.

Yvonne Sandberg-Fries läste upp en mening som finns i den socialdemokratiska reservationen, "att det inte finns anledning att befara att mödra- och barnhälsovårdens kvalitet kommer att försämrans genom en integrering i primärvården". Yvonne Sandberg-Fries sade också att den meningen var litet underfundig och kunde tolkas på olika sätt.

Det är alldeles riktigt. Den kan tolkas så som förmodligen är den socialdemokratiska tolkningen, att det inte skulle bli någon försämring av den gynekologiska vården om den sköttes av allmänläkare. Det är egentligen vad Yvonne Sandberg-Fries ger uttryck för, att en allmänläkare precis lika bra som en specialist kan klara av den gynekologiska vården. Det är på den punkten som vi inte är helt överens. Det är en väsentlig skillnad på de månaders utbildning som en allmänläkare har i gynekologi och de år som en specialist har.

Ju fler inlägg som Yvonne Sandberg-Fries gör i den här debatten, desto mer övertygad blir jag om nödvändigheten av uttalandet om att det även i fortsättningen skall finnas specialister tillgängliga i primärvården.

Anf. 139 YVONNE SANDBERG-FRIES (s):

Herr talman! I utskottsbetänkandet redovisas de uttalanden som utskottet har gjort tidigare och som även de socialdemokratiska ledamöterna har ställt upp på. Där sägs mycket tydligt att vi anser att det bör finnas specialistläkare inom primärvården.

Vi har också understrukit att de kvinnor som så önskar bör ha möjlighet att konsultera en gynekolog utan att först behöva gå till en allmänläkare och att detsamma gäller föräldrar som vill vända sig direkt till en barnläkare.

De uttalandena har utskottet gjort tidigare, och de upprepas nu. På de punkterna råder det inga delade meningar.

Men vi får inte heller göra ett ställningstagande som grundar sig på tron att det kommer att bli försämringar om mödra- och barnhälsovården sköts i primärvården och att vi därför känner oss nödsakade att särskilt uppmärksamma regeringen på detta. Vi tror inte och anser inte att det finns anledning att tro att det skall bli några försämringar, utan vi tror att landstingen kommer att beakta vad regeringen har sagt i sin proposition om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården och de riksdagsbeslut som vi har fattat med anledning av denna och att landstingen därför kommer att organisera den här vården på ett sådant sätt att det inte leder till försämringar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

10 § Föredrogs

utbildningsutskottets betänkanden

1986/87:22 om anslag till vuxenutbildning (prop. 1986/87:100 delvis) och

1986/87:28 om anslag på tilläggsbudget II (prop. 1986/87:109 delvis).

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

Anf. 140 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkanden nr 22 och 28 rör vuxenutbildningen och behandlar följaktligen frågor och anslag som avser kommunal vuxenutbildning, studieförbund, svenska för invandrare, folkhögskolor m. m.

En huvuduppgift för vuxenutbildningen är att minska bildnings- och utbildningsskillnader mellan olika medborgare. Den som i sin ungdom inte har fått möjlighet att tillägna sig kunskaper och färdigheter motsvarande dagens obligatoriska skola skall i stället ha den möjligheten som vuxen.

Vuxenutbildningen kan stärka människors möjligheter i arbetsliv och samhälle. Den kan ge allmän kulturell bildning, språkkunskaper och möjligheter att pröva och utveckla den egna skapande förmågan.

En allt viktigare uppgift för vuxenutbildningen är att tillgodose de utbildningsbehov som uppstår genom förändringar i arbetslivet. Den utbildning som valts under tonårens skolgång måste kanske kompletteras. Detta kommer även att gälla dem som har genomgått gymnasial utbildning.

Vuxnas behov av utbildning kommer med stor sannolikhet att öka beroende på de allt högre krav som arbetsmarknaden ställer. En berättigad fråga är därför om nuvarande utbildningsformer är de mest lämpade för att möta kommande behov av vuxenutbildning.

Vuxenutbildningen har nyligen varit föremål för utvärdering. Denna gällde emellertid huvudsakligen i vad mån vuxenutbildningsreformen hade lyckats eller inte. Reformens syfte var framför allt att utjämna utbildningsklyftor. Vad gäller framtida behov pekar utredaren på den betydelse som personalutbildningen kommer att få. I betänkandet föreslås att frågan om utbildningsfonder utreds.

Vi kan instämma i att personalutbildning kan ge viktiga bidrag till individens utveckling. Vid sidan av sådan utbildning måste det emellertid finnas möjligheter att efter eget intresse och egna planer välja utbildning, t. ex. i syfte att stärka den egna ställningen på arbetsmarknaden. Det är då viktigt att utbildningen verkligen motsvarar de krav på kvalitet som man bör ha rätt att ställa med tanke på de uppoffringar som måste göras.

I årets budgetproposition föreslår regeringen att anordnare av vuxenutbildning på olika sätt skall anpassa organisation och kursutbud till de vuxnas faktiska behov. Vi kan instämma i en sådan inriktning av vuxenutbildningen, men vi frågar oss om sådana förändringar är tillräckliga.

Regeringen aviserar en översyn av folkhögskolans verksamhet för att bedöma vilken roll den kan och bör spela i framtiden. Vi anser att man i en sådan översyn skall försöka utröna hur samtliga anordnare av vuxenutbildning bättre skall kunna anpassa sin verksamhet till kommande utbildningsbehov för de vuxna.

En översyn bör göras utifrån följande riktlinjer:

- Statsbidragen bör förändras så att de ger större möjligheter att variera utbildningsutbud och organisation.
- Åtgärder bör vidtas så att den kommunala vuxenutbildningen bättre kan motsvara de krav som bör ställas vad gäller kvalitet och resultat. Utbildningens organisation bör vara mer flexibel med hänsyn till de heterogena grupper som går i komvux.
- En utökning av antalet folkhögskolor är knappast möjlig inom den ram som kan ställas till förfogande utan att redan befintliga skolor berörs. Det bör utredas hur landstingsägda folkhögskolor kan överlåtas till de organisationer m. m. som vill starta sådan utbildning.
- Stödet till studieförbunden bör konstrueras på ett enhetligt och opartiskt sätt men ändå ge studieförbunden friare regler för organisation av sin verksamhet.
- Studiestödets utformning och regler bör utformas så att de inte styr utbud och omfattning av vuxenutbildningen.

Regeringen bör snarast göra en översyn med den inriktning som vi här har angivit. Vi beklagar att utbildningsutskottets majoritet inte har ställt upp på de önskemålen.

I budgetpropositionen föreslås att vuxenutbildningen skall ges ökade resurser samtidigt som besparingar föreslås, bl. a. på den obligatoriska skolans område. Denna prioritering är enligt vår mening oacceptabel.

Vi hade för en knapp månad sedan en debatt här i kammaren kring dessa frågor, då grundskole- och gymnasieskolebetänkandena behandlades. De motiveringar vi moderater då framförde för en annan besparingsfilosofi äger sin giltighet också i dag. Jag skall dock, herr talman, inte nu upprepa vad som då anfördes utan nöja mig med att hävda att i besparingstider måste utbildningen av den uppväxande generationen ställas före andra i och för sig angelägna utbildningsinsatser. Vi skapar annars ett ännu större behov av vuxenutbildningsinsatser i framtiden.

Vi moderater har därför lagt en rad förslag till riksdagen som syftar till att dels skapa ekonomiska förutsättningar för omprioriteringar inom utbildningssektorn till ungdomsskolans fördel, dels skapa utrymme för en nödvändig skattesänkning och dels bringa ned det alltför-höga budgetunderskottet.

Vi har försökt lägga våra besparingar så, att de viktigaste delarna av vuxenutbildningen skyddas i så stor utsträckning som möjligt. Exempelvis anser vi moderater att det anslag som utgår till vissa organisationer, bl. a. löntagarorganisationernas, centrala kursverksamhet bör avvecklas. Organisationerna bör själva svara för sina kostnader. Det har de förvisso råd med. Vi finner det oriktigt och orimligt att man, samtidigt som man gör stora besparingar på ungdomsskolan, subventionerar organisationernas verksamhet.

På den kommunala vuxenutbildningens område föreslår vi att anslaget skall ligga kvar på innevarande budgetårs nivå. Det innebär en besparing på drygt 44 milj. kr. av ett anslag som omfattar drygt 1 044 milj. kr. Vi anser att av komvux olika verksamhetsområden skall grundvux och möjligheten att skaffa sig grundskolekompetens prioriteras. Vi anser också att regeringen

bör ha möjligheter att föreskriva om viss avgiftsfinansiering. Ett sådant alternativ kan enligt moderata samlingspartiets mening vara lämpligt för att kunna erbjuda utbildningar som annars inte skulle kunna komma till stånd.

När det gäller studieförbunden har vi lagt våra besparingar så, att de huvudsakligen syftar till att minska statens styrning av studieförbundens verksamhet och till att skapa jämförbara villkor för studieförbunden att arbeta under.

Riksdagen styr indirekt studieförbundens utbud av studiecirklar genom att tilläggsbidrag utgår förutom till studiecirklar i glesbygd, studiecirklar i hemspråk samt cirklar med handikappade deltagare även till studiecirklar i samhällsinriktade ämnen, svenska och matematik. Vi anser denna styrning felaktig. Vi föreslår därför att samtliga tilläggsbidrag dras in utom de som berör cirklar med handikappade deltagare, glesbygds- och hemspråkscirklar. Besparingen beräknar vi till 51 milj. kr.

Regeringen vill öka antalet bidragstimmar och höja det högre schablonbidraget till en sammanlagd kostnad av drygt 25,5 milj. kr. Vi föreslår att anslaget Bidrag till studiecirklar hålls på samma nivå som innevarande budgetår. Dessutom föreslår vi moderater att bidraget till uppsökande verksamhet slopas och att bidraget till kulturverksamhet minskas.

Sammanlagt föreslår vi att bidragen till studieförbunden minskas med drygt 113,5 milj. kr. jämfört med regeringens förslag.

När det gäller undervisning för invandrare i svenska språket föreslår regeringen en höjning av schablonbidragen. Vi föreslår att dessa skall ligga kvar på nuvarande nivå.

Folkhögskolorna föreslås av regeringen få ett med drygt 18 milj. kr. höjt anslag. Vi moderater anser att ett ökat ansvarstagande från huvudmännens sida är rimligt och föreslår att anslaget bibehålls oförändrat.

Herr talman! Det är många reservationer fogade till de betänkanden vi nu behandlar. Jag skall inte ta upp alla till debatt, men några frågor måste jag ändå beröra.

Vi moderater har under ett flertal år tagit upp frågan om kommunernas möjlighet att anordna utbildning inom komvux rām när det gäller ämnen med litet deltagarantal. Det rör framför allt undervisning i tekniska ämnen. Vi har anvisat olika modeller för hur detta borde kunna lösas. Det gläder oss oerhört att utbildningsministern i årets budgetproposition kommit med sådana förslag att våra syften kunnat tillgodoses. Utskottet har enhälligt gått på regeringens förslag. Det lönar sig tydligen, herr talman, att konsekvent driva de frågor man tror på.

I övrigt vill jag beträffande komvux uppehålla mig en stund vid två frågor. Först behovet av en mer flexibel tillämpning av regler vid studier inom grundutbildningen för vuxna. Det gäller både vid gränsdragningen för när heltidsstudier får bedrivas och gränsen för hur många timmar som skall anses vara deltidstudier. Utskottets majoritet framhårdar i uppfattningen att deltid är högst 15 timmar. Med den bestämmelsen skapas svårigheter för elever med skiftarbete och för dem som har problem med att få tjänstledighet för endast 15 timmar. Vi moderater anser, liksom de socialdemokratiska motionärerna Doris Håvik, Lena Öhrsvik och Ingegerd Elm, att begreppet deltid skall innebära högst 20 timmar per vecka. En tillämpning av mer

flexibla regler ryms inom berörda anslag och ger studieintresserade elever möjlighet att snabbare klara sina studier.

Herr talman! Vi moderater anser liksom folkpartiet att det beslut som riksdagen fattade för några år sedan, att den femgradiga betygsskalan vid grundskolestudier skulle ersättas med betygen godkänd eller icke godkänd, var ett dåligt beslut. Den nya ordningen har inneburit att kraven för betyget godkänd tenderat till att sättas mycket lågt. Informationen till den studerande och eventuella avnämare blir därigenom mycket trubbig och inte sällan direkt missvisande. Systemet innebär också att en särskild kvotgrupp måste finnas för de elever som önskar läsa vidare i gymnasieskolan. Det mesta talar alltså för ett återinförande av den femgradiga betygsskalan i grundskolekurser inom komvux, så att denna skolförhållande och grundskolan blir likvärdiga i detta avseende:

Slutligen, herr talman, några ord om utskottsbetänkande nr 28.

Regeringen föreslår i sin tilläggsbudget II att medel beviljas för en studiekampanj för invandrare inför valet 1988 inom studieförbundens ram. Syftet att aktivera invandrare med rösträtt att i större utsträckning än vad som nu är fallet delta i våra allmänna val är i allra högsta grad vällovligt.

Vi moderater anser dock att det är de politiska partierna som skall ge information till invandrarna inför valet 1988 i avsikt att stimulera deras valdeltagande, och inte studieförbunden. Förslaget bör sålunda avslås. Vi ställer oss också tveksamma för att inte säga avvisande till den utformning förslaget i övrigt har fått.

De 10 miljoner som föreslås skall utgå som ett förskott till studieförbunden och av SÖ fördelas mellan studieförbunden med utgångspunkt i de relativa andelar som studieförbunden redovisat under huvudämnesgruppen "Samhällsvetenskap, information" under de tre senaste redovisningsåren.

En sådan fördelningsprincip är enligt vårt synsätt helt oacceptabel. Det finns ingenting som säger att detta system är det rimligaste, bästa eller rättvisaste. Bakgrunden kan, som jag ser det, endast vara att gynna ett rörelsen närstående studieförbund. Dessutom, varför skall bidraget utgå som förskott? Är det inte rimligare att man också här följer principen att bidrag får rekvideras efter redovisning av den verksamhet man har haft?

Tills sist, herr talman, yrkar jag med det anförda bifall till de reservationer i utbildningsutskottets betänkanden 22 och 28 som de moderata utskottsledamöterna står bakom.

Anf. 141 CARL-JOHAN WILSON (fp):

Herr talman! Utgångsläget för folkpartiets granskning av regeringens budgetförslag på utbildningsområdet har varit att söka finansiera en större satsning på ungdomsskolan.

Man kan konstatera att regeringen i budgetpropositionen har föreslagit en sänkning av anslaget till ungdomsskolan, medan vuxenutbildningen gått relativt "skadeslös" genom budgeten. Folkpartiet anser att vuxenutbildningen skall stödjas på ett sätt som visar att vi vill minska utbildningsklyftorna mellan generationerna och ge goda möjligheter till återkommande utbildning i ett s. k. livslångt lärande.

Om statens finanser är sådana att man måste minska på utgifterna till

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

utbildningsområdet, kan vi inte gilla att besparingar enbart görs på ungdomsskolans område. Därför har vi föreslagit att en ökad satsning på ungdomsskolan finansieras med motsvarande minskning för olika delar av vuxenutbildningen. Den ambitionen redovisas i folkpartiets motioner och den följs upp i reservationer till de i dag aktuella betänkandena från utbildningsutskottet.

Folkpartiet föreslår att statens anslag till kommunal vuxenutbildning minskas med 153,3 milj. kr. i förhållande till regeringens förslag. Kommunal vuxenutbildning har – enligt min uppfattning – inte lyckats redovisa ett sådant resultat som man en gång förutspådde när verksamheten etablerades. Minskningen för kommunal vuxenutbildning skall ej drabba grundutbildning för vuxna.

Folkpartiet tycker att det behövs en försöksverksamhet för kommunal vuxenutbildning, så att några kommuner kan pröva nya vägar på ett relativt okonventionellt sätt. Det känns litet snopet, att folkpartiet inte fick stöd från något annat parti med något så okontroversiellt som en enkel försöksverksamhet.

I reservation nr 15 föreslår folkpartiet besparingar på bidragen till studieförbunden med 83,83 milj. kr. Det här känns smärtsamt för varje s. k. folkbildare. Folkpartiet anser dock att även studieförbunden skall vara med och betala den av oss föreslagna satsningen på ungdomsskolan. Vi tror att studieförbundens möjligheter att göra ovärderliga insatser för demokrati och gemenskap skall vara acceptabla, även om vårt förslag skulle "drabba" dem.

I det statsfinansiella läget – som man brukar säga – är det också värdefullt att studieförbunden söker nya vägar för finansiering av en del av sin verksamhet. Jag tänker då bl. a. på s. k. uppdragsutbildning av olika slag. Den som tror på studieförbundens förmåga bör vara beredd att använda sin kreativitet i nya folkbildningsuppgifter. Det är inget förvånande i att 1980- och 1990-talens bildningsverksamhet har inslag som inte fanns tidigare.

I reservation nr 21 önskar Lars Leijonborg och Kerstin Keen en översyn av reglerna för s. k. glesbygdssöd till studiecirklar. Jag är besviken över att det i utbildningsutskottet inte gick att få majoritet för det förslaget. Glesbygdssödet skall ge möjlighet att bedriva studiecirkelverksamhet i bygder där det är långt mellan deltagarna och lämpliga cirkelledare.

Reservation nr 21 stöder en motion av Kenth Skårvik. Han tycker att det också är en sorts glesbygdproblem att det inte finns broar mellan öar i skärgårdar eller att färjor inte går så att det passar för studiecirklar på kvällstid. Jag tycker att det åtminstone skulle vara så lätt att förstå Kenth Skårviks synpunkter, att man kan kosta på sig en liten utredning i ärendet.

Så några ord om folkhögskolor. Regeringen föreslår att nya folkhögskolor får starta, men de får inga "nya" pengar i form av s. k. elevveckor på annat sätt än att antalet elevveckor minskar för andra folkhögskolor. Det tycker folkpartiet är fel. Om nya folkhögskolor får starta, bör de också få resurser som inte går ut över de andra folkhögskolorna.

På tal om folkhögskolor vill jag också markera att jag tycker att det är konstigt att regeringen inte vill tillåta att en ny katolsk folkhögskola startas. Regeringen ger däremot tillstånd till en folkhögskola, som ligger regeringspartiet nära. Det är en sorts "organisationsprotektionism" som jag känner mig illa berörd inför. Jag önskar att man inte skulle få anledning att påstå att

socialdemokrater bara vill gynna sin egen korporation.

Ibland blir man förstas förvånad över att socialdemokrater *inte* stöder de sina. Det gäller t. ex. den motion som ligger till grund för reservation nr 5 av moderater och folkpartister. Doris Håvik – socialdemokrat och ordförande i socialförsäkringsutskottet – föreslår i motion 1986/87:Ub255 tillsammans med Lena Öhrsvik och Ingegerd Elm – också socialdemokrater – att man skall förbättra reglerna för grundvuxstudier, grundutbildning för vuxna.

De regler som nu gäller försvårar för deltid- och skiftarbetande att delta. Reglerna missgynnar också dem som vill satsa på att snabbt bli färdiga med utbildningen. Doris Håvik har som ordförande i socialförsäkringsutskottet god insikt i studiesociala frågor. Hon förordar bl. a. större flexibilitet i reglerna för grundvuxstudier och att termen deltidstudier får användas för studier upp till 20 timmar i veckan. Nu får man bara kalla det deltidstudier om det är högst 15 timmar i veckan.

Det är beklagligt att ett klokt förslag från en socialdemokrat *inte* får stöd av fler än moderater och folkpartister. En poäng med Doris Håviks förslag är också att det *inte* skulle kosta mer pengar än med nuvarande regler.

I betänkande UbU 28 behandlas regeringens förslag om en särskild studiekampanj för invandrare inför valet år 1988.

Folkpartiet anser att det är bra med en ökad satsning på information till invandrare. Vi tycker dock att det är de politiska partiernas uppgift att ansvara för detta.

Därför yrkar vi avslag på proposition 1986/87:109 och önskar att regeringen återkommer till riksdagen med förslag om stöd till partierna för information till invandrare inför valet. Vi förutsätter att de politiska partierna utnyttjar "sina" studieförbund för sådan information till invandrare. Ansvaret för informationen bör dock ligga på partierna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga reservationerna som stöds av folkpartiet i betänkandena UbU 1986/87:22 och 28.

Anf. 142 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Låt mig börja med några inledande principiella synpunkter på vuxenutbildningen. De senaste årens utveckling när det gäller vuxenutbildningsområdet, med en gymnasieskola för alla, med förnyelsefonder, med en ökad satsning på personalutbildning av olika slag, med den nya företeelsen uppdragsutbildning etc., har naturligtvis skapat vissa nya förutsättningar för vuxenutbildningen. Jag tycker emellertid att såväl socialdemokrater som moderater och folkpartister har en övertro på effekterna av dessa nya inslag. De tar gärna detta till intäkt för att visa en viss återhållsamhet och för att göra besparingar.

Nu är verkligheten litet annorlunda. Fortfarande är det många som ställs utanför gymnasieskolan – under det år som har gått har många ställts utanför. Fortfarande finns det många lågutbildade ute i arbetslivet. Fortfarande kommer det många invandrare till Sverige med låg eller i vissa fall ingen utbildning alls. Jag såg härömdagen en uppgift om att 18 % av de vuxna invandrarna helt saknar skolutbildning, med de anspråk som det ställer på dels naturligtvis svenskundervisning, dels också grundvux, komvux och arbetsmarknadsutbildning.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

Det sägs ibland att arbetsgivarna anordnar så mycket utbildning att en del av vuxenutbildningsbehovet skulle klaras den vägen. Det är visserligen sant, men dessa utbildningsinsatser slår ganska snett. Bara 14 % av utbildning som anordnas av arbetsgivare når LO:s medlemmar. Däremot når den 41 % av SACO-SR:s medlemmar.

Drygt en och en halv miljon av dem som i dag är förvärvsarbetande har enbart grundskola eller folkskola. När man tittar på hur de olika utbildningsinsatserna når människor kan man konstatera att vuxenutbildningsinsatser av olika slag når förhållandevis dubbelt så många i tätort som i glesbygd.

Uppdragsutbildning, som många återoppar, når inte dem som är hemarbete, inte egenföretagare, inte dem som är arbetslösa. Studieförbunden, som är bäst – vilket utredningar har visat – på att nå dem som har låg utbildning, får allt sämre resurser.

År 1981 fick vi ett nytt statsbidragssystem för studieförbunden. En enkel jämförelse när det gäller värdet av bidragen ger vid handen att om man i dag skulle få ett statsbidrag som var lika mycket värt som det man fick 1981, så behövde bidraget per studietimme öka med 30 kr. – och regeringen föreslår 3 kr. Detta leder många gånger till att studieförbunden i högre grad tvingas ta betalt för sin verksamhet, och det leder dem också in på ökade andelar av uppdragsutbildning. Många av studieförbunden har dålig ekonomi. Ett av de större var mycket illa ute för kort tid sedan, och man har där gjort hedervärda insatser för att försöka rekonstruera sin verksamhet. Det jag nu säger skall inte på något sätt uppfattas som kritik mot studieförbundet i fråga utan som ett exempel på hur utvecklingen kan gå:

När man skall göra denna ekonomiska rekonstruktion säger man att nu skall vi satsa på områden som personal- och yrkesutbildning, och vi skall inrikta oss på ämnen som ADB, språk, ekonomi och teknik – ämnen som samlar många deltagare och därmed kan ge vinst. Inom det fackliga området skall man koncentrera sig på sådan utbildning som samlar många deltagare från olika förbund – grundläggande medlemsutbildning, kurser i arbetsrätt, arbetsmiljö och data. Man måste dessutom lära sig att ta ordentligt betalt av medlemsförbundet. Detta gäller även konsultinsatser.

Man vill också satsa på ungdomar och deras intresse och behov av aktiviteter. Det skall man bl. a. göra genom att erbjuda musik, dans och teater – åtminstone på orter där detta är lönsamt.

När det gäller kultur och fritid skall man inrikta sig på vissa bestämda områden. Man skall sälja kultur- och fritidspaket till företagen. Detta, anser man, kommer att bli en lönsam framtidsbransch.

Det här är en liten beskrivning av hur ett studieförbund kan resonera i dag. Jag måste för min del säga att jag tycker att det är en mycket oroande utveckling.

Detta är ett av skälen till att vi i centermotionen – och i den reservation som vi följer upp med – begär ett mycket markerat uttalande från riksdagen, att det inte är på det här viset som vi vill ha utvecklingen inom vuxenutbildningsområdet och inom studieförbundens verksamhetsområde.

Men utskottsmajoriteten avfärdar dessa bekymmer ganska lättvindigt och säger att det är självklart att man skall satsa på dem som har de sämsta

resurserna. Därutöver är man inte beredd att ge några pekpinningar till kommunerna eller studieförbunden.

Då måste jag fråga Ingvar Johnsson om inte han också känner sig oroad av den här utvecklingen. Det är faktiskt så, att utbildningsklyftan ökar i socialdemokraternas Sverige. Den ökar mellan individer, och den ökar mellan olika regioner i landet. Den ökar i grundskolan, i gymnasieskolan, i vuxenutbildningen och i högskolan – där vi har bekymmer med den sociala snedrekryteringen. Och alltid, vilket utbildningsområde man än talar om, är det de sämst ställda i samhället som drabbas värst.

Jag återkommer till min fråga. Ingvar Johnsson: Är inte detta ett oroande tecken? Är det förenligt med socialdemokratisk ideologi att det alltid är de sämst ställda som drabbas när någonting på det här sättet försämras?

Att moderater och folkpartister inte är oroade framgår ju alldeles tydligt av deras motioner. I en moderat reservation föreslås följande skrivning – och det står man alltså fortfarande för i dag: "Enligt utskottets mening bör en besparing göras på bidragen till vuxenutbildning i syfte att frigöra medel att användas i ungdomsskolan."

Jag tror att ungdomsskolan betackar sig för den sortens hjälp. De besparingar som moderaterna nu har gjort på vuxenutbildningen resulterar så småningom i att ungdomsskolan får 445 milj. kr. mindre än vad regeringen föreslår. Moderater, och för all del också folkpartister, yrkade faktiskt i debatten om ungdomsskolan bifall till de besparingsförslag som regeringen redan hade gått ifrån och dessutom till egna besparingsförslag, 445 milj. kr. i minus för ungdomsskolan, Göran Allmér, det är sannerligen inte mycket att skryta med!

Så gör moderaterna ett stort nummer av att de vill ha möjlighet till fyrtimmarssammankomster i vissa studiecirkel och att man borde ha några timmar ytterligare när det gäller deltidsstudier i grundvux. Det är ungefär vad moderaterna har att komma med. Man kan ställa dessa förslag mot de andra moderata förslagen, där man säger nej till 25 000 högschablontimmar i statsbidragssystemet, nej till en ökning av schablonbidraget med 3 kr., nej till en ökning på 44 milj. kr. till komvux, nej till tilläggsbidragen, som enligt Göran Allmér själv kan värderas till 51 milj. kr. och nej till 30 milj. kr. till kultur i studieförbunden. Det är kultur som i huvudsak kommer till uttryck i glesbygd, på regional och lokal nivå i landet. Man säger nej till 18 milj. kr. till folkhögskolan. Detta skall alltså ställas emot de fyra timmarna i studiecirkelarna och deltidsstudier i grundvux. Det är moderaternas bidrag till vuxenutbildningen i Sverige.

Nu är för all del folkpartiet inte särskilt mycket bättre. 154 milj. kr. vill man ta från komvux. Jag måste fråga Carl-Johan Wilson vad han menar med att säga att komvux inte har redovisat sådana resultat att det finns anledning att satsa dessa pengar där. Det kräver faktiskt en förklaring. Vad menar Carl-Johan Wilson med det påståendet?

Folkpartiet tar 84 milj. kr. från studieförbunden, men däremot är man beredd att satsa några miljoner kronor på en ny katolsk folkhögskola. Inte heller folkpartiet får några pengar över till ungdomsskolan, vilket man låter påskina. Visserligen gjordes ett ordentligt tillägg på den undervisningsbundna delen av förstärkningsresursen, men som jag sade förut hade man yrkat

bifall till regeringens tidigare besparingsförslag. När man räknar plus och minus, Carl-Johan Wilson, är denna fantastiska satsning på ungdomsskolan ett minus på 50 milj. kr. Det är sannerligen inte mycket att yvas över och i varje fall inte något att ta som försvar för att man gör stora ingrepp i vuxenutbildningen.

Carl-Johan Wilson har, som han själv påpekade, en gedigen bakgrund i ett studieförbund och måste väl känna detta som rätt besvärande. Är det ett uttryck för ett slags folkpartistisk eller liberal prioritering att göra på detta sätt? Vilken vuxenutbildningsideologi är det som motiverar detta?

Carl-Johan Wilson säger att det är rimligt att också studieförbunden deltar i besparingarna. Jag är alldeles säker på att Carl-Johan Wilson och folkpartiet känner till att folkbildningsförbundet relativt nyligen har redovisat att den ekonomiska situationen för studieförbunden totalt i Sverige visar ett underskott på ungefär 100 milj. kr. Jag tror nog att de känner att de deltar i besparingarna. Nä, detta kan man klara med litet kreativitet, säger Carl-Johan Wilson, och jag tror att många studieförbund gärna skulle vilja veta vilka goda tips Carl-Johan Wilson har att komma med. Är det kanske det som alltemellanåt dyker upp att det för studieförbunden, utöver den intensiva kostnadsjakt som de redan bedriver, bara återstår att höja deltagaravgifterna? Då är risken uppenbar att studieförbunden tvingas in på en kurs, som får mer kommersiell prägel och inriktas mot en verksamhet som i första hand utnyttjas av de mer resursstarka och bättre gynnade grupperna i samhället. Det var egentligen exakt vad jag påpekade med redovisningen av hur ett av studieförbunden resonerar. Jag är rädd för att om Carl-Johan Wilson och hans gelikar finge hållas skulle många studieförbund tvingas resonera på det sättet.

När det gäller grundvux och deltidstudier gör sig reservanterna skyldiga till ett icke korrekt påstående, när de i sin reservation säger att utskottsmajoriteten anser att termen deltid skall innebära högst 20 timmar per vecka. Det är inte sant, Göran Allmér och Carl-Johan Wilson. Vi har påvisat att det finns möjligheter till en betydande flexibilitet när det gäller vad som är deltidstudier. Det har riksdagen redan tidigare klart uttalat.

I de förordningar som gäller den här verksamheten sägs det att skolstyrelsen för viss studerande kan besluta att studierna skall omfatta mer än 15 lektioner i veckan under förutsättning att den studerande bedöms kunna effektivt tillgodogöra sig undervisningen i en sådan omfattning. Detta pekar utskottsmajoriteten på. Vi säger också att det finns en flexibilitet i systemet.

I skolöverstyrelsens anvisningar sägs dessutom att deltidundervisningen skall anpassas till deltagarnas individuella förutsättningar. Ett riktvärde för undervisning på deltid på i genomsnitt 15–16 undervisningstimmar per vecka bör kunna användas vid planeringen. En avvikelse från detta riktvärde på upp till 5 undervisningstimmar per vecka kan vara rimligt om elevgruppens sammansättning särskilt motiverar detta. Det är vad vi pekar på när vi talar om den flexibilitet som redan är möjlig och om skolstyrelsens möjligheter att fatta beslut.

Vad reservanterna däremot inte har uppmärksammat – och det är egentligen problemet i sammanhanget – är att det finns en gammal förordning, som styr bidragsgivningen när det gäller timersättningen. I den

förordningen heter det att timersättning lämnas för studietid på mer än 15 timmar per vecka under högst 5 månader av studietiden. Det är där problemet ligger, men det har reservanterna inte alls uppmärksammat.

Jag skulle vilja vända mig till Ingvar Johnsson och höra om vi inte genom ett klart ställningstagande här i debatten på något sätt skulle kunna åtgärda detta. Om majoriteten i det här fallet, Ingvar Johnsson, ger oss rätt i att de här förordningarna strider mot varandra och att det är den senare förordningen och skolöverstyrelsens anvisningar som skall gälla, bör det vara ganska enkelt för regeringen att justera den gamla förordningen från 1976 och se till att det blir överensstämmelse mellan den förordning som styr antalet timmar och den som styr timersättningen – det måste ju ändå vara i allas intresse att det blir så.

När det gäller det högre schablonbidraget har jag redan pekat på att det rimligen borde höjas med åtminstone 30 kr., om man skulle återställa det till 1981 års värde. Inte heller vi har ansett det vara möjligt, men vi menar att de 3 kr. som regeringen vill höja det med inte ens medger att bidraget följer kostnadsutvecklingen. Vi föreslår därför att det höjs med 6 kr. per timme.

När det gäller bidraget till kulturverksamheten, som moderaterna vill stjälta 30 milj. kr. av, föreslår vi en höjning med 5 milj. kr. – vi anser den lokala kulturen vara så viktig.

När det gäller folkhögskolan har vi den uppfattningen att i den mån man tillåter nya folkhögskolor måste timramen eller antalet elevveckor vidgas för att man inte skall inkräkta på de redan befintliga folkhögskolornas utrymme. Vi tycker också att det är rimligt att man ger ett tillskott av elevveckor för att ge möjlighet också för de små folkhögskolor som kommit till under 1980-talet att utvecklas på ett rimligt sätt.

Till sist några ord om studiekampanjen. Vi har inte några invändningar mot att man anvisar pengarna till den, men vi tycker att det hade varit rimligt att det senast tillkomna studieförbundet, idrottsrörelsens studieförbund SISU, hade blivit delaktigt i verksamheten. Det går inte med de bidragsnormer som man nu använder. Vi tycker att man borde göra ett undantag för SISU för att också det förbundet skulle kunna komma med.

Vi har haft anledning att till utbildningsutskottets betänkande 1986/87:22 foga ett särskilt yttrande om svenskundervisning för vuxna invandrare. I det konstaterar vi vad alla så väl vet, nämligen att resurserna inte på långt när räcker till för invandrarundervisningen. Nu skall jag inte uppta tiden med ytterligare diskussion om detta, eftersom vi får anledning att återkomma till den frågan. Jag tror att vi i utskottet är på god väg att lösa de akuta problem som i dag gör att det är bekymmer med att placera ut flyktingar på avsett sätt. Kommunerna har också bekymmer med att bedriva den svenskundervisning som de är skyldiga att tillhandahålla invandrare och som dessa har laglig rätt att få.

Den frågan, herr talman, kommer vi som sagt att lösa i särskild ordning, och därmed yrkar jag bifall till de reservationer som har undertecknats av centerledamöterna i utskottet.

Anf. 143 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Larz Johanson riktade som vanligt viss kritik mot oss moderater och denna gång också mot folkpartiet för att vi har en given besparingsfilosofi. Jag förstår faktiskt Larz Johansson i detta fall – centern känner ju inget som helst ansvar för statens finanser eller för samhälls-ekonomi. Han har inte i något sammanhang öppet och konkret redovisat hur centern vill finansiera sina påplussningar på praktiskt taget varje anslag inom utbildningsdepartementets område.

Det är något som vi moderater konsekvent gör. Vi har också talat om hur vår besparingsfilosofi ser ut. Det finns ingen anledning att på nytt dra upp den debatt som vi förde för ungefär en månad sedan, då vi debatterade ungdomsskolan. Dessutom har jag inte uppgifterna tillgängliga och kan därför inte bemöta Larz Johanssons påståenden. Det är väl ändå ställt utom allt tvivel, Larz Johansson, att vi moderater – om jag nu inte minns fel – satsade ca 165 milj. kr. mer än vad regeringen hade föreslagit till grundskolan. Vi satsade också betydande medel på gymnasieskolan. Moderata samlingspartiet var det parti som hade motionerat om en ökning av gymnasieskolans direktram och även ställt yrkanden om en ökning av den lilla ramen. Vi föreslog också hur denna ökning skulle finansieras.

Anf. 144 CARL-JOHAN WILSON (fp) replik:

Herr talman! Larz Johansson ställde några frågor till mig. En del av dem menade han säkert inte att jag skulle besvara, men några skall jag svara på. Larz Johansson undrade hur jag kunde påstå att den kommunala vuxenutbildningen inte hade nått de mål som en gång uppsattes. Det var väl en retorisk fråga – Larz Johansson känner ju mycket väl till svaret på den. De utredningar som har gjorts om kommunal vuxenutbildning visar att man inte har lyckats vända sig till de avsedda grupperna. Vidare har avhoppet från kurserna varit mycket större än man hade räknat med. En del kursverksamhet riktar sig också till så exklusiva grupper att dessa gott väl själva kunde betala för utbildningen.

Poängen med vår idé om kommunal vuxenutbildning är att försöksverksamhet skall bedrivas. Om de utbildningsansvariga känner på sig att de inte har lyckats så väl kan de åtminstone kosta på sig en sådan. Jag tror inte att Larz Johansson gav sitt stöd åt den idén.

Visst är det smärtsamt för mig som har arbetat med folkbildning under en stor del av mitt liv att den situationen har uppstått att även studieförbunden måste drabbas av minskade anslag. Det är riktigt, som Larz Johansson sade, att de sannerligen har fått känna av minskade anslag tidigare. Det avgörande för folkpartiets ställningstagande i detta läge var att vi inte kunde acceptera att ungdomsskolan skulle drabbas av en relativt stor nedskärning, medan studieförbunden och kommunal vuxenutbildning skulle gå relativt skadeslösa.

De beräkningar som Larz Johansson redovisar med triumfatorisk glädje har jag inte kunnat kontrollera, och därför vill jag inte bemöta dem. Men de ursprungliga beräkningar som vi gjorde visade inte det resultat som Larz Johansson angav här.

Sedan drev Larz Johansson litet grand med mig för att jag talade om

studieförbundens kreativitet. Jag tycker att man skall vara litet försiktig med att ta till spydigheter gentemot sådana grupper som jag talar för. Om man inte kan hålla med om att studieförbundens folk besitter en kreativitet som gör att de kan lösa problem på nya sätt, skall man inte gå upp i en debatt om studieförbunden.

Jag har mycket stor tilltro till studieförbundens förmåga. Jag tror att det där finns krafter, vilket Larz Johansson tydligen inte känner till, som kan finna vägar att rädda situationen för vuxenutbildningen på ett nytt sätt. Det är dessa jag hoppas skall få tid att arbeta.

Anf. 145 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Först till Göran Allmér. Jag har naturligtvis ingenting emot att ni redovisar era besparingar, men ni skall göra det på ett ärligt sätt och inte fara med osanning, varken i debatten eller i reservationer, för det är de facto vad ni gör.

Och att sedan komma och påstå att vi inte tar något ansvar, att vi inte finansierar våra förslag! Göran Allmér vet att också det är ett osant påstående. Vi har lagt fram en alternativ budget, precis som alla andra partier, där vi redovisar utgifter och inkomster. Våra förslag innebär inte lika stora besparingar som moderaternas, men det är ändå något litet bättre än de som regeringen har lagt fram. Så nog är våra förslag finansierade.

Det som möjligen kan sägas vara konsekvent i Göran Allmér's och moderaternas förslag är att man i debatten hela tiden far med osanning. När man sedan får siffrorna påpekade för sig, säger man att dem har man inte tillgängliga, dem kommer man inte ihåg. Jag skall friska upp minnet på Göran Allmér, eftersom han trodde att resultatet var annorlunda.

På det anslag som tidigare hette SÅS och som numera heter SIS sparar moderaterna 345 milj. kr. De plussar på 96 miljoner på den särskilda undervisningen. De plussar på 101 miljoner på förstärkningsresursen men drar bort 71 miljoner från den andra delen av förstärkningsresursen. Moderaterna tar 25 miljoner från den samlade skoldagen, 16 miljoner från utvecklingsarbetet på mellanstadiet, 6 miljoner från länskolnämnderna och 14,4 miljoner från regional skolutveckling. De tar vidare 8,5 miljoner från SIL och drygt 57 miljoner från hemspråksundervisningen. De tar 108 miljoner från gymnasieskolan.

Då blir det faktiskt, Göran Allmér, ett minus på 445 milj. kr. Sedan är det sant att man lägger på platser på gymnasieskolan, men i den moderata reservationen finansieras den utgiftsökningen genom anslaget för ungdomsuppföljning. Det är siffrorna, Göran Allmér.

Jag kan göra samma beskrivning för Carl-Johan Wilson och då mycket enkelt leda i bevis att ni kommer till ett minus på ungdomsskolan. Då är det som sagt inte särskilt mycket till försvar som ni har att komma med, om ni använder det som argument för att göra besparingar på komvux.

Sedan är det faktiskt så, Carl-Johan Wilson, att jag raljerade inte. Men om man går ut till studieförbunden, som sitter med ett minus på 100 milj. kr. och som har fått vidkännas att deras anslag har urholkats per timme i fast penningvärde med 30 kr. sedan 1981, när en folkpartistisk minister lade förslaget, är det klart att de inte blir särskilt uppmuntrade av att höra: Men ni kan väl vara litet kreativa!

Jag tror och vet att de är kreativa, men de behöver också resurser, och det tror jag att Carl-Johan Wilson begriper.

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

Anf. 146 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Larz Johansson säger att vi moderater skall redovisa våra förslag på ett ärligt sätt och inte fara med osanning. Jag tycker faktiskt att detta är ett ganska oförskämt påstående. Har vi inte på ett ärligt sätt, Larz Johansson, redovisat – det framgår ju fullständigt klart av våra reservationer och våra motioner – vad det är vi vill spara på och hur vi finansierar våra olika satsningar?

Det var mycket intressant att höra Larz Johanssons uppräknning av de besparingar som moderata samlingspartiet har föreslagit, t. ex. på ungdomsskolan. Men tänk, om Larz Johansson skulle bekväma sig till att på samma punktvisa och riktiga sätt redovisa hur centerpartiet verkligen finansierar det man vill lägga till! Där nöjer sig Larz Johansson med mycket svepande förklaringar: Alla vet ju att centern har en totalfinansiering av detta. Jag tycker att Larz Johansson skall använda sin nästa replik till att verkligen redovisa vad denna totalfinansiering innebär just för utbildningssektorns del. Inte annat än vad jag vet finansierar centern till övervägande del det man lägger på olika håll och kanter genom att sälja ut statliga företag, och det är ett sätt jag inte kan acceptera för finansiering.

Anf. 147 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vidhåller mitt påstående, Göran Allmér, att om man i ena ögonblicket säger att man gör stora besparingar på ett område för att kunna satsa på ett annat och sedan inte satsar på detta andra område utan där gör ännu större besparingar, då far man med osanning, då försöker man att vilseleda människor.

När regeringen hade presenterat sina besparingsförslag här i januari gav moderata samlingspartiet och också folkpartiet ett intryck av att de med sina besparingar som de gjorde på annat ställe skulle stoppa regeringens besparingsförslag för grundskolan, men när regeringen sedan delvis går ifrån de förslagen yrkar moderater och folkpartister här i riksdagen bifall till regeringens besparingsförslag. Detta menar jag, Göran Allmér, är att försöka att vilseleda. Det är inte ett korrekt sätt att beskriva den politik man står för.

Jag tänker inte, Göran Allmér, falla i den gropan att jag här skulle ställa det ena anslaget emot det andra. I vårt budgetalternativ har vi, som jag sade, besparingar, inkomstförstärkningar och utgiftsökningar, men om vi gör en besparing, låt oss säga på bostadssektorn, ställer vi inte det anslaget mot utgifter för skolan, utan alla anslag står emot varandra. Det som är intressant är slutresultatet när man summerar plus och minus. Så länge det resultatet blir tillfredsställande, dvs. t. o. m. bättre än regeringens budgetalternativ, tycker vi faktiskt att vi har våra förslag finansierade. Så enkelt är det. Göran Allmér.

Faktum kvarstår att alla de här stora besparingarna gäller för den kommunala vuxenutbildningen, för folkbildningen och för ungdomsskolan, såväl grundskolan som gymnasieskolan. Då kan man inte säga att man gör besparingar för att finansiera en satsning som i realiteten har uteblivit.

Andre vice talmannen anmälde att Göran Allmér anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

Anf. 148 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Med stort nöje och stor behållning har jag lyssnat till den långa borgerliga trätan. Man kan verkligen undra hur utbildningspolitiken skulle se ut i en, låt vara osannolik men dock inte helt otänkbar kommande borgerlig samlingsregering. Jag skulle väl inte vara så väldigt orolig, om Larz Johansson där fick ange tonen, men de rådande styrkeförhållandena inom borgerligheten tyder inte på att så skulle bli fallet. Men så här illa skall det väl ändå inte gå.

Herr talman! Den sociala och regionala snedrekryteringen till den högre utbildningen blir allt värre. Allt färre arbetarungdomar söker sig till högre utbildning. Bara en liten minoritet av den s. k. socialgrupp 3 går vidare till högskolan. Det här kan man läsa sig till i en nyutkommen rapport av forskarna Sven-Eric Reuterberg och Allan Svensson. Deras forskningsresultat är åtminstone för oss i vpk alarmerande och bekräftas ytterligare av andra undersökningar.

De eländiga förhållandena på studiemedelområdet är naturligtvis en avgörande orsak till dessa missförhållanden, klassklyftorna i stort i samhället en annan. För oss är det självklart att man måste sätta in en rad effektiva motmedel mot den här utvecklingen. Vi måste satsa mycket mer på studiefinansieringen. Det får bli ett slut på svängningspolitiken gentemot skolan. Visserligen har vi i vpk tillsammans med en del andra goda krafter lyckats förhindra de allra värsta neddragningarna. Men det räcker inte. Det behövs offensiva satsningar och framtidsinvesteringar på vår skola. Och vi måste satsa hårt på vuxenutbildningen, som är temat för dagens debatt.

Den utsortering av elever som börjar redan i grundskolan, som fortsätter i gymnasieskolan och som når en kulmen då det gäller forskning och forskarutbildning kräver särskilda insatser, skriver vi i vår motion om vuxenutbildningen. Bristande "studievana" och "studietradition" i hemmet kan emellertid senare i viss utsträckning kompenseras genom vuxenutbildning.

Det finns alltså för det första ett starkt fördelningspolitiskt argument för att satsa på vuxenutbildningen, inte minst på uppsökande verksamhet. Vi vet, som även Larz Johansson var inne på, att vuxenutbildningen inte alltid når dem som skulle vara i allra störst behov av den.

För det andra finns det ett starkt jämställdhetsargument. Kvinnorna utgör alltså en stor outnyttjad begåvningsresurs. Därför tycker vi att man skall uppmuntra kvinnorna att vuxenstudera, och det kan man göra bl. a. genom att förbättra vuxenstudiestödet. Många kvinnor som t. ex. varit hemarbetande har inte haft några egna inkomster eller varit anslutna till någon A-kassa. Därför får de ett mycket lågt studiestödsbelopp. Det handlar om 1 000 kr. per månad i stället för 4 000 kr. Inte undra på att möjligheten till ett tillfälligt beredskapsarbete ofta är ett attraktivare alternativ för dessa kvinnor än att satsa på vuxenstudier! Därför måste vuxenstudiestödet förbättras, och det kan finansieras genom en höjning av vuxenutbildningsavgiften.

För det tredje kan satsningar på vuxenutbildningen ha en gynnsam

regionalpolitisk effekt. Utflyttningen har varit stor från många delar av landet, och de som flyttat har ofta varit välutbildade. Därför finns det i dag på många orter inte beredskap för att ta emot spridningen av ny teknik eller ny kunskap. Stora utbildningsinsatser behövs för de människor som bor kvar i glesbygd eller i andra områden som är drabbade av arbetslöshet. Ordentliga insatser med uppsökande verksamhet är av mycket stor betydelse.

Herr talman! Jag har angett en rad argument för varför vi skall satsa på vuxenutbildning. Två av riksdagens partier, moderaterna och folkpartiet, vill gå motsatt väg. I och för sig väntar jag mig inte så mycket gott från det hållet, men det är ändå litet chockerande att man vill gå så hårt fram. Båda partierna förordar drastiska nedskärningar på den kommunala vuxenutbildningen. Moderaterna vill dra in bidraget till studieförbunden för uppsökande verksamhet i bostadsområdena och minska bidraget till kulturverksamhet kraftigt. Folkpartiet går ännu hårdare fram mot den kommunala vuxenutbildningen.

De här nedskärningarna motiverar de förenade högerpartierna helt fräckt med att man vill slå vakt om ungdomsskolan i stället. Men inte hade vi någon hjälp från det hållet när vi i utbildningsutskottet med viss framgång kämpade för att stoppa regeringens förslag om nedskärningar i ungdomsskolan. Efter att ballongen så effektivt punkterades av vpk:s företrädare och Larz Johansson för några veckor sedan under debatten om grundskolan, trodde jag inte att ni skulle våga återkomma med talet om att ni ville satsa på ungdomsskolan. Larz Johansson har i dag ytterligare belyst vad era s. k. satsningar på ungdomsskolan egentligen innebär, nämligen nedskärningar.

Herr talman! I linje med vår strävan att satsa mer på vuxenutbildningen föreslår vi också att den nuvarande begränsningen per vecka av studierna för vuxna upphör. Eleverna i grundutbildningen bör ges möjlighet att studera på heltid, och således yrkar jag bifall till reservation 6 i utbildningsutskottets betänkande 22.

Vi har tidigare här i kammaren haft en stor debatt om invandrarfrågorna, och jag skall inte upprepa vad som då sades av vpk:s företrädare. Bra utbildning i ämnet svenska är av stor betydelse för våra invandrare. Det antal undervisningstimmar som beviljas för grund-SFI är alldeles för litet. Därför tvingas regeringen att gå in i efterhand och plussa på antalet timmar. Då är det bättre att bevilja ett timantal som motsvarar behoven; därav vårt krav i reservation 22 om att timramarna skall ökas med 200 000 timmar för nästa budgetår.

Jag vet att ett initiativ är på gång från utbildningsutskottet också i denna fråga, men för säkerhets skull yrkar jag ändå bifall till denna reservation.

Herr talman! Avslutningsvis: Folkhögskolan utgör en omisslig del av vuxenutbildningen och är över huvud taget en mycket bra utbildningsform. Men det finns ett stort behov av ett större antal elevveckor. Jag yrkar därför bifall till reservation 27 i betänkande 22.

Anf. 149 INGVAR JOHNSON (s):

Herr talman! Jag tror att det var i förra veckan som jag lyssnade till ett referat av ett tal som Carl Bildt hade hållit. Han sade där att man bl. a. på utbildningens område skulle komma fram till en gemensam borgerlig

plattform om några veckor. Efter det praktgräl som vi nu har lyssnat till väntar jag med mycket stor spänning på att få läsa hur vuxenutbildningsavsnittet skall se ut på en sådan plattform.

Jag hade egentligen inte tänkt säga så mycket om målen för vuxenutbildningen och om hur mycket den betyder för den enskilde och för samhällsutvecklingen. Göran Allmers och Carl-Johan Wilsons anföranden, som trots alla vackra ord nästan var en tävlan i att förringa stora delar av denna vuxenutbildning, kan dock inte få stå oemotsagda i protokollet.

Jag vill därför något påminna om de mål som fastställdes när vuxenutbildningen reformerades på 1970-talet. Såvitt jag minns så talades det då om att vuxenutbildningen skulle bidra till att minska utbildningsklyftorna och att öka den sociala och ekonomiska jämlikheten. Vuxenutbildningen skulle vidare bidra till individernas personlighetsutveckling och till demokratiseringssträvanden i samhället. Det talades också om att vuxenutbildningen skulle bidra till att kompensera brister i ungdomsutbildningen och att individers och gruppers ställning i arbetslivet skulle stärkas genom både allmänbildning och yrkesutbildning.

Behoven har ju inte minskat, och de motiv som angavs för att man skulle satsa på vuxenutbildning har väl snarast förstärkts sedan dessa mål formulerades. Det är därför mycket tillfredsställande att regeringen prioriterat vuxenutbildningen i årets budgetproposition.

Däremot får man beklaga att moderaterna och nu även folkpartiet är på väg att överge dem som studerar inom vuxenutbildningen. Jag tycker att de som avsätter en stor del av sin fritid och gör ekonomiska uppoffringar för att kunna skaffa sig kunskaper genom studier i studiecirklar, på folkhögskolor och inom komvux är värda vår uppmuntran och vårt stöd. De borde förskonas från moderaternas och folkpartisternas ständiga antydningar om att de och deras ledare eller lärare sysslar med något som är mindre viktigt.

Jag skall något kommentera de 36 reservationer som har fogats till betänkandena. Jag skall börja med moderaternas.

Först och främst vill moderaterna skära ned anslagen till utbildning och studiestöd för vuxna med över 400 milj. kr. Det säger sig självt att detta anslag ger väldigt många möjlighet att få utbildning. Dessutom riktar moderaterna besparingarna mot mycket angelägna områden. Inom komvux riktar moderaterna besparingarna främst mot dem som vill förkovra sig på gymnasieskolans nivå. Moderaternas sparförslag när det gäller studieförbunden och central kursverksamhet drabbar ämnena svenska, matematik och samhällskunskap främst på grundskolans nivå.

Moderaternas spariver beträffande kulturprogrammen riktar sig särskilt mot glesbygdsbors möjligheter till kulturupplevelser. Moderaterna säger nej till 10 milj. kr. för studier bland invandrarna inför valet. Moderaterna vill skära bort 8 miljoner för SFI. Moderaterna är därmed det enda parti som inte vill ersätta kommuner och studieförbund för deras kostnader. Dessutom blir moderaternas nedskärningar större på de nämnda angelägna områdena än vad som klart framgår, för i andra reservationer kan man läsa att moderaterna inom sina nedskurna anslag vill satsa mer på studiecirklar på högskolenivå, på fler studietimmar i estetiska ämnen och på speciella bidrag för medverkan i dessa cirklar. När man läser moderaternas olika förslag måste

man fråga sig om moderaterna över huvud taget har någon genomtänkt politik på vuxenutbildningens område.

Göran Allmér talade om opartiskhet mellan studieförbunden och kritiserade tilläggsbidragen. Då vill jag än en gång påminna om att ett av målen för vuxenutbildningen är att nå de kortutbildade. Därför erhålls tilläggsbidrag för vissa studiecirklar i ämnen som svenska, matematik och samhällskunskap. Det kan naturligtvis innebära att ett studieförbund som har en låg andel kortutbildade bland sina studerande får en mindre del av studietimmar med tilläggsbidrag. Jag talar alltså för rättvisa mellan de studerande som individer. Göran Allmér tycks tala för någon sorts byråkratisk rättvisa mellan olika utbildningsanordnare.

Trots moderaternas ointresse för satsningar på vuxenutbildning har det ändå genom åren funnits en bred förankring för denna i riksdagen. Därför menar jag, liksom Larz Johansson, att det är beklagligt att folkpartiet börjat följa moderaterna och i en del fall t. o. m. går längre. Man måste säga att jag med alltmer stigande förvåning läst folkpartiets motioner. Men det allra värsta med dem är att de är så väldigt otydliga.

Folkpartiet föreslår mycket kraftiga nedskärningar av anslagen, men skriver inte ett ord om hur detta skall ske. Komvuxanslaget vill folkpartiet skära ned med hela 153 miljoner, men man skriver ingenting om hur många studietimmar som går bort. Utelämnar man det därför att det faktiskt är löner till nästan 1 000 lärare och studieplatser till tiotusentals elever som skall bort redan om ett par månader, eller är det för att dölja det som folkpartiet skriver så luddigt om avgifter utan att tala om nivån på dessa? För att skapa klarhet skall jag ställa en fråga till Carl-Johan Wilson: Föreslår folkpartiet att nästan 1 000 lärare skall avskedas och tiotusentals studerande skall ställas utan utbildning inom någon månad, eller föreslår folkpartiet mycket höga avgifter för de vuxenstuderande redan till hösten? I anständighetens namn måste folkpartiet ge ett klart besked på denna fråga.

Jag läste i Kommun Aktuellt att Ylva Annerstedt menar att kostnaden för komvux skall skäras ned därför att den stigit från 177 milj. kr. till över 1 miljard sedan 1976. Vad Ylva Annerstedt inte skriver är att om detta belopp från 1976 är rätt, ökade kostnaden med över 300 % till 731 miljoner under de borgerliga åren. Under de fem senaste åren har verksamhetens volym hållits oförändrad och kostnaden stigit i takt med löneutvecklingen. Jag ställer gärna upp på det, men jag måste säga att det känns litet konstigt att stå här och försvara nivån på en kommunal vuxenutbildning, som Jan-Erik Wikström byggde upp för tio år sedan mot sina egna partivänners vilja.

När man hör dagens folkpartister tala om vuxenutbildning, slås man av den tekniska och opersonliga argumenteringen. Folkpartiets nedskärningar handlar inte främst om några miljoner. De handlar faktiskt om att kvinnor och män som har kort utbildning fräntas sina studiemöjligheter. Har Carl-Johan Wilson exempelvis tänkt på jämställdhetsaspekten? I såväl komvux som studiecirklar och folkhögskolor studerar fler kvinnor än män. Därför handlar folkpartiets nedskärningar faktiskt om att kraftigt begränsa en verksamhet som är fundamental i jämställdhetsarbetet.

Folkpartiet tycks inte heller förstå att när nu allt fler gått igenom komvux och fått lära sig skriva och läsa, är det många som vill fortsätta på

grundskolans högstadium och på gymnasieskolan samt att denna önskan ökar behovet av undervisning på dessa nivåer.

Folkpartiets förslag beträffande de 94 miljoner – om vi räknar med båda betänkandena – som man vill ta från studieförbunden är minst lika otydliga. Folkpartiet säger att det är studiecirklar av hobbykaraktär som skall drabbas. Men inte heller här ger man ett enda exempel på vilka studiecirklar som avses. Men 94 miljoner är ju statsbidrag till ca 25 000 studiecirklar med ett par hundra tusen deltagare. Varför talar då folkpartiet inte om vilka studiecirklar som avses? Menar folkpartiet stora delar av det estetiska området men är rädda för kraftiga reaktioner från landets kulturarbetare? Eller menar folkpartiet möjligen musikcirklar men är rädda för reaktioner från musikedare och ungdomar?

Därför har jag ytterligare en fråga till Carl-Johan Wilson: I vilka ämnen bedrivs de 25 000 studiecirklar som är av sådan hobbykaraktär att folkpartiet vill beröva dem statsbidrag?

Sedan har folkpartiet tillsammans med moderaterna reserverat sig emot att 10 milj. kr. anslås till en särskild studiekampanj för invandrare inför valet 1988. Först vill jag säga att jag trodde bättre om folkpartiet än att man skulle säga nej till att ge invandrarna denna ökade möjlighet till samhällsstudier. Sedan vill jag säga att motiveringen i reservationen är sorglig. Reservanterna menar helt uppenbart att partiernas information är en bättre grund för invandrarna att bygga sina ställningstaganden på än den ökade kunskap om samhället som de kan få genom studier. Jag har faktiskt svårt att tro att folkbildare som Carl-Johan Wilson kan mena allvar när han försvarar denna sorgliga skrivning.

Så till folkpartiets övriga reservationer. I en reservation föreslår folkpartiet ett uttalande om försöksverksamhet inom komvux i några kommuner. Det kan väl finnas skäl för detta, men de komvuxelever som det gäller är mycket mer betjänta av att få behålla de 153 miljoner som folkpartiet vill beröva dem än av ett uttalande.

Folkpartiet vill även ha ett uttalande om en bred datautbildning. Det förslaget avstyrks med motiveringen att en proposition i frågan väntas. Dessutom tillgodoses säkert behovet av en bred datautbildning bättre än genom ett uttalande, om vi inte tar ifrån studieförbunden de 94 miljoner som folkpartiet vill ta.

Folkpartiet föreslår att studieförbunden även för verksamhet utanför stödområdet i vissa fall skall kunna få tilläggsbidrag för glesbygd. För det första innebär det avgränsningsproblem med en särskild stödområdesindelning för studiecirkelsverksamheten. För det andra är jag helt övertygad om att de studerande inom de i reservationen nämnda områdena får mer statsbidrag till sina studier än genom folkpartiets förslag om vi inte tar ifrån studieförbunden 94 miljoner.

Lika lite värde för vuxenutbildningen har folkpartiets reservationer på folkhögskolans område. Vad är det värt att inte vilja avvakta beredningen av bidrag till en katolsk folkhögskola eller att överföra medel från arbetsmarknadsdepartementets konto till utbildningsdepartementets eller att göra ett uttalande om biblioteken i folkhögskolan? Carl-Johan Wilson påstår när det gäller folkhögskolorna att regeringen bara gynnar närstående organisatio-

ners folkhögskolor, om jag antecknade rätt. Jag funderade på om det manne är hästsportens folkhögskola som han menar.

Det är helt klart att folkpartiet med ett par miljoner och några till nästan intet förpliktande skrivningar vill dölja att man vill ta ifrån tiotusentals människor möjligheten att studera och att man för ytterligare tiotusentals människor vill höja kostnaderna kraftigt. Men jag tror att landets vuxenstudierande för länge sedan har genomskådat taktiken och vet att folkpartiet tyvärr inte längre står på deras sida.

Herr talman! Låt mig till sist vända mig till Larz Johansson och Bo Hammar, som avgivit några reservationer om högre anslag. Det är klart att det går att påvisa behov av ännu större satsningar exempelvis på studieförbunden, men regeringen har ändå prioriterat vuxenutbildningen i budgetpropositionen. Jag vill också påminna Larz Johansson om att den volym för vuxenutbildningen som vi i stort sett är överens om förutsätter en fortsatt socialdemokratisk regering. Alla tänkbara kompromisser mellan de borgerliga partierna måste ju leda till kraftiga försämringar för vuxenutbildningen. Inte ens Larz Johansson kan väl med all sin vältalighet göra trovärdigt att folkpartiet och moderaterna skulle lägga sig helt platt på marken i denna fråga.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan i de båda betänkandena och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 150 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Både Ingvar Johnsson och Bo Hammar oroade sig för ett framtida regeringsunderlag. Ingvar Johnsson slutade också sitt anförande med samma resonemang. Då skulle man kunna säga att det i det nuvarande regeringsunderlaget ingår ett mycket stort parti och ett mycket litet parti. Ingen kunde väl för några månader sedan tänka sig att det mycket stora partiet skulle lägga sig platt till marken för det mycket lilla partiet och avstå från de 350 milj. kr. i besparingar som uppgörelsen mellan vpk och socialdemokraterna innebär. Eller kan det bero på någonting annat, kanske vältalighet. Ingvar Johnsson?

Så till de frågor som jag ställde och som jag egentligen inte fick särskilt mycket till svar på. Den fråga som ändå är fundamentalt i det här sammanhanget – om vi nu bortser från besparingsattackerna – gäller ju den faktiska utvecklingen på vuxenutbildningens område. Det är inte bara fråga om det faktum att det råder brist på resurser, Ingvar Johnsson, utan även om det faktum att utbildningsklyftorna ökar. Jag återkommer till det påstående jag gjorde och som dess värre gäller alla utbildningsområden just nu, nämligen att detta drabbar de sämst ställda. Vad är Ingvar Johnsson beredd att göra konkret för att rätta till det förhållandet?

När det gäller anslagen och anslagens storlek är det faktiskt studieförbunden som är det stora bekymret just nu. När studieförbunden gick in i det nya systemet 1980/81 låg nämligen anslagen på en nivå som i förhållande till dagens anslagsnivå betyder att de fick 30 kr. mer per timme. Det är klart att detta märks. Det går inte, som man gör i utskottsbetänkandet, att bara hänvisa till det statsfinansiella läget. I utskottsbetänkandet 1980/81:36, som låg till grund för det beslut som innebar att den enligt min mening betydligt

högre nivån fastställdes, reserverade sig socialdemokraterna och föreslog att studieförbunden skulle få 57 miljoner ytterligare. Jag har hört så många gånger att det statsfinansiella läget var fruktansvärt dåligt på de borgerliga regeringarnas tid men att det nu, när vi har socialdemokratisk regering, har blivit mycket bättre. Då borde man väl rimligen kunna se till att bidraget till studieförbunden åtminstone håller takt med kostnadsutvecklingen.

Sedan har jag ännu en fråga. Ingvar Johnsson: Vore det inte rimligt att försöka ändra i förordningarna så att det blir överensstämmelse mellan timersättningen och den möjlighet man har enligt den senare förordningen – från 1986, om jag minns rätt – att de facto läsa mer än 15 timmar per vecka?

Anf. 151 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Ingvar Johnsson talade med engagemang om vuxenutbildningen, och han gjorde gällande att vi från moderat sida skulle betrakta vuxenutbildningen som någonting mindre viktigt. Det är inte alls fallet. Ingvar Johnsson behandlade våra reservationer och motioner som om vi med dem fullständigt skulle vilja räsera all vuxenutbildning i landet. Jag tycker att det kan vara på sin plats att något litet försöka ge våra förslag de riktiga proportionerna.

Vad vi moderater föreslår sammanlagt i besparingar då det gäller vuxenutbildningen belöper sig, om jag har gjort en korrekt snabb summering, till ungefär 220 milj. kr. av det sammanlagda anslag för vuxenutbildningen som vi här diskuterar på omkring 3 miljarder kronor. Det är väl ändå att ta till överord, Ingvar Johnsson, att hävda att vuxenutbildningen efter denna besparing skulle ramla samman.

Låt mig ge ytterligare ett konkret exempel. När det gäller vuxenutbildningen inom komvux föreslår vi en besparing på 44 milj. kr. av ett anslag på 1 044 milj. kr. När man påstår att det skulle innebära att vi helt rycker undan fötterna på all vuxenutbildning på gymnasieskolenivå, anser jag att man handskas en smula vårdslöst med uppgifterna.

Sedan nämnde Ingvar Johnsson någonting om att vi ville spara – jag tyckte han sade 400 miljoner, var det så? – då det gällde vuxenstudiestödet. Jag kan bara konstatera att vi i vår reservation framhåller att 306 milj. kr. av de pengar som flyter in genom arbetsgivaravgiften skulle kunna användas till att finansiera verksamheten bl. a. inom vuxenutbildningen just på de anslag vi nu talar om.

Slutligen: När det gäller studiekampanjen för invandrare inför valet gjorde Ingvar Johnsson nu gällande att den skulle gå ut på att lära invandrarna hur det svenska samhället fungerar. Jag har fått uppfattningen att det rör sig om en information inför valet. Den saken tycker jag att de politiska partierna skall klara av. Vi vill inte på något sätt hindra invandrare från att ta del av svenska samhällsförhållanden.

Anf. 152 CARL-JOHAN WILSON (fp) replik:

Herr talman! Jag skall bara på ett par punkter svara på frågor från Ingvar Johnsson. När det gäller kommunal vuxenutbildning frågade Ingvar Johnsson varför vi i folkpartiet inte har angivit detaljer i våra förslag. Ja, det kan delvis bero på att vi inte har tillgång till ett regeringskansli, som kan utreda

allt för oss. Men det beror också på att förhållandena kan vara olika i olika kommuner. Jag skulle kunna ge ganska många exempel på kursverksamhet i kommunal vuxenutbildning som jag tycker att man kunde ta bättre betalt för än vad man gör nu. Säkert har också Ingvar Johnsson sådana exempel från sin erfarenhet. Jag kan nämna att det inte är ovanligt att man i komvux har kvalificerad yrkesutbildning, som erbjuds till människor som är yrkesverksamma och inte alls avser att utbilda sig i dessa yrken, utan utnyttjar komvux låga kurskostnader för att där göra sina egna möbler, sy kläder o. d. Det är ett exempel, och i de utredningar som har gjorts finns det ganska många sådana här exempel, som säkert också Ingvar Johnsson känner till.

Man borde kunna pröva konkurrenskraften med uppdragsutbildning av olika slag. Vi tror att man i många kommuner skulle kunna lösa det här problemet.

När det gäller studiecirklar av hobbykaraktär, som Ingvar Johnsson och även någon annan hade hängt upp sig på, så är även där en orsak till att vi inte har specificerat våra förslag det faktum att om man tar ett visst studiecirkelämne som exempel, så blir det ett symbolämne som man sedan använder. Studieförbunden vet precis vad vi menar. Jag har vid många samtal med studieförbundsfolk fått det bekräftat. Detta är inte enkelt att försvara – det vet alla, och det känner jag också. Det vore ett stort problem för många studieförbund om ekonomin skulle försämrats på ett sådant sätt som folkpartiet här har föreslagit.

När man söker efter möjligheter att finansiera studieområdet går det inte att enbart försvara nedskärningar inom ungdomsskolan, som jag tidigare sagt, och samtidigt låta vuxenutbildningen gå skadeslös. Det är den utgångspunkt vi har haft.

Jag tror att studieförbunden har goda möjligheter att med sin kreativitet finna vägar för att få resurser för fortsatta insatser.

Anf. 153 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Ingvar Johnsson talade om den borgerliga splittringen och vikten av en socialdemokratisk regering. Jag begärde en replik för att helt stillsamt påminna om att utbildningspolitiken i vårt land nog skulle ha sett betydligt sämre ut om inte vpk hade medverkat i majoriteten i utbildningsutskottet och kunnat vara med och korrigerat regeringens ofta dåliga förslag. Nu blev jag i viss mån förekommen av Larz Johansson, som var vänlig nog att också påminna om detta. Tydligt tänker sig Larz Johansson en liknande roll för centerpartiet i en eventuell borgerlig majoritet. Det är möjligt, men jag tror ändå att det är en alltför stor risk att ta att släppa fram en borgerlig majoritet.

Anf. 154 INGVAR JOHNSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill börja med att säga till Larz Johansson att det är en viss skillnad mellan när vi socialdemokrater gör upp med vpk och när Larz Johansson skall göra upp med de två andra borgerliga partierna. Det brukar vara så att vpk vill göra något mer för exempelvis vuxenutbildningen, medan Larz Johansson skall göra upp med några som vill göra så väsentligt mycket mindre. Det är litet svårare, det måste Larz Johansson förstå.

Larz Johansson har två gånger tagit upp frågan om huruvida reglerna för timersättning korresponderar med reglerna för grundvux. Jag har inte mött denna frågeställning tidigare. Det är naturligtvis något man får se över, om det är så.

Till Göran Allmér vill jag säga: Den totala nedskärningen när det gäller utbildning för vuxna och studiestödet för vuxna blir strax över 400 miljoner. Det betraktar jag inte som litet pengar. Jag fick det intrycket av Göran Allmérs inlägg att han såg det som ganska litet pengar.

Jag förstod att regeringen och utskottsmajoriteten skulle få påskrivit att vi hade ändrat oss beträffande antalet deltagare i komvuxkurser. Det fick vi också i inledningsanförandet. Jag kan svara med att säga: Tänk om Göran Allmér bara visat bråkdelen av denna lyhörddhet för sakargument. Då kunde detta betänkande ha befriats från minst fyra fem reservationer.

Carl-Johan Wilson gjorde ett fantastiskt inlägg när han sade att folkpartiet inte specificerat detaljer i sina motioner och reservationer. Jag tror inte att de tusentals elever som inte skulle få studera om folkpartiets förslag genomfördes betraktar detta som en detalj. Jag tror heller inte att de skulle betrakta det som en detalj, om det skulle kosta tusentals kronor i avgifter att genomföra studierna.

Jag registrerade att Carl-Johan Wilson inte bemötte mina påståenden om att folkpartiets nedskärningar drabbar kvinnorna särskilt hårt. Ni säger att vi inte skall röra grundvux och grundskolekurserna. Då återstår ungefär halva anslaget för kommunal vuxenutbildning. Det måste innebära att det blir mycket mindre resurser för kvinnor på gymnasie- och yrkeskurser, om man inte tänker jaga ut alla män från kurserna.

Carl-Johan Wilson slingrar sig när det gäller vilka studiecirklar som är av sådan hobbykaraktär att statsbidragen skall tas bort. Något enda exempel kan väl ändå Carl-Johan Wilson nämna, om det nu är 25 000 studiecirklar som är av denna karaktär?

Anf. 155 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! De framtida regeringsbildningarna oroar tydligen många. Men låt oss ha val först, Ingvar Johnsson.

Den jämförelse jag gjorde mellan socialdemokraterna och vpk gäller inte vuxenutbildningen, utan den gäller grundskolan. Det stora partiet, socialdemokraterna, föreslog mycket stora besparingar, medan det lilla partiet sade nej. Det blev inte heller några stora besparingar.

De frågor jag tycker är fundamentala i denna debatt undviker Ingvar Johnsson fortfarande. Mina frågor gäller utvecklingen över huvud taget på vuxenutbildningsområdet och att klyftorna fortfarande ökar. Ingvar Johnsson måste endera förneka det påståendet eller säga något om vad han är beredd att göra åt detta förhållande.

En annan fråga gäller utvecklingen av statsbidragen till studieförbunden och den bekymmersamma ekonomi som studieförbunden uppenbarligen har. Detta gäller alla studieförbund. Det är inte så länge sedan vi läste om en ABF-avdelning som t. o. m. gjorde konkurs, och vi har flera stycken som är illa ute. Inom vuxenskolan har vi ett stort antal avdelningar som har en mycket bristfällig ekonomi.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

Jag kommer tillbaka till förhållandena när statsbidragssystemet infördes 1980–1981. Frågan är fortfarande: Hade vi en bättre eller sämre ekonomi då? Jag har för mig att socialdemokrater brukar hävda att vi hade en mycket dålig ekonomi i det här landet när vi hade de borgerliga regeringarna, och att nu när vi har en socialdemokratisk regering har vi fått en bra och stabil ekonomi.

Det borde då vara lika rimligt att i dag föreslå en höjning av bidragen till studieförbunden med exempelvis de 57 milj. kr. som man tyckte att det var rimligt att föreslå 1980–1981, när man satt i opposition.

Anf. 156 CARL-JOHAN WILSON (fp) replik:

Herr talman! Först några ord till Ingvar Johnsson om det han kallar för detaljer för komvux. Med detaljer menade jag t. ex. vilka ämnen som skall bli dyrare för deltagarna och vilka andra möjligheter som finns att erbjuda utbildning som kan finansieras på annat sätt. Det kan hända att det var fel att använda ordet detaljer.

Poängen med vårt förslag är dock att kommunerna själva skall kunna fundera över det här. Det går inte att ange regler som skall gälla för alla kommuner.

På samma sätt sade Ingvar Johnsson att jag slingrar mig när det gäller studieförbunden och när det gäller att ange vilka ämnen jag tycker att man inte skall ha statsbidrag för. Jag har inte sagt att man skall dra in statsbidragen för några ämnen. Jag har däremot sagt att studieförbunden själva kan avgöra vilka ämnen man kan ta ut högre avgifter för eller finansiera på annat sätt. En avgörande poäng i min uppfattning är att både kommuner och studieförbund själva kan påverka på vilket sätt man vill förbättra ekonomin. På något sätt måste det ske förändringar som gör att man kan balansera ekonomin på ett bättre sätt såväl i kommunal vuxenutbildning som i studieförbunden. Det är helt nödvändigt.

Anf. 157 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Nej Ingvar Johnsson, jag tror inte att Ingvar Johnsson har tillfört debatten några sakliga argument som skulle kunnat minska antalet reservationer från moderat sida.

Jag tycker vidare att Ingvar Johnsson ägnar sig åt någon form av dubbelräkning när han hävdar att vi skulle spara 400 milj. kr. på vuxenutbildningen. Som jag tidigare nämnt har vi ett besparingsförslag på 220 milj. kr. När det gäller vuxenstudiestödet är det alldeles riktigt att vi vill spara 177,2 milj. kr., men dem för vi över till att finansiera studieförbunden.

Anf. 158 INGVAR JOHNSON (s) replik:

Herr talman! Göran Allmér borde ta en kurs i matematik, när det nu är billigt med tilläggsbidrag. När han beskyller mig för dubbelräkning och säger att vi för över pengarna från studiestöden till finansieringen av studieförbundens verksamhet nämner han inte att skattefinansieringen av denna verksamhet samtidigt minskar och att den faktiska neddragningen är över 400 milj. kr. Det är alltså en mycket kraftig neddragning för dem som har behov av att få delta i vuxenutbildning.

Om jag förstod Larz Johansson rätt i hans andra replik, tycker han att det

är naturligare att jämföras med det mindre vpk än med det något större socialdemokratiska partiet. Om det är hans ambitionsnivå får han stå för den. Han säger att jag inte tar frågorna om studieförbundens ekonomi på allvar, men jag nämnde redan i mitt första inlägg att det naturligtvis skulle ha varit önskvärt med större satsningar, om det hade varit möjligt av statsfinansiella skäl.

Jag konstaterar att Wilson inte ger några som helst besked. Jag måste därför tolka folkpartiets olika inlägg så att man avser att finansiera med avgifter på gymnasienivå. Då kommer ett avgångsbetyg i komvux att kosta 6 000–8 000 kr. Det är ett bra uppslag till en valaffisch nästa år, där det står att i folkpartiets Sverige kostar ett avgångsbetyg från komvux 8 000 kr.

Nej, trots de vackra orden är både folkpartiets och moderaternas besked bistra för väldigt många. Det är bistera exempelvis den ensamstående mamman, som inte skulle få möjlighet att förbättra sin utbildning, för invandrarna, som inte skulle få möjligheter att öka sina kunskaper om samhället inför valet, för kulturarbetarna, som gör en stor insats i studiecirk- lar i estetiska ämnen, men som kanske inte skulle ha kvar sina uppgifter om folkpartiet prutade på studieförbunden eller om moderaterna sparade på kulturprogrammen inom föreningslivet. Det skulle dessutom drabba männis- korna i glesbygd och deras möjligheter att få stimulerande kulturupplevelser.

Anf. 159 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det råder inga delade meningar om den viktiga och värdefulla roll som studieförbunden genom sin verksamhet har spelat och alltfört spelar i samhällsarbetet. Genom studiecirklar och kulturaktiviteter når studieförbunden ut till den breda allmänheten, på ett sätt som inte är möjligt att åstadkomma genom andra undervisnings- och utbildningsformer. Tack vare detta bereds tusentals och åter tusentals människor år efter år möjligheter att på ett okomplicerat men effektivt sätt vidga och fördjupa sina kunskaper, öka sitt vetande, delta i kulturaktiviteter, uppleva konstarter av skilda slag och berika sin tillvaro. Många är de människor som har folkbildningsarbetet att tacka för mycket.

Det är därför en självklarhet att folkbildningen, som betyder så mycket för samhället, skall ha samhällets stöd. Ej heller om detta råder några skilda meningar. Däremot kan åsikterna gå isär när det gäller omfattningen och utformningen av detta stöd.

För mig, som har förmånen att verka i Medborgarskolan, landets i storleksordningen tredje studieförbund, är det viktigt att markera att vi som arbetar i studieförbundsvärlden inte får undandra oss vårt ansvar när det gäller att skapa en sund samhällsekonomi. Vi måste vara återhållsamma i våra bidragskrav – även vi måste vara beredda att spara på statens och kommunernas kostnader. Det är mot den bakgrunden jag ställer mig bakom de besparingar som moderata samlingspartiet föreslår på vuxenutbildningens område.

I det här sammanhanget kan jag inte underlåta att markera mitt avståndstagande från den besserwissermentalitet som Larz Johansson i sin egen förträfflighet ger uttryck för gentemot de människor som arbetar inom studieförbunden. Till fullo delar jag härvidlag Carl-Johan Wilsons positiva

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

Anslag till vuxenutbildning, m. m.

synsätt. Han utgör alldeles påtagligt en välgörande kontrast mot Larz Johansson när det gäller att föra Studieförbundet Vuxenskolans talan.

Herr talman! Mot bakgrund av studieförbundens värdefulla arbete är det förvånansvärt att en majoritet av ledamöterna i utbildningsutskottet på några områden och på synnerligen vaga grunder anser sig behöva försvåra och försämra detta arbete. Det är nämligen följden av utskottets ställningstaganden beträffande de kursplanebundna universitetscirkelarna och den s. k. fjärde timmen.

Fram t. o. m. budgetåret 1982/83 kunde studieförbunden anordna kursplanebundna universitetscirklar. Mig veterligt finns det ingen som hävdar att denna verksamhet varit till ohägn eller skada på något sätt eller fått några negativa konsekvenser. Omdömena om denna verksamhet har tvärtom varit mycket positiva. Den har bevisligen varit till stor nytta och av stort värde för många människor, och då särskilt för dem som bor i glesbygd och mindre orter. Vad finns det för vettig anledning att förhindra detta?

Även om högskoleutbildning i princip bör ges i universitetens och högskolornas regi behöver ju inte denna princip drivas till ytterlighet, när det alldeles uppenbart finns starka skäl för att i begränsad omfattning, som det ju här är fråga om, göra undantag. Utrymmet för högskolemyndigheterna att åstadkomma en geografisk spridning av utbildningen är begränsad. Man kan inte alls på samma sätt som studieförbunden nå ut med verksamheten. Och vad är det för en stor katastrof som inträffar om studiecirklar på högskolenivå i studieförbundens regi följer kursplaner som gäller för universitet och högskolor? Varför kan inte de människor som är beredda att betala en cirkelavgift för att få en högskoleutbildning på hemmaplan få lov att göra det? Utskottet ifrågasätter ju inte det när det gäller icke kursplanebundna högskoleutbildning. Vad är det för logik i detta?

Herr talman! Riksdagen uttalade sig förra året alldeles tväcklost för att studiecirklar skulle få genomföras med fyra studietimmar per sammankomst under förutsättning att detta inte medförde några merkostnader för staten, någon ökning av antalet studietimmar totalt eller andra icke önskvärda effekter. Beslutet hälsades med stor tillfredsställelse i studieförbundsvärlden. Äntligen skulle man återigen kunna bedriva verksamheten på ett ändamålsenligt och effektivt sätt – trodde man. Men oj, vad man bedrog sig. När anvisningarna kom så gällde som villkor att det genomsnittliga antalet bidragsberättigade studietimmar skulle vara tre, dvs. varje fyratimmarssammankomst måste motsvaras av en tvåtimmars. Den ena villan blev värre än den andra, för om det varit negativt med tre timmar så blev det ju ännu sämre med två.

Nog trodde jag att samtliga ledamöter i utbildningsutskottet skulle inse vad det verkligen är fråga om och biträda den av mig väckta motionen i ärendet. Men inte, då! Utskottsmajoriteten ställer sig tvärtom bakom de enligt min mening felaktiga anvisningarna på likaledes felaktiga grunder. Tyvärr bortser utskottet helt från den praktiska verkligheten och ägnar sig åt ett kostnadsresonemang som är föga övertygande.

För det första har det aldrig varit fråga om ett generellt medgivande att få bedriva fyratimmarssammankomster. Antalet ämnen där detta är aktuellt är mycket begränsat och kan klart avskiljas. Det gäller främst cirklar i

matlagning och vävning samt vissa cirklar i konsthantverk.

För det andra blir det mindre kostnader med t. ex. nio sammankomster med fyra studietimmar än med tolv sammankomster med tre timmar. Det totala antalet timmar är i båda fallen 36. Någon ökning av antalet timmar äger alltså inte rum.

För det tredje är antalet studietimmar med det högre schablonbidraget begränsat för varje studieförbund. Även om det totala antalet timmar skulle bli större än enligt denna begränsning, så utgår detta bidrag oförändrat, dvs. det genomsnittliga bidraget per timme blir lägre. Benägenheten hos studieförbunden att bara låta antalet timmar springa i höjden torde därför vara synnerligen begränsad.

För det fjärde görs det upp en kalkyl för varje studiecirkel enligt vilken cirkeln skall gå ihop ekonomiskt. Utskottsmajoriteten befarar att ett ökat timtal minskar statsbidraget men ökar kostnaderna genom ledararvoden och lokalhyror m. m. Lågschablonbidraget ensamt räcker inte särskilt långt inom de ämnesområden det här är fråga om. Kostnaderna måste begränsas. Även detta talar för att en begränsad fyratimmarsregel inte kommer att medföra några ökade kostnader för staten.

Herr talman! Det vore värdefullt om utskottets talesman ville precisera vilka de konsekvenser med kursplanebundna universitetscirklar är, som är så negativa att de överväger de ofrånkomligen klart positiva effekterna av sådana cirklar.

Det vore vidare värdefullt att få veta om utskottets talesman ändå inte kan tänka sig att ställa sig bakom fyratimmarsammanskomster i den begränsade omfattning som jag här har talat om.

Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 17 och 18.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 160 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag skall avstå från att ge mig in på den typ av betygsättning som Hans Nyhage ägnar sig åt. Om Hans Nyhage har uppfattat att jag skulle ha riktat någon kritik mot dem som är verksamma i studieförbunden måste det vara så att Hans Nyhage har slumrat till en stund och drömt. För det har jag faktiskt inte gjort. Jag har inte ens riktat någon kritik mot Carl-Johan Wilson, däremot mot de förslag som denne här förgäves försöker försvara. Jag tror, Hans Nyhage, att det är bättre att vi försöker hålla debatten på den nivån.

Hans Nyhage som är en framstående folkbildare borde väl också oroa sig över det förhållandet att det blir de lågutbildade, de som bäst behöver utbildning och som vi vet att studieförbunden når bäst, som drabbas om studieförbunden tvingas in i en verksamhet där man måste ta ut högre deltagaravgifter och där man måste ägna sig åt uppdragsutbildning, där man måste bedriva ungdoms- och kulturverksamhet, som jag nyss beskrev, därför att det är lönsamt. Det kan väl inte vara den framtidsvision som en folkbildare drömmer om.

När det gäller resonemanget om fyratimmarsammanskomsterna kan vi

naturligtvis ha sifferexercis fram och tillbaka hur mycket som helst. Men som Hans Nyhage själv sade och med alla de erfarenheter han har av praktiskt folkbildningsarbete – vilket faktiskt ganska många av oss i utbildningsutskottet också har – är det inte så när man deltar i en studiecirkel i ett praktiskt eller estetiskt ämne, t. ex. konsthantverk eller annat, att man konstaterar att nu har tre timmar gått, nu måste vi omedelbart bryta. Människor som sysslar med sådan här verksamhet är idealister. De fortsätter gärna en stund till, även om det skulle råka vara så att det inte faller ut ytterligare statsbidrag för den där påkommande timmen. Den erfarenhet jag har av studiecirkelverksamhet i alla former är att det svåraste brukar vara att få folk att sluta i rimlig tid på kvällen, att avsluta sina intensiva diskussioner eller de andra verksamheter som de håller på med. Inte är svårigheten att försöka få dem att stanna kvar en stund till för att det skall falla ut ytterligare några kronor i statsbidrag. Jag tror, Hans Nyhage, att ni gör detta problem betydligt större än vad det är i verkligheten. Däremot är det ett problem att tusentals människor som deltar i studiecirklar eller i kulturaktiviteter, som Hans Nyhage sade i sin vackra inledning, skulle kunna drabbas av moderaternas och folkpartiets stora besparingar.

Anf. 161 INGVAR JOHNSON (s) replik:

Herr talman! Varje vår när vi diskuterar dessa frågor och har ont om tid kastar moderaterna in ytterligare en debattör på slutet. Det kan naturligtvis behövas med tanke på de stora nedskärningarna, men frågan är om det blir bättre med de dimridåer som Hans Nyhage försöker lägga över den moderata politiken.

Jag vill bara komplettera vad Larz Johansson sade beträffande den fjärde timmen med att vad vi sade förra året var att vi kan tänka oss fyrtimmars-sammankomster om det går att hitta en konstruktion som inte innebär ökade kostnader för samhället. Det är bara så att de krav som Hans Nyhage för fram leder till högre kostnader för staten. Jag vet att Hans Nyhage, som är aktiv i ett studieförbund, säkert kan bidragskonstruktionen så väl att han innerst inne vill det.

Sedan till frågan om de kursplanebundna universitetscirkelarna! Det handlar också om resurser. Vi vill satsa resurserna främst på de kortutbildade. Hur ser egentligen moderaternas vuxenutbildningspolitik ut? Man kan sammanfatta era reservationer så här: Ni säger att vuxenutbildning på grundskolans nivå och på högskolans nivå är bra och viktig, men vuxenutbildning på gymnasieskolans nivå är inte så viktig. Studiecirkelverksamhet i estetiska ämnen är mycket viktig, men studiecirklar i svenska, matematik och samhällskunskap på grundskolenivå är inte så viktiga.

Anf. 162 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Det var Larz Johanssons eget inlägg som föranledde min s. k. betygssättning. Det är uppenbart att Larz Johansson inte inser att hans uttalande om bristande kreativitet inom studieförbunden drabbar just dem som arbetar där.

Så till universitetscirkelarna och den fjärde timmen! Beträffande universitetscirkelarna har vi ansett att de som deltar i de cirkelarna själva skall få

medverka genom en avgift för dessa cirklar. Om de väljer att göra det av egen kraft, så måtte de väl få lov att göra det! I varje fall har ännu ingen kunnat bevisa att det var något negativt med de kursplanebundna universitetscirklar-na så länge de fick bedrivas. De var tvärtom till mycket stor nytta och glädje för många människor, främst dem i glesbygd.

När det så gäller den fjärde timmen vill jag säga att det är mycket värdefullt att kunna få ta ut just den fjärde timmen i de cirklar som jag har angivit. Det är just där som man behöver den längre tiden på sig för att kunna genomföra en meningsfull verksamhet. Den uppfattningen torde delas av alla studieförbund utan undantag. Som det nu är tvingas man varva en fyratimmarssammankomst med en tvåtimmarssammankomst. Tvåtimmarssammankomster inom den typ av ämnesområden som jag talar om är man inte särskilt glad åt. Det är alltså viktigt att inom ett begränsat antal cirkelämnena få lov att genomföra uteslutande fyratimmarssammankomster. Det varken ökar kostnaderna eller får några andra negativa konsekvenser.

Anf. 163 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Hans Nyhage fortsätter den moderata debattstilen med att strö osanningar omkring sig. Jag har inte i något sammanhang anklagat folk som är verksamma i studieförbunden för bristande kreativitet. Hans Nyhage får läsa protokollet i morgon och konstatera att jag har rätt i det påståendet. Vad jag har sagt är att dessa människor inte är särskilt hjälpta av muntra tillrop om att de får öka sin kreativitet om de drabbas av besparingar på hundratals miljoner kronor. Kreativiteten finns där sannerligen – det är när det gäller resurserna som det brister, och de blir ännu sämre.

I Hans Nyhages folkbildningsverksamhet saknas uppenbarligen idealiteten. Där går man exakt efter klockan och räknar ut hur många kronor man kan få ut i statsbidrag. När det inte längre tickar ut statsbidrag, slår man ihop sina böcker eller avbryter sitt konsthantverk och går hem. Jag tror inte att övriga Folkbildningssverige känner igen den beskrivningen, Hans Nyhage.

Anf. 164 INGVAR JOHNSON (s) replik:

Herr talman! Hans Nyhage har en stark anknytning till ett studieförbund, vars studerande enligt en SCB-undersökning till 54 % har gymnasie- eller högskoleutbildning, så jag förstår att han argumenterar för mindre pengar till svenska och matematik och för mer till universitetscirklar. Men då måste jag ändå ifrågasätta om Hans Nyhage främst talar för människornas behov av utbildning eller för något annat intresse.

Beträffande frågan om fyratimmarssammankomster kan jag, herr talman, bara konstatera att olika talesmän för en bred riksdagsmajoritet i över fem år har försökt förklara de enklaste sammanhangen i bidragskonstruktionen för Hans Nyhage. Men då Hans Nyhage inte tycks lyssna är det en helt omöjlig pedagogisk uppgift.

Anf. 165 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! I varje fall besitter inte Ingvar Johnsson förmågan att förmedla budskapet om vitsen med att varva fyratimmarssammankomster med tvåtimmarssammankomster. Gå ut och fråga studieförbunden, Ingvar

Johansson och Larz Johansson, så får ni höra om de inte vill ha fyratimmars-sammankomster inom de mycket begränsade ämnesområden som jag här har talat om. Försök inte inbilla mig att det kommer att medföra ökade kostnader för staten, därför att det gör det inte. Försök inte heller inbilla mig att det skulle vara till men för verksamheten som sådan eller medföra några andra olägenheter, som det står i anvisningarna. Det finns ingenting av den karaktären. Tvärtom får det enbart positiva konsekvenser att använda sig av fyratimmars-sammankomster på sätt som är sagt.

Herr talman! Ingen som hörde Larz Johanssons första inlägg kan ta miste på andemeningen i det inlägget.

Tredje vice talmannen anmälde att Ingvar Johnsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 166 ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av mina och mina partikamraters motioner om vuxenutbildningen för invandrare.

Någon måste ju försvara de "gamla" invandrararnas rättigheter. Jag syftar på de tidigare invandrade vanliga invandrarna. Hela debatten kretsar i dag kring flyktingar.

När strukturomvandlingen slår hårt och den svenska basindustrin knakar i fogarna, då är de utbildningsmässigt resurssvagaste mest utsatta för samhällsomvandlingens effekter. Jag tänker närmast på finska invandrare som lockades till metallindustrin och andra branscher, där arbetet har inneburit fysiskt tunga och slitsamma moment. Ett sätt att gå till väga är att se till att alla invandrare, som av olika anledningar inte kan svenska tillräckligt bra, ges en möjlighet till svenskundervisning.

Om svenskundervisningen förde vi en interpellationsdebatt för några veckor sedan, varför jag inte nu skall gå in på den frågan.

Ett annat sätt är att motivera dessa invandrare till studier genom att börja utbildningen på deras eget modersmål. Först när individen har inhämtat grundkunskaper och kunskaper i svenska kan vägen öppnas till fortsatt vuxenutbildning på jämbördig bas med den övriga befolkningen.

Utskottet hänvisar till förordningar och bestämmelser samt konstaterar att det existerar vuxenutbildning både i komvux och på folkhögskolor.

Det har emellertid visat sig att speciellt folkhögskolekursernas finskspråkiga linjer i den allmänna konkurrensen oftast har råkat mest illa ut och prioriterats bort inför kravet på andra, mer exklusiva kurser. Detta förhållande kan inte vara riktigt. Dessutom finns det ett motstånd hos många mot vuxenutbildning på invandrararnas modersmål. Många har också missförstått utbildningen. För att råda bot på detta föreslog vi motionärer att SÖ skulle bilda en arbetsgrupp för att speciellt bevaka den här frågan. Dessutom ansåg vi att det behövdes forskning på detta område.

Utskottet har avslagit vår begäran och utgår från att SÖ och länskolnämnderna följer utvecklingen beträffande kurser på finska språket.

Den andra motionen, som jag och Ingegerd Elm har väckt, är orsakad av oron på fältet. Man har där erfarit att det finns invandrare som inte klarar sig på svenska inom grundutbildningen för vuxna, grundvux. Dessa invandrare:

som har motiverats till utbildning, ger upp helt och riskerar att slås ut. Vi motionärer vill ha klarare bestämmelser. Utskottet anser att bestämmelserna är tillräckligt tydliga.

Herr talman! Jag skulle nästan vilja yrka bifall till dessa motioner men avstår den här gången. Återstår påtryckningar på myndigheterna och den allmänna mobiliseringen hos invandrare och deras organisationer, speciellt på lokalplanet, för att bevaka dessa för "gamla" invandrare så viktiga frågor.

Avslutningsvis konstaterar jag att moderaternas och folkpartiets nedskärningsåtgärder inom vuxenutbildningen skulle direkt drabba invandrare och drabba dem hårt. Det är speciellt anmärkningsvärt beträffande folkpartiet, som i andra sammanhang här i kammaren kritiserar regeringen beträffande invandrarfrågorna.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendena skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

11 §. Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1986/87:26 om rymdverksamhet (prop 1986/87:100 delvis).

Rymdverksamhet

Anf. 167 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Det europeiska rymdsamarbetet inom ramen för ESA är viktigt för Sveriges möjligheter att utveckla vår rymdtekniska verksamhet. Grundbulten i det svenska rymdprogrammet utgörs av samarbetet inom ESA. Det samarbetet kan, om vi utnyttjar det rätt, tillföra svensk industri nya utvecklingsmöjligheter, men det förutsätter att vi deltar i finansieringen av ESA:s verksamhet.

Som framgår av näringsutskottets betänkande har det svenska s.k. industriutbytet hittills motsvarat de svenska bidragen till ESA. Vi har med andra ord fått tillbaka våra satsade pengar.

Genom att Sverige deltar i det europeiska rymdsamarbetet kan det i sin tur bli en viktig regionalpolitisk resurs. Jag vill påminna om verksamheten vid Esrange i Kiruna, som betyder att den regionen tillförs ny och hög teknisk kompetens. För Kirunaregionen betyder rymdverksamheten att högteknologisk industri kan lokaliseras dit och därmed bidra till att differentiera näringslivet. Det är en aspekt som inte alltid har beaktats när frågorna om europeiskt rymdsamarbete och svenskt deltagande i det samarbetet diskuterats.

Det beslut som riksdagen fattade våren 1986 om rymdverksamheten innebär att Sverige anslöt sig till det principbeslut om ett rymdprogram för Europa som fattats några år tidigare vid ett ministermöte i Rom.

Tyvärr tvingas jag konstatera att riksdagens majoritet i fjol inte tog de finansiella konsekvenserna av sitt ställningstagande. Om vi i Sverige vill dra fördelar av samarbetet inom ESA måste vi vara beredda att också delta i

finansieringen av ESA:s program. Och på den punkten har jag anledning att vara kritisk. Socialdemokraterna har visat en för njugg inställning när det gäller att anslå ekonomiska medel till olika projekt inom ramen för ESA. I förlängningen kan detta inverka negativt på möjligheterna att dra fördelar av samarbetet.

Medlemsländernas bidrag till ESA:s obligatoriska program beräknas på grundval av BNP. Sveriges andel är 4 % men dess värre kommer den svenska andelen att vara lägre och dessutom att minska, om man skall följa riksdagsbeslutet från i fjol. Det är mot den här bakgrunden som vi föreslår att anslaget för nästa budgetår räknas upp med 25 milj. kr. till drygt 236 milj. kr. Det är den nivå som vi föreslog redan i fjol.

Ett optimalt utnyttjande av de möjligheter som ESA-samarbetet erbjuder kräver ett helhjärtat deltagande från svensk sida. Sverige kan annars inte få den ställning inom ESA som vi bör ha och kan få. I sammanhanget bör påpekas att andra länder som är medlemmar i ESA och som blivit medlemmar under innevarande år, t. ex. Norge, visar en stor ambition att delta i rymdsamarbetet och bekosta olika projekt.

Om inte Sverige visar tillräckligt stort intresse att ta vår del av ESA-programmen, finns det såvitt jag kan förstå en uppenbar risk att det slår negativt mot svensk industri, mot Esrange och Kirunaregionen och möjligheterna att utveckla en högteknologisk industri i olika delar av landet på rymdteknikens basis.

Därför yrkar jag bifall till reservation nr 1.

Sedan några ord om Tele-X. Tele-X skall enligt planerna skickas upp nästa år. Bakom Tele-X-projektets tillkomst ligger i hög grad kulturpolitiska motiv. Rätt utnyttjad kan Tele-X bli ett viktigt instrument för att stimulera kulturutbytet mellan de nordiska länderna, och det beslut som nyligen tagits på ministernivå om antalet kanaler kan bli en ytterligare styrka för hela projektet.

Jag vill emellertid påminna om att även inom ramen för en privatisering av Tele-X-projektet, som vi har förordat, måste de kulturpolitiska intressena tillgodoses. Det är viktigt för utvecklingen av det nordiska kulturella samarbetet.

I reservation 3 har vi tagit upp vissa telekommunikationsfrågor. Närmast gäller det den monopolsituation som televerket har. Det är angeläget, menar vi, att utvecklingen på rymdteknikens och telekommunikationernas område inte hämmas av etablerade intressen. Detta bör beaktas vid de överväganden om telepolitiken och televerkets roll som skall göras. Vi menar också, som vi har anfört i en avvikande mening i trafikutskottet, att dessa överväganden måste ske inom ramen för en parlamentarisk utredning om telekommunikationerna och televerkets roll.

Den här frågan har också granskats av NO, men NO har ännu inte avgivit något yttrande utan kommer att göra det inom kort. Därför finns det ingen anledning att nu framställa något direkt yrkande, utan vi pekar bara i motivskrivningen i reservation 3 på vårt ställningstagande.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till de av oss undertecknade reservationerna till detta betänkande.

Anf. 168 BIRGITTA JOHANSSON (s):

Herr talman! 1986 antog riksdagen riktlinjer för industripolitiken på rymdområdet. Riktlinjerna bygger på ett fyraårsprogram. Innebörden av programmet är i korthet att svenskt näringslivs möjligheter att bli konkurrenskraftigt på rymdområdet skall förbättras, att rymdteknologin skall spridas utanför rymdindustrin samt att de fördelar som rymdverksamhet i norra Sverige erbjuder skall tas till vara.

De industripolitiska insatserna på rymdområdet har som ett av sina huvudmål att skapa en bred kompetens på systemnivå inom landet. För att nå detta mål är det nödvändigt med ett svenskt deltagande i några betydande nytto-satellitprojekt. Insatserna har koncentrerats till ett fåtal företag. Den svenska rymdindustrin består av, förutom det statliga Rymdbolaget, ett fåtal företag.

I beslutet från maj 1986 förutsattes det att industrin skulle bidra till finansiering av viss nationell rymdverksamhet. Ett avtal har nyligen träffats mellan DFR och de tre företagen Saab Space AB, Ericsson Radio Systems AB och Volvo Flygmotor AB. Avtalet har godkänts av regeringen, vilket innebär att staten bidrar med 40 milj. kr. och industrigruppen med 60 milj. kr. enligt 1985 års prisnivå till ett industriellt forsknings- och utvecklingsprogram.

Hittills har de svenska industriföretagen haft betydande framgångar. De svenska företagen har också etablerat sig internationellt som leverantörer till rymdindustrin på kommersiella villkor. Det är värdefullt för hela den svenska industrin att få ett sådant genombrott. Den socialdemokratiska regeringens industripolitik präglas av en målmedveten satsning på industriell utveckling och förnyelse, på morgondagens produktion och på jobb. Svenska företag har blivit eftersökta samarbetspartner i internationella projekt. De företag som blir godkända som leverantörer till rymdsystem har fått en kvalitetsstämpel. Denna kvalitetsstämpel står för teknologisk kompetens, systemkunnande och produktionskvalitet.

Näringsutskottets betänkande 1986/87:26 behandlar förutom budgetpropositionen två motioner från den allmänna motionstiden. Motionerna syftar till en ökad privatisering och till att Sveriges deltagande i ESA förstärks. Liknande yrkanden ställdes också förra året. När det gäller kraven på privatisering av Tele-X-projektet och åtgärder för att motverka monopol på internationella telekommunikationer har trafikutskottet yttrat sig till näringsutskottet. Trafikutskottet har inte ansett att motionsyrkandena skall föranleda några åtgärder, eftersom dessa frågor övervägs inom kommunikationsdepartementet.

Majoriteten inom näringsutskottet avstyrker de både motionerna, och yrkar bifall till budgetpropositionens förslag till fortsatt satsning inom rymd- och Tele-X-området.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

Tredje vice talmannen meddelade att debatten skulle vara gemensam för samtliga punkter.

Anslag till transportrådet, m. m.

Anf. 169 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Betänkande 20 från trafikutskottet har rubriken "Anslag till Transportrådet, m. m.". Det är framför allt kring det som döljs under "m. m." som jag skall säga några ord, men avslutningsvis ämnar jag ta upp även själva transportrådet.

Vad gäller punkt 2 i betänkandet, transportstödet för Norrland m. m., har folkpartiet även i år motioner om att persontransportstöd till vissa företag skall få gälla även för egenföretagares egna resor. Detta förslag avstyrks i år liksom tidigare. Som argument för yrkandet om avslag har angivits att stödet skall begränsas till sin omfattning. För innevarande budgetår fick stödbeloppet uppgå till högst 24,6 milj. kr. Detta belopp beräknas inte förbrukas, och statsrådet föreslår därför en sänkning för budgetåret 1987/88 med 6 milj. kr. till 18,6 milj. kr.

Hade det inte varit bättre om åtminstone en del av denna minskning hade fått användas som regionalpolitiskt stöd till företagare i Norrland? Det är ju i första hand inom små- och medelstora företag som nya arbetstillfällen skapas. Att bli egen företagare – kanske från början utan anställda – framhålls ju ständigt som en möjlighet för människor att bo kvar i glesbygd. Att få bidrag till de höga resekostnaderna till och från Norrland skulle vara ett värdefullt stöd särskilt för nyetablerade företag, som bygger sin verksamhet på kontakter utanför Norrland.

En vidgning av vilka företag som kan komma i fråga bör också diskuteras. Men det verkar som om varken statsrådet eller majoriteten i kammaren vill ge denna uppmuntran trots att budgetpropositionen sades ha en regionalpolitisk inriktning. Eller, ligger frågan i fel utskott? Skulle den egentligen platsa bättre i det betänkande, AU:13, som behandlas här i kammaren i morgon?

Eftersom anslaget i år behandlas i trafikutskottets betänkande nr 20 yrkar jag bifall till den reservation nr 4 som folkpartiet står för tillsammans med centern.

Herr talman! Sverige skall 1989 stå som värd för en konferens om transportmedel för handikappade. Som skäl anges att Sverige har en lag som tillgodoser handikappaspekterna. Ja, det finns sedan tio år en klar inriktning mot att kollektiva färdmedel skall anpassas även till handikappades behov. Föreskrifter har utfärdats och nyanskaffningarna inom t. ex. järnvägen blir handikappanpassade. Och det behövs verkligen – därom kan nog de flesta som åker tåg vittna.

Det är dock små och långsamma steg och folkpartiet har därför föreslagit

en översyn av anpassningen och en utvärdering av gjorda insatser. Utskottet säger visserligen att frågor rörande handikappanpassningen kommer att tas upp i det trafikpolitiska översynsarbete som nu pågår. Vi tror dock att det finns en risk för att de stora frågor som där behandlas inte ger utrymme nog också för dessa problem. Jag yrkar därför bifall till reservation 5.

Nära kopplat till handikappanpassningen är frågan om riksfärdstjänstens organisation. Denna organisation har upplevts som byråkratisk och svårhanterlig för de handikappade. Transportrådet kom i början av året med ett förslag till omorganisation som dock förkastades av de handikappades organisationer. Nu finns det sedan i mars nya föreskrifter. SJ Resebyrå bokar resor med tåg eller flyg och Taxi Sverige AB i stort sett övriga resor.

Förhoppningsvis innebär detta förenklingar och större snabbhet vid beställningar. Vi har därför inte reserverat oss mot utskottets skrivning utan endast i ett särskilt yttrande betonat att färdtjänsten också bör samordnas mer med den länsvisa kollektivtrafiken.

Till sist vill jag något beröra transportrådet. Både när det gäller Gotlands-
trafiken, handikappfrågorna och eventuella järnvägsnedläggelser har vi från folkpartiet kritiserat transportrådets sätt att arbeta. Det gör vi fortfarande men avvaktar nu riksrevisionsverkets utredning liksom den trafikpolitiska översynen. Men det blir säkert anledning att återkomma när det gäller transportrådsfrågor.

I övrigt yrkar jag bifall till hemställan i trafikutskottets betänkande.

Anf. 170 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c):

Herr talman! Vi centerpartister har nu i flera år föreslagit att transportrådet skall avvecklas. Vi från de s. k. borgerliga partierna har i debatten många gånger varit ense om att den offentliga sektorn bör minska. Vi tycker att det är bättre att om möjligt avskaffa ett helt verk i stället för att med ostyvelprincipen skära i alla verk, vilket dessutom alltid går ut över verksamheter ute i periferin.

De uppgifter som transportrådet nu har anser vi kan läggas över på länsstyrelser, kommuner och kanske i något fall på kommunikationsdepartementet. Jag yrkar bifall till reservation 1. Analogt med detta yrkande hemställer vi centerpartister att det till transportrådet anvisas ett förslagsanslag på 8 milj. kr.

Om vi skulle få gehör för vår åsikt i reservation 1, vilket väl är en from förhoppning, anser vi att transportforskningsberedningen, som nu är kopplad till transportrådet, skall flyttas till Linköping. Där finns väg- och trafikinstitutet, och där finns transportforskning och dito utbildning vid universitetet. Vid bifall till reservation 1 yrkar jag bifall till reservation 2.

Ingrid Hasselström Nyvall har redan talat om reservation 4. Jag instämmer helt i hennes synpunkter. Ett persontransportstöd skall självfallet även omfatta egna företagare. Alla företag börjar i liten skala och är oftast uppbyggda på en enskild persons idéer. Alla möjligheter att underlätta för driftiga personer att utveckla sina företag bör tas till vara. Jag yrkar därför bifall till reservation 4.

Anf. 171 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till vpk-reservationerna 3 och 6, vilka bygger på partimotioner om sjöfartspolitikens resp. handikappanpassad kollektivtrafik. Vpk har dessutom i ett särskilt yttrande behandlat transportrådets roll.

Transportrådet är ett omtvistat organ, som i flera frågor som rör viktiga trafikpolitiska områden agerat rent provokativt. I rapporten "Långväga buss" biter Claes-Eric Norrbom huvudet av skammen genom att lansera idén om att ersätta hela järnvägslinjer, t. ex. Kalmar/Karlskrona-Göteborg, med långväga buss. Opinionsen för den miljövänliga järnvägstrafiken har sedan rapporten såg dagens ljus vuxit.

I lördags passade miljökämpar och järnvägsentusiaster på att demonstrera för bandelen Kalmar-Göteborg. Från tidigt på morgonen steg människor på tåget längs hela sträckan för att i Göteborg välkomnas av en mottagningskommitté med egen blåsorkester. Det var fart och glädje på centralen i Göteborg i lördags. Aktionen kom till för att visa regering och riksdag att järnvägen behövs. Vid en av stationerna stod en socialdemokratisk arbetarkommun med röda fanor för att visa sin sympati för järnvägsaktionen och för alla de vpk-are som hade startat actionen.

Ilkskan mot transportrådets "insatser" för att lägga ner bandelen var tydlig för oss som tog emot i Göteborg. Synen på vad som är lönsamt skiljer sig kraftigt åt: medan transportrådet räknar krasst privatekonomiskt, räknar de flesta sunda opponenter långsiktigt samhällsekonomiskt. Våra argument för det senare alternativet blir allt starkare. Skogen, vår nationalrikedom, är allvarligt hotad. Detta faktum verkar inte ha nått fram till transportrådet. Vpk anser att transportrådets myndighetsfunktioner bör granskas förutslättningslöst.

Transportrådet har utfärdat föreskrifter om handikappanpassningen. Alltför lång tid har använts innan man kom till skott. Stora brister kvarstår också, eftersom man har struntat i att ta till vara alla de kunskaper som finns inom handikappaprörelsen. Ambitionerna måste därför bli högre. Transportrådets brist på intresse visar att ett annat organ måste anförtros detta viktiga arbete och att de handikappades organisationer skall inbjudas till överläggningar om det fortsatta arbetet. Det behövs enligt vår uppfattning en ny och mer preciserad förordning om kollektivtransporterna skall få den handikappanpassning som många i landet anser behövs.

I vpk är vi inte nöjda med statens stöd till sjötransporterna. Eftersom vi tidigare haft sjöfartspolitiska diskussioner i denna kammare, både vid frågestunder och i anslutning till betänkanden från trafikutskottet, tänker jag bara säga några ord om sjötransporterna.

Det enda stöd som finns utgår till landtransporter fram till hamnen. Det finns för sjöfarten inget godstransportstöd som omfattar själva sjötransporterna. Varför inte, Olle Östrand? Varför motsätter sig regering och riksdagsmajoritet att sjöfarten subventioneras när landsvägs- och järnvägs-transporterna subventioneras? Sjötransporter är ju miljövänliga till skillnad mot landsvägs-transporterna. Vpk har länge agerat för ett stöd som stimulerar kust- och inrikesjöfarten, och vi efterlyser det igen. Vi föreslår även i årets

sjöfartspolitiska motion att regeringen får uppdraget att utarbeta ett konkret förslag till ett sådant stöd.

Herr talman! Efter att ha träffat sjöfolket i samband med dess nyligen avslutade kongress i Göteborg är jag stärkt i min uppfattning att vpk har hamnat rätt när det gäller sjöfarten. För den händelse att Olle Östrand har missat massmedias bevakning av Sjöfolksförbundets kongress, vill jag med detta ha sagt att bitterheten mot den socialdemokratiska regeringen är mycket stor. Sven Hulterströms tal på kongressen innehöll inte ens ett löfte om bättre tider. Är det inte dags att ta kraven på allvar, innan en hel yrkeskår är uttraderad? Låt-gå-politiken borde vara ovärdig en s. k. arbetarregering.

Anf. 172 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag delar Viola Claessons uppfattning att sjöfarten behöver få ett snabbt och betydligt bättre stöd än i dag. Orsaken till att centern inte stöder den här reservationen är att vi har haft som princip att transportstödet skall utgå till de inre delarna av Norrland, inte till kustlandet. Om vi hade obegränsat med pengar, vilket vi tyvärr inte har, kanske vi skulle kunna formulera om målen. Men när vi har begränsade medel just när det gäller transportstöd tycker vi att det är viktigt att man lägger det i den västra delen av Sveriges norra inland. Det är alltså därför som vi inte stöder denna reservation.

Anf. 173 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag är, Anna Wohlin-Andersson, tacksam för varje bidrag till den typ av stöd som vi skulle vilja ha. Till skillnad från centern anser vi i vpk att det nog finns pengar. Det gäller bara att se till att resurserna omfördelas.

Med tanke på att sjötransporterna faktiskt är mycket miljövänliga borde centern instämma på samma sätt som centern gör när det gäller t. ex. järnvägstrafiken. Vi får väl se hur det blir i nästa års motionsskörd. Jag hyser inte heller några förhoppningar om att få stöd för den reservation jag pläderade för här. Vi kanske kan enas med centern om en del och sedan skriva en ny motion – då får vi måhända centerns stöd.

Anf. 174 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag instämmer fortfarande i det mesta av vad Viola Claesson säger. Det är klart att vi på något vis måste ta fram pengar för att stödja den svenska sjöfarten. Men jag tror fortfarande inte på att göra det via transportstödet. Jag vill ha kvar inriktningen på transportstödet att det gäller att kunna vidareförädla varorna i de inre delarna av västra Norrland.

Anf. 175 OLLE ÖSTRAND (s):

Herr talman! I anslutning till det här betänkandet skall jag behandla anslag till transportrådet och transportstöd till Norrland. Jarl Lander kommer att beröra riksfärdtjänsten.

Som vanligt återkommer centerpartiet med krav på att transportrådet skall avskaffas. Det är ytterst märkligt att ni aldrig tröttnar. Det är ju ändå så att om transportrådet avskaffas måste de uppgifter som rådet handlägger skötas

av någon annan myndighet. Jag har tidigare redogjort för vad transportrådet sysslar med, och det skall jag inte upprepa här i kväll. Med hänsyn till kammarens arbetsbelastning skall jag inte heller ta upp någon järnvägs-, väg- eller sjöfartspolitisk debatt med Viola Claesson.

För att återgå till transportrådet: Det pågår en hel del på det trafikpolitiska området, vilket naturligtvis kan återverka på transportrådets uppgifter och självfallet då på myndighetens struktur. Då får vi naturligtvis överväga de förändringar av transportrådets organisation som kan bli aktuella.

Med detta vill jag yrka avslag på reservation 1.

Jag går sedan över till transportstödet till Norrland. Det är vid det här laget oomtvistat att transportstödet fyller en mycket viktig regionalpolitisk funktion. Nu vill vpk att vi skall införa ett fullt utbyggt sjötransportstöd. Jag vill erinra om att fr. o. m. den 1 januari 1986 utvidgades godstransportstödet genom att ett särskilt bidrag nu lämnas för transporter av vissa varor till hamnar vid Norrlandskusten samt till Vänern och Mälaren. Det stödet kallar vi i dagligt tal hamntransportstödet. Det stödet har verkat endast i drygt ett år, och jag tycker att vi skall avvakta effekterna av det. Men jag vill också deklarerat att om stödet inte får avsedd effekt så att sjöfarten utefter framför allt Norrlandskusten stimuleras, då är också jag beredd att verka för att vi får ett fullt utbyggt sjötransportstöd.

När det gäller centerns och folkpartiets krav på stöd till egenföretagares resor vill jag erinra om att när vi införde persontransportstödet sade vi att det måste begränsas inom en ram av 24 milj. kr. Det är riktigt att stödet inte har utnyttjats till fullo. Men det är inte detsamma som att det finns motiv för att införa ett stöd till egenföretagarnas resor. Riksdagen har uttalat sig för att stödet skall gälla tjänsteresor till anställda. Samtidigt har vi också sagt att stödet skall vara enkelt och okomplicerat. Men det är naturligtvis ofantligt svårt att göra en avgränsning av vad som är privata resor och resor i tjänsten för en egenföretagare.

Med detta vill jag yrka avslag på samtliga reservationer och i övrigt bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 176 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Vi i centern slutar inte driva en fråga därför att vi tröttnar på den. Vi skulle möjligen sluta driva en fråga därför att vi anser att den är överspelad, obehövlig eller dum, men eftersom vi inte anser att frågan om ett avskaffande av transportrådet är varken överspelad, obehövlig eller dum fortsätter vi att driva den.

Jag vill gärna påpeka för Olle Östrand och även för Ingrid Hasselström Nyvall att ni kommer att lägga nya uppgifter på transportrådet i och med försvarsbeslutet om 10 milj. kr. till försvarspolitiska åtgärder. Det innebär ytterligare en uppgift för transportrådet, en uppgift som det enligt vår mening vore fördelaktigare att lägga på länsstyrelserna.

Vad beträffar egenföretagarnas resor kommer säkert Ingrid Hasselström Nyvall att bemöta Olle Östrand på den punkten. Jag vill bara säga att om man bara därför att man är rädd för att en egenföretagare eventuellt skulle göra en privat resa inte vill ge honom eller henne chansen att utbilda sig, att vidareutveckla sina idéer, att få kontakt med affärsbekanta eller att studera

olika vinklingar på sitt företags verksamhet, då tycker jag det är ganska horribelt.

Prot. 1986/87:127
20 maj 1987

*Anslag till transport-
rådet, m. m.*

Anf. 177 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp) replik:

Herr talman! Olle Östrand säger att riksdagen har beslutat att stödet bara skall avse anställdas tjänsteresor. Men just detta kan vi ju försöka ändra på genom att säga att vi vill att den frågan skall ses över. I hela debatten kring frågan om vad människorna skall göra för sin försörjning i framtiden förs egenföretagandet fram från alla håll, inte minst från socialdemokraterna, som en verksamhet som människor kommer att kunna ägna sig åt. Då skulle persontransportstödet kunna vara till hjälp. När nu 6 milj. kr. inte har utnyttjats kunde man vara generös och säga att hälften kan anslås till en omprövning för att låta även egenföretagarna få möjlighet att utnyttja stödet.

Olle Östrand säger också att det är ofantligt svårt att avgöra vad som är privata resor och resor i tjänsten. Men sådant håller ju taxeringsmyndigheterna på med varenda gång det är fråga om egenföretagares resor. När de granskar deklARATIONER och annat har de att ta ställning till vad som är privatresor och vad som är affärsresor. Det kan ju inte vara svårare att göra detta i samband med det här stödet än i alla andra sammanhang. Jag tror inte, med den kunskap jag har om egenföretagare, att resande på företagets bekostnad är det som står egenföretagarna allra närmast. Det är snarare att försöka få företaget att fungera så bra som möjligt.

Anf. 178 OLLE ÖSTRAND (s) replik:

Herr talman! Om man skall tillämpa en stödform måste det finnas rimliga möjligheter att kontrollera att stödet betalas ut på ett riktigt sätt. De möjligheterna finns tyvärr inte när det gäller egenföretagarnas resor. Det är praktiskt taget omöjligt att avgöra vad som är privatresor och vad som är tjänsteresor.

Så till frågan om transportrådets avskaffande. Det märkliga är att först fattar en enig riksdag, inkl. centerpartiet, det ena beslutet efter det andra om att ge transportrådet nya arbetsuppgifter, men sedan återkommer centerpartiet ständigt till att transportrådet skall avskaffas. Någon gång måste ni inom centerpartiet bestämma er för vilken linje ni skall driva.

Anf. 179 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Vilka nya uppgifter, Olle Östrand, har centern varit med om att lägga på transportrådet under det senaste året? Det skulle jag vilja veta. Om vi har gett transportrådet några nya uppgifter, då får vi lov att ändra oss på den punkten.

Sedan vill jag helt instämma i vad Ingrid Hasselström Nyvall sade om egenföretagarna. Det första en egenföretagare gör när han eller hon skall starta ett företag och få det att "gå runt" är inte att ge sig ut på personliga resor, som inte har ett skvatt att göra med möjligheterna att få företaget att bära sig. Att hävda att så skulle vara fallet vore en väldigt dum motivering för att inte låta egenföretagare få del av persontransportstödet.

Anf. 180 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp) replik:

Herr talman! Olle Östrand vidhåller att det är så ofantligt svårt att avgöra vad som är privatresor eller tjänsteresor när det gäller en företagare. Då tycker jag att han skall be om information från t. ex. revisionsdirektören i Gävleborgs län. Han kan tala om att myndigheterna har en ganska stor erfarenhet av att avgöra sådana här frågor. De kunskaperna borde de kunna använda också när det är fråga om en sådan här stödform.

Anf. 181 JARL LANDER (s):

Herr talman! Som Olle Östrand sade har vi den uppdelningen i utskottsgruppen att jag har att ansvara för avsnittet om riksfärdtjänsten. Jag skall försöka vara så kortfattad att jag inte upptar kammarens tid i alltför stor utsträckning.

Jag konstaterar att vi i utskottet är överens om att det i det trafikpolitiska målet att nå en tillfredsställande trafikförsörjning ligger att handikappade och äldre människor så långt som möjligt skall kunna delta i samhällslivet på samma villkor som alla andra. Vidare är vi överens om att medverka till att de kollektiva färdmedlen blir så tillgängliga som möjligt för de handikappade. Först då ger vi också de handikappade möjligheter till en aktivare livsföring, samtidigt som behovet av dyra och resurskrävande specialtransporter minskar. Problemet nu är att det av både tekniska och ekonomiska skäl inte är möjligt att anpassa alla fordon, järnvägsstationer, tåg m. m. så snabbt som vi kanske skulle önska, utan att den här anpassningen måste få ske successivt.

Bara för att ge ett mått på vilka kostnader det kan röra sig om, utan att för den skull säga att det inte är värt kostnaden, vill jag informera om att enbart en komplettering av en buss med en lyft, för att underlätta för rörelsehindrade att komma av och på, betingar ett pris av ca 100 000 kr. En sådan komplettering av 10 000 bussar betyder alltså en kostnad på minst 1 miljard kronor.

Folkpartiet hävdar i reservation nr 5 att arbetet med handikappanpassningen visar stora brister och yrkar på en översyn och en utvärdering av gjorda insatser.

Vänsterpartiet kommunisterna hävdar i sin reservation nr 6 att arbetet tagit för lång tid i anspråk och att annan myndighet än transportrådet skall anförtros det fortsatta arbetet med handikappanpassningen av kollektivtrafiken. Vidare säger vpk att de handikappades organisationer bör inbjudas att delta i det fortsatta arbetet.

Låt mig göra några kommentarer till dessa båda reservationer.

Föreskrifter om handikappanpassningen och hur den skall fortlöpa finns nu framtagna, och arbetet fortgår. Att nu ta upp frågan om att utse en ny ansvarig myndighet för denna anpassning anser utskottsmajoriteten inte lämpligt. Det kan i sig inte påskynda arbetet med anpassningen. Transportrådet är, som vi i utskottsmajoriteten ser det, väl skickat att klara denna uppgift.

Att handikapprörelsen bör få vara med och påverka arbetet är helt naturligt. Därför är det beklagligt, herr talman, att handikapprörelsen hoppat av arbetet inom transportrådet, där påverkansmöjligheterna är som störst.

Avslutningsvis: De kollektiva trafikmedlen är ännu inte sådana att alla människor kan utnyttja dem, och det betyder att behovet av riksfärdtjänsten fortfarande är stort. Då är det viktigt att den administrativt fungerar så smidigt som möjligt.

I en folktoppimotion, T919, som utskottet behandlat i detta betänkande, yrkas på en översyn av reglerna vid beställning av biljetter för riksfärdtjänst. Utskottet har pekat på att regeringen redan har uppdragit åt transportrådet att pröva olika åtgärder i syfte att bl. a. öka effektiviteten i riksfärdtjänsten.

Jag vill hävda att transportrådet nu har kommit långt i detta arbete. Ett exempel på detta är att handläggningstiden för beställningar av riksfärdtjänst kunnat kortas ner till två veckor. Vidare har systemet med att skicka ut biljetterna mot postförskott slopats. I stället skickas de tillsammans med inbetalningskortet på egenavgiften. Med andra ord: Transportrådet har visat att det går att förenkla riksfärdtjänstsresandet.

Till Ingrid Hasselström Nyvall: Frågor som rör såväl kollektivtrafikens anpassning till de handikappade som riksfärdtjänsten kommer att bli föremål för översyn i det trafikpolitiska utredningsarbete som nu har påbörjats inom kommunikationsdepartementet. I det utredningsarbetet kommer även handikapporganisationerna att få ge sin syn på de här frågorna.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslag på reservationerna 5 och 6 och bifall till trafikutskottets hemställan i dess betänkande nr 20.

Anf. 182 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Jag sade just att vi såg positivt på detta. Vi har inte reserverat oss i denna fråga, utan vi hoppas att det transportrådet nu har kommit fram till i samarbete med handikapporganisationerna skall innebära förenklingar. Vi tycker möjligen att de inte går tillräckligt långt.

Vi har också respekt för kostnaderna för denna handikappanpassning. Samtidigt vet vi att om man gör dessa förbättringar kan man minska kraven på att få anlita färdtjänst. Det finns mycket som vi tycker kunde ha gjorts. I Borås har man t. ex. servicelinjer med en specialbuss som kör runt ett par gånger om dagen. På andra platser där man har ett tillräckligt underlag borde man kunna pröva sådant. Detta har sparat in många transporter med specialfordon. I Danmark börjar man nu att anpassa järnvägen betydligt mer än vi gör här i Sverige.

Jag sade i debatten förra året att målsättningen borde vara att man skall ha en handikappanpassad vagn i varje tåg. Den kunde märkas med ett grönt streck, lika väl som förstaklassvagnen märks med ett gult streck.

Jag tror inte att vi kan genomföra detta bums. Men jag tycker att det skulle vara en målsättning, i stället för att man bara i vaga ordalag talar om detta med handikappanpassning.

Att det anslås 63 miljoner till riksfärdtjänsten har jag förstäelse för. Vi har inte på något sätt reserverat oss mot det. Men man kunde se över – och det gör man också förhoppningsvis – de totala kostnaderna för färdtjänsten. För en tid sedan fördes en debatt i denna fråga där Erik Holmkvist sade att de rika kommunerna får så väldigt mycket mera till färdtjänsten än de fattigare. Vi väntar oss att den översyn som nu görs skall komma att visa vad hela färdtjänsten kostar och om man där kan göra förenklingar.

Anf. 183 JARL LANDER (s):

Herr talman! Jag vill bara kort säga till Ingrid Hasselström Nyvall att det hon tar upp i sin replik rör just det vi anser kan ingå i det arbete som nu påbörjats i kommunikationsdepartementet och som gäller översynen av bl. a. färdtjänsten och formerna för en handikappanpassning av trafiken. Det måste väl vara litet för svårt, tekniskt sett, för oss som riksdagsledamöter att fatta beslut i de frågorna. Vi kan gott överlåta detta arbete till dem som nu påbörjat översynen och fram till dess låta det fortsätta att fungera så bra som det hittills har gjort, med transportrådet som myndighet.

Anf. 184 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Jag instämmer med Jarl Lander i att man skall fortsätta med detta arbete. Det är väl bara det att vi tycker att arbetet går långsamt. Jag är också litet ängslig för att de stora frågor som nu har kommit in i översynsarbetet – inte minst järnvägspolitiken – skall försvinna återigen.

Man kan också fråna riksdagens sida om inte annat så åtminstone i en debatt uttala en viljeinriktning mot t. ex. det ganska enkla mål som det innebär att en vagn i varje tåg skall vara handikappanpassad, i alla fall på de större banorna.

Anf. 185 JARL LANDER (s):

Herr talman! Jag vill bara uttala den viljeinriktningen som jag framförde i mitt anförande. Vi i utskottet är överens om att medverka till att de kollektiva färdmedlen blir så tillgängliga som möjligt för handikappade.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

13 § Föredrogs

trafikutskottets betänkande

1986/87:22 om ändringar i väglagen och lagen om enskilda vägar (prop. 1985/86:118).

Ändringar i väglagen och lagen om enskilda vägar

Anf. 186 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Som framgått av det särskilda yttrandet och av den tidigare behandlingen i kammaren har folkpartiet yrkat avslag på den nya plan- och bygglagen. Partiets ledamöter i bostadsutskottet har också uttalat sig för behovet av reformer och följdlagstiftning till PBL. I demokratisk ordning vill vi nu inte motsätta oss att vägslagstiftningen anpassas till PBL. På en punkt har vi dock en reservation, som jag härmed yrkar bifall till.

I en folkpartimotion hävdas grundprincipen att när kommunerna inte anser att bygglov behövs för vissa byggnader eller åtgärder skall fastighetsägaren inte behöva söka tillstånd hos andra myndigheter. Behövs bygglov skall kommunen kunna hantera frågan i vad gäller påverkan på vägens

bestånd, drift eller brukande – eventuellt efter yttrande från väghållaren, som antingen är staten eller kommunen själv, men då kanske genom en annan nämnd än den som bär ansvaret.

Eftersom vi säkerligen kommer att få ta del av olika tillämpningsfrågor när det gäller PBL, tycker jag inte att det är nödvändigt att i dag ytterligare diskutera denna och andra frågor kring väglagen.

Jag vill dock uttrycka min tillfredsställelse över att utskottet, efter förslag i motioner från folkpartiet och centern, accepterade att behålla den nuvarande besvärsordningen och ändrade på det förslag som fanns i propositionen.

Därmed yrkar jag bifall till folkpartiets reservation och i övrigt till utskottets hemställan i betänkande nr 22.

Anf. 187 YNGVE WERNERSSON (s):

Herr talman! Det betänkande som nu behandlas är föranlett av en proposition angående ändringar i väglagen och lagen om enskilda vägar. Utskottet tillstyrker i allt väsentligt de föreslagna ändringarna, och stor enighet råder kring betänkandet som endast har föranlett en reservation. För att spara tid skall jag inte beröra propositionen och de enskilda ändringarna, utan går direkt på reservationen.

Den långa och invecklade reservationen slutar med att regeringen bör återkomma med förslag som bättre tillfredsställer reservanterna. Om byggnadslovsplikt inte råder enligt plan- och bygglagen skulle det enligt reservanterna inte erfordras tillstånd för att uppföra byggnader och andra anläggningar.

Utskottsmajoriteten är av en annan mening och avstyrker motionen i denna del liksom även folkpartireservationen.

Herr talman! Avslutningsvis yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 188 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Yngve Wernersson säger att reservationen är tillkrånglad, och det kan jag delvis instämma i. PBL går ju ut på att kommunerna skall ta ett så stort ansvar som möjligt. Till Yngve Wernersson vill jag säga att de säkert har kapacitet att göra det även i det här fallet och att man inte skall behöva gå till flera olika myndigheter.

Anf. 189 YNGVE WERNERSSON (s):

Herr talman! Den ordning som reservanterna förordar medför att området för byggnadslov utökas. Det är olyckligt, men skulle bli nödvändigt för att inte äventyra vägens drift. Den mening som utskottet har ställt sig bakom har framförts av både bostadsministern och kommunikationsministern.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

14 § Föredrogs

trafikutskottets betänkande

1986/87:23 om anslag till Transportstöd för Gotland (prop. 1986/87:100 delvis).

*Transportstödet till
Gotlandstrafiken*

Anf. 190 GUNHILD BOLANDER (c):

Herr talman! Så är det åter dags för riksdagen att besluta om transportstöd till färjetrafiken till och från Gotland – en trafikföring som under kommande budgetår kommer att undergå en väsentlig förändring. Gotlandsbolaget, som har skött trafiken i 122 år, har av transportrådet i förhandlingar frångått koncessionen, och ett nytt rederi, Nordström & Thulin AB här i Stockholm, har fått ansvaret att klara vår trafikförsörjning från den 1 januari 1988, dvs. från nästa årsskifte.

Denna förändring har givit upphov till många frågor. Här i riksdagen har framställts interpellationer, och senast i går debatterade vi sysselsättningsfrågor och hur den nya rederikonstellationen kan förväntas leva upp till den tillfredsställande trafikförsörjning som man från ansvarigt håll gärna talar om. Det är nämligen inte Nordström & Thulin som skall trafikera linjerna, utan det är utlämnat på totalentreprenad till Johnson Line, som i sin tur överlåter olika funktioner till Johnson Shipmanagement, till Silja Line med bokning i Åbo och till Gotlandsbolaget. För att kunna fullfölja sitt uppdrag hyr Johnson Line Gotlandsbolagets fartyg M/S Visby, för vidare uthyrning till Nordström & Thulin under två år. Det betalar man 31 milj. kr. för att göra.

Nordström & Thulin har ingen erfarenhet av passagerartrafik och inte heller något tonnage för detta, och det har nu lett till att det helt plötsligt finns ett flertal intressenter, som väl i sinom vill ha sin beskärda del när transportstödet skall fördelas.

Förutom all den oro för arbetstillfällena som har uttalats från Gotlands län och kommun, från de anställda och från många resenärer – som jag gav uttryck för i gårdagens interpellationsdebatt och som jag därför inte här skall upprepa – finns det alltså en ekonomisk sida i denna fråga. En förmodligen enig riksdag beslutar i morgon om ett transportstöd på 52 milj. kr.

Det enda skälet till byte av rederi – dvs. från ett privat rederi till ett annat privat rederi – var att Gotlandstrafiken kostar staten för mycket pengar. Då måste man rimligen ställa frågan: Vad får Gotlandstrafiken kosta svenska staten?

Det har gjorts utredningar och jämförelser som finns dokumenterade hos kommunikationsdepartementet och som visar att om Gotlands trafikföring underkastades samma bedömning som vägar och broar och vissa järnvägar i övriga Sverige skulle behovet av transportstöd ha stannat under 20 milj. kr. Men det har inte funnits intresse från statsmakterna att se frågan på detta rättvisa sätt, och därför står vi här varje år och känner oss som understödsgare för att Gotland ligger där det ligger.

När det gäller oron för bytet av rederi vill jag hänvisa till gårdagens protokoll från denna kammaré. Jag måste ändå framhålla att färjetrafiken för Gotlands del är långt mer än en trafik- och transportfråga. Om man på fastlandet vidtar förändringar när det gäller en riksväg mellan olika regioner eller förändrar trafiken på järnvägen finns det i bägge fallen alternativa möjligheter för både person- och godsbefordran. Motsvarande möjlighet saknas för Gotland. Det går därför inte att bortse från att förändringar i

färjetrafiken, på sätt som nu sker, kommer att få omedelbara och avsevärda konsekvenser för näringslivet och därmed för arbetsmarknaden.

Det skall bli mycket intressant att se det alltfört hemliga avtalet mellan staten och Nordström & Thulin. Vilka ekonomiska ramar kommer då att gälla? Får vi trafik sex dagar i veckan på två linjer? Slipper vi åka lastbåt med farligt gods flera dagar i veckan till Oskarshamn?

Staten vill minska sina kostnader, och det nya rederiet har uttryckt glädje över att få en konjunkturokänslig verksamhetsdel. Vem tror ni kommer att få betala? Hur blir det med Gotlandsrabatten framöver?

Det viktiga för oss är alltså en bra bastrafik som är till nytta för passagerare och gods. Sedan kan man fantisera om katamaraner och nöjesresor, men det är inte det viktigaste.

I trafikutskottets betänkande nr 23 har redovisats ett antal motioner, som väl alla varit ärligt menade från motionärernas sida men som inte i någon större utsträckning har funnit nåd inför utskottet. Jag har i min motion inte ägnat mig åt så många detaljerade förslag. Men jag har velat fästa utskottets uppmärksamhet på den omöjliga situation som nu råder, nämligen att regeringens förlängda arm i form av statens transportråd har att avgöra förutsättningarna för en hel regions möjlighet att utvecklas – som län och som kommun, där mer än 56 000 människor bor och har sin utkomst. Den omöjliga situationen består i att transportrådet i sin ämbetsutövning inte har att ta några regionalpolitiska hänsyn. Jag menar att det är en nödvändighet att ta sådana hänsyn när det gäller att fatta beslut rörande Gotlandstrafiken. Av denna anledning har jag i motionen pekat på att denna handläggning måste ske i regeringskansliet i samråd med gotländska intressen, så att man på ett bättre sätt kan beakta alla samhällskonsekvenser när man gör förändringar.

I betänkandet hänvisas till ett interpellationssvar av kommunikationsministern, där det framgår att man inom kommunikationsdepartementet överväger formerna för ett bättre samarbete med gotländska intressen när det gäller utformningen av trafikföringen.

Det krav som det här gäller framfördes, förutom i min motion, från Gotlands län och kommuner i januari. Kommunikationsministerns svar gavs den 31 mars, och fortfarande föreligger inget förslag från regeringen eller departementet. Jag vill dock här hemställa att dessa överläggningar, som enligt vad jag har förstått pågår mellan olika departement, resulterar i ett förslag så snart som möjligt. Jag förutsätter att utskottet har försäkrat sig om detta – jag tolkar skrivningen så. Det är oerhört viktigt att vi får en lösning med det snaraste. I centerreservationen har detta krav kommit till tydligare uttryck, varför jag yrkar bifall till reservation 2 i det aktuella betänkandet.

Anf. 191 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag skall inte bidra till att göra en lång dag så värst mycket längre, i synnerhet som jag så sent som i går hade en diskussion här i kammaren med kommunikationsministern, då jag fick tillfälle att utveckla vpk:s kritik mot de oeffterrättliga förhållanden som nu råder inom Gotlandstrafiken.

Vårt krav på ett förstatligande av Gotlandstrafiken avfärdas av utskottet

med en klackspark. Man hänvisar till att frågan tidigare behandlats och att förslaget avslagits. Ja, det känner vi till, men är inte detta svar litet väl torftigt? Har ni inte i utskottsmajoriteten märkt att någonting inträffat? Transportrådet och staten har utan samråd med de anställda och de ansvariga myndigheterna på Gotland överlåtit Gotlandstrafiken till ett nytt privatkapitalistiskt företag utan all erfarenhet av passagerartrafik.

Detta företag, Nordström & Thulin, har sedan gett en rad andra företag i uppdrag att praktiskt sköta trafiken. Summan av kardemumman har blivit att ingen riktigt vet hur det kommer att bli med Gotlandstrafiken framöver. Hundratals anställda fruktar för sina jobb. Gotländska underleverantörer och säsonganställda drabbas när verksamhetens styrning flyttas över till en redan överhettad Storstockholmsregion. Här handlar det om ett förödande slag mot sysselsättningen på Gotland, som är ett av de län i vårt land som redan har den högsta arbetslösheten.

Samtidigt kan jag konstatera att staten med denna uppgörelse uppenbarligen har öppnat en ny filial till Ebberöds bank. Via två mellanhänder skall staten nu t. ex. hyra in M/S Visby från Gotlandsbolaget för 31 milj. kr., medan man i det uppsagda avtalet betalade endast 20 milj. kr. till Gotlandsbolaget för fartygen Visby, Gotland och Gute. Jublet hos aktieägarna har inga gränser, men bland de anställda – och det är inte konstigt – växer förbittringen. Den växer också runt om på Gotland. På många håll tilltar också sympatin för tanken att staten skall ta ett totalansvar för trafiken genom ett förstatligande precis som staten har ansvaret för järnvägstransporterna på fastlandet. I Gotlandspressen har jag läst att också Ulla Pettersson uttalat sig för ett förstatligande, men hennes partikamrater i trafikutskottet har uppenbarligen inte tagit något intryck. Men Ulla Pettersson, Gunhild Bolander och andra har möjlighet att i morgon rätta till trafikutskottets förslag genom att rösta för vpk-reservationen nr 1, som jag yrkar bifall till.

Anf. 192 OLLE ÖSTRAND (s):

Herr talman! I går fördes en längre interpellationsdebatt om Gotlandstrafiken. Jag har läst protokollet och tycker att kommunikationsministern på ett alldeles utmärkt sätt klargjorde regeringens syn på den framtida Gotlandstrafiken. Därför skall jag inte ta upp någon längre debatt om den i kväll utan begränsa mig till att något kommentera de två reservationer som är fogade till betänkandet.

Först vpk-reservationen med krav på förstatligande av Gotlandstrafiken. Bo Hammar tycker att vi i utskottet har varit kortfattade. Vi har haft denna fråga uppe till behandling ett flertal gånger. Utskottet har inte ändrat uppfattning i detta avseende och avstyrker därför motionsyrkandet.

Bo Hammar har kritiserat regeringens handläggning av Gotlandstrafiken både i går och i sitt inlägg i kväll. Samtidigt är Bo Hammar angelägen om att staten skall överta trafiken i egen regi. Det är märkliga ståndpunkter.

Centerreservationen behandlar transportrådets handläggning av frågor som rör Gotlandstrafiken. Enligt de anvisningar som statsmakterna har utfärdat är det transportrådets uppgift att inom ramen för dessa anvisningar och för att skapa en tillfredsställande transportförsörjning för Gotland vidta åtgärder i syfte att begränsa anspråken på statsbidrag. Om man inte är nöjd

med taxor eller turlistor, har man möjlighet att överklaga hos regeringen.

När det gäller kravet på ett förbättrat samrådsförfarande överväger man nu i kommunikationsdepartementet formerna för hur man med företrädare för gotländska intressen på ett bättre sätt än hittills skall kunna kanalisera och diskutera frågor som gäller bl. a. turlistor i Gotlandstrafiken. Man får förutsätta att regeringen inom rimlig tid kommer med ett förslag i detta avseende.

Jag tror inte att Gunhild Bolander blir nöjd förrän Gotlandsbolaget får ett livstidskontrakt på Gotlandstrafiken.

Gotlandsbolaget har i olika omgångar kritiserats för sitt sätt att sköta trafiken. Nu har avtalet gått ut, och man har tecknat nytt avtal med ett nytt bolag. För mig är det viktiga inte vem som driver trafiken utan att vi får en bra trafik på Gotland. Jag är övertygad om att vi kommer att få en bra trafik på Gotland med det nya bolaget, Nordström & Thulin.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter, vilket alltså innebär avslag på reservationerna.

Anf. 193 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Olle Östrand tycker att kommunikationsministern i debatten med mig i går gjorde en utmärkt redovisning av Gotlandstrafikens framtid. Jag kan informera Olle Östrand om att de många fackliga representanter på Gotland som jag har talat med inte alls delar hans uppfattning. De är mycket missnöjda med den socialdemokratiska kommunikationsministerns hållning och initiativlöshet i de här för den gotländska regionalpolitiken och för sysselsättningen på Gotland mycket allvarliga frågorna.

Olle Östrand har uppenbarligen läst protokollet från i går noggrant. Han återgav också lojalt vad kommunikationsministern sade i sin polemik med mig, nämligen att jag var ologisk, därför att jag dels kritiserade staten, dels krävde att staten skulle ta över trafiken. Jag får då försöka en gång till, herr talman, och se om jag kan övertyga Olle Östrand om logiken i mitt resonemang.

Logiken är följande: Vi kritiserar staten därför att den *inte* tar ett ansvar utan överlåter detta till olika privatkapitalistiska företag på gotlänningarnas bekostnad. Det är detta vi kritiserar staten för. Därför menar vi att staten bör ta ett ansvar och gå in och ta över trafiken, precis som staten har det övergripande ansvaret för t. ex. järnvägstrafiken på fastlandet.

Jag trodde inte att den logiken var så svår att begripa, men det är den uppenbarligen – det var den för kommunikationsministern i går, och det är den för Olle Östrand i dag.

Anf. 194 GUNHILD BOLANDER (c) replik:

Herr talman! Jag tycker inte heller att statsrådets svar i går var särskilt klarläggande på någon punkt.

Skälet till att vi hellre ser att handläggningen av frågorna om trafikföringen och besluten sker i regeringskansliet än i transportrådet är att transportrådet faktiskt inte har att ta regionalpolitiska hänsyn i sin verksamhet. Det här är en stor fråga, som har mycket större betydelse för länet än vad som anges av att bolaget i fråga forslar människor och gods fram och tillbaka. Gotlandstra-

fiken är en livsnerv för all verksamhet på Gotland. Vi måste ha rätt att kräva att regeringen har den övergripande samhällssyn som vi inte rimligtvis kan avkräva transportrådet. Om transportrådet inte har att ta sådana hänsyn är det regeringens sak att se till att en genomgripande förändring inte får sådana våldsamma konsekvenser som den förändring som nu har skett ser ut att få. Det ansvaret tycker jag att regeringen skall ikläda sig – det vore rimligt om man gjorde det.

Jag förutsätter att det blir en bättre tingens ordning efter resonemangen mellan företrädare för det gotländska näringslivet och myndigheterna i ett trafikråd eller kommunikationsråd – vad man nu vill kalla det. Det måste ske en handläggning direkt mellan kommunikationsdepartementet och gotlänningarna. Det är nödvändigt att så sker. Jag förutsätter också att ett sådant förslag kommer att presenteras snarast möjligt.

Anf. 195 OLLE ÖSTRAND (s) replik:

Herr talman! Nordström & Thulin kommer att driva den här Gotlandstrafiken i ett särskilt dotterbolag i Visby. Företrädare för rederiet har också bekräftat sin viljeinriktning när det gäller att rekrytera personal från Gotland. Man har också uttalat att man skall utnyttja gotländska underleverantörer som tidigare har varit leverantörer till Gotlandsbolaget.

Anf. 196 GUNHILD BOLANDER (c) replik:

Herr talman! Det enda som intressenterna har lovat är att det blir ett kontor i Visby med 15 man. 60 personer arbetar där i dag. Men huvudkontoret skall ligga i Stockholm. Bokningen kommer att ske via Silja Line, som har sin databas i Åbo.

Rekryteringen av de 500 säsonganställda sker i dag från kontoret i Visby. Men i fortsättningen kommer den att ske från huvudkontoret i Stockholm. Jag tvivlar på att man därifrån kommer att kunna rekrytera gotlänningar. I stället kommer man säkerligen att rekrytera personal som bor i de här trakterna. Det kommer att få negativa effekter för ungdomarna på Gotland, för vilka denna säsonganställning har betytt mycket.

Det nya rederiets uttalande om att man i möjligaste mån skall göra upphandlingar på Gotland och gynna det gotländska näringslivet är egentligen löften som är till intet förpliktande. Samtidigt har man sagt att det inte är nödvändigt att varenda bulle bakas på Gotland. Det betyder i klartext att man gör upphandlingar där det är billigast. Det finns inte mycket av omtanke om det gotländska näringslivet i dessa uttalanden.

Anf. 197 ULLA PETTERSSON (s):

Herr talman! Nu är det dags igen. Anslaget till Gotlandstrafiken skall fastställas av riksdagen. Den trafiken är i dag en ännu hetare fråga än den var för ett år sedan. Regeringen har efter månaders resultatlösa förhandlingar mellan transportrådet och det tidigare koncessionsföretaget Rederi AB Gotland slutit avtal med ett nytt rederi i trafiken, Nordström & Thulin.

Jag tror inte att det är bara kostnaderna som har spelat in när Gotlandsbolaget inte har förmått ge ett antagbart bud på trafiken, utan det är nog också långsiktighet, tonnageutnyttjande osv.

Hur det nya bolaget väljer att lägga trafiken kan diskuteras. Det väsentliga i sammanhanget är att huvudansvaret åvilar Nordström & Thulin. Det är på det företaget som kraven skall ställas. De trafikkrav som vi gotlänningar i första hand ställer och har rätt att ställa är en god trafik till rimlig kostnad och de därav föranledda arbetstillfällena till Gotland. Det är naturligtvis olyckligt att besked om trafiken har dröjt, främst för de människor som har sin utkomst direkt eller indirekt genom trafiken till och från Gotland.

Vi har under det senaste året fått goda illustrationer av hur det fungerar när privatföretag skall bedriva trafikverksamhet som det bör vara en samhällelig uppgift att bedriva. Vi har fått se ett resultat av den konkurrens som de borgerliga partierna ville ha in i Gotlandstrafiken. Vi har fått se hur arbetstillfällena blivit bara en del i en förhandling som handlat om avskrivningar, kapitalkostnader och reavinstsdelning.

Jag har tidigare motionerat om förstatligande av Gotlandstrafiken, och det är fortfarande min bestämda uppfattning att den borde förstatligas. Endast det faktum att ett tioårigt avtal nu slutits om trafiken gör att jag inte till fullo kan stödja reservationen från vpk i det här stycket.

Det finns fördelar med att vi får ett långsiktigt avtal, när vi nu inte har något parlamentariskt underlag för ett förstatligande. Avtalet är slutet och skulle bli besvärligt för staten att ta sig ur. Det finns ingen anledning att stoppa ännu mera pengar i färjeföretagen för att köpa oss en statlig trafik för dagen. Därför accepterar jag med tvekan denna, ur gotländsk socialdemokratis synvinkel, andrahandslösning.

Herr talman! Det har talats en hel del om handikappanpassning av kommunikationsmedel tidigare här i kväll. Jag vill anknyta till det beträffande Gotlandstrafikens sydliga gren, nämligen Oskarshamnstrafiken. Flera dagar i veckan under låg- och mellansäsong måste Gotlandstrafikanter numera färdas med en lastfärja. Det säger sig självt att handikappade och även äldre, småbarnsföräldrar m. fl. helt enkelt utestängs från den trafiken.

Många riksdagsledamöter har efter det att riksdagen förra året beslutade om det som kallades "vissa utbudsförändringar" varit på Gotland – konfronterade med gotlänningarnas berättigade missnöje, för att inte säga ilska – och förklarar att de inte kunde tänka sig att beslutet skulle få de följder det fått. Det hade annars varit enkelt för dem om de bara hade lyssnat på debatten. Vi var mycket tydliga där.

De riksdagsledamöter som gett uttryck för sådan förvåning har i dag möjlighet att återupprätta sig genom att rösta för motion N608 som jag härmed, herr talman, yrkar bifall till. Bengt Kronblad och jag har i den motionen begärt att Oskarshamnstrafiken även framdeles skall bedrivas i samma omfattning som före hösten 1986.

Utskottet har för all del skrivit ganska positivt om att det rör sig om en övergångslösning som bör få kortaste möjliga varaktighet. Men man har inte sagt någonting om när den skall avskaffas. Vad vi vill ha är ett klart uttalande från riksdagens sida angående höstens trafik och en klar markering för framtiden av att vi inte accepterar att fraktas med lastfärja.

Så några ord till slut om gotlänningarnas inflytande över trafiken. Det har sagts förr i denna kammare, och jag säger det gärna igen: Färjelinjerna är vår väg. Bra kommunikationer är av grundläggande betydelse för oss.

Vi ser fram emot det råd för Gotlandstrafiken som först aviserades från transportrådet i höstas och som såvitt jag vet för närvarande behandlas i kommunikationsdepartementet. Den frågan bör snart komma till sin lösning. En sådan Gotlandsdelegation bör få inflytande över hela trafiksituationen, inte minst i regionalpolitiskt hänseende, och jag ser fram emot dess tillkomst.

Anf. 198 OLLE ÖSTRAND (s) replik:

Herr talman! Ulla Pettersson är kritisk mot trafiken på det södra omloppet. Jag tänker närmast på färjan Gute. Den trafik som upprätthölls förra vintersäsongen på det södra omloppet var en övergångslösning i avvaktan på ett nytt avtal.

Den 2 juni skall transportrådet behandla Gotlandstrafikens turlistor för nästa vinter, och jag kan lova att vi då skall beakta de synpunkter som Ulla Pettersson har framfört här när det gäller trafiken med färjan Gute.

Anf. 199 BARBRO NILSSON i Visby (m):

Herr talman! Jag ber först att få instämma i Gunhilds Bolanders anförande: efter det finns inte så mycket mer att tillfoga. Jag ber också att få yrka bifall till centerreservation nr 2, där man talar om det olämpliga i att transportrådet handlägger frågor som rör Gotlandstrafiken.

Jag skall bara med några ord beröra medelsanvisningen. Vi har ju att ta ställning till transportstödet i vad gäller färjtrafiken till Gotland. Transportrådet beräknar kostnaderna till 45 milj. kr. Det är fortfarande ett förslagsanslag, alltså ett anslag som kan överskridas. Jag är rädd för att det kommer att ske också. Det är stor risk, eftersom transportrådet inför 1988 tecknat avtal med ett nytt, börsnoterat rederi, Nordström & Thulin. Det är ett rederi som saknar erfarenhet av färjetrafik och dess värre också saknar lämpligt tonnage.

Som en första åtgärd har det nya rederiet nu chartrat in Gotlandsbolagets fartyg M/S Visby på två år till en kostnad av 31 milj. kr. per år. Det innebär alltså en tillkommande kostnad på 16 milj. kr. per år i jämförelse med Gotlandsbolagets kostnader. Detta är viktigt att observera. Till detta kommer att tre underentreprenörer har måst anlitas.

Transportrådet har alltså gett koncession till ett rederi som, enligt vad jag förstår, inte har för avsikt att utföra trafiken. Jag undrar hur det egentligen stämmer med koncessionslagstiftningen. Nordström & Thulin kommer egentligen endast att skylta med sitt namn. Och två år – hur stämmer det med den långsiktighet som Ulla Pettersson och Olle Östrand har talat om här i kväll? Och inflytande och kontroll med en sådan mängd bolag i en enda röra?

Så har vi alltså nu ett fartyg inför nästa år. Ytterligare tonnage måste anskaffas, och tillkommande kapitalkostnader kommer att ligga mellan 10 och 30 milj. kr.

Det nya bolaget skall också kunna konkurrera med sina statsunderstödda fartyg. Katamaraner är lösenordet just nu, och på dessa fartyg skall, har jag läst, bl. a. militären transporteras till en ungefärlig intäkt av 10 milj. kr. – alltså bortfallande pengar från den andra trafiken.

Det finns också i det nya, ännu mycket hemliga, avtalet en klausul om

eventuell fördelning av en reavinst vid fartygsförsäljning; men ett inhyrt fartyg kan knappast ge någon reavinst, bara kostnader.

Herr talman! Staten har träffat ett dyrt och diffust avtal. Transportstödet blir säkerligen avsevärt mycket högre än beräknat. Jag hoppas att transportrådet har informerat regeringen om detta, så att staten är beredd att ta sitt ansvar.

Vi hörde i gårdagens interpellationsdebatt hur kommunikationsministern påminde om året 1984. Det var då förslagsanslaget överskreds med drygt 30 milj. kr., och det var då som riksdagen för enda gången uttalade att överskridandet var för stort och att det var nödvändigt med en översyn av Gotlandstrafiken. Den har skett, och resultatet har blivit det här.

Här finns alltså många utgiftsposter, och därför är oron på Gotland i dag mycket stor. Kommer taxorna att höjas? Blir turtätheten lägre? Kommer Gotlandsrabatten att tas bort? Det kan förstås bli åtgärder för att inte transportrådet skall förlora sitt ansikte. Kanske regeringens talesman i dag kan lugna Gotlands befolkning med att så inte kommer att bli fallet.

Självfallet vore det bra om jag skulle ha fel i de antaganden som jag har redovisat, och därför yrkar jag bifall till utskottets hemställan. En bättre och mindre subventionsberoende trafik är givetvis vad vi måste sträva efter. Det önskar också vi som bor på Gotland.

Anf. 200 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Kommunikationsministern undrade i interpellationsdebatten i går hur mycket tid vi denna vecka skulle ägna åt det, som han sade, kära ämnet Gotlandstrafiken. Jag skall be att få ta cirka fem minuter i anspråk för detta ämne.

Folkpartiet yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande och har ingen reservation fogad till detta. Men i denna fråga händer saker och ting snabbt. Situationen i dag är förändrad bl. a. vad gäller inriktningen på den motion som Kjell Johansson och jag har väckt om betydelsen av Visby som hemmahamn.

Det nya rederiet Nordström & Thulins utfästelse i detta avseende – som fanns vid justeringen av betänkandet – verkar ha minskat drastiskt efter det träffade avtal som rederiet träffat med Johnson Line och som Gunhild Bolander redogjorde för. Alltför få arbetstillfällen ser nu ut att bli kvar för de anställda på och från Gotland.

Även om jag helt delar Gunhild Bolanders oro måste jag ändå få säga att vi är skyldiga att ge Nordström & Thulin en rättvis chans att lösa trafikproblemen med den höga ambitionsnivå rederiet säger sig ha. Min stora förhoppning är att om rederiet lyckas kanske det kan bidra till att det inom andra områden blir fler arbetstillfällen på ön, t. ex. inom turistnäringen. Då har något positivt hänt. Men jag delar den oro som visas på denna punkt.

Inte heller beträffande ett annat motionskrav från folkpartiet har utvecklingen gått i den riktning vi önskar. Gotlänningarna vill ha ett kommunikationsråd med inflytande, vilket Kjell Johansson och jag har motionerat om. Nu har departementet föreslagit att en delegation skall utses inom ramen för transportrådet. Men så vill verken länsstyrelsen eller kommunen på Gotland ha det. Såvitt jag vet är frågan för närvarande öppen. Det har även tidigare i

kväll nämnts att man inte vet vad som skall hända. Jag hoppas man snabbt försöker finna nya lösningar.

Jag har tidigare här i kammaren på olika sätt tagit upp frågan om tonnaget på Oskarshamnslinjen. Jag hoppas utskottets skrivning och kommunikationsministerns löfte om användning av Gute som en övergångslösning gäller. Jag hoppas att löftet i och med maj månads utgång är uppfyllt! Turlistan för hösten är under utarbetande, men kommunikationsministern har på givna frågor tyvärr inte velat ge något löfte. Han hänvisade, liksom Olle Östrand, till möjligheten att överklaga. Men jag föreslår nu som jag gjorde då att det är bättre att lägga ett förslag som är bra från början.

Transportstödet till Gotland för innevarande budgetår är 59 milj. kr. men beräknas bli avsevärt lägre bl. a. genom låga oljepriser. För nästa budgetår är anslaget 52 milj. kr. Hur tonnagesfrågan skall lösas till våren 1988 på Nynäshamnslinjen är klart genom att M/S Visby hyrs in. Men hur blir det på Oskarshamnslinjen?

Trafiken mellan Öland och Gotland kommer att bedrivas sex veckor i sommar utan statsunderstöd. Först kom beskedet från regeringen mycket sent, sedan dröjde Gotlandsbolaget med besked, och därefter dröjde transportrådet med besked. Rütten har därför inte skrivits in i några turistbroschyrer eller färjetidtabeller, vilket naturligtvis är till stor nackdel för tillströmningen av resande.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 201 OLLE ÖSTRAND (s):

Herr talman! Ingrid Hasselström Nyvall står helt bakom detta betänkande, men ändå kritiserar hon det.

Herr talman! Det finns ett ordspråk som säger: Mycket skall man höra, innan öronen faller av.

Anf. 202 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Jag har förklarat att när betänkandet justerades var förhållandena annorlunda än vad de är i dag.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Föredrags

trafikutskottets betänkande

1986/87:24 om anslag till SMHI och vissa andra institut (prop. 1986/87:100 delvis).

Beträffande detta ärende meddelade tredje vice talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

16 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

Meddelades att följande fråga framställdes

den 19 maj

1986/87:618 av *Görel Bohlin* (m) till kommunikationsministern om utbildningen av flygledare, m. m.:

Flygtrafikledningen på Arlanda, liksom på flera av våra civila flygplatser, är underbemannad. Enligt uppgifter har flygledarna ett övertidsuttag som de själva menar passerat gränsen för vad de orkar med. Det kvalificerade och samtidigt stressande arbetet med flygledningen kan måhända leda till risksituationer om personalen pressas alltför hårt. Situationen för flygledarna har i och med luftfartens utveckling blivit allt hårdare. För en fortsatt positiv utveckling av luftfarten kan därför flygledarsituationen visa sig vara en kapacitetsbegränsande faktor liksom pilotstillgången.

Vad har gjorts och vad avser kommunikationsministern att göra för att "snabba upp" utbildningen av flygledare och för att möta den väntade utvecklingen inom luftfarten?

18 § Kammaren åtskildes kl. 22.45.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Gunborg Apelgren

Förteckning över talare
(Siffrorna avser sida i protokollet)

Onsdagen den 20 maj

Talmannen 21, 40
Förste vice talmannen 69, 74, 78, 83
Andre vice talmannen 3, 88, 94, 97, 103, 105, 116, 121
Allmér, Göran (m) 128, 138, 140, 147, 150
Berndtson, Nils (vpk) 12, 19, 46, 50
Biörck, Gunnar, i Värmdö (m) 4, 103
Björsmark, Karl-Göran (fp) 114
Björck, Anders (m) 17, 21, 31, 36, 40, 68, 78, 81, 82, 83, 88, 94
Bolander, Gunhild (c) 170, 173, 174
Cederqvist, Wivi-Anne (s) 74, 77, 101
Chrisopoulos, Alexander (vpk) 73, 76, 77
Claesson, Viola (vpk) 162, 163
De Geer, Lars (fp) 116
Edgren, Margitta (fp) 84, 87
Ekström, Allan (m) 119
Eriksson, Per-Ola (c) 157
Fiskesjö, Bertil, tredje vice talman (c) 9, 18, 20, 24, 37, 50, 53, 58, 62, 83, 86,
118
Fleetwood, Elisabeth (m) 72, 100, 101
Franzén, Ivar (c) 105, 110
Friggebo, Birgit (fp) 6, 24, 32, 37, 42, 51, 54
Hagberg, Lars-Ove (vpk) 118
Hammar, Bo (vpk) 26, 34, 38, 91, 98, 101, 102, 141, 148, 171, 173
Hasselström Nyvall, Ingrid (fp) 160, 165, 166, 167, 168, 169, 177, 178
Ingvardsson, Margó (vpk) 124, 126, 127
Johansson, Birgitta (s) 159
Johansson, Kurt Ove (s) 63, 67, 68, 92, 94, 96
Johansson, Larz (c) 133, 139, 140, 146, 149, 153, 155
Johnsson, Ingvar (s) 142, 148, 150, 154, 155
Kindbom, Bengt (c) 44, 51, 54, 71, 91, 116
Lander, Jarl (s) 166, 168
Larsson, Torgny (s) 108, 117
Lekberg, Sören (s) 119
Modin, Anita (s) 80, 82, 83, 113
Mårtensson, Ingela (fp) 55, 62, 63, 66, 68, 69, 76, 78, 97, 102
Nilsson, Barbro, i Visby (m) 176
Nyhage, Hans (m) 94, 96, 110, 151, 154, 155
Pettersson, Ulla (s) 85, 87, 174
Sandberg-Fries, Yvonne (s) 125, 126, 127
Stensson, Börje (fp) 90, 93, 112
Svensson, Jörn (vpk) 27, 35, 39
Svensson, Olle (s) 14, 20, 21, 29, 35, 47, 52, 54
Söderqvist, Oswald (vpk) 59, 62, 63, 66, 67, 69, 107, 109

Tammenoksa, Erkki (s) 156
Wernersson, Yngve (s) 169
Wilson, Carl-Johan (fp) 131, 138, 147, 150
Wohlin-Andersson, Anna (c) 115, 161, 163, 164, 165
Östrand, Olle (s) 163, 165, 172, 174, 176, 178

Prot.
1986/87:127

